ERDOĞAN AYDIN

İslamiyette Ahlâk ve Kadın

1992
Turan Dursun
Araştırma ve İnceleme
Ödülü

İslamiyet Gerçeği
III

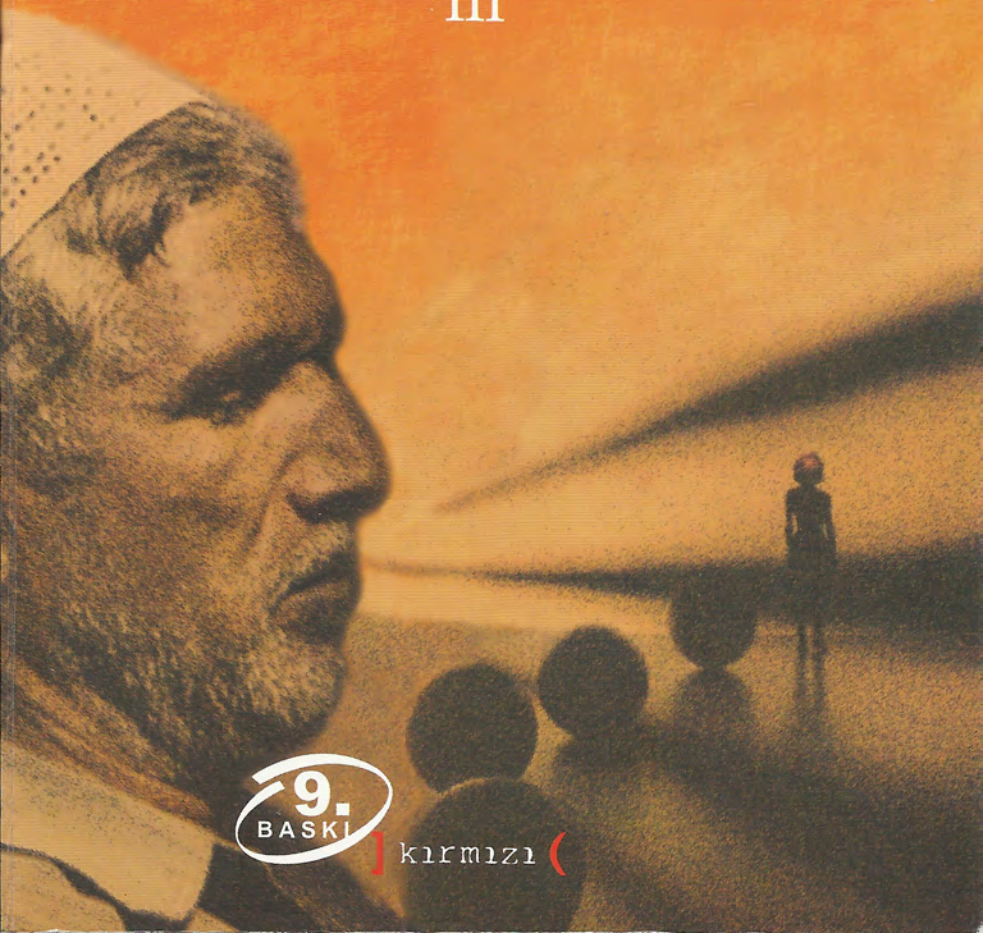

9. BASKI

kırmızı

İSLAMİYETTE AHLAK ve KADIN

(İSLAMİYET GERÇEĞİ – III)

ERDOĞAN AYDIN

ISBN 978-975-9169-76-3

İSLAMİYETTE AHLAK ve KADIN / ERDOĞAN AYDIN

1. Baskı: Kaynak Yayınları
9. Baskı: Kırmızı Yayınları, Temmuz 2008

Genel Yayın Yönetmeni: Fahri ÖZDEMİR

Kapak Tasarımı: Akçura Serap ERTEMİN
Düzelti: Esra KOÇ

Dizgi: Kırmızı Yayınları
Baskı ve Cilt: Euromat Matbaacılık

© Kırmızı Yayınları, 2008, İstanbul
Bütün hakları saklıdır.

Kırmızı Yayınları
Bağdat Caddesi No: 142/13 Maltepe/İSTANBUL
Tel: (0.216) 371 36 29

Kırmızı Yayınları, bir OPUS LTD. ŞTİ. kuruluşudur.

www.kirmiziyayinlari.com.

İÇİNDEKİLER

1. Genel Olarak Ahlak ve Din İlişkisi 11
2. İslamiyetin Ahlak Açısından Genel Niteliği 35
3. İslamcı Ahlak Açısından Kölecilik 67
4. Genel Olarak İslamiyette Kadın 101
5. İslamiyette Çok Eşlilik ve Kadın Hakları 135
6. İslamiyette Evlilik ve Tarafların Konumu 173
7. İslamiyette Nikâh Sözleşmesi 195
8. İslami Ailede Tarafların Hak ve Görevleri 209
   İslamiyette Nüfus Kontrolü Sorunu 223
9. İslamiyette Boşanma Hukukunun Niteliği 233
10. İslami Örtünme Yaptırımı ve Ahlaki Niteliği 253
11. Sonuç 301

I. Bölüm

GENEL OLARAK AHLAK VE DİN İLİŞKİSİ

Afif Abdulfettah Tabbara, "Gariptir ki bazı İslam düşmanları, İslamı en çok önem verdiği cephesinden vurmak istemişler, bunun için bazı gerçekleri tahrif yoluna gitmişlerdir"[1] diyor.

Bu yaklaşım nesnel midir gerçekten?

Kuşkusuz diğer düşünce ve inançların eleştirisinde olduğu gibi İslam'a yönelik olarak da pek çok haksız eleştiri ve çarpıtma yapıldığı doğrudur. Ancak böylesi örneklerin varlığı, bütün eleştirilerin haksız olduğu anlamına gelmez; dahası bu "en çok önem verdiği cephesinde" İslamiyetin ciddi bir eleştiriye ihtiyacı olduğu gerçeğini de ortadan kaldırmaz.

Yoğun bir şekilde "ahlak"tan söz etmesine ve farklı düşüncelere karşı temel eleştirisini bu alana oturtmasına rağmen İslam dininin, bundan sonra ayrıntılarıyla göreceğimiz gibi, ahlak noktasında ciddi anlamda sorgulanmayı ve bunun sonucunda reddedilmeyi gerektirecek yapısal problemleri vardır.

Öncelikle ahlak kavramının anlamını anımsayarak sorunumuzu irdelemeye başlayalım. Bir sosyal bilinç formu olan ahlak, insanların gerek birbirlerine, gerekse topluma karşı ödevlerini belirleyen, neyin yapılması, neyin yapılmaması ge-

---

[1] İlmin Işığında İslamiyet, s. 220.

rektiğini, neyin iyi, faydalı ve hayata anlam kazandırıcı olduğunu gösteren, sağlıklı bir toplumsal hayat için bilincinde olunması ve uyulması gereken değerlerin, özetle insan davranışları ve bir arada yaşama kurallarının bütünüdür.

Türkçe'de "töre", evrensel olarak da "etik" ve "moral" sözcükleriyle eş anlamlı olan ahlak, esas olarak toplumsal bir içeriğe sahiptir. Buna karşılık onun dinsel anlamı, dinin hayatı anlamlandırışı çerçevesinde farklılaşmaktadır. İnsanın "yaratılışı gereği gerçekleştirdiği davranış" anlamında Arapça "hulk" sözcüğünün çoğulu olan "ahlak" terimi, huy, seciye, mizaç anlamlarını çoğul olarak kapsar.

Sözcüğün Arapça'dan gelen anlamına karşılık ahlak, gerçekte "Tanrı'nın buyruğu gereği her yerde ve her zaman geçerli kurallar bütünü" değildir. Aksine sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak değişim gösteren, belirli toplumsal koşullarda kişilerin uymak zorunda oldukları, buna ikna edildikleri ve değer kabul ettikleri davranış normlarıdır. Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki, cennet ve cehennem araçlarıyla dinler –yanı sıra okul ve silah tekeliyle siyasal iktidarlar– tarafından şekillendirilen egemen 'ahlaklar', ahlakın erdemle örtüşen olumlu anlamıyla sorunludur. Böylesi araçlarla oluşturulan ve korunan anlamının aksine o, bir insanlık erdemi olarak, yasal ve fiili dayatmalarla değil, kişisel sorumluluk ve toplumsallaşma bilinciyle elde edilen bir değerdir.

İkinci olarak ahlak, önsel olarak verilen, yaratılış gereği olan bir davranış değil, sosyo-ekonomik yapı ve insanlık bilincinin gelişimine bağımlı olarak oluşan, farklı tarihsel aşamalar ve toplumsal biçimlenişlerde değişiklikler gösteren bir üst yapı kurumudur. Yani ahlak, tarihsel bir olgudur ve bu yapısının doğal sonucu olarak aynı zamanda sınıfsaldır. Ahlakın bu sınıfsal özelliğini, köleci ve feodal toplum yapıları ekseninde şekillenen değerlerin, örneğin; kadının erkeğe, kölenin efendiye, yoksulun zengine ve bir bütün olarak halkın iktidara bağımlılığının bir ahlak normu haline getirilmesinde görüyoruz. Dinler, tarihsel koşullarda ve egemen çıkarlarca

şekillenmiş söz konusu 'değerleri', tanrısal düzlemde kutsayıp sağlamlaştırarak sürdürme misyonunu üstlenmiştir. Bu kutsama ve sağlamlaştırma, 'öbür dünyada' cennet ve cehennem inancıyla, bu dünyada ise dinsel 'hukuk' ile şekillenmektedir.

Din ahlakından ayrımla çağdaş değerler açısından; adalet, insancıllık, toplumculuk, eşitlikçilik, hoşgörü, kendine yapılmasını istemediğini başkasına yapmamak, vereceğimiz tepkilerde kendini ötekinin yerine koymak (empati), farklılıklara saygı ve dürüstlük ahlaki, aksi olan düşünce ve davranışlar ise gayri ahlakidir. Dinlerin ve sömürü ilişkilerinin ahlak kavramında yarattığı tüm yanılsamalara karşın, ahlakın temeli, insanlar arası ilişkilerde adalet ve farklılıklara saygıda belirlenir. Dolayısıyla bireysel, cinsel, sınıfsal, ulusal, inançsal, vb. her düzlemde eşitlik ve özgürlük yönelimi olmayan, aksine egemenlik ve sömürü ilişkilerini "meşru" sayan, "kader" kabul eden, bunlara karşı sabır telkin eden ve yasalarla onları kurumlaştıran her türden anlayış, hangi kutsal veya din dışı gerekçe ile örtülürse örtülsün öz itibariyle ahlaksızlıktır.

İnsanların bireysel ve toplumsal olarak izlemek zorunda kaldıkları davranışların, farklı ortamlarda farklılıklar göstermesi ile gelişen ahlak, insanlığın ilk örgütlü yapılaşmasına tekabül eden ilkel komünal toplumda ortaya çıkmıştır. Köleci toplum döneminde ise ahlak, köleci egemen sınıfların kurumlaşan egemenliği ve gereksinimleri çerçevesinde üretilen ideolojik bir aygıt olarak artık bir bilim düzeyine yükselecektir. Çünkü kendiliğinden oluşan ve kurumlaşan ahlak normları, değişime uğrayan sosyo-ekonomik koşullarda, artık geçimlerini toplumsal sömürüden sağlayan yönetici ve ideologlar tarafından şekillendirilip koruma altına alınacaktır. Artıkdeğerden beslenen profesyonel yönetici ve ideologlar, sömürüye dayalı ilişki ve çıkarları, toplumun çoğunluğu nezdinde meşru kılabilmek için buna uygun ahlak değerleri oluşturur ve kurumlaştırırlar.

Bu nedenle ahlakın, "değişmeyen bir kurallar bütünü olup, bunların da tanrısal kaynaklı" olduğunu söyleyen dini

iddianın, tarihsel gerçeklik karşısında hiçbir bilimsel değeri yoktur. Gerçekte biliyoruz ki ahlak kuralları, değişen koşullara bağlı olarak farklı zaman ve toplumlarda farklı biçimlenmiş, ortak sorunlar karşısında –doğruluk, yardımseverlik vb. – ortak değerlere varılmış olsa bile, süreç içinde pek çok değişim göstermiştir. Özellikle kadın erkek ilişkilerinden başlayarak bir sosyal kontrol ve işbölümü çerçevesinde oluşan ahlak kuralları, zamanla değişen sosyo-ekonomik ilişkilere bağlı olarak değişime konu olacaktır.

Tarihsel verilerin gösterdiği gibi ahlak, toplumsal koşullarca belirlenen ve egemenler tarafından yönlendirilen bir üstyapı kurumudur. Hümanizm, aydınlanma ve bilimsel felsefenin geliştiği 19. yüzyıla kadar oluşmuş ve birbirinden oldukça farklı ahlak anlayışlarının neredeyse tümü, kitleler nezdindeki etkinliklerini "tanrısal iradeye" yaslanarak sağlamıştır. Bu gerçeklik, tıpkı din düşüncesi gibi, ahlakın tanrısal olduğu inancının da egemenlerin çıkarları çerçevesinde kurumsallaştırıldığının önemli bir göstergesidir.

Ahlakın zamanla değişime uğrayan tarihsel niteliği, hem gerçeklik hem de bizzat dinlerin Adem-Havva inancı çerçevesinde, somut olarak gözlenebilir.

Tarihin ilk çağlarında insanların çırılçıplak iken sonradan iklim değişimlerine karşı korunmak için hayvan postlarıyla örtünmeye başladıklarını biliyoruz. Yani "tesettür" diye dayatılan ve köleci dönem ideolojisinin dinsel bir ifadesi olan kadının örtünmesi anlayışı, tarihin ilk çağlarında hiçbir yerde ve hiçbir şekilde söz konusu değil.

Yine bilimsel verilerden öğrendiğimize göre; ilkçağda, diğer deyişle ilkel komünal toplumlarda, anaerkil yapı egemendi. Yani erkek egemenliği ekseninde kurumlaşan dinsel ahlakın aksine kadın egemen cinsti. Üstelik bu çok uzun dönemler boyunca aile kurumu da yoktu. Her türlü kuraldan yoksun bir cinsel ilişki geleneği vardı. Doğal olarak çocuklar da aşiretlerin ortak çocukları olarak algılanıyordu. Ekonomik yapı da böyleydi, herkes aşiret için çalışırdı ve ihtiyaçlara göre

bir paylaşımla aşiret bireylerinin gereksinimleri karşılanırdı.

Bunu takip eden yüzyıllarda, kuşaklar arası cinsel ilişki, yani ana-baba ile çocukları arasında cinsel ilişki yadsındı, yasaklandı ve bu bir ahlak kuralı haline geldi. Böylece ailenin nüvesi "kandaş aile", insanlık tarihinin on binlerce yıllık geçmişinden sonra ortaya çıktı. Tabii kardeşleri de kapsayacak şekilde, cinsel ilişkiler yine geneldi. Sonraki süreçte kardeşler arasındaki cinsel ilişkilerin yasaklandığı veya kendi doğallığında ortadan kalkıp, bunun bir ahlak kuralı haline geldiğini görüyoruz. Bu durum, "ortaklaşa aile" diye adlandırılmıştır. Babalar yine belli olmadığından kardeşler arasında cinsel yasak, sadece aynı anadan doğan çocuklar için geçerliydi. Daha sonra ikinci derece hısımlar arası cinsel ilişkinin yasaklandığı, ailenin üçüncü biçimi "iki başlı aile" oluştu. Bu yasağın dışında yine tüm kadınlar bütün erkeklerle, bütün erkekler bütün kadınlarla birlikte olabiliyorlardı. Ve çocukların, aşiret adına kadınlara ait olduğu bu toplumsal süreçlerde, kadın egemen cins olmaya devam etti (anaerkil toplum). Aile topluluğunun ve aşiretin başkanı oydu. Kadının; erkeğe tek yanlı bir hizmeti değil, cinslerin işbölümü esasına göre topluma hizmeti söz konusuydu. Kadın cinsinin egemen olduğu bu dönemin ahlak anlayışında eşitsizlik ve özel mülkiyet olmadığı gibi kişisel kavgalar dışında savaş da yoktu.

Takip eden süreçte, avcılığın ve güce dayalı insan ilişkilerinin gelişimine bağlı olarak egemenliğin erkeğe geçişini, mülkiyet ve miras sorunuyla bağıntılı olarak çocukların baba tarafından sahiplenildiğini, kadınların tek erkekle evlilik geleneğinin giderek kurumlaştığını görüyoruz.

Bütün toplumların başlangıç dönemine egemen olan anaerkillik, insanlar arası ilişkilerde barışın ve paylaşımın, cinsler arası ilişkilerde grup evliliğinin esas olduğu, sosyal gelişmenin en alt evresine tekabül eden ve on binlerce yıl süren bir aşamadır. Avlanmanın erkeğe, tarım ve aşiret yönetiminin de kadına ait olduğu işbölümünde, doğurganlığı ve çocukla ilişkisinin kesinliği nedeniyle, kadın belirleyici cinsi oluşturuyordu.

Avcılığın ve geçim olanaklarının gelişmesine paralel olarak, ilkel komünal toplum yapısı, gerek içte gerekse kabileler arası ilişkilerde parçalanmaya başladı. Mülkiyetin kurumlaşması ve aşiretler arası savaşlarda yenilenlerin köleleştirilmesi, yeni toplumsal biçimlenmeyi belirleyen öğe oldu. Artık erkek, temel geçim olanaklarının yaratılması ve mülk edinmede egemen güçtü. Babanın belli olduğu ve mülkiyetin baba soyundan aktarıldığı, buna karşılık kadının erkeğe tâbi konuma indirgendiği, yeni bir yapılanma söz konusuydu. Erkeğin serbest ama kadının ona bağımlı olduğu bu yeni yapılanmaya uygun olarak üretilen namus anlayışı, kadını örtünmeye ve sosyal hayatın dışında tutulup eve kapanmaya zorlayan, ataerkil aile ve toplum örgütlenmesine geçiliyordu.

Özetle, dinsel inanışın aksine ahlak değerleri, on binlerce yıllık süreç içinde ve sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlere bağlı olarak biçimlenmiştir. Yani ahlak kurallarının ortaya çıkışı ve farklılaşması, sosyo-ekonomik yapının belirlediği insan bilincinin ürünüdür. Aile kurumunun, toplumsal gelişme ve mülkiyet ilişkilerinin ortaya çıkışına paralel yaşadığı bu evrimin her aşamasında ahlak, o toplumsal koşullarca belirlenen kurallarda ifadesini bulmuştur. Yani "kandaş aile" ilişkilerinde her şey o günkü bilinç çerçevesinde ahlakidir. "Ortaklaşa aile" döneminde ise önceki dönemin kimi kuralları "ahlak dışı" olmuştur. Tıpkı daha sonraki farklılaşmalarda önceki ahlak kurallarının ahlak dışı sayılacağı gibi.

Esasen "insanlığın tek bir çiftten geldiği" dinsel inanışı, sonradan Arap ve diğer Ortadoğu köleci toplum egemenleri tarafından belirlenen ahlak kuralları ile çelişir. Bütün nesiller Adem ile Havva denilen o mitolojik çiftten doğmuşlarsa, Adem ve Havva'nın kendi çocuklarıyla cinsel ilişkiye girmediklerini farz etsek bile, onların çocuklarının birbirleriyle ilişki sonucu çoğaldıkları açıktır! Eğer ahlaki değerler insanlar tarafından süreç içinde oluşturulmamış, aksine onların üstündeki bir yaratıcı tarafından ezel ve ebet olarak saptanmışsa bu durumda, Adem soyunun aile içi ilişkilerle çoğaldığı, dolayı-

sıyla yaratıcının daha en baştan, kendine yüklenen temel ahlak kurallarını çiğnediği gerçeği ile karşı karşıyayız. Yani, olmasını istediği şeye sadece 'ol' demesi yeterli olan Allah, temel ahlak ihlali olan birinci derece akrabalar arası cinsel ilişkiyi insanlığa zorunlu kılmış, insanlığı daha çoğalışının ilk adımında ahlak dışılığa yönlendirmiş olmaktadır.

Burada da görüldüğü gibi dinsel mitler, daha en baştan kendi temelleri ile çelişirler. Madem ki kardeşler arası cinsellik ahlaksız bir davranıştır –ki öyledir, dahası tıbbi olarak da sakat doğumlara yol açar–, her şeye kadir olduğu söylenen Tanrı'nın, en azından iki Adem Havva çiftini aynı anda ve aynı yerde yaratması gerekmez miydi? Bu durumda insanın ilk atasının, ahlaklı olduğu iddiası, olgular bir yana, bizzat dinin kendi yaratılış mantığı içinde çürümüş olmaktadır.

Olayın bilimsel yorumu şudur; İlk insandaki bilinçsel gelişme süreci içinde insansal niteliklerin belirginleşmesiyle analık duygusu kendi çocuklarıyla cinsel ilişkiyi ahlaksızlık olarak görme noktasına gelince, bu ilişkiye son verilmiş ve egemenliğin kadında olması nedeniyle bu yasak, genelde babalara da dayatılmış veya benimsenmiştir. Bunu takip eden süreçte insanın bilinçsel-duygusal evrimindeki gelişme, küçükten beri aynı mekânda diğer kabile insanlarından farklı duygularla büyüyen, kendi aralarında diğerlerinden farklı bir duygusallığı yaşayan çocukların birbirleriyle cinsel ilişkisinin de yadsınması, daha ileri bir ahlaki norm haline gelmiştir. Bu süreç aynı zamanda sağlıklı nesiller üretmek için de gerekli önlemler alınmasıyla disipline edilmiştir. Günümüz bilimsel verilerinden yoksun da olsalar, o dönemde insanlar doğal bir refleksle türün devamını sağlayacak önlemleri almaya çalışmış ve çeşitli tabular (yasaklar) koymuşlardır. Bu tabular bu günün ahlak ve hukuk kurallarına karşılık gelmektedir.

Süreç içinde kurumlaşan avcılığa bağlı olarak, gücün ve hareket kabiliyetinin verdiği avantajla ürün fazlası güçlü olanda birikmeye başlamıştır. Doğum ve yavruların anaya uzun süre bağımlı oluşu nedeniyle doğal iş bölümünde kadına daha

çok yerleşik işler düşmüştür. Bu gelişme aklın ve uygarlığın gelişimine yol açarken kadının toplumsal ağırlığının, fiziksel erkek gücü karşısında gerilemesine neden olmuştur. Avcılık ve toplayıcılığa oranla tarım yapma sonucu artan ihtiyaç fazlası ürünün birikmesi ve bunun muhafazası yeni toplumsal iş bölümlerini doğurmuştur. Avcılık ve savaş için ihtiyaç duyulan güç ve hareket kabiliyeti erkekler lehine bir toplumsal hiyerarşiye neden olmuştur. Nereden bakarsanız bakın kendi başına uzun hamilelik süreci bile kadın cinsinin hareket kabiliyetini azaltan bir faktördür. Fiziksel gücün yanı sıra sahip olunan malların yarattığı güç de erkek cinsini ve soyun ona bağlı olarak izlenmesi yönelimini tetikleyen bir faktör olmuştur... İşte bu noktada mirasın devri ve erkek egemenliği çerçevesinde kadının konumu iyice farklılaşarak kadın cinsi görünmez kılınmaya başlanmıştır. Eve hapsedilen kadınların konumuna uygun ahlak normları oluşmuştur.

Görüldüğü gibi ahlaki normlar salt olumlu değil aynı zamanda olumsuz özellikte de evrim geçirebilmektedir. Bu da onun önceden belirlenmeyip, aksine süreç içinde ve bir yandan insanın gelişimi, diğer yandan egemenlik ilişkilerinin yapısına göre hem olumlu hem de olumsuz evrimde şekillendiğini göstermektedir.

İlkel komünal toplumun köleci toplumla yer değiştirdiği bu süreçte tam bir ahlaki çöküntü örneği olarak, kabile savaşlarının sonucunda kazanan kesimin kaybedenleri köle, kadınlarını da ayrıca cinsel bir meta (cariye) olarak kullanması şeklinde gerçekleşmiş, dolayısıyla önceki dönemin kardeşlik ahlakı yerine yeni bir ahlaki norm egemen olmuştur. Bu süreçte kabile savaşları ve mülkiyet ilişkilerindeki gelişime bağlı olarak, erkek egemenliği daha da pekişirken kadının kimliği, cinselliği parayla alınan ve erkeğin cinsel gereksinimini karşılayıp ona çocuk doğuracak bir meta olarak biçimlenmiştir. Bu ilişkide kadın, sadece çocukları nezdinde değer kazanmakta, onun dışında cariyeden daha ayrıcalıklı olmakla birlikte bağımlı bir ikinci cins olarak evle sınırlı bir dünyaya hapsedil-

mekte, beyinsel işlevlerini körelten bir iş bölümüne sokulmaktadır. Bu ilişki, erkeğin cariyelerden cinsel bir araç olarak yararlanmasının yanı sıra, ekonomik durumuyla orantılı olarak daha birçok "özgür" kadını da "karı" olarak mülkiyetine geçirme olanağı elde etmesini, meşru/ahlaki görüyordu.

Özetle köleci dönemin, kadını aşağılayan, toplumsal katkısını engelleyen ve köleleştiren bu ahlak normu, ilkel komünal dönemde insanın evrimi ve toplu yaşamın doğal sonucu olarak yaşanan ahlaki yükselişten tam anlamıyla bir geriye dönüştür. Yani ilkel komünal dönemde yaşanan olumlu ahlaksal yönelim, yerini özel mülkiyet ilişkilerine terk ederek, erkek egemenliği çerçevesinde tersine yol almıştır. Bu bağlamda, gerek kadın sorunu, gerek kölecilik bakımından, etkileri günümüze kadar sürecek olan ahlaki bir zafiyet söz konusudur.

İlginçtir, bu ahlaki zafiyet, tek tanrı inancı ile belli reformlara uğramakla birlikte, ilahi düzeyde kutsanacaktır. Yahudilik kadın cinsinin aşağılanmasını bütün boyutlarıyla sahiplenecek, Hıristiyanlık ve Müslümanlıkta ise bu aşağılanma görece törpülense de öz olarak kutsanacaktır. Önceki dönemde komünal üretim ve paylaşım şeklinde gördüğümüz ahlaki yüceliğinin yerini alan özel mülkiyet ve sömürü ilişkileri, eşitsizliği sanki dünya kurulduğundan beri var olan ve hep böyle kalacak olan ilahi bir kaçınılmazlık olarak kutsamıştır. Dahası tek tanrılı dinler, kadının insanlık tarihinin ilk toplumsal örgütlenmesi olan komünal dönemde egemen cins olduğu gerçeğini de unutturarak, "erkeğe hizmet için ve ondan yaratılmış" ikinci sınıf bir yaratık olarak konumlandırmıştır.

Tabii bunun yanı sıra, köle emeğinin yaygın bir şekilde istismarı, savaşın, fethetmenin ve öldürmenin kutsanması, egemen karşısında tüm toplumun haklar ve özgürlüklerden yoksun (tebaalık statüsünde) yaşamasının kutsanması da çok ve tektanrıcı dinlerin insanlığa mirası olmuştur. Bu bağlamda köleci dönem ahlakı, bu ilahi kutsanma sayesinde, insanlık ahlakının gelişimine karşı ömrünü ve etkisini de arttırmıştır.

Özetle ahlakın "ilahi, evrensel, değişmez" bir norm olduğu şeklindeki dinsel iddia; gerek örtünme ve egemen cins konusunda gerekse de ahlakın olumlu ve olumsuz yanlarıyla tarih boyunca ve farklı toplumlarda değişiklik gösteren yapısı bağlamında, tarih bilimi tarafından yadsınmaktadır.

İşin ilginci kadının örtülmesi (tesettür) de İslam'ın ilk döneminde yoktur. Başta Ömer olmak üzere Arap aristokrat geleneğinin zorlaması ve Beni Mustalik seferinden sonra Muhammed'in karısı Ayşe ile ilgili şüpheler üzerine, yaygınlaşan tepkilerin beslediği bağnazlık sonucu düzenlenen Nur suresiyle Kur'an'a girmiştir.

Bu bile, İslam'ın bizzat kuruluşunda belirlenmiş ve değişmeyen tanrısal normları olmadığını, içinde bulunduğu topluma ve gelişmelere bağlı olarak değişikliğe uğradığını, dolayısıyla insanın var oluşundan beri olduğu iddia edilen "ilahi ahlak"ı izlemediğini ve Arap egemenlerinin ahlakını, görece reformlarla topluma dayattığını gösterir. Ek olarak belirtelim ki, Muhammed de kendisine mal edilen, "insanlar babalarından ziyade zamanlarına benzerler" sözüyle, ahlak sorununa ilişkin bu materyalist gerçekliği onaylamaktadır.

Sonuç olarak her yeni din bakımdan ahlak, içinden çıktığı toplumun ahlakında Tanrı'ya atfedilen reformist bir düzenleme anlamına gelmekte, söz konusu toplum ahlakının türevinden başka bir orijinallik içermemektedir. Bu ahlak özünde, sömürü ve eşitsizlik ilişkilerinin, tanrısal bir olgu olarak kutsanması ve bu sayede onların toplum nezdinde güçlendirilmesi işlevini görmektedir. Bu yüzden "kadere iman" ve "rıza", tüm dinlerde temel öğedir. Ona göre Allah'a iman ve ibadet, onun saptadığı kadere rıza, temel ahlak ölçütüdür. Çünkü " bu dünya boş ve geçicidir", "sınav yeridir"; aslolan hayat ise "öbür dünya"dır!..

Bu noktada işaret edilmesi gereken bir yanılgı da –ahlakın, sosyo-ekonomik ilişkilerin tarihsel süreç içinde biçimlenen üst yapının yansıması olduğunu yadsımanın sonucu olarak–, yaşanan olumsuzlukların ahlaki düzenlemeyle düzeltile-

bileceği iddiasıdır. Sorunun özüne değil de onun yansımasından ibaret olan üst yapısal biçime yönelen, verili adaletsizliğin düzeltilmesini değil de "öbür dünya" korkusu ekseninde insanları disipline eden, beklentilerden yana çözümleri ve sorunları esasen Allah'a havale eden ve bu bağlamda kulluk görevlerine yönelten bir karakteri bulunmaktadır. Olayların gelişimini Allah'la açıklayıp altında yatan gerçeklere karşı kitleleri duyarsızlaştıran, sürekli daha kötü durumdakilere dikkat çekip "şükür" mantığıyla toplumsal ilişkilerdeki adaletsizliklere karşı insanları silahsızlandıran bir anlayış ile karşı karşıyayız.

Bu anlamda denilebilir ki, insanlar arası dayanışmayı, büyüklere saygıyı, hırsızlık yapmamayı, vb. öneren soyut yanlarıyla dinsel ahlak iyidir. Bunun maddi nedenlerini görmezden gelmesi, kulluk bilinci ve eşitsizliği doğal sayması, kadere razı olma, inanç özgürlüğüne karşı bağnazlık, kadının ikinci sınıf ve cinsel bir öğeye indirgemesi, köle ve cariyeliği meşru görmesi gibi uzatılabilecek özellikleriyle dinsel ahlak kötüdür.

Çağdaş ahlak açısından ise, evrenin ve insanın oluşumu ve doğanın yasalarını bulup insanlığın hizmetine sunma çabası ve bunun zorunlu ön koşulu bilimsel kuşkuculuk ahlaki açıdan iyidir. Buna karşılık evren ve insanın oluşumunu masalsı biçimde doğaüstü güçlere bağlayıp "ilahi irade"ye mutlak tâbiyet, "kadere" iman ve rızada ifadesini bulan din felsefesi ise ahlaki açıdan kötüdür. Toplum çıkarları için, yani bu dünyada insanın daha iyi koşullarda yaşaması için kişisel çaba ve özveri iyi, buna karşılık, bu iyi ve insan olmanın zorunlu gereği görevi yadsıyarak veya geri plana atarak onun yerine "öbür dünya" için ibadeti ve dünyada bireysel kazanı esas olan anlayış, ahlaki olarak kötüdür.

Şurası da akılda tutulmalıdır ki, dinsel ideolojinin salt kendisine özgü göstermeye çalıştığı dürüstlük, dayanışma, kardeşlik, haksızlık ve bireyciliği yadsıma, yalan söylememe, fuhşa karşı çıkma, vb. öğeler, gerçekte her ideolojide soyut ahlaki değerler olarak vardır. Dolayısıyla esas sorun, bunların hangi somut temellerde anlaşılması ve ahlaklı bir toplumsal at-

mosferin gerçekleştirilmesi için gerekli maddi koşulların nasıl sağlanacağı sorununda yatmaktadır.

Örneğin burjuva ahlakı, soyut düzeyde fuhuşa kesinlikle karşıdır; ama burjuva toplumlar fuhuşun yaygın bir şekilde üretilmesine neden olur. İlginçtir, aynı yaygın fuhuş, erkeğe sayısız cariye ile cinsel ilişkiyi erkeğin "hak"kı sayan dinsel ahlakça da meşru görülür. Bu noktada ahlaklı tutum ise onun, tarafların özgür iradesi ve eşitliği temelinde, maddi çıkar gözetmeden kurulmasıdır.

Kuşkusuz dinsel ahlakın, "öbür dünya"da hesap sorulacağına inanç çerçevesinde, öz disiplini gelişmemiş insanlarda güçlü bir etki yaptığı doğrudur. Ancak bu gerçek, yaygın olarak başvurulan demagojik yaklaşımları doğrulayıcı yeterlilikte bir kanıt oluşturmaktan uzaktır. Öncelikle sorun, ahlak kalıplarının ne olduğu sorunudur. Ahlak kalıplarının ne olduğu sorunuyla, doğru ahlaki kuralları uygulayacak öz disiplini olmayan insanlar üzerinde dinsel mitin etkisi sorununu birbirine karıştırmak açık bir demagojidir.(*)

Unutulmamalıdır ki gerçek ahlak sahipliği, kendisini maddi veya manevi ceza ve ödüllerin karşılığı olarak değil, kişisel sorumluluk ve toplumsallaşma düzeyinde ortaya koyar.

Sorun toplumcu bir bilinçle kişiyi eğitmek, öz disiplinini güçlendirmek ve bunun etkili olabilmesi için gerekli sosyo-ekonomik dönüşümü sağlamaktır. Kaldı ki, insanların ilkel eğilimlerini "öbür dünya" korkusuyla sindirmenin uzun vadede çözüm oluşturmayacağı ve 14 yüzyıllık İslam tarihinde de çok net olarak görüldüğü gibi oluşturamadığı açıktır.

Bu bağlamda sorun genel ölçekte ele alınırsa, sömürü ve eşitsizliğin ortadan kaldırılması şeklindeki maddi temellerden

(*) Sağcı ideologlardan M. Kaplan, bir anısından hareketle şöyle yazıyor: "Yedek subayken talim yapan gençlerin sahipsiz bağlara domuz sürüleri gibi hücum ettiklerini ve haram malı güle kapışa yediklerini" görmüş ve işte o zaman "harama el uzatma" düsturunun ulviyet ve derinliğini hissetmiş ve anlamış ki, "laik terbiye asla insanlara cahil Müslüman ailenin vermiş olduğu ahlak terbiyesini" veremezmiş. Üstelik hiçbir beşeri "kanun ve ni-zamname dinin o ihtişamlı manevi otoritesine haiz olmadıkları ve durmadan değiştikleri için dinin tesis ettiği ahlaki nizamı kuramıyor"muş!..

koparılamaz; aksi takdirde üzüm çalmak engellenebilse de maddi temelleri verili sosyo-ekonomik yapıda olan daha kapsamlı ve yaygın ahlaksızlıklar engellenemez.

Nitekim İslamiyetin çok sınırlı bir toplumsal kesimde ve ilk yükseliş döneminde, yani Muhammed ve dört halife zamanında bile ne karaborsa, ne zekât kaçırma, ne devlet bütçesinin hortumlanması, ne sefalet, ne de Müslüman önderlerin iktidar çıkarı nedeniyle birbirlerini acımasızca katletmeleri ortadan kaldırılamamıştır. Dönemin halifelerini yüceltme için yazılan resmi tarihler bile bu gerçekleri gizleyemez.[2] En güçlü etkinliğe sahip olduğu şehir (Mekke) toplumunun ilkel sosyo-ekonomik koşullardaki sorunlarına köklü çözüm getirememiş olan bir ideolojinin, bugünün alabildiğine karmaşık sorunlarına çözüm olacağı hayallerini yaygınlaştıranlar da eğer hayal dünyasında yaşamıyorlarsa iktidar çıkarı için demagoji yapmaktadırlar. Ne var ki İslamiyetin, eşitsizlik ilişkilerini Tanrı katında kutsayan ve bu temelde toplum disiplinini sağlamaya çalışan "ahlak" kalıplarının verili sömürü ilişkilerinin ömrünü uzatmak ve emekçilerin kafalarını bu şekilde bulandırmak için can simidi olarak kullanılması gerekmektedir. Nitekim laik terbiyeyi terbiyesizlikle karıştıranlar tam da bunu yapmış olmaktadırlar.

Oysa sorun insanların özgürlük, eşitlik ve kardeşliğini sağlamaya çalışan dünyevi ahlakı ve öz-disiplini geliştirerek çözülecektir. Böylesi bir ahlak ve öz-disiplinin kurumlaşması ise, sömürü ve eşitsizliğin olası en alt düzeye indirildiği, herkesin topluma yeteneği oranında verip ihtiyacı kadar aldığı bir toplumsal ilişkiyi idealleştirmeyi gerektirmektedir.

Bu bağlamda hak ve özgürlüğün kullanımını çoğunluk için olanaksızlaştırırken azınlığa sınırsızlaştıran, eşitsizliğin ve sömürüyü meşru kılan ideoloji ve rejimlere karşı çıkmadan yapılan "ahlaki" vurgular, gerçekte ahlakın içini boşaltmaktadır.

---

(2) Konuya ilişkin bilgiler için bkz. Erdoğan Aydın, *Öteki Tarih,* Saadet Halesi ve Gerçekler, Kırmızı Yayınları, Ocak 2008, İstanbul.

Doğru ahlak normlarının egemenliği ve süreğenliği, cahil veya öz disiplinden yoksun insanlar üzerinde cennet ve cehennem baskısı yaratıp, kişilerin iç dünyasında aldatıcı bir huzur yanılsaması sağlamakla olmaz. Nitekim dinsel egemenlikle geçen binyıllarda insanlığın ahlak sınavındaki başarısızlığı, dinlerin ahlaklı toplum yaratmaya yetmediğinin göstermektedir. Söz konusu dönemler hoşgörüsüzlük, rüşvet, eşitsizlik, savaş, istismar, vb. açılardan herhangi bir dünyevi düzenden asla daha iyi olmamıştır. Bu noktada aslolan, her türden ahlaksızlığın maddi temelini oluşturan sömürü ve baskı ilişkilerinin teşhiri ve tasfiyesine yönelmek olduğu kadar, insanların doğru ahlak normlarında öz-disiplin kazanmasını sağlayacak bir eğitimin yaygınlaştırılmasıdır. Özetle sorun, ahlaki eleştiri ve özeleştiri çabasını küçümsememekle birlikte, temelde sosyo-ekonomik yapıdaki çelişkilerin çözümüne yönelmekte düğümlenmektedir.

Bu gerçekler ışığında; "Ahlakı dinden ayrı olarak düşünmek, onu güçsüz, tesirsiz ve cılız bir halde kalmaya ve adeta bitkisel bir hayat yaşamaya mahkûm etmek demektir. Ahlak çözülmez bir surette dine bağlıdır"[3] yaklaşımı, aldatmacadan öte anlam taşımaz. Bu İslamcı yaklaşımı, hem dinsel ahlak normlarının olumsuz niteliği hem de bunları "öbür dünya" korkusuyla sağlamayı, insanın olumlu niteliklerinin geliştirilmesine tercih eden yapısı ışığında yadsımak durumundayız.

Öncelikle belirtilmelidir ki, dinin ahlak konusundaki bu abartılı hassasiyeti, içinde bulunduğumuz bilimsel devrimler çağında, kendini ancak insanın manevi gereksinimleri karşılamaya yönelen ahlaki söylem üzerinden var edebilmesinin zorunlu sonucudur. Dinler, bilim ve teknoloji alanında sağlanan devasa gelişme ve bu gelişmenin tek gerçek yaratıcının insan olduğu gerçeği karşısında yaşadığı çaresizliği, ancak ahlaki söylemi sık sık kullanarak giderebilmektedir. Özetle dinin ahlaki söylemi, insanlık üzerindeki hegemonya mücadelesinin

[3] Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 45.

yansımasıdır. Onun gerçekten ahlaki bir sistem olduğu iddialarının ortadan kalkması durumunda, her gün daha da belirginleşen bu yaratıcı ve değiştirici insan gücü karşısında, insanlara hükmederek varlığını sürdürmek için cennet ve cehennem korkusundan başka hiçbir dayanağı kalmayacaktır.

Dinlerin ahlaki söylemini böylesi etkili kılan, bizzat eşitsizlik ve tahakküm ilişkilerini geliştiren emperyalist kapitalist sistemin insanları çaresizliğe sürükleyerek ahlaki değerlere yabancılaştırıyor olmasıdır. Diğer yandan insanlığın yaşadığı bu eşitsizlik ve tahakküm koşulları karşısında, başkaldırısını engellemek amacıyla bizzat egemenler tarafından da desteklenip geliştirilmektedir. Çünkü dinsel ahlak, insanın başkaldırısını, mutluluğun ancak 'öbür dünyada' sağlanabileceğini söyleyerek engellediği gibi onu kaderci, tevekkülcü bir sinikliğe yönlendirmektedir. Özetle dinlerin bu ahlakçı söyleminin en büyük dayanağı, hem insanları piyasa canavarı karşısında çaresizleştiren hem de dini destekleyen niteliğiyle emperyalist kapitalist sistem olmaktadır

Emperyalist sistemle dinin ahlaki hegemonyası arasındaki ilişki, salt Hıristiyan ve Musevi dinleri ile sınırlı olmayıp, sözde onlara karşı radikal bir karşı çıkış iddiasında olan İslam dini için de aynı oranda geçerlidir. Nitekim İslamcılığı geliştiren 'Yeşil Kuşak' projesi, doğrudan emperyalist güç odaklarının ürünü olarak şekillendirilmiş bulunmaktadır. Bu sayede İslam inançlı toplumların duyarlılığı bağımsızlık, toplumsal eşitlik, kalkınma ve sistem tarafından sömürülen diğer inançlardan insanlarla barış ve kardeşlik içinde yaşamaktan uzaklaştırılarak, kendi işbirlikçi egemenlerinin denetiminde, dinler arası çatışma ve düşmanlık cenderesine sokulmaktadır. Bir bütün olarak İslam dünyasının içine sokulduğu bu atmosfer sonucunda Müslüman toplumlar, hem emperyalist sistemin bir parçası haline getirilmekte hem de yaşadıkları ağır sorunları dünyevi çözümlerle aşma çabasından uzaklaştırılmaktadır.

Kuşkusuz dinler ile ahlak arasında tarihsel anlamda bir bağ olduğu doğrudur. Ancak bu bağ, yukarıda da işaret etti-

ğimiz gibi "ahlakın, dinden çıktığı veya onun gereği olduğu" anlamına gelmez. Aksine böylesi bir paralellik yanlıştır. Ahlak kuralları da toplumsal hayatın oluşumu ile birlikte, kendini ihtiyaç olarak hissettirmeye başlamıştır. Bu, atalar ruhu tapıncı, totemcilik ve benzeri ilkel dinlerin oluşumu sürecidir. Yani toplumsallaşma, bir yandan ortak yaşam için ortak davranış kuralları, düzenleyici ilkeler, doğru ve yanlış normları oluştururken, diğer yandan da yanıtı verilemeyen doğa olaylarını insanüstü güçlerin varlığına bağlayan inançların gelişmeye başlamasıyla örtüşmüştür. Yani ahlaki kural oluşumuna gereksinim duyan toplumsal düzenin çıkarları, aynı zamanda toplumun anlam dünyası gereksinimi bağlamında da ruhlar ve tanrılar yaratmaya başlamıştır. Bu bağlamda kendilerinden korkulan tanrılara inanç anlamında dinler kurumlaşınca, bu kez tanrılar, ahlaki yaptırımları etkili kılmanın da aracı olarak işlev görmeye başlayacaktır.

Ancak ortaya çıkmalarına neden olan mekanizmalar yanında esas işlevleri itibariyle da farklı mekanizmalar söz konusudur. Kaldı ki henüz düzenleyici rol üstlenmedikleri bu ilk dönemlerin dinsel inançları, ahlak kurallarını da belirleyen tektanrıcı dinlerden oldukça farklı olup, insanlığın bu aşamayı geçmesi için bile (I. Cilt'te de gösterdiğim gibi) onbinlerce yıl geçmesi gerekmiştir. Bu yüzden ahlakın kaynağını dindir diye kestirip atmak doğru olmadığı gibi, insanın gelişimi ile paralel olarak ilerleyen ahlaki etkinlik ve anlayışları da dinlerin ipoteği altına almak anlamı taşımaktadır. Özellikle sınıflı toplumlarda bu ilişkilendirmeden elde edilmek istenen, düzenin en geri öğeleri adına, ahlakı toplumun kontrol mekanizması olarak kullanılmaktır. Oysa ahlak, insanın kendi otokontrolünü geliştirdiği, davranışlarında hak ve özgürlükleri esas alan bir gelişkinliğe ulaştığı oranda, gerçek anlamına kavuşacaktır.

"İngiliz alimi E. Westermarck, *Ahlaki Fikirlerin Kaynağı ve Gelişmesi* adlı kitabında, ilkel kavimler arasında yapılan incelemelere dayanarak, ilahlara ahlakın bekçisi olmak vazifesinin

çok sonradan verildiğini söyler. (...) Fransız sosyoloji okulunun kurucusu E. Durkheim ise, bunlardan ayrı olarak ilkel toplumlarda dinin ilim, sanat, müzik, teknik gibi çeşitli bilgi ve hünerlerin kaynağı olduğunu, toplum geliştikçe bunların dinden ayrıldıklarını, ahlakın da bu arada dinden ayrılarak ayrı bir kurum haline geldiğini ileri sürer."[4]

Tabii bu noktada Durkheim'in, din ile ahlak arasında işaret ettiği ayrışmanın sadece sonradan değil, başlangıçta da olduğunu ve tıpkı ahlak gibi ilk sanat (duvar çizimleri), ilk ilim (sihir), ilk müzik, ilk teknik (silah yapımı) gibi yaratıcılıkların da dinden bağımsız geliştiğini, ama giderek din tarafından kontrol altına alındıklarını tekrarlamak gerek. Teknolojinin gelişmesi ve bilimsel dayanakların artışına kadar gerçekten de din, insanların kontrol altına alınmasında sağladığı olağanüstü işlev ile sadece ahlakı değil, aynı zamanda kendi dışındaki tüm öğeleri boğucu bir denetim altına alacaktır.

İnsan ve toplumları daha erdemli bir yaşayışa yükseltmek anlamına gelen ahlak, değişmezliği esas alan dinlerden bağımsızlaştığı oranda, anlamına uygun bir gelişme gösterir. Kuşkusuz uygarlığın ilk dönemlerinde dinlerin, ahlaki kurallara etkinlik sağlamak gibi bir işlev gördüğü doğrudur. Ancak bu etki, insanlar arasında ayrım ve eşitsizlikleri vurgulayan ilkel ahlak kurallarına uyma zorlaması ile gelişmeyi durdurucu bir etki olup, günümüzde ulaşılan ahlaki değerlerin çok, ama çok gerisinde, dahası kimi noktalarda ahlak dışı bir anlayışı temsil etmektedir.

Ahlakı kendinin olmazsa olmaz bir parçası sunması yanında dinlerin, ahlakın doğuştan verilen bir özellik olduğu kanısını yaygınlaştırma ısrarına yukarıda değinmiştim. Oysa ahlak toplumsal yaşam içinde öğrenilen bir özelliktir ve insanın yaşadığı zamana, içinde büyüdüğü ortama hakim değerlere ve sahip olduğu sosyal güvencelere bağlı olarak şekillenir ve gelişir. Diğer yandan ahlakı, cennete gitmek ve cehennem-

(4) Osman Pazarlı, *İslam'da Ahlak*, s. 48.

de yanmaktan kurtulmak gibi bir ödül ve cezaya bağlı olarak uygulamak, insanın içsel olgunlaşmasını ortadan kaldırdığı gibi, onu, gerçek ahlak kuralları karşısında donduran bir işlev görür. Esasen günümüzün eşitlik, özgürlük, barış ve sosyal güvenlik gibi haklar ekseninde şekillenmeyen bir anlayışın, bizzat kendisinin ahlak kavramıyla sorunlu olacağı açıktır.

Alman filozofu Forbreg'in, "din, evrene ahlaksal bir düzen verme inancıdır" demesine karşın bu yargı nesnel değildir. Dahası, dinler bütün korkutma araçlarına rağmen, "din adına yapılmış olan cinayet ve ahlaksızlıklar dine dayanmayan rezilliklerden çok daha zalim ve çok daha geniş olmuştur."[5]

Üstelik niçin yalan söylememeli, niçin çalmamalı, niçin yoksullarla dayanışmalı ve yoksulluğu yok etmeli, niçin başkalarına eziyet etmemeli ve niçin öldürmemeliyim sorularının yanıtı, Tanrı'nın ödül ve cezası ekseninde verildiği zaman, burada ahlaktan öte bir hukuk alanına geçmiş oluruz. Oysa ahlakın içsel yanıtı, bunların insanlığa yakışmayan, insanlık erdemine aykırı eylemler olmalarıdır. Dahası bu noktada dinlerin verdiği yanıtın bir diğer temel sorunlu/ahlak dışı yanı, bu yaptırımların sadece aynı dinden insanlarla sınırlı olmasıdır. Çünkü bütün tektanrıcı dinlerin ahlakı, o dinden olmayan insanlara –boyun eğip cizye vermemeleri halinde– yalan söylemenin, topraklarına ve mallarına el koymanın, hatta öldürülmelerinin bile meşru olduğu bir 'ahlak'tır. Bunları tamamlamak üzere gerçek ahlakın olmazsa olmaz kuralı, başkalarının inançları/fikirleri, hakları ve özgürlüklerine, kendimize gösterilmesini istediğimiz saygıyı gösterme zorunluluğudur. Ki tektanrıcı inançların hem ahlakı hem hukuku, bu temel kuralın çiğnenmesi ekseninde şekillenmiştir.

Esasen kendini dinlerle sınırlayan bir ahlak anlayışıyla, ayrımcılığı ortadan kaldırmak olanaksızdır. Çünkü dinlerin en erdemli önerileri bile kendi dinleriyle sınırlıdır. "Hz. Muhammet için iyi ahlak, iman konusudur. Gerçekten iman edenle-

[5] Cemil Sena, Hz. Muhammed'in Felsefesi, s. 394.

rin erdemden ayrılmaları olanaksızdır. Bir hadisinde 'komşusu açken tok yatan kimse, gerçekten iman etmiş değildir' demektedir. Diğer bir hadisinde de, 'Cibril, komşu hakkında o kadar çok salık vermiştir ki, hatta ben yakında komşuyu mirasçı yapacak sandım' demiştir. Kuşkusuz burada sözü edilen komşular da iman etmiş olanlardır. 'Kendi dininize bağlı olanlardan başkasına aman vermeyiniz (bağışlamayınız)!' emri, dini yaymak ve beğendirmek gibi bir amaç taşısa da bunun bugünkü erdem anlayışımıza uymadığı bir gerçektir. Nitekim bir başka ayette de dinsel ahlakın yetersizliğini gösteren bir kusur bulmaktayız: 'küfretmiş ve kâfir oldukları halde ölüp gitmiş kimselerden her biri, kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verecek olsa da, hiç birinden kabul edilmez; onların hakkı acı bir azaptır' (Âl-i İmran-91). Yani Müslüman olmadan ölen kimselerin dünya hayatında cömertçe verecekleri sadakalar, hayır işlerine yapacakları masraflar, bunların kurtulmalarına hizmet etmeyecektir."[6] Bu yaklaşımın sadece yardımsever 'kâfirleri' değil, öteki inançlardan bilim insanlarını da içerdiği açıktır. Bu durum, dinsel inanç alanına indirgenmiş bir ahlakın ne denli tehlikeli bir yabancılaşma ürettiğini göstermektedir.

İslam'da ahlak, tüm diğer dinlerde olduğu gibi Tanrı'ya atfedilen kurallara uygun yaşamak, onun emirlerini yerine getirerek onu memnun etmektir. Oysa bu yaklaşım bizi, insanlar arası erdemli, güvenli ve saygın bir hayat sürdürme amacı etrafında şekillenen ahlakın gerçek anlamından uzaklaştırır. Çünkü burada ahlakın öznesi insandan Tanrı'ya geçer. İnsanların sağlıklı bir toplumsal ortam ve özsaygı için nasıl davranması gerektiği yerine, cennete ulaşmak ve Tanrı'yı memnun etmek için neler yapılmalı kaygısı geçer. Bu ise aynı dinden olmayan ve bizim normlarımıza uymayan herkesle sorunlu bir ilişkiyi beraberinde getirir. Çünkü bu anlayış daha en baştan, insanı insan olduğu için saygın görmez. İnsanın ahlaki

(6) Cemil Sena, Hz. Muhammed'in Felsefesi, s. 398.

erdemlerinin gelişimi yerine, çıkar (cennet) ve korku (cehennem) gibi içgüdüsel duyguları öne çıkarır. Bunun sonucu, kişinin davranışlarını dini baskıyla düzenlemesidir. Türban niye takılmak zorundadır, farklı inançtan insanla niye dost olunmayacaktır, fakirlik niye kaderdir, kölelik niye doğaldır, kadın erkekle niye eşit değildir, vb. sayısız yaptırıma, "Tanrı'nın hikmetinden sual olunmaz" kalıbıyla sorgusuz boyun eğilir. Çünkü Tanrı'yı sorgulamanın cezası cehennemde yanmaktır!

Bu yüzden dinsel ahlaktan farklı olarak; "Modern ahlak, bir özgürlük ahlakıdır. Çünkü insanın kendi kendine sorumlu olması, kişisel iradenin özgürlüğünün bizzat kendisi tarafından kabul ve onayı demektir. Kişisel özgürlüğün kendisinden başka bir varlık veya değer tarafından verilmesi, kişinin kendisine karşı sorumlu olmasını reddeder. Gerçi kişi, şahsiyetin bu aşamasında yine kendisini topluma karşı sorumlu hisseder ve fakat bu sorumluluğun kaynağı toplumun kaba dış baskısı (ve Tanrısal korku) değil, bizzat kişisel vicdanıdır."[7]

"İnsanı kendi kendine karşı sorumlu kılan ahlakın kaynağı, şüphesiz ki laik bir yön izlemektedir. Bu ahlak, önce kendisini topluma karşı sorumlu hisseder. İkinci aşamada kişiyi, kendi kendisine karşı sorumlu kılar. Bu da ancak toplumda mevcut töreleri yaşamak, sevmek ve uygulamak suretiyle, ahlaki bilincin niyet ve amaçlarını kendi iradesinin niyet ve amaçları haline getirmekle mümkün olur. Dini ahlak görev ve itaat ahlakıdır. Laik ahlak ise özgürlük ve sorumluluk, insanın kendi kendisiyle tutarlı olması esasına dayanır."[8]

Tabii belirtilmelidir ki buradaki 'töre', dinsel anlamdaki töre değil, insanlığın hak ve özgürlük eksenli mücadelesi içinde oluşturulmuş, insanın kuldan bireye, tebaalıktan yurttaşlığa yükselişini güvence altına alan çağdaş toplumsal 'töre'dir.

Laik ahlak aynı zamanda demokrasinin de maddi altyapısı ile örtüşür. Burada kişinin özgürlüğü ve seçme hakkı, doku-

---

[7] Cahit Tanyol, *Sosyal Ahlak*, s. 86.
[8] A.g.e., s. 94.

nulamaz ve güvence altındadır. Üstelik insan, haklarıyla tanımlanan bir düzeye yükselmek başta olmak üzere, mevcut demokrasi standartlarına ulaşmak için, hem dinsel iktidarlara hem de bu iktidarlar karşısında insanı kullaştıran dinsel ahlaka karşı, çok mücadele etmiş, çok bedel ödemiştir.

Bu noktada çağdaş ahlakın laik ve insan eksenli karakterinin, gerçek bir ahlaki yol alış sonucu oluştuğunu söylemek gerekir. Sonraki bölümde bunun her anlamda niye böyle olduğunu ayrıntılarıyla göstereceğiz, ama kısaca değinirsek bu ahlakta, artık kişinin inancı ve milliyeti değil, insan olması esastır. Denetim de bizzat insanın kendi vicdanı ve parçası olduğu toplumun kendisindedir. Kuşkusuz böyle şekillenen ahlaki yapılar, daha yüksek bir iç disiplin ve sorumluluk gerektirir. Ancak bu konudaki zafiyetler dinsel baskıyı meşrulaştırmaya gerekçe olamaz. Çünkü ahlaki özdenetimin, toplumsal caydırıcılığın eksik kaldığı, ahlaki kuralların ihlal edildiği noktada, devreye onun yaptırımcı yanı olarak hukuk girer. Bu da tıpkı ahlakın kendisi gibi, insan haklarını hiç dikkate almayan dinsel hukuktan tamamen farklı olarak, insan ve toplumun hakları eksenli bir üstyapı kurumudur.

Laik ahlak, yaptırımcı gücü olan hukukun yanı sıra, kurumlaşabilmek için, sosyal devlet ve çağdaş eğitime ihtiyaç duyar. Bu çerçevede çalmanın kötü olduğu vurgulanırken, aynı zamanda yurttaşın iş güvencesi, işsizlik sigortası, aç kalmama hakkı, vb. hakları da kurumsallaştırılmaya çalışılır. İnsanın parçası olduğu topluma bağlılığı, toplumun ona karşı olan sosyal sorumluluğuyla tamamlanır. Üstelik bunu toplumun kolektif sorumluluğunu harekete geçiren mekanizmalarla sağlar; sadaka vb. onur kırıcı, kişileri kişilere bağımlılaştıran ilkel mekanizmalarla değil.

Bu bakımdan laik ahlak, sadece bir söylem ve davranış normu değil, aynı zamanda bir düzen sorunudur. Laik ahlakın sosyal sorumlulukları, içinde şekillendiği kapitalizmin ürünü olan olumsuzlukların, sosyal devletin kurumlaşmasıyla ve giderek sosyalizmle aşılmasını zorunlu kılar. Bu hedeften ko-

pan ahlak, dinin kalıplarını aşmış olmakla birlikte, süregelen sömürü ilişkilerinin çıkarları uğruna insanı kendine ve toplumsal çıkarlara yabancılaştırıcı yönlendirmelerle sakatlanır. 20. yüzyılda pek çok örneğini gördüğümüz faşizan yönlendirmeler yanında, son dönemde bizde ve dünyada yaygın örneklerini gördüğümüz, dinin egemenler eliyle yükseltilmesi bunun sonucudur. Dinsel bilincin yeniden güçlendirilerek laik ahlak yerine gönüllü boyun eğmeyi, kulluğu, duruma razı olmayı yaygınlaştırmaktan amaç, toplumları sosyal hak arayışından uzaklaştırmaktır. Toplumsal hak taleplerine karşı emperyalizmin egemenliğini sürdürmek üzere, dünya çapında geliştirilen bu yeni muhafazakârlık, Hıristiyan toplumlar kadar, "Yeşil Kuşak" adı altında Müslüman toplumlarda da, bireysel vicdanların gelişimini, dünya hayatını cennete çevirme iradesini etkisizleştirmeyi amaçlar. Böylece insanca bir yaşam, ekonomik, politik ve cinsel eşitlik ve barış yerine, geçmiş bin yıllar boyunca insanlığı cendere altında tutmuş olan sömürü, tahakküm ve eşitsizliğin dinsel ideoloji desteğinde toplum tarafından kabulü sağlanır. Umutlar 'öbür dünya'ya ertelenir.

Laik hukukun kazanımı olan inanç özgürlüğü istismar edilerek, günümüzde toplumlar yeniden dini cendereye itelenmek isteniyor. Bunun anlamı; hak taleplerinin görmezden gelinmesi, dünya üzerinde eşit, özgür, evrensel kardeşlik yerine, inançlar ve milliyetler arası kavgaların alabildiğine çoğalarak insanlığın kaotik bir bağnazlık ortamına sürüklenmesi demektir. Böyle bir ortamın karşımıza çıkardığı ve artarak çıkaracağı dünya ise, başta kadın ve emek hakları olmak üzere hak ve özgürlüklerimizin, kendilerine yabancılaştırılmış insan bilinci aracılığıyla topluma hakim kılınmasıdır (ki bu ve sonraki ciltte bu yabancılaştırma örneklerinin Tanrı'ya atfedilen dini hükümlerini göreceğiz).

İşte bu olumsuz gelişme; önü kesilip tersine çevrilemez, toplumsal bilinçle çağdaş hukuk arasında yeniden uyum sağlanamaz ise dünyamızı bekleyen şey yeni bir Ortaçağ karanlığı olacaktır. Yeni Ortaçağ'ın klasik Ortaçağ'dan tek farkı

mevcut bilimsel ve teknolojik gelişmişlik koşullarından ibaret kalacaktır. Buna karşın din savaşları, tek tek ülkeler ve giderek tüm dünyada eşitsizlik, dünyamızı yaşanmaz hale getirecektir.

Tanrı'ya adanmış ve başka bir yaşam olduğu varsayılan bir 'dünyada' cenneti elde etmeyi hedeflemiş toplumları bekleyen ise, geçmiş bin yıllardaki toplumsal şekillenmedir. Monarşilerin, din adamlarıyla işbirliği içinde sağladığı mutlak egemenlik altında, dinlerin-toplumların birbirlerinden yalıtılmış, düşmanlaştırılmış yaşamı, kadının erkek, emeğin sermaye karşısında mutlak eşitsizliği, bu şekillenmenin karakteristik unsurları olacaktır. Bireylerin yerel ve merkezi otoriteler karşısında, kendini savunmasını sağlayacak sendika, parti, vb. örgütlerin mutlak reddi ve daha nice, egemenler karşısında büyük bedeller ödenerek kazanılmış hakkın elden gitmesi de cabası...

Bu umut kırıcı gelişmeler karşısında, insanlığın bir değerler bütünlüğü olarak kazandığı ahlak ve onun tamamlayıcı parçası olan hukuk kuralları insanlığın güvencesini oluşturmaktadır. Bunun için başta, emperyalistler ve yerel egemenlerin karşısına bilinç ve cesaretle dikilmek olmak üzere, dinlerin sahte cennetleri ve ahlak safsatalarına karşı da azimle mücadele edilmelidir.

II. Bölüm

İSLAMİYETİN AHLAK AÇISINDAN GENEL NİTELİĞİ

Genel olarak dinler, ahlak sorununda yapısal bir açmaz içindedir. Çünkü ahlaka ilişkin tüm sorunlu özellik ve davranışlar, bizzat "yaratılış" mantığının içinde vardır. Nitekim dinsel mantığa göre iyilikler gibi kötülükleri de Allah yaratmıştır! Üstelik bu "yaratışta" kötülükler hep daha çok, ahlaksızlık eğilimi hep daha baskındır. Dolayısıyla ahlaktan söz etmeye en az hakları olan ideolojiler dinlerdir.

Bu noktada adil bir sınavdan da söz edilemez. Çünkü dinler, insanlara iyilikler ve kötülükler karşısında özgür ve eşit savunma olanağı tanımaz. Aksine kimisinin "kötü" olması Tanrı'nın ilahi takdiridir. Çünkü o, rahmetini yalnızca "dilediklerine tahsis eder" (Bakara-105), yalnızca "istediğini doğru yola eriştirir, istediğini (ise) sapıtır" (Nahl-93). Başta özürlü doğumlar ve yaygın yoksulluk olmak üzere, her şeyin Tanrı tarafından yaratıldığı inancı, nedeni yaratılışın bizzat kendisi olan çok ciddi bir eşitsizlik ve haksızlığa işaret eder. Dolayısıyla yapısal olarak ahlak dışı bir durumla karşı karşıyayız. Daha da çarpıcı olanı, "biz dilersek herkese hidayet verirdik, fakat cehennemi tamamen cin ve insanlarla dolduracağımıza dair benden söz çıkmıştır" (Secde-13); "And olsun ki Biz,

cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık..." (Araf-179) diyen bir 'yaratılış' ve 'kader' anlayışı ile karşı karşıyayız. Cehennemi doldurmak üzere kendine söz verdiği için, insanlara hidayet vermeyen bir Tanrı tasavvuru söz konusudur.

Daha ötesi "yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce o, Kitap'ta bulunmasın" (Hadid-22) denir. Ki bu durumda başımıza gelen her musibetin tanrısal takdir olduğuna inanmamız kaçınılmaz. Esasen, "sonra insanı aşağıların aşağısına döndürdük" (Tin-5) diyen bir tanrıdan da başka bir yaklaşım beklenemez.

İslam'ın ahlaka ilişkin yapısal açmazı bunlarla da sınırlı değil. Toplumsallık, paylaşımcılık, tokgözlülük gibi kavramlarda belirlenen ahlaki erdeme karşılık, Tanrı'nın yaratışı bencillikle belirlenmektedir: Nitekim "kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır" (Al-i İmran-4) denilmektedir; ki böylesi düşkün bir "yaratışta" ahlakı kurumlaştırmak olanaksızdır.

Özetle ahlaki problem bizzat "yaratılış" inancı içinde vardır. Tüm ahlakçı söylemine karşın her türden köktendinciliğin, sorunun daha en temelinden, mantıksal düzeyinden başlayarak, ahlak sorunuyla uzlaşmaz ve onarılamaz çelişkisi vardır. Sözcüğün olumlu anlamıyla ahlak, ancak aklı, sevgiyi, özgürlüğü, ötekine saygıyı ve tarihsel-toplumsal insanlık gerçeğini esas alanların erdemi olabilir. Yalnız onlardır ki, tarihsel, toplumsal, bireysel doğallığı ve evrimi içinde insanın doğru kavranışından hareketle iyiye ve güzele yönelen normların temsilcisi ve geliştiricisi olabilir. Buna karşılık aklını özgürce, cesaretle ve toplumsal sorumlulukla kullanmaktan yoksun, 7. yüzyılın köleci, erkek egemen ve eşitsiz kültürünü değiştirilemez kabul eden ve bunu zorla topluma dayatanlar, ahlaki bir erdemin geliştiricisi ve temsilcisi olamazlar.

Ayrıntılara girdikçe dinlerin ahlak ile yapısal problemi

daha da net görülecektir. Bu açıdan İslam'ın beş temel farzından biri olan orucun "hikmet'ine ilişkin Tabbara'nın açıklaması oldukça çarpıcı:

"Oruçlu, açlık halinde kendi durumunu düşünür. Her zaman bu durumda olan yoksullara merhamete ve yardıma yönelir. Oruç, nefsi merhamete alıştırmak için tatbiki bir yoldur.

Orucun bir başka hikmeti de zenginle fakir arasında eşitlik temin etmesidir. Bu en yüksek, en kuvvetli bir düzen temin eder... İnsanlar aynı âlemi duyarsa çeşitli istekler tesiriyle aralarında ihtilaf ve niza etmezler. 'Oruç tutmaya gücü yetmeyenler bir yoksul doyumu fidye verirler'."[9]

Görüldüğü gibi ahlak ile dinin karşıtlığına ilişkin çarpıcı bir örnekle karşı karşıyayız. Öncelikle zenginle fakir arasındaki eşitliğin "en yüksek ve en kuvvetli bir düzen temin etmek" açısından temel ahlak normu olduğu alenen kabullenilmiştir. Yani toplumcu ahlakın, temel ölçütü olan eşitlik, İslamiyetin seçkin bir ideologunun ağzından da kabullenilmiş olmaktadır. Kabul edilmektedir ki, "aynı alemi (veya aynı ferahı) yaşayan insanlar, çeşitli istekler tesiriyle aralarında ihtilaf ve niza etmezler". Başka bir deyişle, eşitlik, ahlaki çöküntünün maddi temelini önemli oranda ortadan kaldırır; insani gelişme düzeyi, bu eşitlikçilik temelinde öz-disiplinin geliştirilmesi ve eşitliği koruyup yükseltecek yasalarla desteklenirse en ahlaklı toplum ilişkileri kurulmuş olur. Buraya kadar Tabbara'yla hemfikiriz. Ancak bu birlikteliğimiz şeriat gerçeği ile sona eriyor.

Öncelikle İslamiyetin zenginle fakir arasında kurduğu "eşitlik" bir ay sürüyor; o da yalnızca gündüzleri aç kalmakla sınırlı! İftar sofrası, sahur sofrası, yaşanan mekân, yararlanılan olanaklar ve giyilen elbiseler, eşitsizliğin uzlaşmaz boyutlarını bütün gerçekliğiyle ortaya koyar. Dolayısıyla "ihtilaf ve niza" etmenleri maddi varlığını devam ettiriyor. Buna karşı İslamiyetin "cennet" "sabır", "kader", "rıza", "imtihan", "te-

[9] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 273-275.

vekkül" telkinleri de eşitsizliğin ve zenginin emniyet kemerleri olmaya devam ediyor.

Demek ki İslamiyet, en yüksek ve en kuvvetli ahlaki düzenin nasıl kurulabileceğini bildiği halde, bunu sadece bir ayla sınırlı ve göstermelik boyutta sağlarken, geride kalan 11 ayda da eşitsizlik üzerine oturan kendi "ahlak" düzeni için insanları, "öbür dünya"nın korku ve özlemi temelinde, "kadere" razı olma yönünde koşullandırmayı sürdürüyor.

Orucun diğer "hikmeti" olarak açıklanan, "her zaman bu durumda olan yoksullara yardım ve merhamete yöneltir" iddiası da ciddi anlamda sorgulanmayı gerektiriyor. İslamiyet "her zaman yarı aç, yarı tok durumda olan yoksulların" var olduğu ve bunun, bu "geçici imtihan dünyasında" doğal sayıldığı, İslam ahlakını almış kişilerin bu duruma rıza gösterip sabırlı olmakla "ahlaki yüceliğe" ulaştığı iddiasıyla eşitsizliğin doğallığını kutsamaktadır. Eşitsiz, dolayısıyla ahlaksız sosyo-ekonomik ilişkilerle mücadeleyi değil, tevekkülü ahlaki bir yücelik olarak gösterip bunun ödülü olarak, cennet hayali vaat etmekte, özetle yoksulun sınıf bilincini bulanıklaştırmakta, hak mücadelesine karşı onu avutmaktadır.

Orucun diğer çelişkisi de yılda bir ay, yarımşar gün nefis eğitme aracı olan bu yaptırımın, nefisleri yıl boyunca zaten sürekli "eğitilmek" zorunda olan yoksula da zenginle aynı koşullarda zorunlu kılınmasıdır. Oysa oruca yüklenen mantık açısından bu açık bir haksızlık olup, eşitsizliğin oruç ayında daha da pekiştirilmesidir. Madem ki eşitsizlik bunca önemli, hiç olmazsa fakirlerin ramazan boyunca zenginlerle yer, olanak, yiyecek, giyim değişimine gitmesi veya hiç olmazsa bu ayda fakirlere zenginlik koşullarında bir eşitlik yaşatılması çok daha adil, dolayısıyla ahlaki olmaz mıydı? Ama yok, zaten yarı aç yarı tok yaşayan insanlara ramazanda yoksul iftar ve sahur yemekleriyle bir de oruç tutturarak "eşitlik" sağlanma yoluna gidiliyor. Ek olarak da bir zenginin verdiği iftar yemeğine gitmesi halinde yoksul Müslüman, ona şükür etmek yaptırımıyla karşı karşıya bırakılıyor.

Tabii oruç sorununa getirilen bu zoraki mazeretlerin, gerçekte onun mantığı açısından hiç bir değer taşımadığını da belirtilmeliyiz. Kur'an'ın oruç yaptırımının nesnel kavranışı, tıpkı namaz, şükür, kurban, hac ve benzeri yaptırımları gibi, ancak o dönemin köleci kültürü çerçevesinde mümkündür. Efendi-köle ilişkilerinin tanrısal türevi olan Allah-kul ilişkilerinin kula, köleye yüklediği temel sorumluluk, sabah akşam, her fırsatta, her ilişki düzeyinde efendiye, Tanrı'ya "hamd ile niyaz etmektir". Bunun ötesinde 'sosyal adalet'miş, 'eşitlik'miş, 'hikmet'miş, bunlar modern dünyanın ahlak bilinci karşısında, İslamcıların, sonradan ürettiği ekleme gerekçelerdir. Nitekim yukarıdaki açılımları, Kur'an ve diğer ilk kaynaklarda bulmak mümkün olmamaktadır.

Kaldı ki sınıfsal mantığı gereği İslamiyetin, tüm yaptırımlarında zengine, en azından maddi durumu iyi olana, kaçamak kapılar açtığı da özellikle anımsanmalı. Nitekim oruç tutmaya gücü yetmeyen zenginler, bir yoksul doyumu fidye ile kurtulabilirken, kendisi muhtaç olan yoksula ise böyle bir kapı açılmamaktadır. Kimi yorumcular belki, "ona farz olmaz, günah yazılmaz" gibisinden yorumlarla durumu kurtarmaya yöneleceklerdir; ama temel İslami belgelerde böyle bir yaklaşım olmadığına göre, bu yorumların hiçbir değeri yoktur. Farz kıldığı Hac ziyaretinin maddi faturası bile bunu göstermeye yeter. Sünnet kılınmış olsaydı bir derece hoş görülebilirdi belki. Ne var ki yoksulların zenginlerden onlarca kat fazla olduğu düşünülürse, ancak belli bir ekonomik güce sahip olan insanların gerçekleştirebileceği Hac ibadetini, 5 temel koşulundan biri olarak ilan etmesi, İslam'ın sınıfsal karakterini ortaya koyan ciddi bir göstergedir.

* * *

Dinlerin ahlaki yükseliş sağlamaya elverişli olup olmadığı gerçeğini diğer noktalarda da irdeleyeyim:

İman insanlara kulluk ahlakı empoze eder. Bu ise onun köleci toplum toprağı üzerinde yeşermesinin yansıması olup,

aynı zamanda onun ahlaki temelini de zayıflatan temel bir öğedir. Oysa İslamcı yorumcular bu noktayı özellikle gözden saklamaya, dini ahlakı, günümüz değerlerine ters düşmeyecek şekilde revize ederek sunmaya çalışırlar.

Din kitaplarında Tanrı sürekli olarak, insanı ve her şeyi yarattığını, emirlerine uymayan, kendine kullukta kusur edenleri nasıl cezalandıracağını tekrar tekrar vurgularken aynı yoğunlukta, kendine tapınma, daha çok tapınma ister. Zaten temel adlarından biri de, kölelerin sahibi anlamındaki Rabb'tır. Daha bu noktada ahlaki değer açısından büyük bir sorunla karşı karşıyayız; ki söz konusu mantığın niteliğini belirginleştirmek açısından şu paralelliğe dikkat çekelim:

Başkalarına iyilik yapmış bir insanın bu iyiliğini sürekli hatırlatması, yaptığı iyiliğe karşı sürekli huzurunda boyun eğme beklemesi, her talebinin onaylanarak yerine getirilmesini istemesi, aksi halde de 'iyiliğine' karşı 'nankör' davrandıkları gerekçesiyle söz konusu insanları aşağılama ve cezalandırmaya kalkmasının ahlaki açıdan sorunlu bir ilişki olduğu açık. Çünkü iyilik yapan, bunun verdiği huzurla yetinmek durumundadır: Davranışı aynı zamanda onun insani olarak erdeminin göstergesidir. Elbette ki bu durumda yardım edilen de insani olarak minnetini belirtecektir. Ancak karşısındakinin böyle bir beklenti içinde olmadığının bilinmesi minneti ahlaki bir değer düzeyine yükseltir. Yardım eden, yardım ettiği kişiden maddi veya manevi bir karşılık istemez, aksi takdirde ilişki, yardım ilişkisinden alış verişe dönüşür ve bir erdem olmaktan çıkar.

Buna karşılık krallarla tebaaları, köle sahipleri ile köleler arasındaki ilişkiler çağdaş ahlak açısından kabul edilemez. Çünkü bu ilişki insan onurunu karşıdır. İnsanları dayatılan kurallara uymak veya cezalandırılmak seçenekleriyle karşı karşıya bırakır. İşte Tanrı ile insanlar arasındaki ilişki de, ne yazık ki bu şekilde kurgulanmıştır. "Cin ve insanları ancak (O'na) kulluk etmek için yaratmış..." (Zariyat-56) bir Tanrı tasavvuruyla karşı karşıyayız.

Kayıtsız şartsız boyun eğmek ya da cezalandırılmak şeklindeki bir ilişkinin, çağdaş ve demokratik insanlık ahlakı nezdinde kabul edilemez olduğu açıktır. Bu durumda bilimsel bir soğukkanlılıkla kendimize sormalıyız: Peki ama insanlık Tanrı'yı niçin böyle köleci bir perspektifle yarattı? Çünkü tanrı bilincinin oluştuğu dönemde insanlar, köleci bir toplum atmosferinde yaşıyordu ve en güçlü olan, firavun, imparator, sultan payeleri ile kölecilerin de başı ve emiri olan monarktı. Dahası kölecilik bir norm olarak meşru, köleci ideoloji egemendi. Ve bu ilişkilerin yarattığı kültürel normlar içinde Tanrı, ya bu monarkın bizzat kendisi, ya da onun üstünde, dolayısıyla günlük hayattaki güçlülerden de güçlü, kölecilerde dahil tüm insanların (köle) sahibi (Rabb) olarak tasarımlandı. Onun kullarına düşen de bu nedenle, itaat etmekti. Yeryüzünde monark ya da köle sahibi nasıl en küçük bir kayıtsızlıkta tebaasını ve kölesini ağır bir şekilde cezalandırıyorsa ve yöneten yönetilen ilişkisi, sorgusuz boyun eğme ekseninde kurumlaşıyorsa, Tanrı ile kulları varsayılan insanlar arasındaki ilişki de aynı eksende kurumlaştırılıyordu. Köle sahibinin cezalandırma güç ve yetkisi gibi, tanrıların da bu dünyada deprem, şimşek, sel afetleri gibi cezaları ve tabii ödül-ceza çerçevesinde hepsinden etkili olan, cenneti ve cehennemi vardı. O ve O'nun adına ceza veren siyasal-dinsel temsilcilerle birlikte bu kadro bayağı kalabalıklaşıyor ve dünyada yaşam sıradan insanlar için oldukça zorlaşıyordu.

Ne var ki günümüzde, o gün doğal sayılan bu ilişki artık ahlakdışı kabul edilmektedir. Ve o kültürün doğal ürünü olan tapınma, Rab'ba kurbanlar sunma ve daha çok tapınarak iyi kulluk yapma ilişkisinin ahlakdışı olan karakteri de, cennet, cehennem, cehalet gözdağlarından kurtulunduğu oranda daha iyi görülebilir olmuştur. Tanrı'nın var olduğunu kabul etmemiz halinde bile, insanların açlıktan öldüğü, bir avuç parazitin dünyadaki çoğunluğun iliğini sömürdüğü, gücü olanın diğerini ezdiği bir dünyada, Tanrı'nın merhametli, adil ve her şeye kadir olduğu iddialarını sorgulamak kaçınılmazdır. Yüce

gönüllü bir insan bile yapılan yardımın karşılığının istenmeyeceği bilir. Anlatıldığı kadar yüce ve yaratıcı bir varlık ise Tanrı'nın karşılık bekleyerek mutluluk sunması anlaşılmaz bir tutumdur.

Demokrasi bilincinin bunca geliştiği günümüzde, Allah'ın kendimizi yönetmemize de izin vermesi gerekmez mi? Halkın egemenliğini kabul etmemesi, günümüz ahlaki değerlerine ters düşmektedir. Emperyalistlerin bile demokrasilere tahammül etmeyi öğrenmeye başladığı dünyamızda, O'nun hâlâ köleci dönem bağnazlığıyla insanları selle, yıldırımla, depremle, bu yetmedi ateşe atmakla, kızartmakla, süresiz yakmakla tehdit etmesi nasıl açıklanabilecektir? AIDS mikrobunun, yolundan saptığımız gerekçesiyle Allah tarafından, ceza olarak yollandığını söyleyenlerin bilincindeki Tanrı, hoşgörü ve merhamet erdemlerinden yoksun bir zalim derekesine düşürülmüş olmuyor mu? Diktatörler, sömürücüler, ahlakdışı değerlerle boğuşmaktan yorgun düşmüş insanlığın karşısına, köleci kültür ürünü "La ilahe illallah" (Allah'tan başka tapacak yoktur) dayatmasıyla çıkmak, ne derece ahlakidir? Ahlakın eşitlik ve adalet erdemleri ile temellendirildiği günümüzde, sorularımız daha da uzayabilir.

Çağımızda ahlak, kimin kime köle olacağını düşünmek yerine, kimseye kölelik yapmama, varlığıyla saygın, özgür, eşit, güvenli ilişki kurma ekseninde kurumsallaşmaktadır. İnsanlığın saygın yükselişini yansıtan bu ahlaki standarttan geriye gitmek, insanın her gün artıp belirginleşen yaratıcılığına saygısızlıktır. Esasen bu değerler bütününü kabullenmeyen bir tanrı iradesi de düşünülemez. Büyüklük ve yücelik de böylesi erdemli ilişkilerde ortaya çıkar. Dolayısıyla aksi hiçbir anlayış, ahlak adına savunulamaz Aksi takdirde Tanrı'nın, insanın ulaşmış olduğu ahlaki erdeminin gerisinde kalmakta ısrar eden bir varlık olduğuna inanmamız gerekmez mi?

Kur'an şöyle yazıyor: "Sizleri biraz korku, biraz açlık, mallarınızdan canlarınızdan, mülklerinizden yana bir eksiltmeyle imtihan edeceğiz" (Bakara-155)

Biliniyor ki kimileri açlığı, korkuyu ve mallarında eksilmeyi hiç yaşamazken, kimileri sefalet içinde, korkularla ezik, nesiller boyu en küçük bir mülk edinemeyerek, daha ötesi yarı aç yaşıyor. Demek ki eğer ömrü bir sınav süreci olarak düşünecek ve bizi de bir tanrının salt sınav için yarattığına inanacaksak, adil ve ahlaklı olmayan bir durum ile karşı karşıya olduğumuzu kabullenmek durumundayız.

"Kimisi sınırsız zenginleştirilip kimisi zelil" (Al-i İmran-26) edilirken, üstelik sınırsız zenginleştirilenlere hayır yapıp günahlarını affettirme yolları açılırken, adil bir sınavdan ve ahlaktan nasıl söz edilebilir? Bir üniversite sınavını alalım: Adalet ufku sınırlı bir insanın vardığı ahlak anlayışı çerçevesinde bile, birbirinde farklı eğitim süreçlerinden geçen insanların aynı sınavdan geçirilmesinin adil olmadığından söz etmeyen tek bir insan bulunamaz. Oysa din kitaplarının Allah'a yüklediği sınavdan geçen insanların yaşam koşulları, üniversite öncesi eğitim kurumlarındaki eşitsizlikten kat kat fazladır. Tamamen farklı koşullardaki insanları aynı sınava sokmak, üstelik onları bir üniversiteye girip girmemekle değil, sürekli bir cehennem veya cennete gitme seçimiyle karşı karşıya bırakan bir sistemin, ahlaki değerinden söz etmek mümkün mü? Burada, "Allah'ın hikmetinden sual olunmaz" sözüyle geçiştirilemeyecek ciddiyette bir ahlaki problemle karşı karşıya değil miyiz?

Peki insanların sınava çekildiği söylenen dünyamızda dinin, kötü koşullarda yaşayanlara telkin ettiği sabrın ahlaki değeri nedir? Her türden dinsel inanışa göre, eğer koşullar size adaletsiz görünüyorsa, onlarda bir "hikmet" olduğunu düşünmelisiniz ve kuşkunun içinizi "zehirlemesine" izin vermemelisiniz. Çünkü böylesi "zararlı" kuşkuları içinize sokan şeytandır ve ona uyanlar, yani yaşadığı sefaleti, adaletsizliği sorgulayan, "kadere" razı olmayan, isyan eden, dinsel ahlakın gereği ibadet ve tevekkülünde kusur edenler cehennemliklerdir! Oysa mümin kişi, yaşadığı her olumsuzlukta mutlaka "Allah'ın bir hikmeti" olduğunu düşünmeli ve "şükür" etmekte

kusur etmeden sabretmelidir! Sabreden elbet bir gün karşılığını görecektir! Bu "boş ve geçici" dünyada olmasa bile "öbür dünyada" cennet onu beklemektedir! Onun beraber yaşamaya tahammül göstermediği, savaşmayı, direnmeyi ve ezmeyi emrettiği tek "kötülük" diğer inançlardır. Sözde kendilerine karşı hoşgörülü olunan Yahudi ve Hıristiyanlar bile bundan muaf değildir. Nitekim Tevbe-29'da, "Kitap ehlinden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenler, Allah'ın ve peygamberinin haram kıldığını haram saymayanlar ve hak dini olan İslam'ı din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın" denilerek, bu durum çok net olarak ortaya konur.

Şeriat'a göre "hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine" sorgusuz iman etmek gerekir, çünkü evrende her şey "Allah'ın hikmetinin gerektirdiği bir ölçü ve kanuna göre cereyan eder."[10] Öyle ki Allah istediği kadına erkek çocuk verir, "istediğini kısır yapar", "dilediğini saptırır", "dilediğini seçer"; "seçmek onların (insanların) hakkı değildir", "kimisini vezir yapar, kimisini zelil", "kiminin ömrünü uzatıp kiminin kısaltır", vs. vs... Şimdi kendimize soralım; böylesi bir ahlak anlayışı, çifte ölçü kullanılmayacak, demagoji yapılmayacaksa hangi aklı başında insan tarafından savunulabilir?

Görülüyor ki şeriat, burjuvazinin sözde eşitliğinden de geri bir ahlaki normla örtüşmektedir, ki bunun adı monarşidir. Nasıl hiçbir sınırlamayla tabi olmayan bir padişah, tebaası olan halkı kendi keyfine göre yönetirse, Allah da insanlara öyle hükmeden biri görünümündedir. Oysa ahlaki bir standart, salt yönetilenin, yoksulun değil, yönetenin ve zenginin de aynı ahlaki ve hukuki kurallarla bağlı olduğu, dahası onların yapısal ayrıcalıkları nedeniyle daha da bağlı oldukları bir ilişki tarzını gerektirir. Egemeni bağlamayan bir kuralın tebaaya dayatılması, siyasal rejim ve insan ilişkileri dilinde sadece despotizmle örtüşür. Üstelik dini literatürde Tanrı'ya tanı-

[10] Tabbara, İlmin Işığında İslamiyet, s. 165.

nan keyfilik, en güçlü ve en keyfi padişahtan çok daha fazladır. Öyle ki her şeye kadir olduğu söylenen Allah, kimisini kısır yapıyor, kimisini saptırıyor, kimisini zelil yapıyor, kimisinin canını anasıyla birlikte daha doğuşta alıyor, selle, yıldırımla çoluk çocuk ayrımı yapmadan insanların canını alıyor, tufanlarla nesilleri ortadan kaldırıp yeniden yaratıyor, vs. vs... Özetle her şey, "yeryüzüne ve sizin başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce o, Kitap'ta bulunmasın" (Hadid-22) ifadesinde özetlendiği gibidir... Dolayısıyla bu mantıkta ahlaki olan bir şey yoktur.

Elbette ki çağdaş bir insan, tüm bu iddiaların, eski çağ insanlarının, açıklayamadığı şeyleri doğaüstü güçlere bağlamasının ürünü olduğunu, Tanrı'ya yüklenen bu ve benzeri niteliklerin, mutlaka belli maddi nedenleri olduğunu artık biliyor ve onlara çözümler üretiyor. Dolayısıyla günümüz bilgisiyle donanmış, bilim felsefesini kavramış bir insan açısından, din kitaplarının çizdiği tanrı imgesi, avutucu bir inanç olması dışında bir anlam ifade etmez. Çünkü son çözümlemede yapılmaya çalışılan, cahil insan nezdinde "her şerrin ve hayrın" Allah'a bağlanarak sömürü ve eşitsizlik ilişkilerinin bu yolla meşrulaştırılmasından başka bir şey değildir.

Dinin insanlığa vermeye çalıştığı mantık, bu dünyada hayatın geçici ve önemsiz olduğu, dolayısıyla dünyayı bir cennete çevirme hayallerine kapılmamak gerektiğidir. Nitekim bir çok ayetinde Kur'an, "bu dünya hayatı(nın) eğlenceden, oyundan başka bir şey (olmadığını), asıl hayatın ahiret hayatı" (Ankebut -64) olduğunu söyleyerek dünya hayatını istemenin iyi olmadığını, insanın Allah'ın isteği doğrultusunda ahireti istemesi gerektiğini (En'fâl-67) telkin eder.

Verilen mesaj çok açık: Sele, yıldırıma, kısırlığa, fakirliğe, sefalete, eşitsizliğe, çocuk ölümlerine, adaletsizliğe, savaşlara, vs. vs... her türden 'şer're karşı çareler aramayı, bilinçlenmeyi, örgütlenmeyi, mücadele etmeyi bırakın; siz bu dünyaya sınav için geldiniz! Bu dünya hayatı eğlence ve oyundan başka bir şey değildir, asıl hayat 'ahiret'tedir! Dünya hayatını isteyen

"gafillerden" olmayın; dolayısıyla dünya hayatını esas alıp onu cennete çevirmek gibi toplumcu hayallere kapılıp bu doğrultuda bir çabaya girmeyin! Allah'ın emirlerine uyun ve gerçek hayat olan ahirete hazırlanın! Sefalet içinde misiniz, önemli değil, nasılsa dünya hayatı geçicidir, dişinizi sıkın ve sizden daha kötüleri düşünerek şükredin, namaz kılın, ibadetinizi arttırın, adak adayın, iyi kullar olun, 'kâfirlere' karşı cihat açın, tepkilerinizi başka din inananlarına ve size boyun eğmeyenlere yöneltin. Ama buna karşılık "sizden olan ülul-emre (emir sahiplerine) itaat edin", başkaldırmayın, sizi ezseler ve sömürseler de "aranızda düştüğünüz anlaşmazlıklarda hükmü Allah'a havale edin, bu daha hayırlıdır" (Nisa-59). Kızdığımda yolladığım yıldırıma, yaptığım depreme karşı çareler arayan 'kâfirlere' inanmayın, sınırsız zenginlik verdiklerimi kıskanmayın, onların sizi sömürdüğü düşüncesine kapılıp onlara karşı mücadeleye girişmeyin, bu dünya hayatına ilişkin şeytanın oyununa gelmeyin, kendinizi ibadete verin. Elbette bu dünyada benim belirlediğim geçimlik rızkı elde etmek içinde çalışmayı da ihmal etmeyin, tüccarlar başta olmak üzere zenginlik için çalışanların, benim iyi kullarım olduğunu unutmayın. Ama yine de asıl olanın ahiret olduğunu, dolayısıyla belirlediğim sınavdan başarıyla geçmenin tek yolunun, kulluk görevlerinizi aksatmadan yapmak ve dinin gelişmesi için 'kâfirlere' cihad açmak olduğunu aklınızdan çıkarmayın!...

İşte dinsel mantığın ahlaki temelleri bu eksende şekillenir; ki insanlık ve gerçek ahlak açısından anlamı açıktır.

Bununla birlikte günümüzün totaliter ve sömürücü güçlerinden bazıları ile şeriat savunucuları arasında zaman zaman yaşanan çelişkiler, bu noktada aldatıcı olmamalıdır. Kaldı ki bu çelişki yaşam biçimine ekseninde şekillenmektedir; yoksa bizzat sömürü ve eşitsizliğin kendisiyle ilgili bir sorun söz konusu değildir. Burjuvazi şeriata, modern koşullardaki hareket alanını daralttığından karşı çıkmaktadır. Ancak bu karşı çıkış, dinin sömürü ve eşitsizliği gözeten ve toplumsal muhalefetin yönünü saptıran niteliğiyle, özelde burjuvazi genelde emper-

yalizmin müttefiki olduğu gerçeğini, gölgelemeyen bir ayrıntıdan ibarettir.

Dini ahlakın insanları disipline sokma aracı ahirettir ki bu, dine, cehalet nezdinde büyük bir etkinlik sağlamaktadır. "Ya varsa" kuşkusu bile birçok insanı tedirginliğe itmekte ve düzenden kaynaklanan bunalımlar karşısındaki toplumsal tepkileri doğru hedefe değil, dinsel motiflere yönelterek, yığınların, ekonomik bunalımın yükünü tevekkül içinde kabul etmesini sağlamaktadır. Ancak burada, dinsel ahlak kurallarının, insanın akıl ve vicdanının doğal yansıması olarak değil, "öbür dünya"da olduğu varsayılan korkunç ve bitmez-tükenmez zulüm tehdidi ve cennet armağanı karşılığında belirlendiği gerçeği açıkça kendini gösterir. Oysa ahlaki çözüm ve yükseliş, tehditlere boyun eğerek değil, insanın yapısal dönüşümü ile gerçekleşir. Ahlaki değerlerin toplumsal yapıyla bütünleştirilerek yaygınlaşması için ön koşul sömürüsüz-sınıfsız-imtiyazsız ilişkilerin egemenliği için çalışmaktır. Yani gerçek anlamda ahlaki gelişme, sorumluluk bilincinin gelişmesi, dayanışma, varlığın adil paylaşımı, ötekinin haklarına saygılı olma gibi erdemlerde ifadesini bulur. Yoksa cehennem tehdidi ve cennet rüşveti ile sağlanan zoraki davranış kalıbının, gerçek anlamda ahlaki yükseliş olmayacağı açıktır. Daha da önemlisi dinsel ahlak, yukarıda tanımlanan ahlaki erdemlere ulaşmak için gerekli olan sosyo-ekonomik değişime karşı çıktığından, ahlaki yükselişin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Dolayısıyla onun önerileri, gerçek ahlaki yükselmeyle örtüşmediği gibi, insanlar nezdinde "öbür dünya" korkusuyla zoraki veya "öbür dünya"ya yapılan bir yatırım olarak çıkarcı bir dürtüyle, yani daha en başta ahlaki olmaktan çıkarak sağlanacağından, güdük kalmaya ve hayatın zorlamalarıyla kaçınılmaz olarak çiğnenmeye mahkûmdur. İslamiyetin altın çağı denilen Muhammed ve dört halife döneminden başlayarak bu güne kadar olduğu gibi, tarih boyunca bu hep böyle olmuştur...

Oysa aslolan, yapay ve üstelik gerçekte olmayan tehditlerle kişinin egemenlere hizmet eden bir konumda tutulması

değil, onun niteliklerinin geliştirilmesi, eğitilmesi, olumsuzluklarından arınması ve kendi kendini disipline etmesi için sömürüsüz ve eşitlik temeline dayalı bir maddi ortam yaratmak olmalıdır. Bu noktada karşımıza ahlakın özü çıkmaktadır. Ki bu da kadın erkek, dinli dinsiz tüm insanlar arasında hak ve özgürlükler bakımından en geniş eşitliği sağlamak, herkesin gücü oranında çalışıp, herkesin ihtiyacına göre kullandığı, sömürüsüz, sınıfsız, imtiyazsız bir toplumsal ilişki içinde, yani gerçek bir kardeşlik ortamında mümkün olabilir. Ahlak ve amacı, dünyanın tüm insanlık için her türden ayrımcılıktan kurtarılmış, adil, demokratik bir cennet kılınabilmesi amacı ve buna uygun bir öz-disiplin ekseninde belirlenebilir. Oysa dinsel ahlak, kölesiyle, cariyesiyle, çok kadınla evliliğiyle, sefillik ve sınırsız zenginliğin bir arada 'kader'e razı olarak yaşama zorunluluğuyla, insanların gerçekte kendilerini sömürenlere ve Tanrı'ya sorgusuz şükür etme dayatmasıyla, fetihçiliğiyle, temel hak ve özgürlükleri ve başka inançlara eşit yaşam hakkı tanımamasıyla kabul edilemez bir "ahlak" normudur. Bu ilişkiler içinde kardeşçe yaşam olamaz; çünkü kardeşlik, herkesin gücü ve yeteneğine göre çalışıp herkesin ihtiyacına göre aldığı, ama inancından, cinsiyetinden yana bir ayrıma tabi tutulmadığı bir dünya cennetinde mümkündür. Bu çerçevede ahlaki yüceliş eşitlik, özgürlük, adalet, barış, vb. değerler için mücadele edip bunları kendi içimizde kurumsallaştırmaktan geçecektir.

İslamiyetin cennet cehennem ikileminde dayattığı dini "ahlak" ile sözcüğün gerçek anlamında insana yakışan ahlak arasında var olan nitelik ayırımı üzerine, Tomris Mengüşoğlu'nun şu belirlemeleri dikkate değer:

"Günah düşüncesi, insanın kendi ahlaki varlığını, insanlığını, bir tür çıkar için, cennete gitmek için, insanların onu dindar görüp saygı göstermeleri için Tanrı adına satması demektir.

Ahlak değerlerinin dayanağının Tanrı korkusu olduğu yerde, özgürlüğün, insan değerlerinin sözü edilemez; böyle bir

anlama yer yoktur. Eğer insan, insan olduğu, insan olma değerine önce kendisinde, sonra da aynı ölçüde başkalarında, bütün insanlarda saygı duyduğu için ahlaklı ve dürüst davranmıyor; ahlaklı davranışı bir çıkar, öte dünyada mutlu olma amacı görüyorsa, böyle bir anlayış ne özgürlük, ne sorumluluk kavramı ile bağdaşır, ne de böyle bir anlam taşıyabilir. Laik eğitimin amacı, insanda bu bilinci uyandırmak, insan olmanın, insana saygı duymanın bilincini sağlamaktadır.

İnsan, değerlerini önce kendi varlığında, sonra da bütün insanlarda görüp, saygı duymayı öğrenmelidir. Bu, kişiliğin temel ilkesidir. İnsanın insanlık adına ve kendi kişiliğinde duyduğu saygı ve taşıdığı sorumluluk bilinci ile ahlaklı davranması, dürüst olması mı değerlidir, yoksa cennete gitme hesabı ile ahlaklı olmaya zorlanması mı? İnsanın kendi vicdanını aldatmasının, Tanrı'yı aldatmaktan çok daha güç olduğunu herkes bilir. Yeter ki, öyle bir vicdan sahibi olsun.

İnsan Tanrı korkusu ile değil, kendisine duyduğu saygıdan dolayı dürüst davranmalıdır, insan olmalıdır. Batı'daki düşünce özgürlüğünün, Batı biliminin ve yaratıcılığının temeli budur. Bu temel Rönesans'ta atılmıştı. Bugün eğer insanlar bir yerlerde insan gibi yaşayabiliyor, bazı yerlerde insan gibi yaşamak için savaş veriyor, kendi hayatlarını bile fedaya hazır olabiliyorlarsa, bu, insan hakkındaki bu bilince, bu ideye dayanıyor. Bunun temelinde insanın Tanrı için bile araç yapılamayacak yüksek bir değer taşıdığı bilinci vardır.

İnsan değerlerinin bilinçlenmesi ve gerçekleştirilmesi, insanın, önünde secde ederek kendisini Tanrıya teslim etmesinden çok daha güçtür. Ama ödülü de çok daha yüksek ve onur vericidir. Onun ödülü insanca yaşamak ve yaratıcılıktır. Güçtür, çünkü yüksek değerleri duyan bir vicdan ve sorumluluk taşımayı, zamanında kendisini feda edebilmeyi gerektirir. Bu insan aklına, insan değerlerine inanmak, dünyanın anlamını, insanın bütün değerleriyle gerçekleşmesinde görmektedir. Ancak bu anlam içinde özgürlüğün ve insan haklarının yeri olabilir. Bunun bir yasa, yasaklar ve kurallar işi olmadığı mey-

dandadır. Bunun temeli insanın kendi kendisini değerlendirmesi, kendisine biçtiği değerdedir. Kendisine "kul"luk biçenin özgürlükten söz etmesi absürttür. Nitekim kulluğu seçen Doğulu toplumlar özgürlükten, insanca yaşamaktan nasipsiz kalmışlardır.

İnsanda insan olma değerini, gerçekleştirilmesi güç bir ödev olan bu değeri bilinçlendiren bilimdir. Bilim tutsaklıktan kurtulmuş insan aklının ürünüdür. Ve insanın eğitilmesinin biricik yoludur."[11]

* * *

İslamiyette ahlak adına saptanan çerçeveyi belirleyen, ahlak denilince ilk elden akla gelen, en geniş anlamda konu edilip en uç ayrıntılara dek kayıtlara bağlanan şey, kadının toplum ve erkek karşısındaki konumu ve cinsellik olmuştur. İslam'ın ahlak perspektifi, insani erdemlerle belirlenen toplumsal yaşam normları genelinde değil, çok daha dar ve doğrudan cinsel bir karakterde biçimlenmektedir. Öyle ki bu anlayış, insanın bilinçaltının bilinçli yanını, cinsel kimliğinin insan kimliğini belirlediği saptamasından hareket eden Freud'çu yaklaşımla ilginç bir paralellik sergiler. Nitekim dinsel otoritelerin, ahlak adına ortaya koydukları tepkilerin temelini de hep bu sorun oluşturmuştur.

Sonraki bölümlerde, İslamiyetteki ahlak anlayışını kadın sorunu ekseninde genişçe irdeleyeceğimiz için, burada konuya ilişkin kısa bir özetle yetinelim:

Bizim adlarını saptayabildiğimiz 11 eşi ve ayrıca cariyeleri olan Peygamber'in aşağıdaki hadisi ilginçtir: "Ey gençler zümresi, sizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan men eder, namusu korur. Evlenmeye gücü yetmeyen oruç tutsun!"

Hadislerin, İslamiyetin bu en mükemmel uygulandığı dönemin sorunlarından hareketle getirilen çözümleri içeren İs-

---

[11] Tomris Mengüşoğlu, *İnsanın İnsan Olma İlkesi*, Cumhuriyet gazetesi, 1 Nisan 1987.

lami yasal kaynaklar olduğu biliniyor. İşte bu kaynakta; Muhammmed döneminde evlenemeyecek denli yoksulların olduğu ve İslamiyetin, bu "gözü haramdan men eden, namusu koruyan" veya her canlının doğasında olan iki cinsin beraberliği sorununa, köklü bir çözüm getirmekten aciz kaldığını anlıyoruz.

Burada altı çizilmesi gereken öncelikli sorun, İslamiyet açısından evlenmenin belli bir gelir düzeyinin şart olduğu şeklindeki sınıfsal anlamlandırılışıdır. Bu bağlamda getirilen 'çözüm' ise trajiktir: Parasal gücü iyi olanlara 4'e kadar evlenmeyi ve sınırsız cariyeyi 'hak' sayan bu ideoloji, sıra yoksula gelince, "haramdan uzak durmak" için oruç tutmayı önermektedir. İnsan bilincinin çağımızda ulaştığı değer yargıları açısından bu 'çözümün', burjuva ahlakının bile çok gerisinde kaldığı açık.

Buna karşılık, insanlığın geçirdiği evrimin çağdaş belgesi olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde evlilik, bu çağa gelmiş her kadın ve erkeğin, hiçbir sınırlama ile karşılaşmaksızın gerçekleştirebilecekleri bir hak olarak tanımlanır. Bu noktada tüm insanları eşit haklara sahip kılar ve kuruluşu yanı sıra feshedilişinde de eşlerin eşit iradesi dışında hiçbir irade tanımaz.

Sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi İslamiyet, ahlakı nikâh sözleşmesi gibi bir biçimsel soruna indirgerken, nikâhı da pazar fiyatı üzerinden güzellik, ait olunan ailenin konumu (asalet), el değmemişlik (bekaret) gibi özelliklere göre yükselen mehire (başlık parası) bağlar. Evliliği "gözü haramdan koruyan", Türkçesi cinsel dürtünün tatminine indirgeyen, sevgiye ise bu süreçte hiç ama hiç yer vermeyen bu yaklaşımın, zengine birçok kadınla birlikte olabilme hakkı vermesine karşılık, fakir gence orucu önermesi, kadının durumunu ise söz konusu bile etmemesi ahlaki açıdan çarpıcıdır. Genel anlamda eşitliğin kopmaz bir parçası olarak karşıt cinsten iki insanın beraberliği hakkını, hem maddi hem de manevi anlamda herkes için güvenceye almayan bir sistem, istediği kadar 'ahlak', 'namus' sözü etsin ve istediği kadar

çağdışı cezalar uygulasın, fuhşu engelleyemeyecektir. Toplum genelinde korku yoluyla bastırılan cinsel ihtiyaçlar, olsa olsa cinsel şiddeti ve sapkınlıkları artıracaktır.

Bu ciddi soruna burjuva toplumlarda da çözüm getirilemediği bir yana, genelevlerle insanlığın her iki cins açısından aşağılandığı sözde 'çözüm' de ahlaki ve sağlıklı değildir. Şeriatın sağlamaya çalıştığı ise, gerçek aşktan bütünüyle yoksun, sevgiye yabancılaşmış, mehir karşılığı alınmış karılar ve savaşta gasp edilmiş veya satın alınmış cariyelerin, onların 'sahibi' erkek için korunması ve bu yaklaşımın ahlaki ve hukuki olarak kurumsallaştırılmasıdır.

Aile kurumlaşmasının başlangıç ve temel nedeninin tamamen sevgiye dayalı olması gerektiği, kadının erkekle eşit olduğu, dolayısıyla onunla eşit haklara sahip olması gerektiği yaklaşımı, insanın yüz binlerce yıllık zorlu evriminden sonra ulaştığı en yüksek ahlak normlarından biridir. Tıpkı ahlakın yasal veya tanrısal bir yaptırım sorunu olmadığı gibi, aile kurumunun ahlaklı olması için de yasal bir nikâh sözleşmesi yapmak gerekmiyor. Sorunun ahlaki temeli, tıpkı ahlakın kendi esas ölçütünde olduğu gibi, tarafların çıkar gözetmeyen ve sevgi ile oluşturulmuş beraberliği ve sadece buna dayalı devamında belirlenir. Bu anlayış çerçevesinde cinsellik de çocuk sahibi olmak da sevginin doğal ürünleri, yani evliliğin nedeni değil sonuçlarıdırlar.

Buna karşılık her türden köleci ve feodal ahlak normunda olduğu gibi, İslamiyette de karşı cins, sevginin gereği olarak birlikte olunan kişi olmaktan çıkarılarak, ihtiyaç karşılayan, kendisinden faydalanılan bir nesne düzeyine indirgenmiş olmaktadır ki böylesi ilişkilerin, ahlaki açıdan aşağılayıcı niteliği ortadadır.

Erkeğe dört evlenme ve ek olarak cariyelerden de yararlanma 'hak'kını veren anlayışın, kadını hareme (yabancılara kapalı, özel mekâna) hapsetmesi, erkeğe ait olan toplumsal alana (selamlık) çıkmasını izne bağlaması ve çıktığında da her tarafını örttürmesi de ahlak adı altında sergilenen erkek ege-

men bakış açısının –yani kadının eşit haklarıyla insan olarak değil, cinsel meta olarak görülmesinin– ifadesidir.

İslamiyetin kadın sorununa ilişkin bakışı, insanlara beğeni ve özgür tercihleriyle belirlenen birliktelik hakkı tanımamakta, karşı cinsten insan ilişkilerine hep ve sadece bir 'suç' ve 'ahlaksızlık' potansiyeli olarak bakmaktadır. İki cins arasında sevgi, arkadaşlık, kardeşlik vb. kurumları yadsıyarak "ateş-barut" ikilemi içinde, gençlerin ilişkilerinde cinsellik dışında bir eylem gerçekleşemeyeceğini düşünmektedir. Diğer yandan canlı olmanın çok doğal bir ifadesi olan cinselliği, ahlak sorununun temel nesnesi haline getirmekte, kadını erkekten aşağı ve onu ayartan bir cins olarak görmekte, önceden sevgiyi yaşamamış iki insanın ilişkisini zifaf odasında cinsellikle başlatmakta, kadını doğurganlığı ve anneliği ekseninde değerlendirmektedir. Namusu, kadının erkeğe koşulsuz itaati, eve kapanma ve toplum içine her tarafını örterek görünmez kılınması düzeyine indirgeyen İslamiyet, kadının toplumsal kişiliğini geliştirme olanaklarını en aza indirgeyen hatta reddeden bir "ahlak" anlayışına sahiptir.

Bugün Batı'da yaşanan ahlaki erozyon, İslami yargıları hiç bir biçimde haklı çıkarmaz. Meta ilişkilerinin, sömürünün, eşitsizliğin, erkek ideolojisinin egemenliği olan her yerde ahlaksızlık şu veya bu düzeyde vardır. Ve unutulmamalıdır ki Batı'daki durum ile şeriatçı yaklaşım arasında özde, ikisinin de kadını aşağılama, onu öncelikle bir insan olarak değil, bir cinsel meta olarak görme anlamında çakışma vardır. Aradaki fark, sosyo-ekonomik koşulların yansıması olarak biçimseldir. İkisi de onu erkekle eşit bir cins olarak değil, öncelikle bir cinsel varlık olarak görmektedir. Kaldı ki dinler, kadının erkek için yaratılmış olduğunu söyleyerek bu ahlak dışı yaklaşıma bir tanrısal gerekçe de üretirler. Tabii bu paralellikle kendimizi sınırlayarak Batı ahlakının özgürleştirici ve adil yanını görmezden de gelmeyelim. Çünkü, Hıristiyan siyasal egemenliğine karşı mücadele içinde oluşmuş olan Batı uygarlığı, kapitalist sistemden kaynaklanan bir dizi ahlaki sorunla sakatlanmış olsa da, kadınların

verdiği yoğun ve kanlı mücadele sonunda, toplumda kadına karşı her türden ayrımcılık ve tahakkümün kaldırılması açısından İslami toplumlardan çok ileri düzeydedir.

Kadın sorununda ahlak ve ahlaksızlığın gerçek ölçütü ona bakış açısıdır. Kadının her tarafını örten, eve hapseden, toplum önüne kendisi gibi çıkmasını engelleyen, namusu onun bu gizlenmişliğine indirgeyen bir erkek (veya ideoloji), gerçekte ahlaki bir zaaf içindedir. Kadında cinsel bir araçtan öte nitelik göremeyecek denli dürtüleriyle hareket eden bir kişilik (veya ideoloji)dir. Ve işte bu ilkelliğinin sonucu olarak, egemen olduğu toplumlarda kadınların toplumsal, insani kişiliklerini yok etmekte, onları cinsel kimliği ve analığıyla sınırlı bir çerçeve içine oturtarak davranış ve özgürlüklerini de buna göre belirlemektedir.

Böyle bir yaklaşımın yüzyıllardır karşımıza "ahlak" diye çıkarılması, gerçekte topluma egemen olan erkeğin insani gelişimindeki zaafının ve kadına bakışında dürtülerinin egemen olmasının sonucudur

Bu noktada doğru ahlaki normların toplum genelinde egemen olabilmesi için en başta, cinselliğin iki insan arasındaki sevgiye dayanan ve yalnızca onların kararıyla yaşanacak, doğal bir ilişki haline gelmesi ve bunu güvence altına alacak bir sosyo-ekonomik örgütlenmenin gerçekleşmesi gereklidir. Bu da geçmişin olumsuz kültürel-ahlaki etkilerinin aşılmış olmasını gerektirir.

Fırsat eşitliğinin, yanı sıra kadın erkek eşitliğinin olmadığı, kadının cinsel bir meta olarak görüldüğü ve öyle empoze edildiği, hak ve özgürlüklerin toplum genelinde eşitçe kullanılmadığı, yoksulluk ve zenginliğin iç içe olduğu, insanların tüketime koşullandırıldığı ve bunun kendini var etme biçimine indirgendiği her ortamda, değişik biçimlerde ahlak çöküntüsü hep olacaktır. Kaldı ki çağın bin yıllarca gerisine gitmekle sorunun çözülemeyeceği gerçeği bir yana, geneli çağın gerisine götürmek de mümkün değildir. Beş-altı yaşında minicik kız çocuklarına bile "tesettür" uygulayarak, onları bile çocuk de-

ğil, cinsel varlık olarak gören sorunlu bir zihniyetin, insanlığa sunacağı çözüm, bugüne kadar olmadığı gibi bundan sonra hiç olamayacaktır.

Çünkü 'namus' adına minicik kız çocuklarının bile başını örtme gereksinimi duyanlar, gerçekte beyinlerindeki egemenlik dürtüsünü, bilinçdışı olarak gizlemeye çalışmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Oysa onların asıl yapması gereken, muhakeme gücü olan bir varlık olmanın gereği olarak, bu mantığın gerçek anlamı üzerinde oturup düşünmek olmalıdır.

Ahlaki düzeyde, "hayatında hiçbir zaman parayla ya da mevki gücü yüzünden kendini bir erkeğe vermemiş ya da ekonomik sonuçlarını düşünerek sevdiği erkeği geri çevirmemiş bir kadınlar kuşağıyla, para ya da mevki gücüyle bir kadını yüzüstü bırakmamış, ya da geçimini düşünerek sevmediği bir kadına bağlanmamış bir erkekler kuşağı... İşte bu kuşaklar yetiştiği zaman..."[12] kadın erkek ilişkilerinde gerçek ahlaki yüceliğe ulaşılmış olacaktır.

* * *

Sorgulamamızı son olarak da, işkence ve zulmün bir ahlaki norm yapılması gerçeği ışığında sürdürelim:

Y. Kandemir, İslami ahlak adına engizisyon ahlakını "dehşetle hatırlanan bir ahlaksızlık" örneği olarak anıyor. Bu "Ortaçağı karartan engizisyon" ahlakının, dayatılan dogmaya karşı çıkanların vahşice öldürülmesi olduğunu kabul ediyorsak, tutarlılık adına, aynı ölçüde şeriatı da sorgulamalıyız.

En başta ahiret uygulamasına bakalım: Burada, insanlar diğer dinlere inanarak Müslümanlığı veya Tanrı inancını reddederlerse sürekli işkence edilecek, ölümden beter acılar yaşayacaklardır. Nitekim Zuhruf-74'te ve diğer ayetlerde, Allah'a inanmayanlar, "cehennem azabında devamlı kalacaklar" denilmektedir.

Şeriatın "çok hoşgörülü" olduğu iddiası da doğru değil-

(12) F. Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.

dir. Osmanlı tarihinden çok iyi bildiğimiz gibi, Avrupa'nın diğer dinlerden halklarına karşı gösterilen hoşgörü, onların haraca bağlanmak (cizye) ve bu halklardan asker devşirmek şeklinde gerçekleşmiş bir "hoşgörü"dür. Buna karşılık Muhammed'in "Dini değiştireni öldürün"[13] deyişi İslami hoşgörünün sınırlarını gösteriyor. Üstelik İslamiyetin peygamberi, dinden dönmeyi "dinlerin şerefi ile oynanması" olarak ele alıp ölümle cezalandırarak gerçekte engizisyon mantığına, engizisyondan çok önce destek üretmiş değil midir?

Hadis'ten bir örnek daha aktaralım: İslamiyetin Mekke'de de egemen oluşundan sonra geçen süreçte, onun kitlelerin sorunlarına gerekli çözümü getiremediği açığa çıkınca, oluşan düş kırıklığı ve kimi başka nedenlerle yığınsal bir dinden dönüş (irtida) eylemi başladı. Bu hareket kısa zamanda Mekke'nin tümünü etkileyip "Mekkelilerin çoğunluğunun irtidaya meyletmesi" üzerine İslam şeriatı, Muhammed'in Hadis'ine uygun tavrı takınmakta gecikmedi:

"Amr oğlu Süheyl ayağa kalkarak Allah'a hamd-ü senada bulundu, sonra efendimizin vefatını bahis konusu ederek: 'Bu sadece İslam'ın kuvvetini arttırır. Kim bizi şüpheye sevk ederse başını uçururuz' dedi. Halk düşünüp taşındı, meyillerinden vazgeçti."[14]

Görüldüğü gibi, İslam şeriatının da, tüm diğer şeriatlardan, bu anlamda Hıristiyan şeriatı olan engizisyondan bir farkı yok. Üstelik engizisyon İsa ve havarilerinden yüzyıllar sonra gerçekleşen bir uygulama iken, İslamiyet aynı uygulamayı, bizzat Asr-ı Saadet denilen örnek dönemden başlayarak gerçekleştiriyor. Ve tek suçları İslamiyete inançlarını yitirmek olanlar, kılıçtan geçirilmek ya da zoraki Müslüman kalmak seçenekleri arasında tercih yapmak zorunda bırakılıyordu.

Diğer ilginç nokta, İslam yorumcularının, böyle açıklar vermekten özenle kaçındıkları için, tarihi görülmemiş bir öz-

---

[13] Buhari ve diğer kaynaklardan, aktaran: Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 447.
[14] Abdurrahman Azzam, Resul-i Ekrem'in Örnek Ahlakı ve Kahramanlığı, s. 156.

nellikle çarpıtmalarıdır. İslam'ın günümüz değerlerinden ne kadar uzak olduğunu açığa vuran örnekleri, biz ancak başka amaçlar için anlatılanlar –diyelim ki Muhammed'in "örnek ahlakı ve kahramanlıklarının" anlatıldığı metinler– arasında bulabiliyoruz. Nitekim yukarıdaki de Amr oğlu Süheyl henüz kâfir iken Bedir'de Müslümanlara esir düştüğünde, Ömer'in cezalandırma isteğine, Muhammed'in karşı çıkarak fidye karşılığı serbest bırakılmasını sağlamasındaki "uzak görüşlülüğüne" örnek olarak verilmiştir. Bu konuda daha pek çok örnek olmakla birlikte, Muhammed'in Hadis'ini pratiğe uygulayan bu örnek bile şeriatla engizisyon arasındaki paralelliği göstermesi açısından önemlidir.

İslam tarihi de tıpkı Hıristiyanlık tarihi gibi, diğer dinlere karşı yaptığı yayılmacılık ve fetih eylemleri yanında, kendi içinde de yoğun katliamlara sahne olmuştur. Tek yanlı olarak Hıristiyanlar arası mezhep savaşlarını anımsayanlar, Müslümanların kendileri gibi düşünmeyen, boyun eğmeyenlere yönelik katliamları bir yana, Muhammed'in hemen sonrasından başlayarak tarih boyunca birbirlerini nasıl katlettiğini nedense hep unuturlar.

Dinsel bağnazlık, dört büyük halifeden üçünün; Ömer, Osman ve Ali, yine Muhammed'in torunları Hasan ve Hüseyin başta olmak üzere pek çok Müslüman'ın çeşitli entrikalar sonucu katledilmelerinde hemen kendini gösterir. Başlarında Ali ve Ayşe'nin yer aldığı orduların (Cemel Savaşı), keza yine başlarında Ali ve Muaviye'nin yer aldığı orduların (Sıffin Savaşı), mızrakların başına Kur'an sayfalarının geçirilmesi de dahil parmak ısırtan hırs ve hileler eşliğinde, yürütülen kanlı savaşlarda on binlerce Müslüman'ın birbirini katletmeleriyle devam eden trajik ürünlerini ortaya koymuştur. Bu süreçte Peygamberin torunu Hüseyin'in, önce susuzluğa mahkûm edilip ardından çoluk çocuğuyla öldürülerek başının kesilip teşhir için şehir şehir dolaştırılması gibi örnekler vardır. Bu noktada engizisyon konusunda yapılan tespitlerin, İslam tarihi için de yapılması ahlaki bir yükümlülük oluşturmaktadır

"Osmanlı hoşgörüsü" diye özellikle övgü nedeni yapılan yıllar boyunca, Timur-Beyazıt, Fatih-Uzun Hasan, Yavuz-Şah İsmail savaşları ve halifeliğin Mısır'dan silah zoruyla gasp edilmesi, diğer pek çok savaşta milyonlarca Müslüman'ın birbirini katlettiği gibi sayısız İslam içi gerçeği de hatırlatmak ahlaktan söz edebilmenin asgari gereğidir. Bu kanlı tarihin de gösterdiği gibi İslamiyet, cihat-fetih-gaza gibi, kabul edilemez kurumları bir yana, Müslüman otoriteler arasında bile barışçıl bir sorun çözme mekanizması üretememiş, "İslam hoşgörüsü" ve İslam'ın "birleştirici gücü", söylemden öte bir anlam taşımamıştır. İslami otoriteler arasındaki iktidar kavgasında araç olmaktan öte işlevi olmayan İslamcı meşruiyet mekanizması –Yavuz Sultan Selim'de tipik uygulamalarından birini gördüğümüz gibi– Alevi inançlı tebaanın, kadın, çocuk, yaşlı demeden 7'den 70'e öldürülmelerini de engelleyen bir vicdan, bir ahlak, bir hukuk oluşturamamıştır. Aksine; Emir-ül mü'minin (Müminlerin emiri), Ülü-l emr (Emir sahibi), Zıllullah (Allah'ın gölgesi) gibi İslami payelerle monarkların, hem rakip Müslüman otoriteleri hem de kendi halklarını katletmelerini meşrulaştırmıştır. Tevhidi (bir kılmayı, tek otorite altında toplamayı) ve otoriteye tâbiyeti meşrulaştıran, farklılığı sorun olarak algılayan mantık, tarih boyunca farklı olanı baskıyla boyun eğdirme yönelimlerini beslemiştir.

İslam tarihi de Hıristiyanlık tarihi gibi, tek suçları dinin farklı yorumlarına inanmak olan milyonlarca kişinin katledilmesi örnekleriyle doludur. Ve tüm bu katliamlar hep din ve Allah adına yapılmış, kadın çocuk gözetmeden, azınlıkta olan mezhep inananları ve otoriteleri kılıçtan geçirilmiştir. İnsanın aklına daha yakın geçmişte, din adına ülkemizde sergilenen Kahramanmaraş, Çorum, Sivas, Malatya vahşetlerini geliyor ve "Nerede o hoşgörü?"diye sormak, ahlaki zorunluluk oluyor. Daha önemlisi nerede o tüm bu katliamların kendi adına yapıldığı Tanrı? Hani hüküm yalnız onundu ve hani hesap görenlerin en hızlısı, insanlara şah damarından yakın olan O'ydu? Yoksa tüm bu musibetler zaten "Allah'ın yazdıklarından" başka

bir şey değil mi? Yoksa tüm o katliamlar gerçekte Allah'ın dediklerini mi yerine getiriyor? Yoksa, tıpkı Hıristiyan ve Yahudi tarihindeki bölünme ve iç katliamlara getirilen yorumda olduğu gibi (Maide-14, vd.) Müslümanların da "aralarına kıyamet gününe kadar düşmanlık ve kin (mi) salınmış(tır)"?..

Tarihe, olay ve olgulara kendi nesnel gerçeklikleri içinde değil de tanrısal irade ve müdahalecilik temelinde, yani metafizik ve totaliter bir pencereden bakanların, böylesi ahlaki açmazlardan kendilerini kurtarmazlar.

İrdelememizi, Kandemir'den yapacağımız çifte standart örnekleriyle açalım: Engizisyon baskılarının haksızlığını vurguladıktan sonra; "Eskiçağ filozoflarından Sokrat'ın, zamanındaki Yunan toplumunun kabul ettiği değerlerin karşısına çıkması, Yunan halkının, 'Bu dinsiz, çocuklarımızı baştan çıkarıyor' diyerek onu ölüme mahkûm etmesi de bir başka tipik misaldir. Biz bugün Yunan toplumunun değil, Sokrat'ın ileri sürdüğü değerleri 'iyi' olarak benimsiyoruz."[15]

Bu paragrafı bütünüyle paylaşmamak mümkün mü? Hatta Kandemir'in bu örnekle, İslam'ı kendi içinden insancıllaştırmaya çalıştığını bile düşünebiliriz. Ancak Kandemir, bu yorumun hemen altında, "fertler ve toplumlar, ahlaki değer ölçülerini koyma güç ve üstünlüğüne sahip olmadığına göre bu esasları tespite yetkili olan" Tanrı'dır diyerek, yukarıdaki sözleri ile çelişiyor. Yunan toplumunun dinsel ahlakına karşılık, Sokrat'ın insani ahlakı öne çıkardığını bizzat kendisi de itiraf ediyor. Demek ki Kandemir'in yorumu çerçevesinde, çok tanrılı dine inanan Yunan toplumunun, felsefenin kurucusu sayılan Sokrat'a karşı, 'dinsiz' olduğu ve çevresini etkilediği gerekçesiyle uygulanan ceza, haksızdır. Bu durumda asgari tutarlılık aynı ölçüleri şeriat için kullanmayı gerektirir. Ne var ki o, tüm diğer metafizik bakışlı yazarların izinden yürüyüp kalemini, nalıncı keseri gibi kullanıyor. Dinleyelim:

"1527'de İran'dan kalkıp İstanbul'a gelen Molla Kaabız,

---

(15) Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 45.

İstanbul camilerinde dine ["din"den onun Sünni mezhebinin Hanefi alt kolunun anlayışı kastediliyor-E.A.] aykırı konuşmalar yapmaya başlamıştı. Kanuni Sultan Süleyman'ın kafes arkasından takip ettiği bir vezirler toplantısında, iddiasını izah ve ispata davet edildi. Görüşlerini uzun uzun anlatan Molla Kaabız'ın fikirlerini çürütemeyen Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, tehdit ve hakaret etmeye başladılar. Fikirleri çürütülemediği için Molla serbest bırakıldı. Bunu duyan Kanuni, Sadrazama: 'Bir zındık divanımıza gelir, hezeyana cür'et eder; ceza görmez; sebebi nedir?' diye çıkışınca, Sadrazam, kazaskerlerinin bilgisizliğini ileri sürdü. Padişah, Müftü İbn-i Kemal-i ve İstanbul Kadısı Sadi Çelebi'yi muhakemeye memur etti. Kaabız yeniden celb edildi. İbn-i Kemal, Kaabız'ın fikirlerinin çürük ve sakat olduğunu ilmi delillerle ispat etti; ancak o zaman İstanbul Kadısı, Molla Kaabız'ın zındık olarak katline hükmetti."

"Hadise öyle bir tarihte cereyan ediyordu ki, o çağda Osmanlı Devleti, en kudretli ve haşmetli devrini yaşıyordu. Bir mollanın, devletin başına dert olması asla söz konusu değildi. İstense, bu din ve devlet düşmanı, bir saniye fevt edilmeksizin öldürülebilir, kimsenin kılı bile kıpırdamazdı. Fakat fikir ve söz hürriyeti de devletin haşmetine eş bir yücelikte bulunuyordu. Sağlam ve inandırıcı delillere dayanmadan kimse susturulmak istenmiyordu."

"Bütün bu misaller ve açıklamalar gösteriyor ki, İslamiyet insanı yüceltti; gururunu okşadı ve ona layık olduğu değeri verdi. İradesini hür ve serbest olarak kullanamadığı takdirde onu sorumlu bile tutmadı. Ve böylece insanın hür yaratıldığını; inandığını serbestçe yapabildiği, düşündüğünü serbestçe söyleyebildiği takdirde gerçek insan ve ilahi emirlere muhatap olabileceğini gösterdi."[16]

İşte böyle! Tüm bu demagojik cümlelerin ardında, çok yalın bir gerçek var; ki bu, Molla Kaabız'ın katledildiği, kat-

[16] Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 110-111.

lettirenin de İslam Padişahları içinde "yasalara en saygılı" davrandığı için "Kanuni" namını almış olan kişi olduğu. Katline şeriat çerçevesinde hükmedenin Halife'nin kadısı olmasının da bir önemi yok. Molla Kaabız'ın katlinin tek ama tek nedeni, Şii Müslüman olarak düşüncelerini Sünni topraklardaki bir camide ifade etmesi ve Sünni ileri gelenlerle tartışma cesareti göstermiş olmasıdır. Kaabız'ın başka bir suçu var mı? Yok! O halde söz konusu katlin açıklaması, sadece ve sadece düşünce özgürlüğüne tahammülsüzlüktür.

Karşımıza "İslam faziletinin", "İslam'ın söz ve fikir özgürlüğünü tanıdığının", "İslam ahlak ve hoşgörüsünün" örneği diye sunulan bu oldukça çarpıcı olay, tam aksine bir faziletsizlik, bağnazlık, hoşgörüsüzlük örneği değil midir? Sokrat'a ilişkin yapılan yorum yukarıda duruyor. Üstelik Molla Kaabız inanmış bir Müslüman; ne var ki, İslamiyetin Şii yorumuna inanıyor. Yani ortada dinli-dinsiz çelişkisi olmadığı gibi, Müslüman-Hıristiyan çelişkisi de yok. Kabız, İslam'ın iki temel yorumu arasındaki tartışmaya katılmış ve bunun karşılığı olarak "zındık" ilan edilmiş, dolayısıyla "Allah'ın emri" ile katledilmiştir. Kuşkusuz olay Sünniliğe özgü değildir, aynı şeyi Şiilik de yine aynı Allah ve aynı şeriat adına yapar. Çünkü sorun mezhebe özgü değil, şeriatçı mantığın yapısıyla ilgilidir.

Kaabız'ın fikirlerinin çürütülemediği zaman değil, fikirleri çürütüldükten sonra öldürüldüğü iddiaları ise bir masal süslemesinden öte değer taşımıyor. Üstelik fikirleri çürütülmüş olan insanı öldürmek daha ciddi bir suç değil mi? Madem ki çürütülmüş, o halde o fikirlerle kimseyi etkileyemez. Bu durumda hoşgörü göstermek çok daha kolay değil midir? Temel silahı etkisiz kılınmış birini katletmek hangi hoşgörüye, hangi fikir özgürlüğüne sığar?

Peki ya Sokrat'a ilişkin yorumuna rağmen Kandemir'in bu olaya ilişkin sözlerine ne demeli? Yoksa aydın ahlakından hiç mi haberi yok? Hem Sokrat'ın düşüncesinden dolayı katledilmesine "hoşgörü yoksunluğu" "ahlaksızlık", "zulüm" diyeceksin, hem de bu kez söz konusu İslam olunca, tam tersi

bir ölçüt kullanarak, düşünce farklılığını ezmek için yapılanı "fazilet" örneği olarak sunacaksın!

Üstelik İslam tarihi, dinden dönen ve Müslüman olmayanlardan vazgeçtik, şeriatın egemen mezhebinden olmayan sayısız Müslüman'ın katledilmesine tanıktır. Hem de ne biçim yöntemlerle? Kitlesel kelle uçurmalar, taşlanarak öldürülmeler, ateşte yakılmalar, iple boğmalar, kuyuya atılmalar, derisi yüzülmeler vs. vs. Ne yazık ki Yezit gibi, Haccac gibi, Şeyhülislam Ebussuud gibi, Müftü Hamza gibi, Kuyucu Murat gibi pek çok kitle katili üretti şeriat.

Diğer Hıristiyan ve Musevi şeriatları gibi İslami şeriat da gerçekten hoşgörüden yoksun, demokrasiye, halk denetimine, özgürlüğe kapalı bir düzendir. O, Muhammed'in dönemi de dahil hiçbir dönemde halkın egemenliği, siyasal yönetimde hak eşitliği düşüncesiyle uzlaşmamış, ona yakınlaşmamıştır. Yönetim hep toplumdaki güç sahiplerinin, egemen sınıfların denetiminde ve yalnızca onların aralarındaki dengelerin yansımasıyla biçimlenmiştir. Ali'nin halifeliğinin etkisiz kılınması da, eşitlik isteyen Ebu Daar-ül Gifari'nin (Ebu Zerr) hemen Muhammed sonrası sürgüne gönderilmesi de, Peygamber'in torunlarının katledilmesi de bu biçimlenişin sonuçlarıdır. Halkın görüşleri ile hiçbir şekilde yakınlaşmamış olan bu anlayış, ancak demokratik hak ve özgürlük değerlerinin dünyada egemen olması ile –bir kısım yerlerde göstermelik olarak– cumhuriyetçilik çizgisiyle uzlaşmak zorunda kalmıştır. Ancak bu durumda bile "özgürlük" çerçevesi, sözde "Allah'ın kanunları", gerçekte ise o coğrafyada egemen mezhep tarafından, sıkı sıkıya belirlenmiş olan totalitarizmin alanına hapsedilerek iğdiş edilmiştir. Çünkü doğası gereği demokrasiyle uzlaşamaz bir siyaset teorisidir şeriat.

Esasen halka genel söz hakkı vermenin İslam'ın özünde olmadığını, İslam'ın temel metinleri yanı sıra tüm İslam tarihinde de görebiliyoruz. İslamiyet "Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi" halifenin, monarkın, imamın, şeyhin, ayetullahın mutlak iktidar olduğu bir düzen öngörür. Bu bağlamda şeriatın halka

layık gördüğü itiraz, hak ve özgürlük değil, kayıtsız şartsız itaattir. Nitekim Nisa-59'da Kur'an; "Ey inananlar, Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden buyruk sahibi olanlara (Ülü-l emr'e) itaat edin" diyerek bunu net olarak belirtmektedir. Buradaki tek şart, buyruk sahibinin "sizden", yani Müslüman olmasıdır. Muhammed de bu durumu, hükümdar "Allah'ın adl ve emânının yerdeki gölgesidir"[17] hadisinde çok açık belirtmektedir.

"Allah'ın yasaları" denilen köleci dönem Arap egemenlerinin yasaları, 21. yüzyıl insanının hak ve özgürlüklerinin çok gerisinde ve onlara karşıt yasalardır. Dahası bu nitelikleriyle esasen monarşik bir yapıya karşılık gelmektedir. Ve bu yasalar, salt siyasal hak ve özgürlükler konusunda değil, ekonomik hak ve özgürlükler karşısında da gericiliğe tekabül etmektedir. Nitekim, Osmanlı döneminde Şeyh Bedrettin'in, İslam'ı, sefalet içindeki halkın sorunlarına çözüm getirmek, kısmen de olsa bir eşitlik sağlamak ve tabii farklı inançlar arasında ortaklık yönelimiyle yeniden yorumlamayı amaçlayan çabaları, zındıklıkla (dinsizlikle) suçlanmış ve onun öncülüğünde başlayan ayaklanma, dönemin İslamcı otoritesi tarafından on binlerin katliyle bastırılmış, yetinilmemiş, bu kalkışmanın izleri belleklerden ve kayıtlardan silinmeye çalışılmıştır.

Bu genel özet içinde son olarak da İslam'ın başka inançtaki toplumlara karşı yaklaşımını ve bu yaklaşımdaki ahlaki tutumu görelim:

Önceden aktardığımız Tevbe-29'da da görüldüğü gibi, aynı tanrıya inandıkları için Hıristiyan ve Yahudileri diğerlerinden ayırarak imha etmiyor İslam. Ama onları "Allah'ın adaleti" gereği "boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye vermeye" mahkûm ediyordu. Onların dışında ki inançlara, örneğin puta tapanlara, tanrısızlara, vb. gelince, burada uygulanan İslamcı politika; "...Müşrikleri tevbe etmedikleri müddetçe bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayıp hapsedin. ..." (Tevbe-5); "Fitne ortadan kalkıp din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla sava-

[17] A. H. Berki, *250 Hadis*, s. 73.

şın"(Bakara-193); "Onlar sizin de inkâr edip onlarla bir olmanızı isterler. Allah yolunda hicret etmedikçe onlardan dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün..." (Nisa-89) şeklindedir.

Salt bu kadar da değil, örneğin inananlarına; "Hoşunuza gitmediği halde savaşmak size farz kılındı... (Bakara-216)"; "Ey iman edenler ... Allah yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz (Maide-35)"; "Şüphesiz ki Allah, cihat eden müminlerin mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar. Öldürürler ve öldürülürler ... (Tevbe-111)"; "Ben insanlar kelime-i şehadet getirene kadar, yani Tanrı'nın birliğine inanana kadar onlarla harp etmeye Allah tarafından memur edildim" (İbn-i Mace) diyebilen bir Peygamber ve onun buyruklarıdır söz konusu olan.

Tabii bu noktada bir kez daha belirtmeden geçmeyelim: İslami politika, tarihi boyunca çifte standartlı bir karakter göstermiştir.

Handikap şudur: kendilerinden farklı inançlarda olan ve en az kendileri kadar iyi veya kötü olan diğer insanlarla, gerçek ahlaki değerlere uygun olarak, eşit haklarla birlikte mi yaşayacaklar, yoksa onları inançlarından vazgeçmek, yurtlarını terk etmek, katledilmek veya ikinci sınıf bir hukuk altında yaşamak seçenekleriyle karşı karşıya düşmanlar haline mi getirecektir?

Örneğin bir yandan, "Dinde zorlama yoktur (Bakara-256)", "Sen onların üzerinde zorlayıcı değilsin (Gaşiye-22)", "Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi, o halde iman etsinler diye insanları zorlama (Yunus-99)" vb. ayetler; hatta daha da ötesi "Rahman'ın (has) kulları onlardır ki; yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attıklarında (incitmeksizin) 'selam!' der (geçerler) (Furkan-63)" gibi İsa benzeri ifadelerle dolu ayetler vardır, diğer yandan önceden aktardığımız gibi, hiçbir farklı düşünce ve inanca izin vermeyen ayetler.

Söz konusu bu yapısal çelişki, İslamiyetin Arap toprağı ve kültürü içindeki tarihsel biçimlenişi çerçevesinde yerli yerine

oturur. O yeni ortaya çıkarken ve henüz zayıfken (Mekke dönemi) hoşgörülüdür, görece özgürlükçüdür, sadece tebliğcidir ve zorlayıcı değildir. Diğer din ve inançlarla haklara saygı temelinde anlaşmalar yapmaya çalışır. Ne zaman ki bulunduğu alanda ve giderek genelde iktidar olmaya başlar (Medine dönemi), o zaman önceki yaklaşımlar unutulur. Yerel etki alanlarından başlayarak her türden farklı inancı baskı altına alır, giderek yok eder. Çünkü başka inançlarla birlikte kardeşçe yaşamak şeriatta yoktur. Çünkü Tanrı'dan geldiği inancıyla tekçidir, hayatın her ayrıntısını planlamasıyla totaliterdir; kendi meşruiyetini halkın tercihlerinden değil yalnızca ve mutlak anlamda kendinden aldığı için özgürlük karşıtıdır.

Nitekim durumunu sağlamlaştırmasına paralel olarak ayetlerin de rengi değişmeye başlamış, önce Medine'de, ardından Mekke'de gerçekleşen "temizlikle" yetinemeyen şeriat, Muhammed' in "Arap halkını tek dinde birleştirmek" amacı çerçevesinde, "ashabına, Arap Ceziresinde iki din bırakmamalarını tavsiye" edecektir. Bu amaca ulaşıldığı noktada ise takipçileri, yine cihat mantığı gereği, uzanabildikleri her alanda mutlak egemenlik kurmak için kılıç sallamış, bu yolda her şeyi mubah saymışlardır. Oysa gerçek bir ahlaki çerçevede dünyanın en temel gereksinimi, tüm din ve uluslardan insanların, sömürüsüz bir dünyada, farklılıklarına rağmen özgür ve kardeşçe yaşamalarıdır.

Nitekim bu çağdaş ahlakın, yetersiz de olsa evrensel belgesi olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde bu anlayış kayıt altına alınmıştır. Buna göre insanlar, şu veya bu dinden olmaktan dolayı hiçbir ayrıcalığa sahip olamazlar. Herkes, salt insan olmaktan dolayı diğer insanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahiptir. Düşünce, vicdan ve dini açıdan baskı altına alınamaz. Ahlak kavramının özü de işte bu zeminde yakalanabilir ki bu çerçeveden bakıldığında şeriat ahlak dışı bir niteliğe sahiptir.

Şimdi de, İslam'ın başkalarının özgürlüğünü de tanıdığı iddialarına kanıt yapılabilen Tevbe-29'un "cizye"sine gelelim:

İslami teori ve pratik içinde cizye, Peygamber'in Hıristiyan ve Yahudi toplumlarına yönelik egemenlik savaşlarını ka-

zanmasından sonra, onlara dayattığı; Müslüman olmak, olmazlarsa vatanlarını terk edip gitmek –ta ki Müslümanlar güçlenip oraya da ulaşana kadar!– seçeneklerini kabul etmiyorlarsa, "Müslüman topraklarında"(!) yaşamanın karşılığı olarak vermek zorunda oldukları haracın, kelle vergisinin Arapça adıdır. Eskiden o topraklarda oturdukları halde, hep onların kalacaktır diye bir Tanrı hüküm olmadığına göre(!), bu topraklar İslam'ın –daha doğrusu İslami düzenin o gün ki egemenlerinin– malı olmuştur artık! Dolayısıyla orada oturmanın artık bir faturası vardır. Tabii bu kıldan ince kılıçtan keskin üç İslami seçeneği kabûl etmiyorlarsa, dördüncü seçenek "Allah'ın emri" imha edilmektir.

Bu, zengin fakir dinlemeyen, diğer tek tanrıcı dinlerin bütün inananlarından istisnasız alınan haracın, özrü kabahatinden büyük bir de mazereti var: Toprakları işgal edilmiş bu insanların "can, mal ve din özgürlüklerinin korunmasının" diyeti! Halife Ömer'in Kafkasya'yı işgalinden sonra, başta Ermeniler, oradaki halklara söylenen budur...

Ahlakın en temel ölçütlerinden biri, kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmamaktır. Şimdi hep birlikte mantık yürütelim: Elin oğlu gelip vatanınızı işgal ediyor, sonra da karşınıza geçip; "Şu andan itibaren bu topraklar benim, ancak Allah'ın adaleti çerçevesinde can, mal ve din özgürlüğünüzü koruyacağım, ama biliyorsunuz bu işler öyle bedava olmaz, bu nedenle adam başı durumunuza göre şu kadar altın-gümüş ödeyeceksiniz. Dininden vazgeçip bizim dinimize geçenler ise bu yaptırımdan muaftır!" derse bunu hangi ahlaka sığdırabiliriz?(*)

(*) Muhammed bir sefere göndereceği ordunun komutanına, cizyeye ilişkin emirler verdikten sonra; "bir kaleyi kuşattığın zaman onlar sana Allah'ın hükmüne razı olmayı önerirlerse kabul etme. Çünkü Allah'ın onlar hakkında ne hüküm vereceğini bilemezsin. Siz onları kendi hükmünüze razı ediniz, sonra uygun göreceğiniz bir biçimde onlara hüküm veriniz" (Ebu Davut) deyişi, Muhammed'in bile işini, "Allah" dediği soyut varlığa bırakmadığının bir kanıtı olarak ilginçtir. (Akt. S. Ateş, *Gerçek Din Bu*, s. 16, Yeni Ufuk Neşriyat)

III. Bölüm

İslamcı Ahlak Açısından Kölecilik

Çizdiğimiz bu genel çerçeveyi takiben şimdi ayrıntılara inebiliriz. İslami ahlakın değerlendirilmesinde temel önem taşıdığından öncelikle kölelik sorunundan başlayalım.

Konuya ilişkin şeriatçı demagojinin boyutunu yansıtması açısından, öncelikle şu satırları aktaralım:

"İslam kölelerin ufkunda güneş gibi doğmuş, onların alnındaki damgayı rahmetiyle yıkayıp silmiş, vücutlarındaki yaraları şefkatiyle sarıp sarmalamış, göz pınarlarından asırlardır çağlayan ızdırab şelalesini 'köleleriniz sizin kardeşlerinizdir' diyen munis sesiyle dindirmiştir."[18]

Gerçeği bilmeyen bir kişinin, bu satırlardan çıkarabileceği tek sonuç; İslamiyetin gelişiyle birlikte köleliğe son vermiş olduğudur. Daha ötesi, kullanılan sözcüklerin yaldızı okuyucuyu, köleliğe son verildikten başka, kölelere yeni haklar verildiği gibi sonuçlar aramaya bile yöneltir: "Ufka doğan güneş", "rahmetle yıkanan damgalar", "şefkatle sarılan yaralar", "munis sesle dindirilen gözyaşları" ve "kardeşlik" ilanı!..

Oysa Kandemir'in yaptığı, ne yazık ki köleci dönem değerleri ortamında oluşturulmuş olan İslamiyeti, çağımızın insancıl değerleri açısından hoş gösterme çabasından başka bir şey değildir.

Öncelikle altı çizilmesi gereken nokta, İslamiyetin köle-

---

[18] Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 133.

köleci, esir-efendi ayırımını koruduğu, bu statüleri normal gördüğü ve daha ötesi Tanrı katında kutsadığıdır. Bu bağlamda, cariyelerin efendilerine "helal" olması ve 'özgür' kadınla evlenemeyecek kadar sefalet içinde olan veya kendilerinden çocuk sahibi olmuş erkekler hariç, onlarla normal nikâh yapılmasının uygun görülmemesi örnek verilebilir. Kur'an köleleri aşağı cins insan olarak satılabilir, kiraya verilebilir, armağan edilebilir ve miras yoluyla babadan oğula geçebilir bir meta olarak görür ve onların, efendinin tüm işlerini angarya biçiminde yerine getirmesini normal bulur.

Temel belgelerin yanı sıra, yaşananların da gösterdiği gibi kölelik kurumu İslamiyetten sonra ortadan kaldırılmamış, aksine bu insanlık dışı kurum, diğer köleci toplumlarda olduğu gibi, Arap ve Osmanlı egemenlerinin elinde bir ayrıcalık olarak 19. yüzyıl ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür. Üstelik, yeni köle alma mekanizması da devam etmiştir. Zaten İslamiyetin kölecilik gerçeğini, Y. Kandemir de, aynı sonuç olarak kabul etmektedir:

"İslamiyet, kölelik müessesesini bir emirle kaldırmadı. Bu doğru olmazdı. Asırlardır devam eden kölelik bu zavallıların ruhlarına işlemiş, insanlıklarını unutturmuştu. Bunların bildikleri sadece kayıtsız şartsız itaat etmekti. İslamiyet önce onların insanlık şuurlarını harekete geçirdi, onlara insan olduklarını hatırlattı. Kölelerine karşı efendilerinin bir kardeş, bir evlat gibi davranmalarını istedi. İşte böylesine muhabbet dolu bir aile havasında kendilerine gelen köleler yine İslam'ın tespit ettiği tedrici usulle hürriyetlerine kavuşunca, hürriyetin serin havasında bocalamadılar.

"Önemli bir diğer sebep de şudur: Müslümanların harp ettiği kimseler asırlardır köleleri istismar eden ve şimdi de köleliğin kalkmasına taraftar olmayan zalimlerdi. İslamiyetin bu müesseseyi tek taraflı kaldırması manasız olmaz mıydı?"(*)(19)

(*) İlginçtir, İslami otorite M. Hamidullah, yeryüzünde bir yanda insan eti yiyen yamyamların diğer yandan rengi yüzünden insanları linç eden zalimlerin bulunmasını gerekçe yaparak beynelmilel himaye altına alınmış bir kölelik statüsünü bugün bile düşünebilmektedir.

(19) A.g.e., s. 138.

Kandemir'in bu yorumuna daha sonra tekrar geleceğiz. Öncelikle tarihsel gerçekliğe bir bakalım: İsa'dan önce ve sonraki yüzyıllarda, köleci toplumların genel tarihine uzandığımızda, köleciliğin yoğun baskılarla varlığını sürdürdüğünü, pek çok kere köle ayaklanmalarının yaşandığını görürüz. Dolayısıyla köleci ilişkilerde reform yapmak gereksinimi sürekli gündeme gelmiş ve bu genellikle merkezi toplumlarda belli farklılıklarla gerçekleşmiştir. Ne var ki tek tek kölecilerin egemen olduğu kabile toplumlarında hiçbir değişiklik olamamış ve düzenin devamı için köleci ilişkiler sürdürülebilmiştir. Ancak köleci düzenlerin kendilerini yeniden üretebilmeleri için, kölelere yönelik yaptırımlar sınırlanıp bu yönde belli bir disiplin sağlanması da zorunlu olmuştur.

Bu somut gerçek nedeni ile İslamiyet öncesinde, puta tapan Arap egemenlerinin ortak hukuk atılımı olan Hilfu'l-Füdul Antlaşması'nda köleye yönelik zulüm yasaklanmıştır. Özetle kölecilikte reform yönelimi, Kur'an'dan önce Arap egemenlik sistemi içinde zaten düşünülmüş ve buna yönelik adımlar da atılmıştır. Dolayısıyla Kur'an, kendi dışında zaten toplumsal bir gereksinim sonucu atılan adımları, bir de tanrısal düzlemde yinelemekten başka bir şey yapmamış, bu bağlamda köleci ilişkiler, yeni koşulların gereksinimi çerçevesinde yeniden disipline edilmiştir.

Yani Kur'an, kendinden önce atılmış adımları sonlandırmak ve kölelere –tabii köleliklerini bilmek, yükümlülüklerini şartsız yerine getirmek kaydıyla(!)– keyfi eziyet etmemek ya da onlardan alınan verimi arttırıcı bir ödüllendirme yöntemi olarak, azat etmeyi teşvik etmekten öte bir adım atmış değildir.

Kaldı ki köle azadı uygulaması, İslamiyet sonrasında da özel örnekler olarak kalmıştır. Kölelerin İslamiyetten tek kazancı, maddi baskılardan kısmen kurtulmaları ve köle kadınların efendileri dışındaki kişilerle fuhşa zorlanmasının yasaklanması olmuştur. Ancak onların statüsü değişmemiş, efendisinin tüm işlerini angarya olarak yerine getirmek, efendisinin izni olmadan bir şey yapmamak, efendisi kendisini sattığında

yeni efendisine ölünceye kadar hizmet etmek, köle kadın (cariye) ise bu angaryalara ek olarak efendisine cinsel hizmet sunmak gibi, köleci düzene ilişkin temel özellikler, eskiden olduğu gibi devam ettirilmiştir. Ve elbette ki köle bu hukuk çerçevesinde, köleliğin gereğinde kusur ettiği zaman, şeriatın ona köleliğini hatırlatacak cezaları fazlasıyla vardı.

Nur-33'teki, "Kölelerinizden hür olmak isteyenleri, onlarda bir iyilik görürseniz, bedel vermelerini kabul edin..." deyişinin çok açık olarak ortaya koyduğu gibi kölenin hürriyeti, efendinin onda kendisi için bir "iyilik görmesi" ve tabii kölenin rayiç bedel üzerinden diyetinin ödemesi karşılığına bağlanmıştır. İşte İslamiyette köleliğe ilişkin temel kural, Kur'an'da bu şekilde belirlenmiştir. Bunun dışında efendinin sevap kazanmak veya günahını bağışlatmak için köle azat etmesi, kuraldışı bir durum olup, Kur'an'ın köle sahiplerine bahşettiği ek bir ayrıcalıktır. Yani Kur'an, kölelik konumunu sorgulamamakta, aksine onu Tanrı katında yasal bir kurum olarak kutsamaktadır.

Köle alınıp satılabilen, kiraya verilebilen, armağan edilebilen niteliği ile tipik bir maldır. Bu üçüncü sınıf insanın hukuku da bu çerçevede belirlenmektedir. Örneğin oğlu İbrahim'in doğumunu Muhammed'e müjdeleyen Ebu Rafi'ye, müjdesinin karşılığı olarak bir köle armağan etmesi, o dönemin ahlakını da çok net olarak ortaya koymaktadır.[20] Bu armağan alışverişinde kölenin iradesi dikkate alınmamaktadır.

İslamiyet var olan kölelerle yetinmeyip yeni köleler edinmek konusunda da öteki köleci toplumların hukuklarıyla paralellik sergiler. Sadece Peygamber'in yaşadığı dönemin gerçeğini anımsamak bile İslamiyetin iddia edildiği gibi, "yüzyıllardır sürmesi sonucu kölelerin ruhlarına işleyip insanlıklarını yitirmeleri sonucunu vermiş bir kurumun yavaş yavaş tasfiyesi" diye bir mantığı olmadığını, aksine yeni köleler edinme ve köle ticaretini sürdürme konusunda diğer köleci toplum-

[20] Keşf'ül-Gümme'den aktaran: M. Emre, Bkz. *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 159.

ları aynen taklit ettiğini göstermeye yeter. Arada tek fark, İslamiyetin ideolojik mesajı nedeniyle, yerini sağlamlaştırmak için köleliği bir koz olarak kullanmasıdır. Tıpkı bedel karşılığı özgürlük vermek gibi, İslamiyeti kabul etmeleri karşılığında, şartlı olarak yeni esirlerin bir kısmının köleleştirilmemesi yoluna da gidilmektedir.

Muhammed dönemindeki köle trafiği şöyledir: Bedir savaşında alınan 70 esir hemen köle yapılmış, bunlardan bir şair, Muhammed'e yalvararak doğrudan serbest kalırken diğer esirlere karşılık fidye alınmıştır. Fidye veremeyen okuma yazma bilen esirler, her biri on Müslüman'a okuma-yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmıştır. Yani Bedir'de şairin affı hariç, geleneksel köleci hukuk tekrarlanmıştır. Beni Mustalık galibiyetinde 60 esir köleleştirilmiştir. Hendek savaşı denilen kuşatmanın kaldırılması sonrasında ise, daha önce Medine'nin Kureyza Yahudileri ile Mekkeliler arasında gerçekleştiği öne sürülen geçici bir yakınlaşma bahane edilerek Kureyza Yahudilerinin tüm erkekleri idam edilmiş, kadın ve çocukların köle yapılmış ve malları da ganimet sayılmıştır. Hevazin kabilesi ile yapılan Huneyn ve Evtâs savaşında ise 22.000 deve 40.000 koyun ve 4.000 okka gümüşün yanı sıra 6.000 esir ele geçirilir. Hevazin kabilesinden gelen heyetle yapılan pazarlık sonunda, kadın ve çocuklar iade edilir ve kabile reisinin Müslümanlığı kabul etmesine karşılık kendisine ailesi, malları ve 100 deve verilir; geriye kalanlara da kölelik düşer. Tagy kabilesi ile yapılan savaşta da yine sayısı belirlenemeyen esirlerden bir tek kabile reisinin kız kardeşi, Muhammed'in babasını tanımasına karşılık serbest bırakılır, diğer tüm esirler ise köle yapılırlar.

Görüldüğü gibi İslamiyetin gündeminde, kölelik kurumunun ortadan kaldırılması diye bir sorun yoktur. Klasik köleci uygulama devam ettirilmiştir. Kaldı ki iddia edildiği gibi köleliğe gerçekten karşı bir yaklaşımı olsaydı, eldeki köleler bir anda tasfiye edilmese bile, en azından yeni esirler köleleştirilmez, daha önemlisi örneğin 10-15 yaşından küçük ve yeni

doğan tüm köle çocukları özgür insanlar gibi büyütülürdü.

Her ideolojik yapının, üzerine oturduğu ekonomik yapı ile bağıntılı olarak biçimleneceği sosyolojik bir gerçektir. Bu nedenle köle emeğine dayalı Arap toplumunun, o koşullardaki ideolojik-siyasal gereksinimlerinin yansıması olarak şekillenen İslamiyetin, köleciliği yadsıması esasen olanaksız bir şeydi.

M. Emre, Muvatta Şerhi Züre Kâni'den hareketle çocuk doğumunun engellenmesinin kabul edilebilir bir yöntemi olarak "azil"den söz ederken şöyle yazıyor: "Azil, cinsi münasebette meninin dışarıya bırakılması suretiyle çocuk olmasını önlemeye denir. Bu meselenin ilk defa ortaya çıkışı, Beni Mûstalık harbi sırasında olmuştur. İslam askerleri, esir aldıkları cariyelerden fidye (esaretten kurtuluş bedeli) almak arzu ediyorlardı. Hamile kalırsa satamayacakları için azlin hükmünü Resulullah'tan sordular. Resul-i Ekrem buyurdular ki: 'Bunu yapmamanızda [yani cinsel birleşme sırasında meninin dışa akıtılmasında-E.A.] üzerinizde bir vebal yoktur. Zira Allah kıyamet gününe kadar yaratmayı yazdığı her nefis muhakkak vücut bulacaktır'... Bu cevaz, cariyeler için ve bir zaruret karşılığında verilmiştir".[21]

İnsancıl değerlere sahip herkes için yukarıdaki örneğin ahlak dışı niteliği açık; ancak şeriat hukukunda bu olağan bir durumdur. Yukarıdaki aktarmanın ortaya koyduğu gibi, İslamiyet, klasik köle edinme yöntemi olan savaş esirlerinin köle yapılmasını, bunların satılabilmesini, dişi kölelerin ise sahipleri tarafından bir cinsel araç olarak kullanılmasını onaylar. "Hür" kadınlar için helal olmadığı halde bu cariyeler için –pazar fiyatları düşmesin diye– azil yöntemine başvurulması, köle sahipleri için bir "hak" olarak meşru kılınır.

Günümüz ahlakı, savaş döneminde zaman zaman çiğnenmesine rağmen, savaş esirlerinin insan olmalarının gereği haklarını güvenceye almıştır. Bu çerçevede imzalanan uluslararası anlaşmalara göre esirlere işkence yapılamaz, angaryaya koşu-

[21] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 210.

lamaz ve savaş sonunda kayıtsız şartsız geri iade edilene kadar insanca yaşam standartlarında giydirilip beslenmeleri zorunludur. Pratiğin çoğu kez böyle olmaması, günümüz değerleri karşısında devletlerin bu ahlaki yükümlülüklerin altına imza atma zorunluluğunu ortadan kaldırmamıştır.

Buna karşılık kendini "tanrısal", bütün zamanlar için "tek doğru" ve "en ahlaklı" sistem ilan eden İslamiyet, bizzat kurucusunun emirleri çerçevesinde, esirlerin köle yapılmasını, fidye bedeli olarak tecavüze uğramasını, angaryaya koşulmasını, mülk olarak sahiplenilerek alınıp satılmasını kendi ahlak standartlarında meşru görmektedir.

Bu noktada "kölelere iyi davranınız, işkence etmeyiniz, kardeş sayınız" gibi cümleler aldatıcı olmamalı. Kadınlar açısından, erkeklerin savaşta yenilmesinin bedeli; süresiz cariyelik, gücü yeten her işte angaryaya koşulmak, kendini esir alanın tecavüzüne uğramak ve satılmak olarak ödenmektedir. Bunlardan daha büyük işkence, daha onur kırıcı bir davranış olabilir mi? Aynı şekilde erkekler açısından da kabile veya dini önderlerin emriyle girdiği savaşı kaybetmenin bedeli, ömür boyu köle olmak ve angaryaya koşulmak, eşinin kız çocuk ve kız kardeşlerinin galiplerden birinin cinsel kölesi haline geldiğini görmekten daha büyük bir işkence, daha onur kırıcı bir durum olabilir mi? Tüm bunları Tanrı katında yasalaştıran bir ideoloji adına konuşanların, "İslamiyet esir ve efendileri eşit bir seviyede tutmak için pek çok önlem almıştır, köleleri kardeşlik düzeyine yükseltmiştir, kölelerin ufkuna bir güneş gibi doğmuştur, yaralarını şefkatle sarmıştır" gibi sözleri edebilmeleri, ahlaki açıdan ne anlama gelmektedir?

Ne demektir kardeşlik? İnsan kardeşini angaryaya koşar mı? Satar mı? Tecavüz eder mi? Kardeşler köle ve efendi diye anılır mı? "Köle" ve "efendi" olanların "eşit"liğinden söz etmek mümkün mü? Bu yaklaşımla İslamcıların, burjuva "eşitlik" aldatmacasının bile çok ama çok gerisinde bir sistemi ifade ettikleri açık değil mi?

İslam yorumcuları, kendisi de köle sahibi olan ve savaşlar

sonucunda kölelerinin sayısını arttıran Muhammed'den; "Hiç biriniz kölelerine karşı 'kölem', 'cariyem' demeyiniz, 'oğlum', 'kızım' deyiniz", "kölesini tokatlayan veya döven kimsenin yaptığı bu haksız işten dolayı vereceği ceza, o köleyi azat etmesidir" vb. hadisleri aktarmayı pek severler. Muhammed zamanında akıl edilemediğinden, Halife Ömer zamanında kölelere verildiği söylenen yeni haklara örnek olarak Ömer'in "kölelerle yemek yemekten tiksinenlere lanet olsun", "iki kardeş satılırken birbirinden ayrılmaz, ana ile çocuklar birbirinden ayrılmaz" dediği söylenir.

Yukarıdaki yaklaşımların ahlaki açıdan, tarihsel olarak önceki döneme göre reformist düzenlemeler oldukları gerçeği dışında, değeri nedir? Bu noktada, diğer kimi konularda olduğu gibi İslamiyetin köle hukukunda da görece ileri adımlar attığı, Kur'an ve Muhammed'in akıl edemediği kimi reformların da sonraki bazı halifeler döneminde yapıldığı gerçeğinin altını çiziyoruz. Ancak köleler açısından çok cılız kazanımlardan öte bir şey olmayan bu adımlar, şeriatın aynı zamanda bir kölecilik hukuku olduğu gerçeğini hiçbir şekilde değiştirmemektedir. Üstelik ne yazık ki İslamiyetin, bu cılız reformlar dışında köleciliğin temel sorunlarına getirdiği bir çözüm yoktur.

Bilindiği gibi İslam tanrısının adlarından birisi Rabb, diğeri de Mevla'dır. Yani Arapça anlamlarıyla O, "kölelerin efendisi" ve "köle sahibi" olandır. Bu tanrı köle sahipleri de dahil, tüm insanların yani onun karşısında kul/köle/abd addedilen tüm insanların sahibi ve efendisi olarak düşünülmüştür. Eşiti, ortağı olmayan en büyük köle sahibidir. Nitekim İslamiyetin toplum hiyerarşisi tasarımı da bu çerçevede biçimlenmiştir.

En tepede kadir-i mutlak sayılan tek tanrı, Allah bulunur; onun hemen altında bu kez gerçek anlamda kadir-i mutlak olan ve Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi sayılan (Zıll-ullah) Halife (emir, padişah, ayetullah, vs.), onun altında ise köle sahipleri, Kur'an'ın ifadeleriyle "iş gördüren", "üstün kılınan", "sınırsız rızk verilenler" vardır. Bundan sonrasını ise

özgür, köle sahibi orta sınıf ve onun altında da yine özgür ama kölesi olmayan, emeğiyle geçinmek zorunda olan alt sınıf erkekler, en alt tabakada da kölelerin yer aldığı bir piramit söz konusudur. Tabii bu hiyerarşide cinsler de ayrıdır. Kadınlar kocalarının konumuna göre benzer biçimde sınıflanır. Ancak, bir bütün olarak erkekler, bir bütün olarak kadınlar karşısında, tanrılık misyonu anıştırmak üzere "rabbat"tırlar; yani kadınların efendileri, onların sahipleridirler.

Çarpıcı bir gerçek olarak anımsatalım; bu kültürel-ahlaki biçimlenmenin sonucu olarak, İslam tarihinde köleciliği, köle emeğini, cariyelerin ırzına geçilmesini yasaklayan bir tek İslam halifesi olmamıştır, olamazdı da. Çünkü kölelik, karşılıksız emek kullanımı ve zevk aracı olarak tanrısal düzlemde kutsanmıştır. Bir insanı köle olmak zorunda bırakan toplumsal yapının "kölenizi dövmeyiniz", "onunla beraber yemek yemekten iğrenmeyiniz", "onları satarken birinci derecede akrabalarından ayırmayınız", "onlara 'oğlum!' 'kızım' diye seslenmeyiniz" gibisinden ayrıntılarda gösterdiği "duyarlılık", onu ahlaklı kılmaya yeter mi? Daha ötesi cariyenin, Kur'an'da efendisine "helal" kılınmış cinsel bir obje olarak belirlendiği gerçeği ortadayken ona "kızım" deme önerisi ciddi bir sorun oluşturmuyor mu?

Konuya ilişkin yorum yaparken bir an için herkes, kendini kölenin yerine koysun ve düşünsün. Savaşta yenildiği için, ömür boyu sürecek bir angaryaya koşulduğunu, satıldığını, eğer kadın ise kendini, erkek ise karısı, kız kardeşi, kızını düşman ordusundan birinin aynı zamanda cinsel meta olarak sahiplendiğini, başına "efendi" kesilen kişinin istediği zaman onu parayla sattığını ve tabii kadınsa her efendinin tekrar tekrar ırzına geçtiğini düşünsün. Bu insanlık dışı ilişkiler içinde bir de keyfi dayak atılmadığı, kendisine 'oğlum', 'kızım' diye seslenildiği, satılırken kardeşinden, çocuğundan ayrılmadığı ve arada bir efendisi ile sofraya oturabildiği için İslamiyete şükran borçlu olması nasıl mümkün olabilir?

Yaptırımın niteliği İslam ileri gelenleri tarafından da bilin-

mektedir. Bu nedenle, kendi içlerinde ek düzenlemelere gitmiş ve eskiden doğal olan bazı kölelik biçimleri yasaklanmıştır. Artık savaş dışında kimse kimseyi köleleştirmeyecek, "eskiden olduğu gibi borcunu ödemeyen, hırsızlık yaparken yakalanan, bir kimseyi öldüren kişiler köle yapılmayacak",[22] onlara kısas uygulanacaktır. Bu yaklaşımla İslamiyet, kendi içinde kölelik oluşumunu engeller ve köleliği yalnızca diğer toplumlardan/inançlardan elde etmeyle sınırlarken, gerçekte hırsızlığa karşı el kesme, cinayete karşı kısas gereği öldürülmenin bile köle olmaktan daha insani bir ceza olduğunu da kabullenmiş olmaktadır. Ne var ki kendileri açısından kölelik yaptırımının niteliğini bilenler, sıra kendi kölelerine gelince, onlara biçimsel haklardan ötesini vermeye yanaşmazlar. Tabii sevaplarının yetmezliği veya günahlarının çokluğundan kuşku duyan Müslüman zenginlerin, cenneti garantilemek için yaptıkları kuraldışı azatlar hariç!

Köle hukukunda esaretten kurtuluş için İslamiyet şöyle yollardan söz eder. 'Kâfirin' elindeki bir köle Müslüman ülkeye sığınır, yani Müslüman olursa hürriyetine kavuşurdu; tabii bu 'hürriyet', Müslüman kölecinin elindeki kölelerinin Müslüman olması durumunda geçerli değildi, efendi Müslüman ise, köle kalmaya devam edecekti. Bir cariye efendisinden çocuk doğurur da ondan sonra efendisi ölürse 'hür' olurdu. Efendi, birini kaza ile öldürürse veya örneğin kendisine karısını haram eden yeminden dönmek istiyorsa bir kölesini azat etmek zorundaydı. Tüm bu uygulamalar, gerekçelerinden de çok açık anlaşılacağı gibi köleliğin tasfiyesine değil, toplumu disipline etmeye yöneliktir. Çünkü cinayetlerin ve sıkça yaptırımcı nitelik taşıyan yeminlerin edildiği, Arap top-lumunu disipline etmek için, köleciler üzerinde etkin bir ceza uygulamasına gereksinim vardı ve köle azadı, bir köleci için etkin bir yaptırım oluşturuyordu. Tabii egemen sınıf ideolojisi olarak İslamiyet, bu ayrıcalıkları yalnızca köle sahibi olan Müslümanlara veriyordu.

---

[22] A.g.e., s. 39.

Bu köleci toplum hukukuna göre esir alınanlar, karşı tarafın fidyelerini ödemesi karşılığında geri verilirlerdi. Müslümanlardan esir düşenlerin kurtarılması için devlet bütçesinden bir fon ayrılırdı.[23] Hemen belirtelim ki esirlerin fidye karşılığında geri alınabilirliği ve esirleri kurtarmak için devlet veya kabile bütçesi uygulamaları, tüm köleci toplum hukuklarında zaten vardır. Düşman bir toplumdan kaçan kölenin, sığındığı ülkede hür olması, efendiden doğan çocukların özgür olması ve anasının da konum değiştirmesi köleci toplumların çoğunda İslamiyetten yüzyıllar önce uygulanmaya başlanan kurallardır.

Y. Kandemir bu arada Kur'an'ın Nur-33'teki yaklaşımını, "Eğer köle, bedelini ödeyerek hürriyetine kavuşmak istiyorsa efendisi, gerekli parayı elde edene kadar onu serbest bırakacak ve köle, kendi hesabına çalışabilecekti" şeklinde revize ediyor.

İslamiyet, keyfiliği daima güçlü olana, Allah'a, padişaha, köleciye, kocaya verir; yukarıdakine karşı aşağıdakinin keyfiyeti, özgürlüğü olamaz. Ve zaten Nur-33 de 'onlarda bir iyilik görürseniz' diye özellikle belirtmektedir. Daha ötesi " bedel vermelerini kabul edin" ifadesinden de "parayı elde edene kadar onu kendi hesabına çalışması için serbest bırakın' anlamı çıkarılamaz.

Hemen belirtelim ki kimi yorumcuların İslam'ı çağdaş değerler veya insani kişilikleri gereği ileriye doğru yorumlama çabaları, –nesnel olarak ilerici bir iş olmakla birlikte– İslam'ın kendi mantığına terstir. Çünkü Kur'an, ilahi, ezel ve ebet olduğu iddiasındadır. Kendisi için bile olsa iradesine ortak olmaya kalkanları "müşrik" ilan eder. Bu yüzden köleciliği ahlaksızlık, insanlık dışı gören değerlerin egemen olduğu 21. yüzyılda yapılacak zorlama yorumların, şeriat nezdinde tek anlamı müşrikliktir. Onlar, kendilerine insancıl görünse bile Kur'an'a uymayan çağımız değerlerini, "elbet Allah'ın bir dü-

[23] A.g.e., s. 19.

şündüğü vardır" gerekçesiyle reddetmek durumundadır. Çünkü onlar için akıl değil inanç esastır.

Unutmayın ki örneğin TV'de, kimi insanların köle diye satıldığını veya galip ordular tarafından tecavüze uğrayan kadınları ve talan edilen şehirleri gördüklerinde, bu durumu lanetleyen insanlar Kur'an'ın gözünde açıkça 'zındık' (dinsiz) durumuna düşmektedir. Çünkü ne Kur'an ne de hadisler köleliği geçici bir olgu olarak ele almamış, Allah'ın dünya nizamının doğal bir sonucu olarak belirlemiş ve işte bu meşruiyetin sonucu olarak, köleliğin hukuksal düzenlemesini yapmıştır. Bu düzenlemelerde köleliğin tasfiyesi için bir sınır konulmadığı gibi, mekanizma olarak aşağılanmasına, ahlak dışı ilan edildiğine dair en küçük bir ipucu da yoktur. Oysa aradan geçen yüzyıllarda verilen mücadeleler ve insanlığın ulaştığı bilinç düzeyi; şeriatın doğal görüp, düzenlediği kölelik kurumunu, kabul edilemez bir insanlık suçu olarak mahkum etmiştir. Dolayısıyla Kur'an, bu yeni ahlak ve hukukun çok ama çok gerisinde kalmıştır. Düşünün ki siz ortalıkta insanlığın ahlak kılavuzu olarak dolaşacaksınız, önünüze gelene 'ahlaksız' diyecek ve insanlığı 'hidayete' erdirmek iddiasında bulunacaksınız; ama en temel belgelerinizde, kölelikten doğal bir durum olarak söz edilecek! Bugün şeriatçı yorumcuların bu konuda olabildiğince az söz etmeleri veya demagoji yapmaları işte bu yüzdendir. Kuşkusuz Kur'an'ın ilahi değil de tarihsel bir olgu olduğunu kabul etselerdi, onu kendi çağının görece ileri düşüncelerinin toplandığı bir kitap olarak yorumlamak ve tarihteki yerine yerleştirmek kolaylaşırdı. Ancak tanrısal, evrensel ve sonsuz bir yargılar bütünü olduğundaki ısrar, onun günümüz değerleri açısından özeleştiriyle düzeltilmesini olanaksızlaştırdığı gibi eleştirilmesi gereğini de zorunlu kılıyor.

Düşünün ki 'yaratılmış' ve 'biçare' insanın, aklı ve ahlakının ürünü olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin I. maddesi "Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kar-

deşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler"; IV. maddesi "Hiçbir kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü şekliyle yasaktır" demektedir.

Bu ve benzeri ölçütler çağımızın insani gelişim düzeyinde artık tüm dünya genelini bağlayan temel ahlak normları olmuştur. Ancak Kur'an böyle bir insani düşünce kalıbını kabullenmez. Onun yasalarında insanların bir kısmının köle olması, yani "özgür olanların malı" olması, onların zoraki hizmetkârı olması, doğal, evrensel, ilahi bir durumdur ve köle ile hür insanın eşitliğinden söz etmek ilahi adalete karşı çıkmak, Allah'ın iradesine şirk (ortak) koşmak, yani kâfir olmak demektir! Nitekim Nahl-75'te; "Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile kendisine verdiğimiz güzel nimetlerden gizlice ve açıkça sarf eden kimseyi misal gösterir; hiç bunlar eşit olur mu? Övülmeye layık olan Allah'tır; fakat çoğu bilmezler" diyerek çağdaş hukuk ve insani değerlerden ne kadar uzak olduğunu açıkça ortaya koyar.

Aynı kapsamda Rum-28'de de, "kul"un Allah'a ortak olamayacağı gibi "kölenin" de "efendiye" ortak olamayacağı görüşü yinelenir: "Hiç sizler, sahip olduğunuz kölelerin size verdiğimiz rızklarda eşit surette hak ve tasarruf sahibi olmasına razı olup, birbirinizi saydığınız gibi onları da sayar mısınız? O halde nasıl olur da kendinizi Allah'a ortak koşarsınız?"

Görüldüğü gibi tipik bir köleci dönem egemen sınıf ideolojisi ile karşı karşıyayız. Bir farkla ki bu ideoloji bir de ilahilik iddiası taşımaktadır. Buna göre, "bütün insanların hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit oldukları", keza "kimsenin kölelik ve kulluk altında bulundurulamayacağı, köle ticaretinin yapılamayacağı" şeklindeki çağdaş yargılar, "övülmeye layık Allah"a göre boş yargılardır. Çünkü kendisi kiminin kaderini köle olarak "yazmış" onu başkasına "mal" ve bir şeye gücü yetmeyen kişi "yapmış", kimisinin kaderini ise "kendisine güzel nimetler verilmiş bir köle sahibi" olarak bizzat kendisi "tayin etmiştir". "Hiç bunlar eşit olur mu"ymuş?! Daha da ötesi kendi otoritesini, kölecilerin köleler üzerindeki oto-

ritesinin meşruluğu üzerinden tanımlayıp meşrulaştıran; 'nasıl ki sizlerle kölеleriniz arasında eşitlik yoksa benimle sizler arasında da olamaz!' diyen bir tanrı ile karşı karşıyayız. Bu nedenle ona "Rabb" denilmesi bu mantığın doğal ifadesidir.

Muhammed'in köleciliğe karşı olması olanaksızdı. Çünkü kendisi ve çevresi köleci egemen sınıfların birer fertleriydi ve kölelikten vazgeçmek, köle emeği kullanan o dönem Arap ekonomisinin çökmesi, efendilerin de çalışmak zorunda kalması demek olacaktı. Kölecilerin böyle bir durumu kabullenmeleri gerçekten de düşünülemezdi. Üstelik varsayalım Muhammed kabullenseydi, İslamiyet daha doğuşunda tutunamayıp, bugün tarihin saygın sayfaları arasında anılan, ancak egemenlik de kuramamış olan nice devrimci başkaldırı hareketlerinden biri olarak kalırdı.

Onu belirleyen maddi koşullar köleci olduğu için, o da köleci bir çerçevede, üstelik köleciliği Tanrı katında kutsayan, tartışılması olanağını ortadan kaldıran bir çerçevede biçimlenmiş, köleciliğe tanrısal düzeyde bir destek vermiştir. Bu destek ve kutsama sayesinde kölecilik, İslam şeyhlerinin, otoritelerinin topraklarında 20. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş ve ancak Batı'dan gelen basınçlar sayesinde tasfiye olabilmiştir. Petrolün yarattığı zenginlik de insan emeğinin bu çıplak sömürüsünü zaten gereksizleştirmiştir. Bu durumda Arap egemenleri için bir tek cariye gereksinimi kalıyor ki, bu da Kur'an'ın yasallaştırdığı "hak"lar çerçevesinde seçilmiş Avrupalı kadınların geçici süreçler için cariye konumuyla satın alınması yoluyla çözümlenmektedir.

Buraya çok ilginç bir ekleme yapmayı da unutmayalım. Gazeteci Ufuk Güldemir, Güney Afrika'da araştırma yaparken "kâfir" sözcüğüyle karşılaşmasıyla ilgili ilginç gözlemini şöyle aktarıyor:

"Ama Güney Afrika'daki ırkçılığın tek sorumlusu Hollanda kökenli Afrikaner ve kilisesi değildi ki. Buraya göçüp de aradan bir kuşak geçtikten sonra bu toprakların ırkçı yapmayı beceremediği bir din ve ırkı daha tarih görmemişti. Hem kâ-

fir sözcüğü Afrikaner'e kimden miras kalmıştı."[24]

Bu sözcükle tanışma, rehberin bir lokantayı kastederek "oraya kâfirler de gider" deyişiyle başlıyordu. "Afrika dilinde –diyor Güldemir– 'inançsız' anlamına gelen bu sözcüğün bizim mensup olduğumuz coğrafyaya ait olduğunu öğrenince de şaşırma sırası ona gelmişti. Daha sonra Pretoria Kütüphanesi'ndeki etimolojik araştırma, bu sözcüğün yıllar önce bu kıtanın doğusunda at oynatan Arap esir tüccarlarının siyahlara hitap biçiminden, beyaz Afrikalılara miras kaldığını ortaya çıkarmıştı. Demek ki sadece bu sözcüğün kökenini değil, faturası şimdi sadece Güney Afrikalı beyazlara çıkarılan ırkçılığın kökenini de Müslüman esir tüccarlarına kadar kovalamak mümkündür.[25]

Şeriatın bu noktada ki ahlaki zafiyeti, salt günümüz değerleri açısından değil, kendi çağında da sorunludur. Kendi dönemi bir yana, yüzyıllar öncesinde bile Kürt ve Türk boylarının ahlaki değerleri kendisinden çok daha üstündür. Örneğin Türk tarihi, Araplardan çok daha yoğun savaşlardan geçmesine rağmen, onlarda köleci bir uygulamaya rastlanmaz. Keza Aztek, Maya, İnka medeniyetlerinde ve daha pek çok toplumda da bu insanlık dışı kurum yaşanmamıştır.

Çok daha eski zamanlarda yaşayan toplumlarda bile olmayan köleliliğin, sözde her şeyi bilen, her şeye kadir, her şeyi bizzat kendisinin yarattığını, en adil ve en ahlaklı olduğunu iddia eden bir tanrısallığın dini olan İslamiyette, hukuksal boyutlarıyla düzenlenmiş olması, onun ahlaki niteliğinin önemli bir göstergedir. Üstelik bu durum, salt İslamiyete özgü değil, aynı Allah'tan geldiği iddiasındaki Yahudilikte de söz konusu. Kur'an'ın peygamber olarak tanımladığı Davut ve Süleyman düpedüz birer köleci İsrail kralıdır. Hıristiyanlık her ne kadar köleciliğin zulmüne bir tepki olarak gelişmişse de onun da kölecilikle kısmen uzlaştığı biliniyor. Özetle tek tan-

---

[24] *Cumhuriyet*, 9 Mart 1987.
[25] A.g.y.

rıdan geldiğini iddia eden dinlerin, bu insanlık dışı uygulamaya karşı çıkmadığı, sadece onu günün koşullarının zorladığı bir perspektife göre düzenlemekle yetindiklerini görüyoruz. Bu durumun materyalist yorumu bize, tek tanrı düşüncesinin temelinin gökyüzünde değil, köleciliğin toplumsal koşullarında aranması gerektiğini gösterir. Bu basit gerçek bir yana, sınırsız merhamet, adalet ve yaratıcı babalıkla özdeşleşen bir tanrısallığın, insanlık ahlakında yüz kızartıcı bir suç olarak mahkûm edilen bir duruma dair hukuksal düzenleme yapmak nasıl düşünülebilir?

Tarihsel gerçekliğe geri dönelim: Köleci bir toplumda tanrıları üreten insanların, dünya düzenini kölesiz düşünmeleri neredeyse olanaksızdır. Çünkü bu insanların ufku o maddi koşullarla sınırlıdır. Ve dünyadaki her şeyin Allah'tan olduğu önyargısı, köleciliği de kaçınılmaz biçimde "tanrının düzeni"nin bir parçası olarak algılamayı getiriyor, dolayısıyla keyfi zulme karşı çıkmakla yetiniliyordu. Oysa köleci toplumu yaşamamış kavimlerde oluşan dinlerde, tanrılar köle hukuku düzenlemeye yönelmezler. Çünkü bu toplumlarda kölelik, ahlaksızlık olarak görülür ve böyle bir toplumda yaşayan insanının kafasında şekillenen tanrının da, kendilerinden daha geri olması, dolayısıyla köleciliği buyurması söz konusu olamaz.

Bu çerçevede hemen belirtelim; İslamiyet, kadın sorununda olduğu gibi kölecilik konusunda da egemen olduğu kimi kavimlerin ahlakını erozyona uğratmıştır. Öyle ki örneğin; Osmanlılarla birlikte Türkler, ele geçirdikleri topraklardaki sağlıklı çocukları anne ve babalarının ellerinden zorla alarak yeniçeri askeri yapan ve sonra da kendi kavimleri ve kardeşlerine karşı savaştıran, onları diğer ülkeleri işgal edip haraca bağlanması ve yeni çocukların gasp edilmesini sağlayan paralı askerlere çevirmişlerdir.(*)

(*) Söz konusu bu dramatik vahşeti gözlerimizin önünde daha somut olarak canlandırabilmek açısından R. Çamuroğlu'nun kurgusunu dinleyelim: "Bir köyde yaşıyor. Grekçe, Sırpça ya da Bulgarca konuşuyoruz. Hiçbirimiz Türkçe bilmiyoruz. Türkler tarafından yönetildiğimizi ve onlardan korkmamız gerektiğini, onların atla dolaştıklarını, Müslüman olduklarını, sarıklarını sardık-

Bir köleci sistem olarak şeriatın, köleci olmayan toplumlara oranla sergilediği ahlaki olumsuzluk bir yana, diğer köleci rejimlerden ilerde olduğu iddiası da doğru değildir. Bu gerçekliği yapacağımız kıyaslamalarla görelim:

İ.Ö. 18. yüzyılda, yani İslamiyetten 2400 yıl önce ilan edilen Hammurabi Yasaları'nda, köle tıpkı İslamiyette olduğu gibi efendinin mutlak mülkiyetindedir. Yani onu satabilir, kiraya verebilir, armağan edebilir, miras yoluyla devredebilir. Bu yasa köleciye, İslamiyetten farklı olarak onu sakatlayabilme hakkı verirken onu satın alma ya da evlat edinme yoluyla azat etme olanağı da sağlıyordu. İ.Ö. 15. yüzyılda yani İslamiyetten 2100 yıl önce Hititlerde, köle hırsızlık yaptığında burun ve kulağı kesiliyor, özgür insan onu öldürdüğünde yerine bir ya da birkaç köle vererek kurtulabiliyordu.(*) Buna karşılık köleler İslamiyetten ilerde bazı haklara sahiplerdi. Ör-

---

larını biliyoruz. Ninelerimiz bir yaramazlık ettiğimizde bizi onlara vermekle korkutuyorlardı. Türklerin adlarını duyduğumuzda bile korkuyorduk. Yakındaki köydeymişler. Büyük çocuklar, 'çocukları götürüyorlarmış' dediler, biz inana-madık, ama korktuk. Yarın bizim köye geleceklermiş. Babamız o gece içmedi, hep sustu. Ya da çok içti, hep bağırdı. Anamız yortularda yaptığı yemeklerden yaptı. Hem de az değil, çok çok verdi. Bu defa bu korku niçin oyuna benzemiyordu? Sabah da, bütün köy suskunluk içindeydi. Bizi oyun oynamaya da bırakmadılar. Onları gördüğümüzde, çok güzel atları vardı. Çok fazla ve güzel kılıçları, topuzları, kalkanları, okları, yayları vardı. Anlamadığımız, hiç anlamadığımız bir dil konuşuyorlardı.

Papaz bizi niçin sıraya dizdi. Niçin bütün çocukların babaları buradaydı ve niçin papazın elinde vaftiz defterleri vardı. Babalarımız niçin yüzümüze bakmıyordu. Kadınlar niçin görünmüyorlardı?

Artık sonrasını anlatmak istemiyorum. O kızıl elbiseleri giydirilirken nasıl korktuğumu, uzun uzun yollarda nasıl yorulduğumu, sünnetin ne olduğunu nasıl öğrendiğimi, artık hiçbir şey anlatmak istemiyorum. Seneler geçti, artık ben bir yeniçeriyim". (Bkz. *Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye*, Ant Y., s. 23)

(*) Bilindiği gibi Kur'an'da kısas usulü uygulanır. "Hür hür ile köle köle ile dişi dişi ile kısas olunur. Fakat kim kardeşi tarafından affolunursa kısas düşer. Artık örfe uyma, ona güzellik diyeti ödemek lazımdır. Bu rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir..." (Bakara-178-179). Burada kardeş, kısas hakkına sahip olan kimse, yani veli anlamındadır ve kısasın uygulanıp uygulanmaması yetkisi buna aittir. Bir özgür insanın bir başkasının kölesini öldürmesi halinde kölenin sahibi öldürülenin velisi olarak, Kur'an'ın da tavsiyesi doğrultusunda diyet talebiyle kısastan vazgeçmek durumundadır. Çünkü köleci için önemli olan kölesinin intikamı değil, bedava işgücü olarak kaybının karşılanmasıdır. Dolayısıyla köle karşılığı katil kişi cezayı savuşturmuş olur ki, bu durum, İslamiyetin, kendinden 2000 yıl önceki Hitit düzeninden ileride olmadığını gösterir. Kaldı ki zaten Kur'an'ın "hür hür ile köle köle ile dişi dişi ile kısas olunur" belirtmesinden de anlaşıldığı gibi öldürülen köleye karşı özgür birinin kısas olunamayacağı, dolayısıyla özgür olanın köle öldürmesi halinde yukarıdaki benzeri bir seçenekten başka bir seçenek, yani öldürülen köleye karşılık öldürülen özgürün kendisine kısas uygulanamayacağı gerçeği, dolayısıyla adaletsizliği ile karşı karşıyayız.

neğin, köle statüsünde iken mal sahibi olabiliyor, mülklerine verilen zarara karşılık, özgür insanlardan tazminat alabiliyor, daha önemlisi özgür insanlarla evlenebiliyorlar ve köle erkekle özgür kadın boşandığında, çocuk ve malları bölüşüyorlardı. Özellikle kölenin özgür kadınla evlenmesi İslamiyette kesinlikle olanaksızdır. Zeyd gibi önceleri Muhammed'in kölesi olup da sonradan özgür bırakılmış seçkin biri bile özgür kadınla, özgür oluşundan ve İslamiyete özel hizmetler vermesinden sonra evlenebilmiştir. Karısı Zeynep bir müddet sonra, sevgili Peygamber'inin eşi olduğunda zavallı Zeyd, "Hıra Dağı sanki başıma yıkıldı" diyerek yaşadığı travmayı dile getirecekti.

Kaldı ki daha sonra da göreceğimiz gibi İslami evlilikte aranan temel şartlardan biri "hürriyette denklik"tir. Öyle ki değil köle olan bir insanın, "kendisi hür olup ana ve babası köle bulunan bir erkeğin bile hem kendisi hem de babası hür olan bir kadınla"[26] evlenmesi söz konusu olamaz. Yani İslamiyet, kendinden 2100 yıl önce, yine köleci bir toplum olan Hititlerden bile bu konuda daha geri bir evlilik hukukuna sahiptir. Keza yine, İ.Ö. 594, yani İslamiyetten ortalama 1300 yıl önce ilan edilen Solon Kanunları'nda, daha sonra İslamiyetin de kabul edeceği gibi, borçlar yüzünden köle olmak yasaklanıyor, bu nedenle köle olanlar azat ediliyor, aynı şekilde dışarıya satılmış olan köleler devlet hesabına geri alınarak özgürlüklerine kavuşturuluyordu.[27]

Bu örneklerden hareketle İslamiyetin tanrısal iddialarına rağmen, diğer köle hukuklarından hiç de belirgin bir farkı olmadığı, diğerlerinden sadece ayrıntılarda ayrılabildiği ve yer yer onların bile gerisinde kaldığını saptamak durumundayız. Üstelik söz konusu köleci toplum yasalarının İslamiyetten 12 ile 24 yüzyıl gibi çok uzun zamanlar öncesinin tarihlerini taşıdığı dikkate alınırsa İslamiyetin kölecilik sınırları içinde çığır açtığı iddiası da tümüyle temelsiz kalır.

---

[26] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 46.
[27] S. Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Miras*ı.

Özetle; Muhammed'in reformcu bir önder olarak kölelerin yaşamında olumlu gelişmeler sağladığını, ancak bu reformun onun ve toplumun köleci niteliğinde en küçük bir değişiklik yapmadığını belirtmek gerekir.(*)

Bu somut gerçeklere karşın, "İslam'ın köleler için getirdiği bu hükümler onları sanki yeniden canlandırdı. Hayatı daha bir güzel görmeye başladılar. Hürriyetin diriltici havasını doya doya kokladılar"[28] demekte hiçbir beis duymayan Y. Kandemir, tipik bir ahlaki duyarsızlık sergilemektedir. İnsanların köle olmaya, cariye olarak efendinin tecavüzüne uğramaya, savaşlarda köle kaynağı olmaya devam ettiği koşulları, "hürriyetin diriltici havasını doya doya koklamak" diye tarif etmek, gerçekten de özel 'yeteneklerle' mümkün olsa gerek.

Şimdi Kandemir'in bir de bölüm başında aktardığımız, İslamiyetin köleliği niye birden kaldırmadığına ilişkin bahaneleri üzerinde duralım. Kandemir'e göre köleciliğin birden kaldırılması "doğru olmazdı" çünkü kölelik asırlardır "bu zavallıların ruhuna işlemişti", dolayısıyla "hürriyetin serin havasında bocalamamaları" için bu işin "tedricen" yapılması gerekirdi!

(*) Daha yakınlara geldiğimizde sorun daha da belirginleşir.
İS. 1 ve 2. yüzyıllarda, yani İslamiyetten 4-5 yüzyıl önce İtalya'da kölelerin durumunun iyiden iyiye düzeldiğini, "Stoiklerin ve Hıristiyanların yanı sıra, diğer bazı pagan filozofların da köleliğin onur kırıcı bir müessese olduğunu yazmaya başladığını görürüz. Örneğin, Tyanalı Apollonios (İS. 1. yy.) barbarlar dışındaki insanlar için köleliğin aşağılayıcı olduğunu... belirtmekteydi. Yine İS. 20 yılda çıkarılan bir senato kararında köle suçluların özgür kişiler gibi yargılanma hakkı kararlaştırılmıştı, ki İslamiyet bu eşitliğin çok gerisindedir. İS. 2. yüzyıl imparatorlarından Hadrianus ise köle hapishanelerini kaldırır ve en önemlisi erkek kölenin gladyatör simsarına, kadın kölenin kadın tacirlerine satılmasını yasaklar. Daha ötesi kölelere zulmü şiddetle cezalandırma yoluna gitmiş, köle suçlarının karşısına efendinin keyfiyetini değil, mahkeme kararını yetkili kılmıştır. Takip eden süreçte imparator Diocletianus köle çocuklarının satılmasını yasaklarken, Constantinus ise miras bölüştürülmesi sırasında anne-baba, karı-koca ve kardeşlerin birbirlerinden ayrılmasını yasaklamıştır; ki İslamiyet karı-kocayı birbirinden ayırmak anlamında da Constantinus'un gerisindedir. Daha ötesi kimi stoik düşüncelerden etkilenen bazı Roma hukukçuları, köleliğin doğaya aykırı olduğunu düşünür olmuşlardı. Bu dönemde eser veren Petronius da, romanının kahramanı olan Trimalchio'nun ağzından, "köleler de özgür insanların emdiği sütü emmişlerdir. Onları özgür kişiden ayıran şey kötü talihtir (Malus Fatus)" diyerek köle-özgür eşitliğini ifadelendirmiştir. (Bkz. *Çağlar Boyu Kölelik*, Doç. Dr. Malay, 1990, s. 309 ve sonrası)
Bu noktada, insanların talihini-kaderini kim yazar? Dünyadaki tasarruflar üzerinde ilahi bir güç var mıdır? Doğaüstü bir gücün, kölecilerin keyiflerince angaryaya koştukları, sattıkları, kullandıkları, köleleri savunmak gereksinimi duymadan bin yıllar boyu "yukarıda" sabırla beklemesinin mümkün olup olmayacağı gibi sorularla manıklar ve vicdanlara seslenmek gerekiyor mu?

[28] Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 139.

Kaldı ki İslam yorumcularının her seferinde örnek gösterdiği, kendilerine özgürlük verilmiş olan o kuraldışı köleler, kölelikten kurtulduklarında şaşırmadılar, İslami benimseyecek kadar "sağduyu" gösterdiler. Bunlardan Zeyd ordu komutanı bile oldu. Üstelik ortada bocalamayı gerektiren bir şey de yok. Bocalayana yardım etmek için illa ki onu angaryaya koşmaya, ırzına geçmeye devam etmeye, başkalarına müjde karşılığı armağan etmeye, satmaya ve satın almaya devam etmek mi gerekiyor? Dahası şeriatın savaşlarda yeni insanları köle yapmaya devam ettiğini biliyoruz. Yeni doğan ve henüz kölelik ruhunun, insanlıklarını elinden almadığı çocukların da köle olarak yetiştirilmelerine nasıl bir bahane bulunacak? Üstelik kölelik sorununun çözümü açısından istenen; başkalarının emrinde yaşama boyunduruğundan kurtulmak, angaryaya koşulmamak, ırzına geçilmemek, kendi başına ekmeğini kazanmak, eski efendisine çalışmaya devam etse bile bunu özgür iradesiyle ve tabii emeğinin hakkı olan ücretini alarak yapmaktan ibaret, çok basit, çok insanca, çok sıradan haklar...

Oysa İslamiyet, sadece Allah'a mal edilen Kur'an'da değil, sonraki belgelerde de egemen sınıfların, bedava işgücü üzerindeki keyfi kullanımına dokunmuyor. Daha da kötüsü, İslamiyet sonrası savaşlarda da yeni köleler elde etme, yani köleliği sürdürme politikası devam ettiriliyor. Salt bu bile, Kandemir'in, "asırlardır devam eden kölelik bu zavallılara insanlıklarını unutturmuştu" mazeretinin ne kadar boş bir kandırmaca olduğunu göstermeye fazlasıyla yeter. Üstelik Kur'an, Kandemir'in uydurması olan "köleleri özgürlüğe alıştırma" programından söz etmez; böylesi bir sorun İslam'ın gündemine hiçbir zaman girmemişken kölelerin satış mukavelelerinden, cariyelerin efendilerine "helal" olmasından çok doğal şeylermiş gibi söz etmekten geri durmuyor. Yani özetle Kandemir, insan bilincinin kölecilere, tanrılara, sömürücülere karşı mücadele içinde ve büyük acılar pahasına bugün ulaştığı çağdaş ve evrensel ahlak normlarının baskısı karşısında, Kur'an'ın hükümleri ve mantığını değiştirmeye girişerek kendi

inancı çerçevesinde günah işlemektedir.

Seslendiği kitlenin koşullanmışlığına ve "öbür dünya" karşısındaki baskılanmasına sığınıp, nasılsa dediklerime sorgusuz inanırlar rahatlığı içinde olan Kandemir'e göre; güya iç savaş sonrası ABD'de, hürriyetine kavuşan kölelerin pek çoğu bocalamışlar ve sonra eski efendilerine giderek "tekrar esir edilmemek, satılmamak şartıyla yine onların hizmetinde çalışmak" istemişler.

Bir kere burada bile, özgürlük sonrası köle olarak değil, ücretli bir işçi olarak çalışma önerisi yapılıyor. Ama İslamiyetin köleci niteliğini 21. yüzyıl değerlerine uydurabilmek için "her şey mubah" diye düşünen Kandemir, ABD'ye ilişkin yukarıdaki kurguyu Müslümanların köleliği kaldırmamasına gerekçe yapıyor. Anlaşılan; o sırada ABD'nin başında özür işgücü gereksinimi duyan burjuvazi ve Lincoln değil de Kandemir ve onun ideolojisi olsaydı, kölelerin özgürlüğüne de karşı çıkılacaktı. Tabii o zavallıcıklar "hürriyetin serin havasında bocalamasınlar" diye; yoksa kölecilerin bedava emek kullanımını sürdürmek adına değil!.

Köleliğin yasaklanmayışının "önemli bir diğer sebebi de o dönem köleleri istismar eden ve köleliğin kalkmasına taraftar olmayan zümrelerin (varlığı imiş ki bu, köleliğin) tek taraflı kaldırılmasını manasız kılmaz mı"ymış?

Tam da özrü kabahatinden büyük bir örnek daha! Madem ki düşman köleci, bu durum köleliliği korumayı değil, aksine azat etmeyi daha çok gerektirir. Çünkü kölecilik yapan düşmanı, "cahil" ve "zalim" olmakla suçlayanın ondan farkını ortaya koyması asgari tutarlılık gereğidir. Nitekim ABD iç savaşı sırasında kuzey eyaletlerinin başkanı olan Abraham Lincoln, tüm kölelerin kayıtsız şartsız azat edildiğini, köleliğin yasaklandığını ilan ederek savaşı bir anda kendi lehine çevirmiştir. Ne yazık ki İslamiyet, o pek severek kullandıkları deyimle "cahiliye" döneminin en büyük zulmü olan bu kurumu sürdürmüş, sadece köle tepkilerini çoğaltarak verimi dü-

şüren aşırılıkları törpülemekle yetinmiştir.(*)

Sonra "tek taraflı kaldırmak manasız olmaz mıydı?" Ne demek? Bu noktada "mana"yı belirleyen, insanlık onurunu çiğneyen davranışlara son vermek değil midir? Ve bu, kölelik gibi yüz kızartıcı bir suçtan ellerimizi toptan ve acilen yıkamayı gerektirmez mi? Sonra eğer bizim kölelerimizi azat etmemiz düşmanın azat etmesine bağlanırsa, onun gerisine düşmüş olmaz mıyız?

21. yüzyılda hâlâ köleliği mazur göstermeye çalışan insanların aramızda dolaşmaları, üstelik herkese ahlak dersi vermeye soyunmaları, bir trajedi olsa gerek. İşin gerçeği şu: İslam'ın günümüz yorumcuları, onun bu reformist köleci niteliğini çağın değerleri karşısındaki savunulamayacağı gerçeği altında öyle eziliyorlar ki yaptıkları savunmalarla durumu daha da kötüleştiriyorlar.

Bu arada sözü geçmişken, ABD tarihinin en yüzkarası sayfalarından birini oluşturan kölelik sistemini sürdürmeye çalışanlarla İslam savunucularının söylemleri arasında oldukça çarpıcı paralellikler olduğunu hatırlatalım. Nitekim tüm diğer köleciler gibi onlar da; "...kölelik için özür dilemek yerine onu savunuyorlardı. Üstelik bunlara göre kölelik sistemi zencilere nimetler sağlamaktaydı. Ve Güney'in propagandacıları, kölelik sistemindeki işçi-işveren ilişkilerinin Kuzey'in ücret sisteminden daha insancıl olduğunda ısrar ediyorlardı."(29)

(*) İşin özü ilahi maskeyle pekiştirilince "aşırılıkların törpülenmesi" sorunu da sanıldığından çok daha az anlam taşır; ilişkinin özsel karakteri ve kölecilerin çıkarları ilişkilerin sürdürülüş biçimini belirler. Nitekim kölecilik İslami topraklarda gelişip kurumlaşarak sürmüş, bunun doğal sonucu bir dizi köle ayaklanması yaşanmış ve tabii kitlesel katliamlarla ezilmişlerdir. Bunlardan en büyüğü Halife Mutemid zamanında gerçekleşenidir. Basra'nın doğusundaki bataklıkları kurutmak için Afrika'dan getirilen binlerce köle, acımasız çalıştırılma koşullarına karşı MS. 869'da Ali bin Muhammed adlı bir İranlının önderliğinde ayaklanırlar. Ordudaki zenciler ve çevre köylülerinin de katılımıyla ayaklanma genişler ve Abbasi ordusunu yenilgiye uğrattıktan sonra El-Muhtar adını verdikleri merkez etrafında komünal bir devlet kurarak Hilafet ordularına kök söktürürler. Ne ki bu köle iktidarının eşitlikçi yönetiminin ömrü çok uzun sürmez; nihayet 883'te Mutemid'in kardeşi Muvaffak döneminde yine köle paralı asker Türklerden oluşan İslam lejyon ordusuna yenilirler. Hilafetin bayrağı Muhtare kentine dikilir. Ayaklanmacılar, Spartaküs önderliğindeki ilk önemli köle devletinin taraftarlarını katleden Roma İmparatorluğu'nun acımasızlığını aratmaz bir acımasızlıkla tek tek son fertlerine kadar katledilirler.

(29) *Amerikan Tarihinin Ana Hatları*, Amerikan Basın ve Kültür Yayını, s. 78.

O dönem Amerika'sında da kölelere iyi davrananlar olduğu gibi hunharca davrananlar da vardı. "Bunların en fecileri aile bağlarını bölenlerdi. Bununla birlikte kölelik ile ilgili eleştirilerin en kuvvetlisi kahyaların zalimliği değil her insanın temel hakkı olan özgürlüğünün ihlali ile ilgiliydi"[30] ve tabii işin bu temel yanı, tartışmamız açısından da tayin edicidir.

Toplumsal adaletin geçirdiği evrim çerçevesinde, ABD'de kölecilik yapmak da giderek güçleşiyordu. Çünkü onların İslamiyet ve Yahudilikte olduğu gibi ilahi bir meşruiyetleri yoktu. 1808'de ABD Kongresi'nde Afrika ile esir ticaretini yasaklayan bir karar çıktı. 1820'de Missiouri Uzlaşması ile köleliğin uygulama alanı sınırlandı. 1850 Uzlaşması'nda ise köle ticareti tümden yasaklandı. Gene de atılan adımlar çok yetersiz ve yüzeyseldi, çünkü insanlık dışı olan öz, yani kölelik kalıyordu.

Bu ortamda yayımlanan, Harriet Beecher Stowe'un "Tom Amca'nın Kulübesi" adlı kitabı, toplumsal bir sarsıntı yarattı. Kitap, "kölelik ve zalimliğin birbirinden ne denli ayrılmaz ve özgür ile köle toplumların temelde nasıl bağdaşmaz olduğunu ortaya koyar."[31]

İnsanlık vicdanının bu uyanış sürecinde ön plana çıkan, burjuvazinin kölecilik karşıtı söylemine gelince; bu kuşkusuz samimiyetten uzaktı ve Güney mallarının ticaretini denetlemek ve sanayi üstünlüğünü korumak kaygılarından kaynaklanıyordu. Ancak buna rağmen, sonuç olarak insanlık tarihinde bir gelişme anlamına geliyordu. Tüm bu süreçte asıl tayin edici olan, insanların vicdani tepkisi olmuştur. Nitekim Amerikan ilericileri; "Yeraltı Demiryolu" denilen yasadışı yollardan, kölelerin Kuzey'e kaçırılması hareketini örgütlemeye başlıyorlardı. 1860'ta, sayıları iki bine varan bu köle kurtarıcı örgütlerin 200.000'i aşkın üyesi olmuştur. 1865 Mart ayında Kongre, Azat Edilmiş Köleler Bürosu kurarak eski kölelerin

---

(30) *Amerikan Tarihinin Ana Hatları*, Amerikan Basın ve Kültür Yayını, s. 78.
(31) A.g.e., s. 82.

maddi ve manevi korunması için, karar almak zorunda kaldı. Aralık ayında ise Anayasa değiştirilerek kölelik kaldırıldı.

Yeni Anayasa'da, "Birleşik Devletler vatandaşları, ırk, renk ya da daha önceki kölelik durumu nedeniyle Birleşik Devletler ya da herhangi bir eyalet tarafından oy kullanma hakkından yoksun bırakılamaz" ifadesi yer aldı.

Bu gelişimle, Mississipi, Louisiana, Güney Carolina Meclisleri, bir anda zenci denetimine giriyordu. Tabii bu gelişme burjuvazinin de istediği bir şey olmadığından "radikal dönüşüm politikasından" vazgeçildi. Ne var ki kölelik müessesesi de bu evrim içinde son buldu. Böylece insanlık bilincinde köleliğin son dayanak noktaları da tarihin insanlık dışı çöplüğüne atılmış oldu. Artık köleliğin insani ölçütler içinde savunulması için hiçbir boşluk kalmamıştı. Ancak değişmez kabul edilen ilahi ölçütler nezdinde kölelik önünde hiçbir engel söz konusu değildi.

Konu çerçevesinde bir de A. Himmet Berki'nin "250 Hadis" adlı kitabındaki yaklaşımına göz atalım: A.H. Berki kendi içlerinde –yapılan tüm düzeltmelere rağmen– çelişki dolu olan hadislerden, kölelere ilişkin bir tek "esirleri hürriyetlerine kavuşturunuz" ifadesinin yer aldığı, dönemin ağırlıklı gerçeğine ters düşen hadisi öne çıkarıp, kitleleri İslam gerçeği konusunda aldatmaya çalışırken bile geniş açıklamalara girmekten kendini alamamıştır:

"...İslam düşmanları İslamiyetin köleliği men etmemesini, bu din için nakısa addederler."

"...her şeyden evvel söyleyelim ki köleliği İslam dini ihdas etmemiştir. O bilinmeyen bir zamandan beri... dünyanın her tarafında yaygın bir halde idi. Hatta rivayetlere nazaran, Yunan feylesoflarından Eflatun ve Aristo dahi köleliğin meşruiyetini kabul etmişlerdi."

"...firavunlar, Beni İsrail'e her türlü işkence yapmaktan çekinmemiş ve hatta erkek çocuklarını öldürmüşlerdi. İşte İslamiyet dünyayı bu halde buldu. Köleliğin birden ilgası, ne cemiyetin iktisadi icapları, ne de kölelerin menfaatleri bakı-

mından mümkündü. Birden ilga edilmiş olsa, umumi iktisat vaziyeti alt üst olacak, şehirler, kasabalar ve köyler ya hırsız kafileleri veya fakir sınıflarıyla içinden çıkılmaz bir vaziyet meydana gelecekti. Bu mahzurlar karşısında tedricen ilga etmek zaruri idi."

"...yakın zamana kadar yer yer esir pazarları kurulmakta idi. İnsanlar ne kadar zalim ve cahildirler..."

"(Esir alınmış düşmanları) köle olarak istihdam etmekten daha alicenap hareket tasavvur edilebilir mi?"

"Kölenin yiyeceği ve giyeceği hakkıdır... Onu gücünün yetmeyeceği işte kullanmayınız."[32]

Görüldüğü gibi bu savunma uğraşı, gerçekte İslamiyetin köleci niteliğinin oldukça net bir açıklamasına dönüşmüş.

Öncelikle belirtelim ki "köleliği İslam dininin yaratmadığı", aksine "İslamiyetin dünyayı bu şekilde bulduğu" ve "hatta ünlü Aristo ve Eflatun'un bile köleliğin meşruiyetini kabul etmiş" olmaları, İslamiyeti bu yaptırım konusunda aklamaz. Sorun öncelikle kölelik kurumunun insanlık dışı olup olmadığı sorunudur ve yazarın kendisi de "insanlar ne kadar zalim ve cahildirler" diyerek bu gerçeği kabullenmektedir. O halde dürüstlüğün asgari gereği olarak, "bu zalim ve cehalet ürünü uygulamayı", uygulayanın kimliğine bakmaksızın sorgulama cesaretini gösterebilmeliyiz. Madem ki kölelik zulüm ve cehalettir, o halde onu yaratıp yaratmamış olmanın, onun eskiden beri var olmasının bir önemi yok. Köleliği kim, hangi koşullarda ve hangi biçimde uygulamış olursa olsun, onun gerçekte zulüm yaptığını ve "cehalet"ini ortaya koymuş olduğunu kabullenmek gerekiyor.

Bizden önce köleliğin egemen olması ve hatta pek çok düşünürün onu savunmuş olması gerçeği, bırakalım ilahi olduğunu iddia eden düşünceyi, sıradan olanları bile tamamen aklamaya yetmez. Çünkü, her şeyden önce söz konusu olan, insanlık onurunun en aşağılık biçimde çiğnenmesidir. Kaldı

---

[32] A. Himmet Berki, *250 Hadis*.

ki din olarak ortaya çıkan bu düşünce, ilahi, evrensel ve süreğenlik iddiasıyla, verili durumu kendisine mazeret yapma hakkına da sahip değildir.

En filozofu da olsa "biçare beşer" ile "Allah'ın iradesi" nasıl kıyaslanır? Bu nedenle tek tek düşünürler, içinde yaşadıkları koşullara uygun düşünceler üretmiş oldukları için kısmen hoş görülseler bile, dinsel bir düşüncenin aynı hoşgörüden yararlanması söz konusu olamaz. Onun bu insanlık dışı uygulamayı meşru görmesi ile bizzat yaratmış olması arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü karşı çıkılmayan uygulamalar, "her şeye kadir ve her şeyi yaratan" iddiasındaki bir tanrının yaratım alanı içindedir. Birincisi her şeyi yaratıyor olduğundan, ikincisi nesnel koşullarca belirlenmemek, aksine onları belirleyen güç olmaktan dolayı tanrısallık iddiasındaki düşüncenin, bu konuda aklanmasının en küçük bir mazereti olamaz.

Kaldı ki, "birbirinize işinizi gördüresiniz diye sizi birbirinizden derece derece üstün kıldım" diyen de, Tanrı'nın kendisidir. Oysa Aristo, Eflatun gibi ilk çağ filozofları, bu uygulamaların Tanrı ürünü olduğunu kabullenir ve nasıl düzenlenmesinde daha uzun vadeli yarar olduğu üzerine kafa yorarlar. Yani yaratmaz, sadece yön verirler. Bu durum onları bile söz konusu uygulamaya ideolojik çerçeveler çizdikleri için suçlamamız için yeterli iken, tanrısallık iddiasında ilahi bir güç için durum, daha da kabul edilemez bir nitelik kazanıyor. Çünkü artık konuşan, her şeyi yarattığı iddiasındaki Tanrı'dır. Tanrılar için, "düşünme biçimini verili koşullar belirler" şeklindeki nesnel mazeret geçersizdir. Üstelik bizzat dinin kendisi böyle bir savunmayı kökten reddeder, her şeyi kendisinin yarattığı, dünya nizamını kendisinin düzenlediği, onun iradesi dışında hiçbir şeyin olmayacağı iddiasındadır çünkü. "Ne yapabilirdim ki çocuklar, sizin için geçerli tarihsel zorunluluklar benim için de geçerlidir, nesnel koşulları aşan bir bilinç düzeyi ve yaptırım gücü beklemeyin benden!" diyen bir tanrı olamayacağına göre, Aristo vb. için geçerli mazeretler onun için geçerli değildir.

O halde Berki ve benzerlerinin bu savunuları, Kur'an'ı açıklama değil, olsa olsa 'müşriklik' örneği olmaktadır. Buna rağmen daha da ileri giderek, başkaları yaptığında rahatlıkla lanetlenen uygulamalar, İslamiyet söz konusu olduğu zaman bin bir dereden su getirip, esirlerin "köle olarak istihdam edilmesinden daha alicenap bir hareket tasavvur edilebilir mi?!" şeklinde insana parmak ısırtan demagojiler yapmaktan çekinmiyorlar.

A. H. Berki, "köleliğin birden ilgası ne cemiyetin iktisadi icapları ne de kölelerin menfaati bakımından mümkündür" derken, bir gerçeği de itiraf etmektedir. Gerçekten de İslam kölelikle uzlaşmayıp onun köklü tasfiyesine gitmiş olsaydı, "genel ekonomik durum altüst olacaktı"; çünkü genel ekonomi köle emeği üzerine oturtulmuştu ve böyle bir yapının "ekonomik gerekleri" kaçınılmaz biçimde, köleci tüccar sınıfın çıkarlarına karşılık düşüyor, dolayısıyla kölelik kurumunun korunması ve disipline edilmesini gerektiriyordu. Köleciliğin tasfiyesi, yani köle emeğinin özgürleştirilmesi, kölecilerin can damarlarını kesmekle demekti. Bunu da hiçbir dinsel güç gerçekleştiremezdi. Çünkü yaşam, "tanrısal" denilen güçlerle değil, doğrudan verili toplumdaki egemen güç dengeleri tarafından biçimlenmektedir.

O günün Arap toplumunda köleler ve kölesi olmayan insanların, köle sahiplerinin egemenliğini devirebilecek bir örgütlülüğü ve bilinci söz konusu değildi. Dolayısıyla böylesi bir toplumda yeniden üretim koşullarının disiplini amacına yönelen ideolojik çerçeve, egemen kesimlerin çıkarlarına hitap etmek zorundaydı ve İslamiyet de böyle bir egemen sınıf ideolojisi olarak köleciliğe karşı çıkmamış, ancak onu, egemenlerin uzun vadeli çıkarları doğrultusunda, keyfiliklerden arındırmaya yönelmişti. Ancak hemen belirtelim ki bu düzenleme, gerçekte bir bütün olarak toplumun değil egemen sınıfların ekonomik gereksinimlerinin karşılanması anlamına geliyordu. Bundan dolayı söz konusu reformlar, İslamiyetin kendisine karşı mücadele ettiği "cahiliye" döneminde başlamıştı.

Köleliğin köklü tasfiyesinin kölelerin çıkarlarına uygusun olmadığı iddiasına gelince, buna katılmak mümkün değil. Köleliğin tasfiyesiyle gerçekten de verili ekonomik durum altüst olacaktı. Bunun sonucu ise "ortalığı hırsız kafilelerinin sarması ve fakir sınıflarıyla içinden çıkılmaz bir durum meydana gelmesi" değil, aksine eşit ve sömürüsüz bir toplumun kurulmasına paralel, gerçek bir kardeşliğin gerçekleşme olasılığıydı. Yoksulluğa gelince o, köleliğin tasfiyesiyle ortaya çıkmayacak, aksine birikimin insanca paylaşımı ekseninde ortadan kalkacaktı, çünkü fakirlik bizzat kölelerin varlığıyla en uç düzeyde yaşanan bir olguydu.

Kölelerin özgürlüğe kavuşmasını takiben, önceden angarya olarak çalıştırıldıkları işlerde emeklerinin karşılığını alarak çalışmaları ve olası eşitlik koşullarında insan onuruna uygun yeni bir örgütlenmeye gidilmesi gerçekleşebilecekti. Ne var ki İslamiyet, köleci sınıf ideolojisi olarak ortaya çıkmıştı, dolayısıyla ondan böyle radikal bir dönüşüm beklenemezdi. Onun kölelik sorununda yapacağı, dar görüşlü tek tek köle sahiplerinin, toplumun genel dengesini ve yeniden üretim koşullarını riske sokan aşırı uygulamalarının önünü almaktı. Şöyle ki; köleye gerekli yiyecek ve giyecek garantisi, gücünü aşan yüklenmelerden kurtarılarak sürekli kölelik yapma koşullarının korunması, öldürülme ve sakatlanmasının engellenmesi, yani temel üretim aracı olarak tıpkı günümüzün işçi sınıfı gibi, sürekli iş görebilirliğinin korunması, yüzüne gülünerek kininin azaltılması, ondan olabildiğince fazla verim alınmak için tek tek azatlarla bir gün azat olacağı umudunun diri tutulması, vb. vb. Bunlar ise sözcüğün gerçek anlamıyla köleciliğin restorasyonudur.

Bugün köleliğin hemen hemen kalmadığı dünyamızda, tıpkı diğer dinler gibi İslamiyet de tarihinin hiçbir döneminde köleliğin kaldırılması gibi bir kaygıyla hareket etmemiştir. Köleliğin kalkışı İslam toplumlarına özgü bir durum olmayıp, kölelerin mücadeleleri ve üretim ilişkilerinin değişmesi ile bağlantılı olarak köleciliğin yerini feodalizme, giderek kapitalist ilişkilere bırakmasıyla gerçekleşmiştir. Buna karşılık kendi kö-

leci ilişkilerini ta 21. yüzyıla kadar taşıyan İslam devletleri, denilebilir ki bu insanlık dışı kurumun ortadan kalkışında dünyayı en geriden izleyen, –hatta İngilizlerin zorlamasıyla izlemek zorunda bırakılan– bir konumda olmuştur. Köleci toplumlar, dünya genelinde İ.S. 500'lü yıllarda tasfiye olurken İslam egemenliğindeki topraklarda dini ideolojinin kutsaması sayesinde, yirminci yüzyıla kadar taşınmıştır.

Örneğin 1840'larda Osmanlı İmparatorluğu'na yılda 10.000'in üzerinde kölenin ithal edildiğini, tüm büyük kentlerde esir pazarları olduğunu ve bunun yasal güvencelerle açıkça gerçekleştiğini biliyoruz. Ve bildiğimiz diğer çarpıcı gerçek de bu uygulamanın, 19. yüzyılın sonuna doğru tasfiyesinin, İngiliz emperyalizminin baskıları sonucunda gerçekleştiğidir. Bu noktada özellikle anımsatalım; "Tom Amca'nın Kulübesi"nin benzeri, Sami Paşazade Sezai'nin Sergüzeşt'i gibi romanlar bizde de yazılıyor ve pan-İslamist padişah Abdülhamit'in gazabına uğruyordu.[33]

Konuyu bitirmeden, "...firavunlar Beni İsrail'e her türlü işkence yapmaktan çekinmemişler ve hatta erkek çocuklarını öldürmüşlerdi" cümlesinin aklımıza getirdiği trajik bir benzerliği aktaralım:

Mekke'de Muhammed İslamiyeti yayarken, Medineli iki kabile birbirlerine girmişlerdi. Ekonomiye egemen olan Medine Yahudileri, "Arapları putperest oldukları için aşağı görüyorlar, kendilerinin Allah dininde olduklarını söylüyorlardı. Madem ki şimdi Araplardan bir peygamber gelmişti, öyleyse Medine Arapları bu hak peygambere uymayı şeref bilmeliydiler. İşte böylece Medine, İslamiyeti kabule hazırlanıyordu."[34]

Görüldüğü gibi Yahudilerin, İslamiyetin Medine'de kurumlaşması ve Medine'de güçlenerek Mekke ve diğer alanlara yayılmasında kesin bir işlevi olmuştur. Peki ya onların elinden tuttukları İslamiyetin Yahudilere tavrı nasıl olmuştur?

---

[33] E. Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
[34] A.H. Bekir, O. Keskioğlu, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, s. 28.

Öncelikle Medine'de karşılıklı bir anlaşma ile birbirleri üzerine baskı kurmama sözü vermiş ve iki ilahi din, Yahudilerin ön girişimiyle bir dayanışma içine girmişlerdir. Bu dayanışma, Müslümanlar'ın Medine'de güçlenmesine kadar sürmüştür. Bedir' den sonra Müslümanlar, ekonomiyi denetlemeye ve Medine'nin tek egemeni olmaya yönelince Yahudilerin hoşnutsuzluğuyla karşılaştılar. Keskioğlu, bu gelişmede Yahudileri suçlu göstermek için, "Bedir zaferi Yahudileri kuşkulandırdı. Müslümanların gücü onların gözüne batti ve aleyhlerine fırsat kollamaya başladılar. Daha önce Müslümanlarla antlaşma yapmışlardı, ama şimdi sözlerinden dönüyorlardı. İlk dönen de Kaynuka Yahudileri oldu" gibi daha sonraki uygulamayı haklı göstermeye yönelik belgelenemeyen, uydurma gerekçeler öne sürdükten sonra diyor ki; "Onun için Müslümanlar, Yahudilerin üstüne yürüdüler. Onlar kalelerine çekildi. Nihayet teslim oldular ve bunlar Medine'den çıkarılıp Şam tarafına sürgüne gönderildiler. Böylece Medine'den bu bela defedilmiş oldu."[35]

Görüldüğü gibi Müslümanlar zayıf oldukları dönemde, ellerinden tutup Medine'de üslenmelerine yardım etmiş olan Medine Yahudileri, bir süre sonra yapılan antlaşmanın bozulması tehdidiyle karşı karşıya kalırlar. Başta zengin hurmalıkları olmak üzere tüm ekonomik güçlerine göz diken Müslümanlarla dalaşmamak için, önce kalelerine çekiliyorlar. Ancak bu geri çekiliş durumu çözecek bir uzlaşı yaratmıyor. Yani anlaşmayı ilk bozan Müslümanlar olur ve Yahudilerin üzerlerine yürürler. Çünkü Müslümanların sorunu anlaşmayı tazelemek değil, onları tarihsel vatanlarından sürüp topraklarına el koyarak Medine'deki egemenlik alanlarını genişletmek. Bu yüzden, Yahudilerin ideolojik[*] rekabetine son vermeleri,

---

[35] A.g.e., s. 37.

[*] Müslüman Yahudi ayrışmasının ideolojik boyutu ilginçtir. Bilindiği gibi "... Kur'an, İbrahim'e bağlanmanın sonucu Kutsal Kitap'taki kimi öyküleri halkın anlayabileceği hale getiriyordu. Ancak belki de bu son nokta bir dram çıkardı ortaya. Yahudiler yeni vahiyle Ahdi Atik arasındaki farklılıkları saptayarak peygamberi gülünç duruma düşürdüler. Muhammed de; kutsal kitaplarını bozmuş oldukları suçlamasıyla yanıt verdi onlara..." (S. Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Miras*, II. Cilt, s. 115). Ve bu minval üzre aradaki ipler koptukça koptu.

ekonomik güçlerine el koymaları gerekiyor; bunun için anladıkları tek yol ise kaba kuvvet. Böylece, aynı tanrıya inandıkları için daha önce destek aldıkları dostları Yahudilerden arta kalan mallar (ev, toprak vs.) Müslümanlar arasında paylaştırılır.

Müslüman "ahlak ve adaleti" , daha sonra Uhud yenilgisinin acısını da bölgenin diğer yerlileri olan Nadir Yahudilerinden çıkaracaktı. Güya Yahudiler yenilgiden sonra Müslümanları küçümsemeye başlamışlar, bunun üzerine "Hz Peygamber bunlara giderek ödenmesi gereken iki kişinin diyetinden düşen payı, antlaşmaları gereğince vermelerini istedi. Aralarında bir dedikodu başladı. Meğer Peygambere bir suikast hazırlıyorlarmış. Peygamberimiz bundan haberdar oldu ve Medine'ye döndü. Yahudiler her vesile ile Müslümanları rahatsız ediyorlardı. Onun için Hz. Peygamber M. bin Mesmele'yi göndererek 10 gün zarfından memleketi terk edip başka yere gitmelerini emretti."(36)

Görüldüğü gibi tam anlamıyla masallara özgü bir anlatımla, Müslümanların, yakınlarında kendilerinden farklı düşünce ve güçlere olan tahammülsüzlüğüne mazeretler uyduruluyor. Ve buna da tarih anlatımı deniliyor. Bundan sonra Yahudiler bu "emre razı" olmuşlar, çünkü "suçlu"ymuşlar, ama münafıkların reisi İbn-i Übey onlara yardım sözü verince sözlerinden dönmüşler! Eh artık Allah'ın emri(!), Yahudi kaleleri kuşatılır. "Nihayet teslim oldular. Silahları hariç (bir seferde alabilecekleri kadar) mallarını develerine yükleyip gitmelerine müsaade olundu. Nadir oğullarından kalan araziyi Hz. Peygamber Mekke'den gelen Müslümanlara tevzi etmiştir."(37) (*)

---

(36) A.g.e., s. 40.

(37) A.g.e., s. 40.

(*) İslami tarih yazımında, sözcüğün gerçek anlamında "dilin kemiği yok". Örneğin Ben Nadir Yahudileri; (daha sonra Müslüman olup bu kez de İslamiyet adına "kafirleri" öldürmeye devam edecek olan) Hendek savaşı sırasındaki Kureyş komutanı Ebu Süfyan'a "Sizin dininiz onunkinden daha iyidir ve siz gerçeğe daha yakınsınız" demişlermiş. Elimizi vicdanımıza koyup düşünelim: Tek tanrıcı bir dinin temsilcileri olan Yahudilerin, temelde reddettikleri putperestliği, kendileriyle aynı normları kullanan ve üstelik önceden tamamen bu dinsel yakınlık gerekçesiyle el uzattıkları diğer tek tanrıcı dinden daha iyi ve daha gerçek bulabilirler mi? Farzedelim öyle demiş olsunlar, bu gerekçeyle yapılan sürgün ve birikimlerine el koyma, hangi ahlak ve hangi hukukla aklanabilir?

Müslümanların, Yahudilere ettiği bu kadarla kalsa iyi ama dahası var: Hendek savaşından sonra Medine'nin son Yahudi kabilesi Kureyzalıların işini kökten halletme zamanı gelmiştir. Rivayete göre bu Yahudiler yine yeminlerini bozmuşlarmış [Hangi yemin? Nerede? Hangi belgede var?!-E.A.] ve Allah'ın yardımı yetişmese(ymiş), müşriklerle birleşip Medine'yi kılıçtan geçirekler(miş)!.. Şimdi onların hesabını görme sırası gelmişti. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye sancağı verip Kureyza Yahudileri üzerine yürüdü. 25 gün muhasaradan sonra nihayet teslim oldular. Hakem olarak Sa'd İbn-i Muaz'ı gösterdiler. O da: 'Harbe (?!) katılanların idam edilmesi, kadın ve çocukların esir alınması, mallarının ganimet sayılması" hükmünü verdi.[38] Tabii hüküm gecikmeksizin hemen uygulandı. Yahudi erkekleri toptan idam edilirken kadın ve çocuklar, köle olarak ganimet sahipleri arasında paylaştırıldı.[*]

---

[38] A.g.e., s. 42.

[*] Tek kelimeyle korkunç olup insanı 1940 Almanya'sının Nazi imha kamplarına götüren, insanın tüylerini diken diken eden gelişimiyle Beni Kurayza katliamını bir de, tüm sonradan olma Müslümanlar gibi kraldan kralcı olan M. Lings (nam-ı diğer E. Siracettin)'den de aktarmak istiyorum. Siyonizmin insanlık düşmanı etki alanına girmeden, ama din ve ulus ayırımcılığından da uzak bir ahlaki duyarlılıkla...

25 günlük kuşatmanın sonunda Yahudiler, Müslümanlarla aralarındaki ittifakı sağlamış olan Ebu Lübabe ile aracılık için görüşme isterler. Ne ki Ebu Lübabe, Yahudileri teslim olurlarsa başlarına ne geleceğini sorduklarında, insancıl yanı ağır bastı ve "elini boğazına götürerek teslimiyetten ölümü kastettiğini ima etti." Her şey açıktı. Daha sonra Ka'b onlara Müslüman olup can ve mallarını kurtarmalarını önerdi. Fakat onlar her onurlu Müslümanın, sosyalistin vb., inancında samimi olan insanın doğal tepkisinde olacağı gibi, "ölümün bundan daha iyi olduğunu" söylediler. Muhammed'in saptayacağı şekilde haraca bağlanma önerisine de aynı şekilde, "haraç ödemektense ölmeyi yeğleyeceklerini söylediler". Fakat kuşatmanın acımasızlığı nedeniyle, belki insancıl bir çözüm olur diye sonunda teslim olmayı kabul ettiler. E. Lübabe'nin uyarısına rağmen belli ki Muhammed'in onları katledeceğine inanmıyorlardı; "kalelerinin kapılarını açtılar ve Peygamber'in (sav) adaletine teslim oldular." Müslümanlar erkekleri bir tarafa bağladılar, kadın ve çocukları başka bir yere topladılar. Muhammed hâkim olarak Sa'd İbn Muaz'ı atadı. "Sa'd çok adaletli bir adamdı; Ömer gibi Bedir esirlerini öldürme taraftarıydı" ve kararını işte bu "adaletle"(!) verdi: "Erkeklerin öldürülmesi, malların dağıtılması, kadın ve çocukların esir alınmasına hüküm veriyorum" dedi. Bu karar üzerine Muhammed de onu, "Sen, yedi kat yüksek olan semada Allah'ın verdiği hükmün aynısını verdin"(!) diye onayladı. Karar üzerine kadın ve çocuklar şehre götürülürken erkekler, "geceyi Tevrat okuyup birbirlerine sabır ve dayanıklılık dileyerek geçirdiler. Sabahleyin Peygamber (sav) pazaryerine dar fakat uzun ve derin hendekler açılmasını emretti. Toplam 700 kişi olan adamlar küçük gruplar halinde gönderildiler. Her grup kendi mezarı olacak olan çukurun başına dizildi. Daha sonra Ali, Züber gibi Ashabın gençleri hepsini birer kılıç darbesiyle öldürdüler. (...) Son öldürülenin başı da bir meşale ile kesildi. Ertesi sabah erkeklerin öldürüldüğünü öğrenen kadınlar tüm şehri ağıt sesleri ile ayağa kaldırdılar. (...) Peygamber'e (sav) hisse olarak Reyhane adında bir kadın düştü. Reyhane çok güzel bir kadındı..." (*Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 383-390, İz Yayıncılık, 1991)

Özetle Yahudilerin kucak açması sonucu bir avuç taraftarıyla Medine'ye gelen Muhammed'in anlaşması, bir zaman sonra değişen güç dengelerine bağlı olarak Yahudilerin, Müslümanlarca katledilmesi, köleleştirilmesi ve yağmalanmasıyla son bulur. En ilginci yine bu rivayete göre Yahudiler, bu kararı "Tevrad"a uygun bulduklarından kabul etmişler"miş! Fazla söze gerek yok.

Firavun'un İsrailoğulları'na yaptığı zulüm, o dönemin hukukuna uygun iken, Yahudiler bu kez köle olmayıp aksine Müslümanlarla eşit statüde ve üstelik onlara yardım etmiş bir topluluk olduğu halde, o dönem hukukuna ve törelerine uygun olmayan bir zulüm örneği değilse nedir? Açıktır ki Medine döneminde yaşanan bu gelişmeler, hem kendine yapılan yardımın, hem de bağıtlanmış anlaşmanın (Medine Sözleşmesi) İslamiyetin kurucusu nezdinde değerini ve daha ötesi İslamiyetin demokrasi bilincine ne kadar kapalı, hoşgörüden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.(*)

Artık bölümü noktalayabiliriz:

İslamiyetin eşitsizlikler üzerine oturttuğu dünya düzeni, sadece fakir-zengin, kadın-erkek ayrımını değil, aynı zamanda kimi insanların köle olarak başkasının malı sayıldığı bir düzeni de kendi yasalarının meşru bir parçası addeder. İnsanlığın ulaşmış olduğu ahlak değerleri açısından kabul edilemez olan bu durum, Nahl-75 ve Rum-28'de açıkça ifade edilmekte, Allah ile rızk verdiği "efendi-kul"ları eşit sayılamazsa, "efendi-kul"lar ile

(*) Olası bir spekülasyona karşı özellikle yinelemeliyiz: Firavun'un, Hitler'in, Çarlığın ve daha pek çok ülke egemeni gibi şeriatın da kuruluş döneminde Yahudilere yönelik zulmünü, eğer ki insan haklarına saygıdan asgari nasiplenmişsek, şiddetle kınamak durumundayız. Ancak tarihsel olarak yaşanan bu zulüm ABD ve İngiliz emperyalizmi güdümünde, siyonizmin önderliğinde Filistinli Arap halkın topraklarının zorla gaspedilmesini ve bu halka yapılan zulmü en küçük biçimde meşru gösteremez. 1945'ten beri dünya emperyalizm eliyle siyonizmin Filistin topraklarını gaspetmesine ve o dönemden beri Filistin halkına yönelik bir soykırım politikası izlediğine tanıktır. Geçmişteki baskılar Yahudilerin bugün izlediği zulüm politikasına hiçbir biçimde mazeret oluşturmaz. Adalet her durumda, aynı yerde yaşamakta olan hakların (suni olarak başka yerlerden taşınmış insanların değil!) genişleyen kardeşliği ile sağlanabilir. Bunu çiğneyenler kim olursa olsun zulüm yapıyorlar demektir. Olayı ekonomik ve siyasal boyutlarından yalıtarak bir Müslümanlık-Yahudilik çelişmesi olarak gösterip halkları birbirine düşman edenler gerçekte halk düşmanlarından başkaları değildirler.

onların "elleri altındaki", "sahibi oldukları" köleleri de eşit kabul edilemez denmektedir.. "Başkasının malı olan köle ile kendisine verdiğimiz güzel nimetlerden gizlice ve açıkça sarf eden kimse hiç eşit olur mu?" ifadesi ile kölelik meşru kılınmaktadır.

Prof. Dr. M. Hamudullah'ın, lafı bir hayli dolandırarak da olsa sonuç olarak belirttiği gibi; "... unutulmamalıdır ki, bir memleketin veya bir devrin Müslümanları tarafından bu haktan faydalanmaktan vazgeçmek, ilahi hukuku iptal etmez; ve diğer bir kısım Müslümanlar şu veya bu sebeple onu yeniden tesis etmeyi lüzumlu bulurlarsa kendi hukuklarına da tecavüz etmiş olmazlar."[39]

İşte bu kadar! Bu niteliği nedeniyle şeriat, çağdaş ve evrensel insanlık ahlakının verili kuşatmasından kurtularak iktidar olabilmesi halinde, köleliliğin yeniden karşımıza çıkmasının önünde dini bir engel olmayacaktır. Çünkü kölecilik, bu hukukta kendine "tanrısal" bir meşruiyet bulmaktadır. Ve onun iktidarında hiçbir kölecilik karşıtı, isterse İslam inançlı olsun, bunu engelleyemeyecektir. Çünkü insani yasaların şeriat nezdinde hiçbir hükmü yoktur! Orada insanlık vicdanına dayanarak mevzi elde etmek de mümkün olmayacaktır; çünkü insani vicdan "tanrısal" vicdan tarafından ezilecektir.

Nitekim bu hukukun uzantıları, çağımızda ulaşılan ahlaki değerler somut bir gerçek olarak karşılarında durmasına rağmen; "insanların çıkardığı kanunların İslam şeriatından üstün olmadığına ... yahut 20. yüzyılda İslam kanunlarını uygulamanın doğru olmadığına ... hukuki işlemlerde, ceza meselelerindeki veya başka konularda Allah'ın indirdiği hükümlerden başka hükümlerin uygulanabileceğine inanmanın" ahlaksızlık anlamında kâfirlik olduğunu söyleyebilmektedirler.[40]

---

[39] Prof. Dr. M. Hamdullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, s. 338.

[40] Bkz Riyad'daki İlmi Araştırmalar, Fetva, Davet ve İrşad Daireleri Başkanlığının Türk hacılarına propaganda amacıyla çıkardığı Hac, Umre ve Peygamberin Mescidini Ziyaret Rehberi adlı broşür.

IV. Bölüm

GENEL OLARAK İSLAMİYETTE KADIN

İslamcı yorumcular, diğer konularda olduğu gibi kadın sorununda da doğruluktan yoksun anlatılara başvururlar. Öncelikle olumlunun gözden saklanıp olumsuzun abartıldığı öznel yorumlarla, ahlaksızlığın sınırsız olduğu bir "Cahiliye Devri" tablosu çizerek, İslamiyeti, onu ortadan kaldıran bir devrim olarak yansıtırlar. Bunu takiben, gerçekte Arap toplumunun o günkü değerlerinin bir türevi olan İslamiyeti, günümüz değerlerine adapte etmeye, onu ideal ahlak normu olarak sunmaya, dahası "ahlakın korunma yolu" olarak göstermeye çalışırlar.

Tüm bu revizyonlara ve geçmişe yönelik tüm abartılı karalamalara rağmen, onun kadın sorunundaki yaklaşımının, "Cahiliye Devri" adetlerinin kimi küçük değişikliklerle, tanrısal düzeyde kutsanmasından ibaret kaldığı görülür. Bu kapsamda İslam'ın yaptığı, Arap egemen kültüründeki dinsel nikâh, mehir, cariyelik vb., yerleşik kurumların disipline edilmesi yanında, özgür kadınlarla yapılan resmi nikâhın (boşananlar ve ölenler hariç) dört taneyle sınırlanması ve "asil" kadının, asaletinin ayrımlarından biri olarak zaten uygulana gelen örtünmenin genel bir yaptırıma dönüştürülmesinden ibarettir. İslamcılar, evlilikteki bu sınırlamayı İslamiyetin "ile-

riciliği", örtünmeyi ise "namusa verdiği önem" olarak yansıtırlar.

İslamcı yorumcular, önceki dinler ve diğer kimi ilkel toplumların kadına bakış açısını, abartı ve tahrifatlarla aktardıktan sonra, kendi kadına bakış açılarının ne kadar "olumlu" olduğunu, "kanıtlamaya" çalışırlar.

Esasen okuyucuyu koşullandırmaya yönelik bu yöntemi hemen hemen tüm konularda da kullanarak, gerçekte insanlığın ulaştığı çağdaş ahlaki normlar karşısındaki sıkıntılarını gidermeye çalışırlar. İlginç olan bir noktada da yaptıkları tüm karşılaştırmaların çağımız değer yargılarınca mahkûm edilip dışlanmış olan ideolojik bakış açılarıyla gerçekleştirilmesidir. Yani kıyaslamalar hep kötü olanlardan seçilmekte, günümüzde ulaşılmış değer yargılarının karşısına dikilmekten özenle kaçınılmakta veya kendi değerleri günümüz değerlerine uydurmaya çalışılmaktadır. Gelinen noktada İslamiyeti esasen böyle çabalara bulaşmadan savunmak da olanaksızdır.

Gerçekten de İslamiyet, kadın sorununda bazı köleci toplum kültürlerine, bu arada ideolojik düzeyde Museviliğe oranla görece ileridedir. Bununla birlikte onlardan köklü bir farklılık sergilemez. Çünkü hepsinde kadın, erkeğin kaburga kemiğinden, erkeğe hizmet için yaratılmış ikinci sınıf bir yaratık, "suç" potansiyeli taşıyan, sakınılması gereken bir "tehlike"dir. Muhammed'in, "bir şeyde uğursuzluk olsa idi, evde, kadında ve atta olurdu"[41] sözleri bu bakış açısını ortaya koyar.

Bir diğer hadiste, "Kadınlar aklen ve dinen dûn (aşağı) yaratıklardır" ifadesi de aynı bakış açısına bir diğer örnektir. Söz konusu hadiste Muhammed; "(kadının) akıl noksanlığı, iki kadının şahadetinin bir erkeğin şahadetine eşit olmasıdır. İşte (kadında) aklın noksanlığı budur. Kadın günlerce namaz kılmaz (muayyen zamanlarda), Ramazan'da oruç tutmaz (aynı sebeplerden). Dinen noksanlığı da budur" diyerek, basit mantıkla bile hiçbir değer taşımayan gerekçelendirmeler yapar.

---

(41) A. Himmet Berki, *250 Hadis*, s. 98.

Kadının ikinci sınıf cins olmasına İslamiyetin getirdiği bir diğer gerekçe de yine bizzat kendisinin kutsadığı haksız işbölümüdür. Önce kadının eve hapsedilmesi, ekonomik faaliyetin erkeğin tekeline verilmesini kutsayan İslamiyet, sonra da sanki bu işbölümü bir doğa yasasıymış gibi "...mallarından sarf etmelerinden ötürü erkekler kadınlar üzerinde hâkimdirler (Nisâ-34)" der. Kur'an'ın takipçileri de aynı ilkellik içinde sorarlar; "Devamlı üretici olan oğlan evlat ile mütemadiyen tüketici olan kız bir olabilir mi?"[42]; "Erkek devamlı kazanır, kadın ise tüketicidir. Devamlı üretici olan oğlan ile mütemadiyen tüketici olan kız evlat bir olabilir mi?"[43]

Kadının, sorumlu olmadığı bir durumdan ve özde çarpık bir "namus" anlayışı adına, eve tıkılmasından İslamiyetin çıkardığı bu sonuç, onun kadına karşı adaletsiz yaklaşımının tipik bir göstergesidir. Oysa bilinen temel bir hukuk kuralıdır: "Hiç kimse yükümlülüklerinden kurtulmak için kendi kusurlarını öne süremez". İslami mantık tam da böyle yapıyor ve Arap toplumunda süregelip kendisinin de ahlak kuralı olarak kutsadığı cinsler arası çarpık işbölümünü, eşitsizliğe bahane ediyor. Bu noktada bilinen bir diğer hukuk kuralı daha ihlal edilip "Sui misal misal olmaz", yani kötü örnek, örnek olarak kullanılamaz yargısına karşın, kadına dair haklarda o dönemin değer yargılarını kendine bahane yapmaktadır...

Tabii İslamiyetin oluştuğu o toplum koşullarında böyle düşünülmüyordu. Bundan dolayı o, kendi koşulları için her türlü bahaneyi meşru görmekten geri durmuyor. Üstelik üreticiliğin söz konusu olduğu noktada, doğası gereği üretici olan kadının önceliği tartışma götürmez bir gerçekken!.. Kaldı ki maddi gelir getirmeyen ev işlerinde mevzilendirilmesinin de egemen cins olan erkeğin haksız dayatması olduğu bir yana, bu mevzilendirme içinde de genel anlamda erkekten daha az çalışmadığı gerçeğiyle karşı karşıyayız. Ne var ki görünmeyen

---

[42] M. Emre, *İslamda Kadın ve Aile*, s. 281.
[43] *Diyanet* gazetesi, 10 Ekim 1979.

bir emek, değer biçilmeyen bir çalışmadır bu. Bu yüzden de kadının hak ve özgürlüklerini elde etmesine katkıda bulunacak maddi bir zemin oluşturmaz.

Kaldı ki dünya genelinde düşünülecek olursa maddi değere dönüşen üretimde kadın, gerçekte erkek kadar, kırsal alanlarda ise daha da çok bir katkı sağlar. Ancak dinlerin, "Allah'ın erkeği üstün yarattığı" şeklindeki bilim ve ahlak dışı yargısının etkisi, çağdışı geleneklerin kadın karşıtı yaygınlığı ve cehalet sonucu eşitsizlik, kurumsal varlığını sürdürür.

Bu gerici kurumsallaşmaya karşın, 1985'te Nairobi'deki Kadın Konferansı'nın sonuç bildirgesinde de belirtildiği gibi; "Doğurganlığı ve analığıyla yaşamı yenileyen kadının, erkeğe oranla daha az açgözlü, insan yaşamına ve doğaya daha saygılı olduğunu vurgulayan temsilciler, kadının yönetime daha fazla ağırlık koyacağı bir dünyanın, daha adil, daha barışçı ve daha güzel olacağı, kadının siyasal iktidarda ve ülke yönetiminde çok daha etkin biçimde yer almasının" daha iyi bir yaşam için zorunlu olduğu gerçeği, insanlığın temel gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır.

Buna karşılık şeriatçılık kadın konusunda çok geri bir yaklaşım sergiler: Örneğin, "Resul-i Ekrem Efendimiz kadının, kaburga kemiğinden yaratıldığını, tamamen doğrultmaya kal-kıldığında kırılma tehlikesinin bulunduğunu, ondan bu haliyle faydalanılması"[44] gerektiği şeklinde bir yargıda bulunulabilmektedir.[*]

Bu çerçevede kadının "aklî ve dini noksanlığına" hükmedilmesi yetmezmiş gibi, "eğri" bir yaratık olarak da aşağılanmaktadır. Bu kadarla da yetinmeyen şeriatçı bakış açısı, kadınla şeytan arasında paralellik kurar:

"Gençlik delilikten bir daldır. Kadın, şeytan'ın (avını yakaladığı) tuzağıdır[45] diyen Muhammed, bir diğer hadiste; "Bir

---

(44) M. Emre, *İslam Kadın ve Aile*, s. 121.

(*) Ebu Hureyre dedi ki: Resulullah (S) şöyle buyurdu: "Şüphesiz kadın kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Onu eğriliği ile beraber bırakırsan ondan faydalanırsın." (Sahih-i Müslim, c. 4, s. 398)

(45) A.g.e., s. 190.

kadın size doğru geldiğinde yaklaşan şeytandır, hemen gidin helalinizle ilişki kurun" der. Yine İmam Müslüm'den aktarılan diğer bir hadiste; "Kadın insanın [erkek kastediliyor!-E.A.] üstündeki dayanılmaz gücüyle şeytana ben-zer" denilerek aşağılanır.

Kadın özgürlüğünün, üzerindeki zincirleri önemli oranda parçalayarak toplumsal hayata insan kimliğiyle karıştığı günümüzde böyle bir yaklaşımda ısrarın, toplum sağlığı açısından tehlikeli olduğu, daha ötesi kadına yönelik bu bakış açısının patolojik olduğu ortadadır.(*)

Diğer dinler gibi kadını aşağılayan İslamiyet, gerek Kur'an gerekse diğer belgelerde insan diye hep ilk ve asli dünya yaratığı sayılan erkeğe seslenir. Yaşamdaki düzenlemelerde esas muhatap alınan insan cinsi hep erkektir. Kadına seslenilen istisnai ayetlerde ona söylenen, erkeğine itaat etmesi, "namusunu" nasıl koruyacağı ve doğrudan Tanrı'ya yönelik yükümlülüklere ilişkin sorunlardır. Toplumsal sorunlar ve diyaloglarda muhatap hep erkektir. Tanrı Kur'an'da emir bildirirken genellikle kadınları muhatap almaz. Çünkü onun yarattığı kadınlar eksik ve erkek içindir; erkek ise ilk ve esas olandır. Bu yüzden Tanrı, erkeklere seslenir ve onlara kadınlarla ilişkide nasıl davranılacağını, nasıl denetlenip güdüleceklerini anlatır. Dünya ve içindekilerin insan için yaratıldığı ifadesindeki "insan", yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek bir açık-

(*) Yaklaşımın mantıki bütünlüğü içinde görülebilmesi için Muhammed'in diğer hadislerini de aktaralım:
"Kadınlar arasında saliha (iyi, yararlı) kadın yüz tane karga arasında alaca bir karga gibidir..."
"Benden sonra erkekler için kadınlardan zararlı bir fitne bırakmadım..."
"Bana cehennem halkı gösterildi; çoğunluğu kadınlardı... Siz kadınların çoğu cehennem kütüğüdür..."
"Sütre'siz namaz kılan kimsenin önünden köpek ya da eşek ya da domuz ya da kadın geçerse, namız kat'edilmiş (bozulmuş olur.)
"Akıl sahipleri içerisinde aklen ve dinen (siz kadınlardan) daha noksanınızı görmedim. Erkekler kadınlar üzerinde hakimdirler. O sebeple ki (Allah) erkekleri kadınlara üstün kalmıştır... (Kadınlar) erkeklerin elinde hürriyetini terketmişlerdir... eğer erkek tepeden tırnağa cerahat olsa, kadın da dili ile yalasa, bine de erkeğe hakkını ödeyemez. Nikâh kadınlar için bir nevi köleliktir... Tanrı erkeği üstün yarattı, kadını da erkeğin emrine verdi; (Allah) 'erkekler kadınlar üzerinde hâkimdirler' diye buyurmuş ve erkeğe seyyid/efendi adını vermiştir." (*Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*'nden aktaran İlhan Arşel, *Şeriat ve Kadın*, s. 7-10).

lıkta "erkek"tir. Nitekim kadını da ondan ve ona hizmet için yaratmıştır, tıpkı dünya, içindekiler ve çevresindekiler gibi... Nitekim "Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızklandırdı." diyen Nahl-72; "sizi bir tek insandan yaratan ve onunla gönlü huzura kavuşsun diye eşini de kendisinden var eden Allah'tır" (A'raf-189) ve diğer pek çok ayet bu mantığı yansıtır.

"Öbür dünya" nimetlerinden söz edilirken de seslenilen istinasız hep erkektir. Ballar, meyveler, tahtlar yanı sıra onu sayısız ceylan gözlü huriler beklemektedir orada! Cennette kadına böylesi bir vaatte bulunmayan Kur'an, onun yerini cennette bile bir hizmet ve zevk aracı olarak belirler. Daha ötesi, cennetlik olması ayrıcalığında da erkeğini sayısız kadınla paylaşmak zorunda bırakarak, orada bile onu aşağılar. Muhammed'in ağzından cennetin tasvir edildiği aşağıdaki hadis, İslamiyetin ahlakını ve bu yaşam anlayışında kadının işlevini daha net kavrayabilmemiz açısından ilginçtir:

"Beyaz bir incinin ortasında bir çadır, çadırda yetmiş bölme, yetmiş bölmede yetmiş yatak, her yatakta birer kadın, verildikleri erkeği bekliyorlar. Her kadının etrafında bir zenci cariye, hem kadını hem erkeği besliyor. Erkeğin cinsel gücü hiç bitmez, ereksiyonu süreklidir. Erkeğe verilen kadınların arzusu hiç dinmez. Her birleşmeye uzayıp giden, seksen yıl süren bir tatlı zevk eşlik eder. Bu duygu öylesine bilinmediktir ki, bu dünyada yaşasak dayanamaz hemen bayılırdık."(*)

Bu hadiste de görüldüğü gibi İslamiyetin cenneti, "kıyamet gününde Tanrı'nın gökteki melekleri gibi –yani cinsiyetsiz– olacaksınız" diyen İsa'nın cennetinden de farklı olarak insanların (erkeklerin) düşünmediği, üretmediği, sevmediği, sadece bu olağanüstü düş ürünü tanımda olduğu gibi, sürekli cinsellik yaşadığı bir fantezidir. Burada da kadınlar, dünya-

(*) Hadisin daha usturuplu bir ifadesi ise şöyle: "Bir hakikat ki cennette içi boşalmış bir inciden bir çadır vardır. Bunun eni altmış mil mesafe devam eder. Bunun her bir köşesinde bir aile bulur ki onlar başkasını göremezler. Mümin kişi onları dolaşıp ziyaret eder." (Sahih-i Müslim, c. 8, s. 365).

daki gibi erkeğin zevk aracına indirgenerek aşağılanırlar. Daha ilginci, dünya düzenine köleliği meşru bir kurum olarak sokan bu sistemin öbür dünyasında da "zenci cariyeler" hizmetçilik yapmaya ve cinsel ilişkiler arasında, cennetlikleri beslemeye davam edeceklerdir!..

Kadını haklarda yarım, cezalarda eşit, hatta yer yer daha ağır yükümlülükte sayan İslamiyet, kadının tanıklık ve miras hakkı düzenlemesindeki konumunu, yerine uygun olarak, erkeğin yarısı değerde belirlemiştir. Bu bağlamda İslam, tanıklık niteliğini erkeğe verir. Ancak erkek tanık eksikliği halinde: "... eğer iki erkek bulunmazsa, şahitlerden kendine güvendiğiniz bir erkek ve iki kadın tutun ..." (Bakara-282) diyerek, ikinci erkeğin yerine iki kadın tanığın geçerliliğini kabul eder. Yani, bir erkek tanık bulunmaması halinde onun yerine iki kadının geçmesini öngörmez, iki kadının bir erkeğe eşit tutulması, ancak ikinci erkek tanık yerine, yani iki erkek tanığın aynı anda bulunmaması durumunda geçerlidir! Bu ifade, kadının aşağılanmasının en belirgin göstergesidir. Tabbara'nın getirdiği açıklama ise çarpıcıdır:

Bu durum, "birinin unutması halinde diğerinin hatırlaması hikmetinden(!) dolayıdır. Çünkü kadınlar çoğu zaman unutkanlık ve hata ile karşı karşıyadırlar."[46]

Belli ki Kur'an'ın yazarı ve onun takipçileri, erkek egemenliğinin ürünü olan on binlerce yıllık erkek bakış açısının öznel yargılarını "gerçek" diye benimsemekte üstüne üstlük "Tanrı görüşü" ilan etmektedir. Tabii gün gelip de eşitlik düşüncesinin olmazsa olmaz bir ahlak normu haline geleceği, dolayısıyla kadın sözünün erkeğinkinin yarısı değerinde sayılmasının uygar yasalar tarafından da ret edileceğini öngörememiş bir tanrının görüşü. Çağdaş kadının, kendi kişiliğini hakir gören bu ilkel görüşle, bilimsel temelden yoksun ve ilkel bir erkek görüşü olarak alay edeceği ise düşünülememiş.

Kur'an salt tanıklıkta değil, miras hukukunda da kadını

---

[46] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 340.

erkeğin yarı değerinde görür ve "erkeğe iki dişi hissesi" şeklinde pay biçer. (Nisâ-11)

Bu konuda İslam şeriatının kendini savunma biçimi de ilginçtir. Tabbara tarafından önce; "Araplar, ölenin mirasından kadınları ve çocukları değil, ancak eli silah tutanları faydalandırırdı. Buna karşılık İslam, kadının zevce, anne ve kız kardeş [kız çocuğu değil!.. E.A.] olma durumlarında miras haklarını tespit etmiştir"[47] açıklaması ile kadının miras hakkının ilk olarak İslam tarafından getirildiğini söyler. Bu yolla kadına yarım pay verilmesi mazur gösterilmeye çalışılır. Ancak, bir sonraki paragrafta, İslam öncesine ilişkin iddianın yalan olduğunu ağzından kaçırır:

"Araplar, kadınlara zorla varis oluyorlardı. Varislerden biri gider, ölenin karısının üzerine elbisesini atarak, 'sen ona varis olduğun gibi, ben de sana varis oldum' der; bundan sonra, o kadını dilerse evlendirir, mehrini tamamen kendisi alır, yahut evlenmesine müsaade etmez, ölünce malına varis olurdu. İslam bunu yasakladı"[48]

Görüldüğü gibi kadın önceki dönemde de miras alıyormuş. Kaldı ki Muhammed'in ilk karısı Hatice'den ve diğer kimi Kureyş kadınlarından, kadının İslamiyet öncesi konumuna ilişkin söylenenlerde önemli çarpıtmalar olduğunu biliyoruz. İslamiyetteki yaptırımları mazur göstermek için başvurulan bu tahrifatların aksine, önceki dönemde Arap kadınlarının mülk edinme, ticaret yapma, söz ve karar sahibi olma da dahil pek çok hakları vardı. Dolayısıyla yukarıdaki aktarım doğru değildir. Aksi takdirde o dönemde Mekke'nin kendi içinde hiçbir hukukun işlemediği ilkel bir yerleşim olduğuna inanmamız gerekiyor. Oysa bu önemli ticaret merkezinde pek çok kurum ve norm oluşmuş, bunların yetemediği noktada ise Hilfu'l Füdul hukukuna başvurulmuştur.

İddialar doğru olsa bile bu durum, İslamiyetin kadınların

---

[47] A.g.e., s. 378.
[48] A.g.e., s. 379.

miras hakkını erkek lehine gasp etmesini haklı kılmaz. Çünkü bir defa, bir başka olumsuzlukla kendini aklayabilecek insani bir sistemle değil, mutlak ve zamanlar üstü bir tanrısal mükemmellikle karşı karşıya olduğumuz iddia edilmektedir. Dolayısıyla herhangi bir insani sistem için tarih içinde normal karşılanabilecek olan mazeretler burada geçerli olamaz. Kaldı ki verilen olumsuz örnekleri, diyelim "elbise atarak zorla varis olma" örneğini, doğru kabul etsek bile, adil tutum, böyle davrananları cezalandırmaktır; kadına yarım pay vererek bu ahlakdışı yaklaşımla uzlaşmak değil!

Kısas durumunda Kur'an'ın yaklaşımı, "hürün hür ile, kölenin köle ile, dişinin de dişi ile kısas edilmesi" (Bakara-178, 179) şeklindedir. Burada Kur'an'ın özgür erkeği birinci sınıf, özgür kadını ikinci sınıf, köleyi (ve cariyeyi) ise üçüncü sınıf varlık olarak tanımladığı bir kez daha ortaya çıkar. Nitekim bu üç kesimin hak ve yükümlülükleri bu sınıflamaya göre ayrı ayrı belirlenir.

Cinslerin Tanrı katında eşit olduğu veya İslamiyet öncesinde, kız çocuğunun diri diri gömüldüğü yolundaki boş sözlerin aksine Kur'an, kadın erkek eşitliğine ve kadının erkeğe oranla meleklere yakın görünmesi fikrine şiddetle tepki gösterir. Nitekim İslam öncesinin yaygın inanışı olan meleklerin dişi ve "Allah'ın kızları" olduğu varsayımıyla şöyle polemik yapılır:

"Kullarının bir kısmını O'nun parçası saydılar... Yoksa Allah yarattıklarından kızları kendine aldı da oğulları size mi ayırdı? Onlardan Rahman'a isnat edilen kız çocuğuyla müjdelenince hiddetlenerek, yüzü simsiyah kesilir. Süs içinde yetiştirilip savaş edemeyecek olanı mı istemiyorlar? (Onları mı Allah'ın parçası sayıyorlar?) Onlar melekleri de dişi saydılar. Acaba meleklerin yaratılışını mı görmüşler?.." (Zuhruf-15-19).

Bu ayetlere ilişkin, İmam Taberi tefsirinde de belirtildiği gibi bu tepkisellikte, "kızların zayıflık ve acizlikleri, süs için yetiştirilip mücadele edemeyecek yaratılışları, akıllarının azlığı ve düşüncelerinin zayıflığı" esastır. "Bir kişinin hali eksiklik

ve noksanlıkta bu dereceye varsa, onun akıllı bir kimse tarafından Allah'a isnadı nasıl doğru olabilir? (Nitekim Katâde' nin de belirtmesi gibi) bir kadın delilini ortaya koyarak konuşmak isterse, o ancak kendi aleyhine olacak delili ortaya koyar"[49] sözleri ile kadın aklı, erkek egemen önyargılarla aşağılanır.

Özetle tepki, isnat etmeye (yüklemeye) değil, isnadın kadın cinsi özgülünde yapılmasına yöneliktir. Buna karşın erkek, Allah'ın suretinde yaratılmış, halife ve peygamberler, onun temsilcisi olarak yalnızca erkeklerden seçilmişlerdir. Buna karşılık kadının, erkek için yaratıldığı bir yana, cins olarak da küçümsenir: "Demek erkek size, dişi ona öyle mi? O zaman bu ne insafsızca bölüşüm!" (Necm-21-22) tepkisi bu küçümsemenin işaretidir.

Diğer tek tanrılı dinler gibi İslamiyet de egemen erkek cinse seslenirken; "...dünyanın hepsi faydalanılacak bir şeydir. Dünya metaının en hayırlısı ise iyi kadındır"[50] yorumuyla, kadının diğer metalar gibi "faydalanılacak bir mal", "iyi" olması halinde ise aynı zamanda "hayırlı" ancak yine de bir "mal" olarak görüldüğü dile getirilir. "Onun ayetlerinden biri de, size kendinizden, huzur ve sükûna kavuşacağınız eşler yaratmasıdır" (Rum-21) cümlesinde, kadının işlevini, erkeğin "huzur ve sükûnunu" sağlama aracı olarak belirleyen Kur'an, kadının, erkeğin kendisinden faydalandığı bir "mal" olarak saptanmış konumunu kutsar.

Bu durum Al-i İmran-14'te, "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşlere, besili atlara, hayvanlara ve ekinlere karşı duyulan aşırı istek, insanlara süslü gösterilmiştir. Oysa bunlar, sadece dünya hayatının geçici malıdır" sözleri daha da belirginleştirilir. Kur'an nezdinde, "insan" olan erkektir, kadın ise gümüş ve hayvan gibi dünya mallarından biridir!

Bu bakış açısının gereği olarak kadının, tıpkı diğer mallar

---

[49] *Taberi Tefsiri*, 5. Cilt, s. 215.
[50] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 34.

gibi, fiyatı vardır. Nitekim bu durum, diğer ayet ve hadislerde olduğu gibi, Maide-5'te de, "... hür ve iffetli kadınlar, namuslu olmanız, zina yapmamanız, dost edinmemeniz ve kendilerine mehirlerini (ücretlerini) vermeniz şartıyla size helaldir" tanımlamasında ifadesini bulur. İşte böyle bir zihniyete sahip olan Kur'an'da, erkeğin kadına karşı sevgi ve merhameti, kadının kendinden beklenen yükümlülükleri –tam itaat, cinsel tatmin, çocuk doğurma, erkeğin mallarını koruma ve diğer hizmetleri– yerine getirmesine bağlıdır.

İslamiyetin kadına bakış açısındaki bu açıklığa rağmen, çağımız İslamcılarının çoğunda bu tanımları değiştirme eğilimi var. Çağın değerleri, onları diğer konularda olduğu gibi, İslamiyetin kadına bakış açısını da revize ederek sunmaya zorlamaktadır. Bu noktada Işıkçılar adlı tarikatın, İslam'ın kadın-erkek eşitliğini reddeden gerçeğini alenen savunarak, bu yaklaşıma itiraz eden kuraldışı odaklardan birini oluşturduğunu belirtmeliyiz.

"Bazıları, –diyor Işıkçılar– İslam'ın kadınlara yeterli özgürlük tanımadığını ileri sürüp kadınları özgürleştirmekten söz etmektedirler. Nisâ suresinin 34. ayeti şöyle demektedir: "Erkekler kadınların eğiticisi ve kullananıdır. Allah-u taâlâ, erkekleri kadınlardan üstün yaratmıştır. Bu buyuru varken erkek-kadın eşitliğinden ya da yaşamın ortak olduğundan nasıl söz edilebilir? Enbiyâ suresinin 22. ayeti, 'Allah-u taâlâ'dan başka bir allah olsaydı, evrenin düzeni nasıl temelden bozulurdu' demektedir. O halde kadın-erkek eşitliği nasıl savunulabilir? Kadınların erkeklerden bağımsız olduklarını söyleme, bilimden yararlanmaya hakları olduğunu söylemek, küfürdür. Kadınlar asla erkek kontrolünden çıkmamalıdır.[51]

Işıkçıların diğer pek çok yorumcudan farklı olarak, İslamiyetin kadına yaklaşımını çağın değerlerine uydurmaya çabalamadan, alenen savunması şeriat ile tutarlı bir yaklaşımdır.

İşin ilginci, bu yaklaşımın erkeğin "eğitici ve kullanan"

[51] Akt. Gencay Şaylan, İslamcı Akımlar Ne İstiyor, *Cumhuriyet*.

olarak kadın üzerindeki mutlak egemenliği ile Allah'ın egemenliği arasında kurduğu paralelliktir. Enbiyâ-22'de ifadesini bulan, "yetkilerini başkasıyla paylaşmak durumunda olsaydı düzen temelden bozulurdu" mantığı, Allah gibi her açıdan yüceleştirilen bir varlığın, demokrasiye, iknaya, kollektivizme kapalı, tek merkezciliğini ortaya koyması açısından ilginçtir. İslamiyetin niteliğini de sergileyen bu mantığın iki doğal sonucundan birisi, insanların O'nun dünyadaki örneği olan monarşist bir halife-padişah tarafından yönetilmesi, diğeri ailede O'nun örneği olan erkeğin mutlak egemenliği olmaktadır.

Yani gökler ve yerdeki tüm yaratıklar, Allah'a kulluk ederken, tüm insanlar halife-padişaha, başta kadın cinsi olmak üzere tüm ev halkı da evin reisi erkeğe itaat etmek durumundadır. Çünkü bu mantığa göre demokratik ilişki nasıl Allah katında "evrenin düzeninin temelden bozulması" sonucunu getirecekse, aynı şekilde ev içinde de kadınla eşit ilişki ev düzeninin temelden bozulması anlamına gelecektir. Ve işte bu İslami mantık gereği Işıkçılar sormaktadır: "O halde kadın erkek eşitliği nasıl savunulabilir?"

Dolayısıyla bu mantığın ailenin düzenlemesindeki doğal sonucu, Nisâ-34'de çerçevesi çizildiği gibi; erkeğin üstünlüğüdür. Kadının "eğiticisi ve kullananı" odur, kadınlar asla erkek kontrolünden çıkmamalıdır. Kadının erkekten bağımsız bir iradesi olduğunu, bilimden yararlanma hakları olduğunu, ev yönetiminde onun da sözünün geçmesi gerektiğini, erkeğin isteklerini kendi istekleriyle dengelemeye hakkı olduğunu söylemek küfür, yani kâfirliktir!..

Köleci dönem erkeğinin ilkel mantığının yansıması olan bu kuralların kadınlar tarafından kabul edilmesi, onların insanlık ve kadınlık onuruna yabancılaşması ile eş anlamlıdır.

Bu noktada, kimi revizyonist İslamcı akım ve kişilerin; "İslam kadınlara hiçbir toplumsal düzenlemenin vermediği kadar hak ve özgürlük tanımaktadır. Örneğin kadın yaşamak için evlenmek ya da çalışmak zorunda değildir. İsteyen kadın yalnız yaşar ve İslam devleti ona bakar. Hatta evli kadın bile

ev işlerini bir zorunluluk olarak değil, kocasına bir armağan olarak yapmaktadır; kocası onu zorlamaz. Kur'an, erkekleri kadın ve çocuklara bakmakla yükümlü kılmıştır"[52] yorumu, İslam'ın tahrifinden, dolayısıyla Allah'ın iradesine ortak olmaktan (müşriklikten) başka bir anlam taşımaz.

Peygamber ve dört halifeyi içeren "Asr-ı saadet" döneminde bile İslam, sefalet içinde olanlara yönelik etkin bir sosyal dayanışma kurumlaşması sağlayamamış, onları kırkta bir oranda onur kırıcı zekâta ve bunun dışında sadaka yoluyla zenginlerin insaflarına bırakmıştır.[53]

İslamiyette durum bu iken, sefillik düzeyindeki yoksulluğun ortadan kaldırılması sorun edilmemişken, yalnız yaşamak isteyen kadınlara devletin bakacağı iddiası bir aldatmacadan başka ne olabilir? Hele evli kadının ev işini zorunluluk olarak değil de kocasına "armağan" olarak yapacağı, kocasının onu zorlamayacağı iddiasına ne demeli? Oysa İslami hükümler, birazdan da göreceğimiz gibi çok açıktır. Kadın, ilahi işbölümü içinde ev işleri ve kocasının cinsel beklentilerini karşılamak başta olmak üzere ona her şekilde hizmetle yükümlüdür. Aksi halde erkeğin ağzından çıkacak iki sözcükle kapı önüne bırakılmak da dahil pek çok ceza alır. Kur'an, erkeğin kadını cezalandırmasını olabildiğince geniş kapsamla kutsamıştır.

Ayrıntılara indikçe daha da net olarak göreceğimiz gibi İslamiyetin kadına verdiği hiçbir köklü hak ve özgürlük yoktur. Zaten İslamcı yazarlar da bu konuda demagojiden ve kendilerinden daha geri sistemlerle, üstelik onları da çarpıtmak pahasına, yaptıkları kıyaslamalarla, görüntüyü kurtarmaya çabalamaktan öte bir şey yapmıyorlar.

Uluslararası hukuk karşısında pek çok noktada geri kalmış olan Türk Medeni Yasası bile, İslam'ın kadın anlayışından çok çok ilerdedir. Egemenliği halktan sakınan, topluma kendini yönlendirme, kendisinden farklı değerler edinme hak-

---

(52) Akt. Gencay Şaylan, a.g.y.

(53) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. E. Aydın, *İslamiyet Gerçeği IV, İslamiyetin Ekonomi Politiği.*

kı vermeyen şeriat, kadına aile yönetiminde ortak karar yetkisi vermediği gibi, kadının toplumsal ve siyasal hayata girmesini de kesinlikle kabul etmez. Seçme ve seçilme gibi demokratik kurumu da yadsıyan Kur'an, bu haktan kadının yararlanmasını zaten kesinlikle kabul etmez.

Oysa hayat, nüfusun yarısını oluşturan kadınların, eğitimsiz ve üretimden uzak tutularak, onların toplumsal katkısına izin verilmemiş olmasının, İslam toplumlarının geri kalışının önemli bir nedeni olduğunu göstermiştir. Bugün İslami örgütler de dahil olmak üzere, çalışma hayatında ve eğitimde kadının yükselişi, tamamen İslam'ın iradesine rağmen gerçekleşen modernleşmenin sonucudur. Bizzat İslami çevrelerde kadın beyninin üretkenliği, dünya kadınının elde ettiği hak ve özgürlük mücadelesinin etkileri ve Cumhuriyet sonrası yasaların sağladığı uygun ortamın sonucu olarak gerçekleşmektedir. Ne acıdır ki İslami çevrelerdeki bu yükselişte kadın, bir yandan gelenekten modernliğe evrilirken, diğer yandan da bu modern zemin üzerinde, kendi köleliğine giden taşları döşemektedir.

İslam'ın kadına yaklaşımında bir diğer sorunlu nokta da çocuğun "mülkiyeti" konusunda görülür. Daha sonra ayrıntıyla irdeleyeceğimiz gibi, boşama sonrasında çocuklar, kayıtsız şartsız babaya aittir. Daha doğmamış, henüz anne karnında olanlar da dahil!

Nitekim boşanmış kadınlar yeniden evlenmek için, bu nedenle üç ay hali (iddet) beklemek zorundadır. Hamile olup olmadığının kesinleşmesi amacına yönelik olan bu sürede kadınlar, "eğer ki Allah'a ve onun ahiret gününe gerçekten inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlememek ..." (Bakara-228) zorundadırlar.Burada, karısını boşayan erkek adına devreye girerek kadını tehdit eden, 'hamileysen onu doğurup seni boşayan kocana vereceksin!' diye parmak sallayan bir Tanrı ile karşı karşıyayız..; Boşanmış kadın, "emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için çocuklarını iki tam yıl emzirmek durumundadır..." (Bakara-233).

Şimdi elimizi vicdanımıza koyup kendimize soralım; cehennem korkusu olmazsa hangi kadın bu adaletsizliği kabullenebilir? Cehennem korkusu söz konusu olmazsa şeriatın bu hükümlerini içine sindirebilecek bir anne bulunabilir mi dünyada? Salt bu yaptırımlar bile, yığınla eksikliğine rağmen, Medeni Kanun'un ne büyük bir kazanım olduğunu göstermeye yeter.

Günümüz ahlakı, dinsel hukukta, kadın konusunda daha fazla ortaya çıkan haksızlıklara karşı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan ve tüm insanların özgür doğduğu, eşit saygı ve haklara sahip olduğu gerçeğine, sıkı sıkı sarılmaktadır. En son, 1981'de Birleşmiş Milletler tarafından onaylanan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, insanlığın ve insanlık ahlakının gelişmesinde önemli bir aşama olmuştur. Dünyanın her tarafında kadınlarının fiili mücadeleleri ile kazanılan bu evrensel yasal çerçeve çok önemlidir. Kadınlar, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması ve kullanılmasında ve bunlardan yaralanılmasını engelleyen ve cinsiyete bağlı olarak yapılan her türlü ayrım, kısıtlama ve mahrumiyetin kaldırılmasında çok önemli kazanımlara sahip olmuştur.[54]

Konunun bütün boyutlarıyla ortaya konulması için; başta Kur'an olmak üzere kadının konumunu belirleyen, onu aşağılayan belirlemelerden ilk elde dikkat çekenleri parça parça gözden geçirmeye devam edelim:

"Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin, mallarından sarf etmelerinden ötürü erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. İyi kadınlar, gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyandır. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerine yol aramayın" (Nisâ-34).[55]

---

[54] Aysel Çelikel, *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1987.
[55] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 387.

Görüldüğü gibi, Kur'an'da kadına ilişkin hukuk düzenlemesi, erkeğin mutlak egemenliğinde köleci bir toplum olan, o günkü Araplara ait hukuktan öz olarak farklı değil, onun reforme edilmiş bir ifadesinden ibarettir. Bu haliyle o, günümüzde insanlığın ulaşmış olduğu değerler açısından çağdışı olup, korkulardan arınıp insanlığının bilincine varmış kişiler açısından da kabul edilemez bir içeriğe sahiptir.

Bu anlayışa göre "erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmış" olduğu iddia edilen kadın, kendinden "üstün yaratılmış" erkeğe hizmetle yükümüdür! Allah erkeği kadına "üstün kıldığından ve ek olarak mallarından sarf etmelerinden" dolayı erkekler kadınlara hâkimdirler, dolayısıyla iyi kadınlar "gönülden boyun eğenler"dir. Yani kadın iki eşit cinsten biri olarak hayatın öznesi değil, hayatın öznesi olan üstün ve biricik insan olan erkeğe tâbi bir yaratıktır! Bu yüzden de kadının "iyi" veya "kötü" oluşunun ölçütü, erkeğin isteklerine gönülden itaat edip etmemesi ile belirlenir! Bu yaklaşım, erkeğin kadından üstün olmadığı bilimsel ve vicdani gerçeği ışığında –tabii, üstünlükten fizik kuvvet anlaşılmıyorsa! – maddi temellerini tamamen yitirmiştir. Bu konuda önemli bir kazanım da çağımızda eşitlenen kadının çalışma olanağının bir hak olarak kabul edilmesiyle olmuştur.

Öte yandan, Kur'an'ın kadında "iyi"lik ve "kötü"lüğe getirdiği ölçüt, onu erkeğin keyfiyetine bırakan, ona göre tanımlanan, onu insan olarak aşağılayan bir yaklaşımdır. Buna ancak, feodal aile gelenekleri çerçevesinde aldığı köleci kültürün "öbür dünya" korkusu ile boyun eğmiş kadınlar katlanabilir. Aksi takdirde hiçbir kadın, onurunun böyle çiğnenmesini kabul edemez.

İnsani işlevleri açısından üstün olmayan, "üstün"lüğünü kaba gücünden alan insan cinsini, yani erkeği, üstün ve egemen addeden Kur'an, gerçekte onun fiziki gücünü de kutsamış olmaktadır. Bu duruma, erkeğe yüklediği "güvenilirlik", "doğruluk" vb. nitelikler de eklenince, onu kadın üstünde mutlak bir yetkiyle donatmaktadır. Bu yaklaşımın ifadesi, "ser-

keşlik etmesinden endişelenilen", evet sadece bu yönde kendisinden kuşku duyulan kadının cezalandırılmasını, erkeğe meşru bir hak olarak verilmektir, ki çağımız değerleri açısından gerçek anlamda korkunç bir durumdur.

Hiçbir bilimsel temeli olmayan "erkeğin üstünlüğü" iddiası üzerine oturtulan bu tek yanlı keyfilik, aile ilişkilerini tam anlamıyla köle-köle sahibi ilişkisine indirgemiştir. Şeriat, siyasal platform yanı sıra aile düzeninde de demokrasi tanımaz. Bu yüzden aile içi sorunlar eşitler arası sevgi ve diyalog kapsamında değil, erkeğin mutlak söz ve karar sahibi olduğu, bir çerçevede onun istekleri temelinde çözülür. Bu aslında kadın açısından çözümsüzlük demektir.

Her türden itaatsizliği kadına yasaklayan Kur'an, erkeğe kuşku temelinde bile kadını cezalandırmak hakkı vermekten kaçınmaz. Çünkü ona göre "üstün yaratık" olarak erkeğin kadın karşısında yanlış karar vermesi, kötülük yapması, suçlu konumuna düşmesi, adaletsizlik yapması olanaksızdır. Bunlar kadına dair doğal eğilimlerdir ve bunun sonucu olarak aile içi ilişkilerin düzenlenmesi, ceza ve boşama yetkisi, vb. hep ve yalnızca erkeğin hakkıdır! Ve yine bu yüzden erkeğin kadını cezalandırması için serkeşlik yapmasının kesinleşmesi gerekmez. Bir küçük endişe söz konusuysa, ceza vermek için yeterlidir! İslamcı yorumcular Kur'an'ı istismar ettiğimizi iddia edip, öznel yorumlarıyla karşımıza dikilebilirler. Oysa Nisâ-34'te sorun oldukça net konulmuştur. Daha sonra da göreceğimiz gibi; kadının cennete gitmesinin önkoşulu erkeğine itaattir. Bunda kusur etmesi, tipik bir aile içi "serkeşlik" durumudur ve itaat eksikliğiyle birlikte erkeğin, cezai sorumluluğu da başlar.

"Kadın kocasının dine aykırı olmayan emirlerine itaat edecektir. Hele zevcelik vazifeleri konusunda! Bu hususta kadından istenen itaatin hududu şu şekilde tayin ve tespit edilmektedir: 'Erkek, karısını bir haceti için çağırdığı zaman, fırın başında (ekmek salıyor) olsa bile onun yanına gelsin (Hadis)'"[56]

[56] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 105.

Görüldüğü gibi erkeğe tanınan özgürlük sınırsızdır: Fırın başında ekmek yapmakla gibi ağır bir iş bile, erkeğin kadını cinsel olarak veya herhangi bir ihtiyacını gidermek için kullanmasına mani değildir. Kadın bu isteği karşılamaya, Peygamber'in deyişiyle mecburdur. Bu durum günümüz hak kavramı çerçevesinde korkunçtur.

Erkek, fiziksel farklılıklar hariç kadına eşit konumda bir insan olduğuna göre, böylesi mutlak bir keyfilik, kölelik ilişkisi dışında kesinlikle kabul edilemez. Her uygar insanın kabul edeceği gibi kadın, eşinin ayağını yıkamak, ona su getirmek, istediği zaman onunla sevişmek ve o istediği için çocuk doğurmak zorunda olan bir robot değildir. Bunlar birer zorunluluk gereği olarak değil, kendine ödenen başlığın ve cennete gitmenin karşılığı olarak değil, iki tarafın özgür iradesi, sevgisi, o an içinde bulunduğu psikolojik ve fiziki durumuna bağlı olarak gerçekleşebilecek eylemlerdir. Hele cinsellik ancak iki tarafın karşılıklı kabulü ile ve sevgi ürünü olarak yaşanması halinde insanca ve ahlakidir. Aksi durumda söz konusu olan tamamen ahlak dışı bir ilişki biçimidir.

Denilecektir ki: "İslam ahlakı almış bir erkek zaten kadını öylesi durumlarda ihtiyaçları için çağırmaz"! Oysa bu tamamen öznel bir görüştür. Asıl olan, İslam hukukunun erkeğe o hakkı vermiş, kadını da buna zorunlu kılmış, diğer deyişle erkeği karşısında köle durumuna düşürmüş olmasıdır.

Üstelik hukuksal ve ahlaki olarak yasa, baskı ve keyfiliklere karşı ezilenin ya da ezilme olasılığı bulunanın haklarını korumak için yapılır, güçlü olanın keyfilikteki sınırsızlığını kutsamak için değil. İslam yasasının erkek-kadın ilişkisindeki tutumu, açıkça güçlünün keyfiliğinden yanadır. Erkeğe cennetin anahtarı, "boş ol" deme basitliğinde kadını kapı dışarı etme hakkı verilmiştir. Ama Nisâ-34'ün belirttiği gibi, "gönülden boyun eğmeyen" kadınlara karşı öncelikle kullanılacak yöntemler vardır; "İyi koca" önce nasihat etmeli, sonra azarlamalı, yine de yola gelmiyorsa dövmeli, boşamayı ise en sona bırakmalıdır!

Ayet'in belirlediği gibi kadın, değil serkeşlik yapmak, gö-

nülden boyun eğmiyor ve serkeşlik yapma yönünde bir kuşku bile uyandırıyorsa sorun başlamış demektir! Bu durumda erkek ona nasihatle işe başlar. Buna rağmen gönülden boyun eğmiyor ve erkeğin kuşkularını ortadan kaldırmıyorsa, daha doğrusu kadın erkeğin "öznel" kuşkularını gidermek için daha yoğun bir hizmetkârlık ve özen göstermiyor, kuşkuları gideremiyorsa, erkeğin öncelikle cinsel ilişki yasağı koyma hakkı vardır. Buna rağmen erkeğin kuşkuları giderilmiyorsa Kur'an'ın desteğiyle dayak atabilir! Görüldüğü gibi Kur'an, kadını her türden güvenceden ve söz hakkından yoksun olarak erkeğin keyfiliğine teslim ediyor.

Ayetin sonunda geçen, "size itaat ederlerse onlara zulüm etmek için yol aramayın" sözleri ile kadının korunduğu iddia edilebilir. Oysa ayet zulüm etmemek için çok net bir önkoşul getirmiştir: İtaat etmek! Yani "zulüm" yaptırımının önü ancak, kadının mutlak itaati ile alınabilir; ama kadın bu itaatte kusur ederse, örneğin tandır ateşi önünde kan ter içinde ekmek yapmakla uğraşırken kocası onu cinsel ilişki veya su getirme talebiyle çağırdığında gitmiyorsa, ayetin buyurduğu gibi "zulmetmek", erkeğin hakkıdır!

Bu noktada "zulmetmek" veya "aleyhlerine yol aramak" arasında özünde fark yoktur. Oysa İslam hukuku, erkeğin keyfiliğine kesinlikle sınır tanımıyor ve bunu bir hak olarak kutsuyor. Kur'an kadının, erkeğin keyfiliğine direnmesine olanak tanımazken itaat eksikliğinde erkeğe, dayak atma "hakkı" tanıyarak, günümüz değerleri açısından kabul edilemez bir tutum sergiler. Bu nedenle günümüz değerlerinin baskısı altında olan İslamcı yorumcular, bu tek yanlı keyfiliği savunamamanın sıkıntısı içinde, adeta debelenmektedirler.

Örneğin T. Okiç şöyle yazıyor: "Kocanın karısını dövmesinden, karısının da kocasına eziyet etmesinden Hz. Peygamber hoşlanmadığını açıkça bildirmiş ve bunları yasak etmiştir. 'Ne oluyor kocalara, karılarını köle döver gibi dövüyorlar, halbuki aynı günün sonunda belki onlara mülâtafe edeceklerdir' (Hadis) zikri geçen kaynaklarda bu hadis metninin ehem-

miyetsiz bazı varyantları vardır. Malum olduğu üzere, ancak istisnai olarak ve hiç yere hemen boşanmaya tevessül etmeden evvel bazı tedbirlerin alınması lazım geldiği ve ancak başka hiçbir tedbir fayda etmediği takdirde, son tedbir olarak ve zararsız bir biçimde, karısını dövmeye cevaz vardır (Nisâ-34). Bu husus İslam düşmanları tarafından alabildiğine istismar edilmiştir. Halbuki en ileri memleketlerde dahi bugün bile kocaların karılarını dövmelerinin önüne geçilememiştir."[57]

Eleştiriye "İslam düşmanlığı", gerçeklerin ortaya konulmasına, "alabildiğine istismar etmek" diyerek durumu kurtaracağını düşünüyor Bay Okiç. "İleri memleketlerde" de dayağın pratikte ortadan kaldırılamamış olmasının, İslamiyetin aklaması için kullanılması da tüy dikmek oluyor.

Her şeyden önce yazar, İslamiyeti çağımız değerleri karşısında savunurken, yasal ve ahlaki durumla fiili durumu birbirine karıştırarak demagojik bir yöntem izlemektedir. Burjuva yasaları kadının dövülmesini yasaklar ve onu, kadını yola getirmenin yöntemi olarak değil, aşağılanmasının aracı olarak görür. Daha ötesi dayağı, kadının boşanma nedeni olarak kabul eder. Yani erkeğin kadını dövmesi İslamiyetin aksine kesinlikle "hak" ve doğal uygulama olarak kabul edilmez. Üstelik, kadını dövmek, yani fiziki gücü kadına bazı istekleri kabul ettirmek için kullanmak, bir acizlik belirtisi olarak görülür ve günümüzde ulaşılmış ahlaki normlar tarafından reddedilir. Ancak, bu yasal ve ahlaki duruma rağmen aile içi kavgalar ve yine kadının erkeğe, erkeğin kadına yaptığı haksızlıklar, pek çok iç ve dış nedenin ürünü olarak yaşanmaya devam eder. Fizik üstünlüğü elinde tutan erkeğin, kadını dövmesi yaygın biçimde sürer. Ancak bu fiili durum, hiç bir şekilde çağımız değerleri tarafından onaylanmaz. Tam aksine uygar ülke yasalarında kesinlikle yasaklanır. Fiili durum istisnai olsa bile, erkeğin mutlaka özür dilemesi, kendini bağışlatmaya çalışması ahlaki bir zorunluluktur. Bu durumda bile kadının ba-

[57] T. Okiç, *İslamiyette Kadın Öğretimi*, s. 10.

ğışlamama hakkı vardır.

Tek tek örneklerde bile bunca duyarlılık gösterilmesi gereken bir durumu, yasal bir düzeye yükseltmenin hoş görülecek bir yanı yoktur. Çok geri bir dönemin geleneklerinin çağımızda yasa olarak devamı, insan davranışlarına insanlık dışı kuralların egemen kılınmasından başka bir anlama gelmez. Kölelik bilincini aşmış, insanlık onurunu edinmiş hiçbir kadın, bu uygulamayı ilke düzeyinde, de yasa düzeyinde de kabul edemez. Çünkü bu kabul, kendi onurunu aşağılaması, kendini erkek karşısında bir potansiyel suçlu olarak kabul etmesi demektir. Oysa aile geçimsizliklerinde kadının hatası kadar, hatta daha da fazla, erkeğin hatası vardır.

Dolayısıyla kadın erkek eşitliğine ters ve dayakçı bir zihniyetle karşı karşıya bırakan bir yasal düzenlemenin, ahlak dışı olduğunu söylemek, "istismar" değil, aksine insanlık onurunun ilkel yasaların egemenliğinden kurtarılması bakımından, zorunlu bir insani sorumluluktur.

T. Okiç, Nisâ-34'te çok açık olan yaklaşımı günümüz değerlerine uydurabilmek için Kur'an'ı revize etmekte, kendi yorumunu Kur'an'a ortak koşmaktadır. Okiç'e inanırsak, "...endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün..." şeklindeki çok net olan Kur'an yasası doğru değildir; doğrusu "bazı tedbirlerin alınması lazım geldiği ve ancak başka hiçbir tedbir fayda etmediği" zaman, "ancak istisnai olarak" ve "tedbir olarak ve zararsız şekilde dövmeye cevaz var"mış!..

Bu yorum karşısında Allah, öbür dünyada T. Okiç'e; "Be hey gafil, küffarın etkisine girip benim yasalarıma katkılar yapmak sana mı düştü, seni cehennemde yakayım da gör, bana şirk koşmak neymiş! "demez mi?! Yoksa T. Okiç, o zaman, "Ya Allahım 21. yüzyılda kadının dövülmesini açık açık savunmak mümkün değildi. İslamiyet prestij yitirmesin, sana inananlar kuşkuya düşmesin diye, yani senin için yaptım!!" diye savunma yaptığında bağışlanacağını mı sanıyor?

Peygamberin hadisine gelince; önceki sorunlarda da be-

lirtmiştik, İslamiyetin önderi, diğer sorunlarda da "cahiliye dönemi"nin temellerine dokunmadan, kuralları yenileme çabası içinde olmuştur. Ve bunun ürünü olarak, eşini dövmeyi alışkanlık yapan ilkel Arap erkeğini, karınızı "köle gibi"(*) dövmeyin, daha insaflı olun, belki akşama onlarla cinsel ilişkiye gireceksiniz, bunu düşünerek kendinizi denetleyin demektedir. Hadis, kadını "köle gibi" dövmenin önünü almak amacını taşımaktadır. Yoksa Nisâ-34'ün belirttiği gibi, gönülden boyun eğmeyen, yani İslam ahlakı nezdinde "hayırlı" olmayan kadının, terbiye edilmesi için dövülmesini emreden yasayı devre dışı bırakmıyor.

Bu anlamda Muhammed'in, kocasına itaati tam olan –ki bundan ne uç örnekleri anladığını ilerde göreceğiz– kadının dövülmesinden hoşlanmadığı, itaat eden kadına zulmetmeyi iyi bir Müslüman'a yakıştırmadığı, "sizin hayırlınız asla dövmez" hadisinin de bu anlamda olduğunu saptamak; bunun dışında, Okiç'in Muhammed ve Kur'an'a mal ettiklerinin tamamen tahrifat olduğunu söylemek durumundayız. Üstelik Okiç, kendi yaklaşımını savunmak için, Nisâ-34'ü doğrudan aktarmaktan kaçınarak, İslam otoritelerinin, hadis yorumunu da "ehemmiyetsiz bazı varyantlar" diye atlayarak, İslam'a alenen İslam dışı görüşler yamamaktadır.

Konuya ilişkin bir de Tabbara'yı dinleyelim: "...nasihat ve yatak ayırmaktan sonra dövmek mûbahtır demek, her durumda ve her kadını dövmek manasında anlaşılmamalıdır."

"Dövmek eza verecek şekilde değil, hafif olmalıdır... dövmek boşamaktan hayırlıdır. Çünkü dövmek sadece kadına inhisar eder, boşanmak çocukları da mutazarrır edecektir."

"Dövmek bazen mûbah olur. Zira bazı kadınlar ancak bu yolla ıslah olurlar. Bu serkeş kadınlar, dövülmekten çekinmez

(*) Tabbara çevirisinde daha da açık olarak "köle döver gibi döver" deyimi geçiyor ki bu, önceki bölümde köle dövmenin yasaklanması esprisini daha net anlamımızı sağlar. Kölelik işlevlerinde kusur etmeyen köleyi dövmeyi men eden İslam, bu işlevde kusur edenin "köle gibi" dövülmesini kölecinin hakkı görür. Köleden üstün sayılan özgür kadın ise, aynı kusurda "köle gibi" değil, "kadın gibi" dövülür!

ve utanmazlar. Kadının bu ruhen hasta olan kimselerden olması zaruri değildir. Nitekim bazı ruh hastaları da çeşitli eza ve cefadan zevk alırlar."[58]

Görüldüğü gibi pek çoğundan yetkin bir yorumcu olan Tabbara da bu çağdışı yaklaşımı, çağın değerlerine uydurabilmenin sıkıntısı içinde Kur'an'ı revize etmekte, ancak bilimsellik görüntüsü altında alenen saçmalamaktadır.

Kur'an itaatte kusur etmesi veya serkeşlik kuşkusu vermesi halinde kadının dövülmesi yetkisini, "üstün ve hakim" ilan edilen erkeğe verirken, Tabbara'nın bu acı gerçeği yumuşatmak için sergilediği çaba komik kaçmaktadır. Yoksa Tanrı, bu cümleleri söylerken gelecek zamanın değer yargılarının değişeceğini, düşünememiş olabilir mi? Yok "her durumda ve her kadın" dövülmezmiş de, "dövmek eza verecek şekilde değil de hafif olmalıymış" da vb. vb... Bunlar Kur'an'ın açık ifadesi karşısında anlamsız kalıyor!.. Kur'an erkeğe dövme hakkını bir terbiye yöntemi olarak vermiş midir? Buna karşılık ahlaki değerler, dövmeyi hiçbir şekilde bir terbiye yöntemi olarak kabul etmez. Keza bilim, dövmenin kişiliği ve ilişkinin saygınlığını bozan, onu zaafa uğratan bir yöntem olduğunu ortaya koymuş mudur? Bu durumda kendisi bir zaaf anında karısını dövmüş olsa bile hiçbir çağdaş insanın dövme eylemini savunamayacağı açık değil midir?

İkincisi, dövmek boşanmaktan hayırlı ve onu engelleyen, dolayısıyla çocuk haklarını koruyan bir yöntemmiş! Eh, buna da pes doğrusu! Öncelikle kölelik bilinciyle koşullanmamış hiçbir kadının boşanması, dayakla engellenemez. Aksine dayak boşanmaya neden olur. Üstelik dayak-boşanma ikileminde yaşayan bir aile kurumu, zaten mutluluk değil olsa olsa bir eziyet ocağıdır.

Hemen belirtilmeli ki dövmekle ayakta duran bir yuvanın devamında ısrar, ancak verdiği mehri geri kaptırmamak, daha önemlisi "tarlası", "kullandığı malı" olan kadını, diğer malları gibi elinden kaçırmamak tavrı olabilir ancak. Eşler arasında

---

[58] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 388.

sevgi ve uyum kalmamışsa, yuva ancak kadını dövmekle ayakta durur hale gelmişse, en doğru davranış o beraberliği uygarca dağıtmaktır. Elbette ki sıcak bir aile ortamında büyüyen çocuklar anne babalarının ayrılmasından olumsuz etkilenirler. Ama söz konusu olan zaten sağlıklı değil de ancak dayakla korunan bir beraberlik ise, "ilmin ışığı"nda konuşma tekelini eline alan Tabbara da kabul etmek zorundadır ki, dayak olan bir evde büyümektense ayrı anne baba yanında büyümek daha sağlıklıdır. Üstelik, çocukların ardına sığınarak, bir kadını dayakla ailenin devamına zorlamanın da ahlaki bir yaklaşım olmadığı açık.

Tüm bu yaklaşımlardan çıkan sonuç; şeriata göre ailede erkeğin üstün yaratık olarak suç işlemediği, haksızlık etmediği, dolayısıyla dövülmeyi, cezalandırılmayı genel olarak hak etmediği, buna karşılık kadının bunları hak ettiği, sürekli öğüt verilmeyi, kontrol altında bulundurulmayı ve erkeğin iradesine tabi olmayı gerektiren bir yaratık olduğudur. Bilim ve insanlık dışı bu ilkel mantığın, bir de salt kadın cinsi hakkında; "bazılarının ancak dayakla ıslah olabileceği", "dövmenin bazen mûbah olduğu" gibi ruhsal çözümlemelere girişmesi, hastalıklı bir durum oluşturmaktadır. Özetle İslami aile hukuku, ilkel erkek yapısıyla örtüşürken, kölelik bilincini aşmış bir uygarlık düzeyi için kabul edilemez.

Kur'an'ın kadın erkek ilişkilerine ilişkin yaklaşımı ile ilgili olarak başka ayetlerde de ilginç görüşler var: "Kadınlar sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin" (Bakara-233); "Kadınlara yaklaşmaya yemin edenler dört ay bekleyebilirler; eğer yeminlerinden dönerlerse, bilsinler ki Allah bağışlar (Bakara-226); "... Kadınların hakları örfe uygun şekilde vazifelerine denktir. Erkeklerin onlardan bir üstün derecesi vardır." (Bakara-228)[*]

[*] Bir diğer çeviride ayetin daha doğru olarak "Erkeklerin maruf veçhile kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da onların üzerinde hakları vardır. Erkekler onlara bir derece üstündür" şeklinde olduğunu anımsatalım. Bu bir derecelik uçurumun boyutlarını ilerde göreceğiz.

Önceki aktarmalarda geçen, "faydalanılacak mal", "malların en hayırlısı", "huzur ve sükûna kavuşturucu" ifadeleri ile birlikte Bakara'daki "tarla" ve "istendiği gibi" gelinmesi tanımları; kadının İslamiyetin gözündeki anlamını, günümüzün değer yargıları açısından tam anlamıyla irkiltici kılıyor. İlginçtir; Kur'an'ın bu ayetine, onun kadına ne "muhteşem" haklar verdiğine ilişkin atıp tutan demagoji ustalarının "yorum-açıklama" kitaplarında nedense hiç rastlamadık. Pek çok şey gibi haşa huzurdan Allah'ın bu sözünü de hasır altı etmişler! Kur'an'ı günümüz değerleri karşısında savunmak veya ona uydurmak zor iş doğrusu, onları bu açıdan hoş görmek gerek! Salt benzetme düzeyinde bile olsa, insanlığın birbirine eşit iki cinsinden birinin, "tarla" sözcüğüyle tanımlanıp, "üstün" varsayılan diğer cinse, tarla mülkiyeti ve kullanımına ilişkin bir "hukuk" çerçevesi sunulması tek kelimeyle korkunç değil midir?

Erkeğin karısı aleyhine yol aramaması (zulmetmemesi) için kadının tam itaatini şart koşan şeriat, üstüne üstlük onu mülk sahibi egemen cins erkeğin mülklerinden biri sayıyor. Diğer mallardan –iyi, yani itaatli olması koşuluyla– daha "hayırlı" olmaktan başka bir ayrıcalığı olmayan ve Allah onu, alt derece insan (köle) ile üst derece insan (özgür erkek) arasında ikinci derece olarak yaratmıştır. Kadın "tarla"yı, erkeğin "istediği gibi" kullanma (gelip-gitme) hakkının, altının özenle çizildiği bu ayet, aslında ahlaki değerlerin ne kadar gerisinde kalındığını ortaya koymaktadır.

Sahibinin iradesine göre kullanılan, ona mallarını devredeceği ve ruhsal tatmin sağlayacağı çocuklar (ürün), gözünü ve ruhunu haramdan koruyacak cinsel tatmin ve diğer günlük gereksinimlerini karşılayacak hizmetler vermek zorunda olan bu canlı "tarla", verimi düşünce, üstüne daha verimli "tarla"lar alınmak hatta elden çıkarılmak durumuyla karşı karşıyadır. Üstelik bu canlı "tarla"nın elden çıkarılması çok da kolaydır. Bunun için erkeğin talak etmesi, yani "boş ol" demesi yeterlidir.

Bakara-226, önceden Nisâ-34'te gördüğümüz erkeğin ceza keyfiliğini, erkek lehine olmak üzere daha da sınırsızlaştı-

rıyor. Gerek ceza niyetine, gerekse günlük yaşamda herhangi bir iddialaşmada karısıyla cinsel ilişki kurmamak üzerine yemin eden erkeğe, ek kolaylıklar sağlıyor. Böyle yeminlerin geçerlilik süresini dört ay olarak saptayan Kur'an, erkeğin arzuları yemini bastırırsa, bu durumda Allah'ın onu bağışlayacağını belirtiyor. Dönemin koşulları içinde bu belirlemenin öncelikle fazla "karı" edinecek kadar zengin olmayan, ayrıca cariyesi de olmayan Müslüman erkeklerin içine düştükleri "mağduriyetin" giderilmesi amacıyla yapıldığı anlaşılıyor. Ne de olsa onlar, çok karılı ve cariyeli Müslümanlara göre, yemin etmeleri halinde "mağdur" oluyorlar!

Kadına yönelik başka bir aşağılamayla karşı karşıyayız. Bilim bize her iki cinsin cinsel gereksiniminin, eğer insan kendisine yabancılaştırılmamışsa, aynı önemde olduğunu açıklıyor. Kadının da tıpkı erkek gibi onuru, gururu, kızgınlık, sevinç, istek, isteksizlik, sevgi, nefret, vb. tepkileri ve duyguları var. Dolayısıyla insanı bilen ve asgari adalet duygusuna sahip olan biri, erkeğin olağan tepkileri gibi kadının da duygu ve tepkileri olduğunu kabul eder. Sevgi ve olgunluk olan yerde zaten sorunlar aile içinde çözülür diye düşünürsek, böylesi konularda yasa yapma gereği ortadan kalkar. Yok, bu işler çiftlere bırakılamaz, yasal düzenleme de gerekir denecek olursa, asgari adalet duygusu hakların eşit düzenlenmesini gerektirir. Eğer ayırımcılık yapılacaksa asıl adil olan, ezilen cins olarak kadından yana pozitif ayırımcılık yapmaktır. Oysa görüldüğü gibi, Kur'an, bu asgari adaletten uzak ve tek yanlı yaklaşımla, keyfiliği erkeğe, yükümlülükleri ise kadına yükleyerek eşitsiz bir aile hukuku oluşturuyor.

Esasen bugün pek çok Müslüman erkeğin, karısına karşı Kur'an'ın kendine verdiği adaletsiz yetkileri kullanmadığı veya kadının bilinçlenmesi nedeniyle kullanamadığı, keza uygar yasaların ve çevre baskısının da bu haksızlıkları yasakladığı bilinmektedir. Ancak bütün bunlar, Kur'an'ın konuya ilişkin yaklaşımının kabul edilemez niteliğini ortadan kaldırmaz.

Söz konusu "ilahilik" iddiası olmasaydı kuşkusuz ortaya

çıktığı yer ve zaman özgülünde, onun görece ilerici bir işlev gördüğünden söz edilebilirdi. Ancak sürekli ve değiştirilemez kurallar bütünü olduğu iddiası, onun günümüz değerleri karşısında sorgulanarak, adil bir sistem olmadığının ilan edilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Bu zorunluluk ışığında, kadını hem cinselliğiyle aşağılayan hem de onu haklarından yoksun bırakan Bakara-226'nın, mutlaka reddedilmesi gerekir. Bu noktada herkes kendisini söz konusu örnekteki kadın yerine koymalıdır. Kadının kendini haklı gördüğünü, yani kocasının kuşkularını gidermek için yapacak bir şeyi olmadığına inandığını düşünün veya kocasının isteklerine itaatte kusur ettiği için, cinselliği kendisine karşı koz olarak kullanıldığında kendisini nasıl hissedeceğini düşünmeye ya da hissetmeye çalışın. İnsanın, kendisini sadece cinsellikle terbiye edilebilen, arzuları giderilmediğinde "yola gelmek" zorunda kalacağı var sayılan bir cinsel obje gibi hissetmesine neden olacak bu yaklaşım karşısında, onurunu korumaya yöneleceği açıktır.

Burada ahlaklı davranış, yatağına gelmeyen kocasından özür dilemek değil, kendini cinselliğiyle aşağılayan bu davranışa karşı onurunu korumaktır. Yani bu durumda 'itaatsizlik' devam edecektir. Onurlu bir kadının, bu koşullar altında Kur'an'ın ön gördüğü diğer ceza aşamalarına maruz kalmaması ve sonunda kendini kapı önünde bulmaması mümkün değil gibi.

Bu arada iki sorunun altını çizelim: Kadının, cinselliğini yaşaması en doğal hakkıdır Ve insan hakları açısından erkeğin bunu bir baskı aracı olarak kullanması aşağılık ve ilkel bir davranıştır. Cinsellik iki insanın karşılıklı istekleri temelinde ve kişilerin karşılıklı duygu ve arzularını dikkate almayı gerektiren, sevginin eşler arasında insanca yaşanması halidir. Onu bir ceza konusu yapan bir mantık kendi kimliğine yabancı birinin mantığı olabilir ancak. Eşlerin birbirlerine kızgınlıkları, soğumaları veya sevgilerini cinsellikle gösteremeyecek özel durumları hariç, cinsellik, bir aile ilişkisinde pazarlık

konusu yapılamayacak doğallıkla yaşanmak durumunda olan, eşler arası ilişkinin ayırıcı özelliğidir. Böyle bir eylemi koz olarak kullanmaya kalkan kişi hangi cinsten olursa olsun o beraberliğin doğallığını yok etmiş olmakta ve karşısındakini aşağıladığı gibi kendini de aşağılamış olmaktadır.

İkinci sorun ise adil bir hukukun ezilenden, zayıftan yana olma niteliği ile ilgilidir. Şeriat bu temel kuralı, genelde bir egemen sınıf, özelde bir erkek hukuku olarak her ayrıntıda çiğnemektedir. Her konuda erkeği muhatap alması, onu kadına göre üstün sayması, kadını bir mal, bir hizmet nesnesi olarak sunması, aile dengesini kadının tam itaati temeline oturtması, çok eşliliği erkeğe "hak" olarak tanıması, "karının" cennete gitme olanağını kocasına sunduğu hizmetle ölçmesi, vb. kurallar bunun en açık göstergesidir. Çağımızda ulaşılan ahlaki düzey ise hukuku, zayıf olanı koruması, onun haklarına güvence olması oranında adil ve ahlaki kabul etmektedir. Bu açıdan şeriat hukuku, adaletten uzak ve ne yazık ki ahlak dışıdır.

Şimdi yukarıdaki belirlemeleri akılda tutarak şeriatçı demagojilere kulak verelim ve "hor ve hakir görülen kadın o durumdan en yüksek seviyeye" nasıl çıkarılmış görelim:

"Avrupa'da kadın, dilsiz hayvan yahut kovulmuş şeytan veya insanlık dışı bir yaratık sayılırken, İslam kadını insanların çoğalmasının temellerinden ve ayrıca insanlar için bir nimet bir lütuf olduğunu açıkça ilan etti: 'Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratan, ondan eşini, ikisinden de birçok erkek ve dişileri üreten Rabbimize isyandan sakının.' (Nisâ-1)"[59]

Dikkat edilirse Tabbara, tıpkı Kur'an'da olduğu gibi, "insanlar" sözcüğünü erkekler anlamıyla kullanmaktadır. Aktardığı ayet ise, kadının "insanlık için bir nimet ve lütuf olduğunun açıkça ilanı" olmayıp sadece, canlıları yarattığı iddiasından hareketle Tanrı'dan korkulmasını, ona isyan edilmemesini belirtiyor. Öte yandan insanlar (erkekler) için bir nimet ve

[59] Tabbara, a.g.e.

lütuf olmanın onu nasıl değerli kıldığı da ayrı bir sorun. Çünkü Nisa suresinde de çok açık olarak "insanlar" diye yalnızca erkeklerle konuşulur. Hâl böyleyken Tabbara, daha ileriki sayfalarda, hem de Nisâ-34 gibi çok açık bir ayetten hareketle, İslamiyet "kadın ve erkeğin bütün haklarda eşitliğini ortaya koymuştur"[60] iddiasında bulunarak, yaptığı alıntıların anlamını değiştirmektedir. Dolayısıyla Tabbara da, bu ve diğer pek çok ayetin yorumunda diğer İslamcıların yaptığı gibi kendini Allah'a ortak koşarak İslami mantık çerçevesinde bir müşrik olmaktadır. Devamla; "İslam, kadınların da erkekler gibi işledikleri amellerin sevabına layık olduklarını belirtir: '... erkek veya kadın olsun her kim mümin olur da iyi işler yaparsa, cennete girerler...' (Nisâ-229)" der.[61]

Tabbara, önceki örnekte de olduğu gibi yine demagoji yapmaktadır. Bunu kavramak için öncelikle kadınların, karşılığında cennet vaat edilen "ameller"de erkeklerle aralarındaki nitelik farkını anımsamak gerekir: Kadının kulluk vazifeleri ve kocasının namusu sayılarak kendini dış dünyadan korumak dışında, İslam'ın kendisine saptadığı üçüncü temel görevi, kocasına tam itaat etmektir. Bu mantık içinde cennet ancak kocasının kendisinden razı olması halinde kadın için ulaşılabilir bir yerdir. Çünkü kadın için kocasının rızası Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanın ön koşuludur! İtaatsizliği bekleyen akıbet ise cehennemdir! Tabii dünyada kapı önüne bırakılmak da cabası! Yeter ki koca Allah'a isyan edenlerden olmasın. Hadisler tam tamına öyle diyor.[62] Yani kadınla erkeğin cennete gitmeleri için dayatılan ameller, eşitlikten uzak ve erkeğinkinin aksine, kadını köleleşmeye zorlayan bir kurallar bütünüdür.

En ilginç de Tabbara'nın bu alıntıları yaptığımız bölüme "İslam'ın Kadını Hürriyetine Kavuşturması" başlığını uygun bulmasıdır. Ancak sonraki sayfalarda "kavuşturulan" bu "hür-

---

[60] A.g.e., s. 380.
[61] A.g.e., s. 378.
[62] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 106-107.

riyet"in ne menem bir şey olduğuna ilişkin, en küçük bir açıklama görülmez. Anlaşılan şeriatın kadını köleleştirdiği gerçeğinin ifade edilmesinin, Tabbara ve benzerlerinde neden olduğu ağır kompleks, bölüm içeriği ve İslami gerçeklikle ilgisiz başlıklarla görüntüyü kurtarmak gibi, basit yöntemlere baş vurmalarına neden oluyor.

Y. Kandemir ise, yukarda aktardığımız somut gerçekler karşısında sözü şöyle boğuntuya getiriyor: "... tıpkı bir dolma tüfek gibi hep aynı saçmaları fırlatır dururlar... söz bu vadiye dökülünce, Osmanlıları bahane ederek İslam'da kadının ezilmişliği, zulme uğramışlığı üzerine söylenen bir cümle nakaratı, kadınlık uğruna, tıpkı elinde gitarıyla sevdiğinin penceresi önünde serenat yapan Frenk âşıkları gibi büyük bir heyecanla tekrar eder dururlar."[63]

Belki böylesi söz kalabalığı ile bazı koşullanmış insanları büyülemek mümkün, ama mevcut gerçeklik karşısında bunların hiçbir değeri yoktur. Üstelik kadına karşı onca ayet, hadis ve uygulama ortadayken, böylesi demagojik söylemle gerçeği maskelemenin, hele "14 asır önce" diyerek bunu doğru olmaya ölçüt göstermenin hiç mi hiç yararı yoktur. Eğer 14 asır önce yazılmış olduğunu söylerken, bu yazılanların Muhammed elinden çıkmış olduğunu da kabul ediyorsanız, hiç kuşku yok, İslamiyetin getirdiği ehven-i şer reformist düzenlemeleri takdir etmek mümkündü. Ancak Kur'an'ın, her şeyi bilen, her şeyi düzenleyen ezel-ebet bir gücün ürünü olduğu iddia edilince, o zaman 14 asır gibi insani ölçüler geçerli mazeretler olamıyor.

Kendimize soralım; "ileri toplumlarda kadınların yorucu mücadeleler sonucunda elde etmeye çalıştığı hakları, İslam bundan14 asır önce kendiliğinden lütfetmiş" (Kandemir) midir gerçekten? Erkeğin üstün, karar verme yetkisinde, dört kadınla evlenme, hâkim olabildiği cariyenin ırzına geçme, kuşkulandığında kadını cezalandırma hakkına sahip olan cins

(63) Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 212.

sayılması, cennete gitmek için erkeğe itaati ön koşul yapması, kadın sözünü yarım erkekle özdeşleştirip, mirastan yarım pay vermesi, kadını evde ikamete mecbur etmesi vb. gerçekleri ile şeriatın, kadının çağımızda elde ettiği hakları ona 14 asır önce verdiği iddiası, birbirini yalanlamaktadır.

Görüldüğü gibi Kandemir, klasik yönteminde ısrar ediyor, demagoji yapıyor; yapmak da zorunda, çünkü şeriatın kadın erkek arasında dayattığı uçurum ortadayken, kadın-erkek eşitliği sorunu üzerine demagoji yapmadan, saldırmadan, sakin sakin tartışması mümkün değildir. Hem zaten öyle olsa tartışmaya öncelikle, Kur'an ve hadislerdeki kadını aşağılayan ifadelerin yorumundan başlama cesaretini gösterirdi.

Kandemir'in de dolaylı olarak kabullenmek zorunda olduğu gibi, cinsler arası "farklılıklar, akli ve ruhi kabiliyetler yönünden, zekâ, irade, sabır ve çalışma bakımından iki cins arasında bir üstünlük" meydana getirmez. Tam tersine var olan farklılıklar, esasen kadınla erkeğin doğumdan itibaren farklı bir yaklaşımla eğitilmelerinden, erkeğin egemen, kadının bağımlı olmaya yönelik bilinçlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ve kuşkusuz evlilik sonrasında da devam ettirilen bu eşitsizlik durumu genelde kadınları erkeklere göre daha geride bırakmaktadır. Ancak bu farklılık insan yapısından veya dinsel deyişle "Allah'ın iradesinden" değil, erkek egemen kültürün, kadının toplumsal üretkenliğini ve yeteneklerini körelten adaletsiz işbölümünden kaynaklanıyor.

Elbette ki feodal bir ortamda, bağımlılık bilinciyle erkeğe göre hor görülerek, "ayıp", "günah", "yasak" vb. koşullamalarla, eğitim olanakları kısıtlanarak, dışarı çıkma inisiyatifi köreltilerek, ev işleri ve çocuk bakımı gibi yoğun yıpratıcı, ama hep aynı şekilde tekrarlandığından yaratıcılığı körelten işlere mahkûm edilen kadının, pek çok alanda erkekten geri kalması doğaldır. Bu gerçekleri hasıraltı eden Kandemir ve benzerleri, "öbür dünya" umudu ve korkusu temelinde koşullandırılmış insanlara; "kadın erkekten daha çabuk usanır, yorulur, düşünce ve görüşleri daha çabuk değişir, daha heyecanlı ve duygulu

olduğu için çabuk infiale kapılır ve gördüğü hadisenin tesirinde kalır..."[64] görüşünü rahatlıkla "bilimsel gerçek" diye yuttururlar. Kadının yetenek ve gücünü körelten kuralları "Allah vergisi" diye ileri sür ve bunların sonucu kadının geri kalmışlığını da "nesnel durum" olarak "Allah'ın erkeği üstün yarattığı" masalına kılıf yap; sonra kadının karşısına "müşfik ve onu himaye eden" bir konumla dikil! Bu mu ahlak?

Görüldüğü gibi, erkek adına kadına kurulmuş tipik bir tuzak ile karşı karşıyayız. Sanki kadın yüceltiyormuş gibi bir göz boyamayla sunulan bu tuzağın küçüklükten beri bağımlı kılınmış, erkeğe hizmet etmeye koşullanmış kadın üzerinde etkili olduğunu da kabul etmek zorundayız. Dayatılan tuzağa gönüllü olarak düşmemesi halinde kadın, en başta cehennem korkusunun rahatsızlığını duyar. Bu kadarla da kurtulamaz; erkeğin onu dövmek ve cezalandırmak, üstüne başka kadın almak veya cariyelerle cinsel ilişki sürdürme gibi kadının yapması halinde "namussuzluk" sayılan daha pek çok "hak"kı vardır. Ama kadın bu adaletsiz, onur kırıcı durumlara karşı çıkması halinde "boş ol" denilerek kapı önüne bırakılmak durumuyla karşı karşıyadır.

Bunca gerçeğin üzerine Kandemir'in şu sözlerini de hazmetmeye çalışmalıyız: "İşte bu ve benzeri durumlar sebebiyle İslam dini, kadınla erkek arasında tam bir eşitliği değil, vazife ve işlerin bedeni ve ruhi kabiliyetlere göre taksimini hedef almıştır. Kadınla erkeğin eşit olduğu hususlar da vardır elbet"[65] diyor.

Hemen belirtelim ki biz hiçbir yerde kadınla erkeğin gerçek anlamda eşit olduğuna ilişkin en küçük bir yaklaşıma –Tanrı'ya karşı olan yükümlülükler hariç– rastlamadık. Buna karşılık Kur'an'da ve hadislerde erkeğin üstünlüğü tekrar tekrar belirginleştirilir.

İşte bu eşitsizlikleri vurgulayanlara atfen; "bu serenatları

---

[64] A.g.e., s. 213.
[65] A.g.e., s .213.

yapanların dikkate almadığı en önemli husus şudur: Kadını yaratan, yarattığı bu varlığının üstün özelliklerini bilen ve bu sebeple onu bazı bakımlardan erkekten farklı yaşamaya sevk eden Allah'tır. Kadının İslam dininin gösterdiği tarzda yaşaması, huzuru, rahatı, mutluluğu ve görevlerini rahatça yapabilmesi için şarttır."[66]

Bilimin gelmiş olduğu noktada, gerek tarihsel düzeyde on binlerce yıl kadın egemenliğinde süren anaerkil toplum gerçeği, gerekse beyinsel işlevler noktasında kadının erkekten geri olmadığı bilimsel gerçeği karşısında İslamcıların, başta "erkeğin kadından üstün yaratıldığı" ve kadın-erkek arasındaki ilkel işbölümünün "ilahi bir düzenleme" olduğu iddialarının kabul edilemeyeceği açıktır.

Y. Kandemir de Tabbara gibi ayetlerin anlamını çarpıtarak durumu kurtarmaya çalışmaktadır: "Kadın şahsiyet sahibidir, kadının insan olduğunu bile düşünmek istemeyen bazı Frenkler, onun hayvan mı yoksa şeytan mı olduğunu münakaşa ediyorlardı. İslam dini gerçeği bunlara şöyle anlattı: 'Ey insanlar! Gerçek şu ki biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. (Hucurat-13)'"[67]

Her kimse ve nerede demişlerse Kandemir'in "Frenkleri", demek ki insanlığın bir dişi ve bir erkekten üretiğini bilmiyorlarmış –örneğin leylekler tarafından getirildiklerini sanıyorlarmış! – gibi bir sonuç çıkıyor bu spekülasyondan. Ek olarak, "Frenkler" tarafından "şeytan" olarak aşağılanan kadının, insanı doğuran yaratık olmasının, kadının bir şahsiyet sahibi olduğunun ispatı olarak sunulmasına ne demeli? Diyeceğimiz, böyle ilgisiz alıntılarla gerçeği bulandırmak zaaf göstergesidir. İlk insandan beri insanların bir dişi ve erkeğin birleşmesinden üredikleri bilindiğine göre, bu ayet en küçük bir yenilik, en küçük bir açılım da sunmamaktadır.

Üstelik kadının şeytana benzetilmesi düşüncesi, İslami

(66) A.g.e., s. 214.
(67) A.g.e., s. 216.

belgelerde alenen ifade edilir: 'Gençlik delilikten bir şube (dal)dır. Kadın, şeytanın (avını yakaladığı) tuzağıdır" diye şeytan ile kadın arasında bağ kuran bizzat Muhammed'dir.[68] Daha ötesi değişik hadis ve ayetlerde, 'eğri', 'zararlı', 'fitneci', 'küfürbaz', 'nankör', 'şeytan', 'uğursuz', 'kötü', 'eksik akıllı', 'cehennem odunu' diye nitelendiğini, eşek, domuz, kara köpek, at gibi hayvanlarla, tarlayla, mallarla özdeş kullanıldığı, "faydalanılacak bir mal" olarak görüldüğü ortadayken, şeriatın kadına bakışta, her kim ise o "Frenkler" den daha olumlu olduğu iddiası nasıl ileri sürülebilir?

Yine Kandemir; "İslam dini ruhi ve dini bakımdan kadınla erkek arasında bir fark bulunmadığını ilahi fermanlarla ilan etti: 'Erkek veya kadın mümin olarak kim faydalı işler yaparsa, işte onlar cennete girerler; kendilerine zerre kadar zulüm yapılmaz (Nisâ-124)"[69] der.

Şimdi birlikte düşünelim: Bu ayetin, İslam'ın kadını yücelttiği, onu erkekle eşit kıldığı, kadını ezdirmediği anlamında değeri nedir? Hele kadının "faydalı işleri" temelde erkeğe hizmetle belirleniyorsa. İnsan, Kandemir ve diğerlerini okuyunca, sanki Hıristiyanlar ve Yahudiler cenneti kadınlara kapatmışlar gibi bir sonuç çıkarıyor. Oysa aralarında ufak tefek farklılıklar olmakla beraber tüm tek tanrılı dinler, köleci toplum kültürünün ürünü olarak, kadını erkeğe göre ikinci derece varlık olarak kabul eder. Aşağılanma düzeylerinin farklılığı öze ilişkin değil, biçimseldir.

---

[68] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 190.
[69] Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 218.

V. Bölüm

İSLAMİYETTE ÇOK EŞLİLİK VE KADIN HAKLARI

Kadının konumuna ilişkin İslamcı perspektifi genel olarak inceledik. Şimdi de İslamiyetin kadını "özgürlüğe kavuşturdu"ğu, "yüceltti"ği, "cahilliye devri"ndeki sınırsız evlenme hakkı "saygısızlığını ortadan kaldırdı"ğı iddialarını da anımsayarak, diğer ayrıntıları inceleyelim:

Bu konudaki en kritik ayetlerden biri olan Nisâ-3'te şöyle denir:

"Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlara değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuzla yetinmelisiniz."

Söz konusu bu ayetin bir diğer çevirisi ise şöyledir: "Eğer yetim kızlar arasında hakkında adalet edememekten korkarsanız, sizin için helal olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder alarak nikâhlayın. Eğer adalet yapmayacağınızdan endişe ederseniz, o zaman bir kadın yahut sahip olduğunuz bir cariye ile iktifa edin. Bu sizin eğrilip sapmamanız için daha uygundur."[70]

---

[70] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 393.

Kur'an'dan aktarmaya devam edelim: "Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın... Nisâ-20) [1. ve 2. dereceden akraba kadınlarla evlenmenin haram olduğunun belirtilmesini takiben–E.A] ... Kadınlarınızın yanında kalan üvey kızlarınız haramdır –ama onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur– ... (Nisâ-23) Evli kadınlarla evlenmeniz haram kılındı. Sahibi bulunduğunuz cariyeler müstesna, bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunlardan başkasını, zinadan kaçınıp, kabil, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin... (Nisâ-24)"

Görüldüğü gibi hayatın öznesi olarak yalnızca erkeği alan, ona seslenen, hukuku ona göre düzenleyen, Nisa (kadınlar) adlı bu sure, adının aksine kadının haklarını değil, erkeğin hukukunu oluşturmakta, bizzat bu haliyle kadınlar açısından sorunlu olmaktadır. Bir diğer gariplik ise kadınlara erkekler üzerinden seslenilmesidir. Bu metinde esas olarak erkeklere kadınlar hakkında ne yapacakları anlatılmaktadır. Özetle; adı kadınlar olan ama muhatap olarak erkeği alan, düzenlemelerinde onun keyfiliğini kollayan, iki cinse birden seslendiği yerlerde erkek egemenliğinin altını çizen, kadının buna göre davranması gerektiğini dayatan oldukça garip bir ifade tarzı ile karşı karşıyayız.

Nisa suresinde net olarak görüldüğü gibi İslamiyet, erkeğe, hoşuna giden kadınlardan (aynı anda) dört tanesi ile evlenmesine "hak" olarak tanır. Evliliğin gerçekleşme biçimini incelerken de göreceğimiz gibi, çok eşliliğin bir hak olarak altının çizilmesinin ortaya koyduğu en yalın gerçek, İslamiyetin aşka olan yabancılığıdır. O evlenmeyi birbirini seven iki cinsten insanın zorluk ve mutlulukta hayatı birlikte yaşamaları olarak değil, erkeğin cinsel ihtiyaçlarını karşılayan, neslinin devamını ve bu yolla güçlenmesini sağlayan ve ev hizmetlerini yapan bir araca sahip olmak olarak ele alır. Zenginliğiyle orantılı olarak erkeğe, daha çok kadınla daha zengin cinsellik yaşaması, daha çok çocuk sahibi olması ve neslini güçlendirmesi için, çok eşliliği bir hak olarak verir.

Açıkça görüldüğü gibi ayette –sonradan göreceğimiz tüm çarpıtmalara rağmen– esas olan çok eşliliktir. Ayetin söylediği şudur: "Eğer velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapacağınızdan korkarsanız", çok evliliği "hoşunuza giden diğer kadınlarla" gerçekleştirin; "şayet aralarında adalet yapamayacaksanız" yani "adaleti" gerçekleştirmek için gereken maddi güçten yoksunsanız, işte o zaman dörtten geriye saymaya başlayın ve "adaleti" gerçekleştirebileceğiniz kadarıyla evlenin. Yok, bunu da sağlayamayacak kadar yoksulsanız, cariyenizle idare edin –buraya hadisi de eklersek– hem cariyeniz yok hem de bir cariye bile alamayacak denli sefalet içindeyseniz, o zaman da oruç tutunuz!

Kimi iddiaların aksine burada "adalet"ten kastedilenin, evlenilecek kadınların başlık paraları ve geçindirme gereksinimlerinin karşılanması olduğunu belirtelim. Kaldı ki bilimsel bir gerçek olarak, adet kanaması nedeniyle ayın sınırlı bir zamanı ve doğumun yakın öncesi ve sonrası hariç, kadının cinselliği yaşama kapasitesinin, yapısal olarak erkeklerden yüksek olduğu biliniyor. Sevginin cinsellikle bütünlemesi gerekliliğini göz ardı edip, kişiden kişiye değişen performansı da bir yana bırakırsak; salt cinsel ilişki potansiyeli bakımından, kadınlar erkeklerden daha güçlü bir fizyolojik yapıya sahiptir. Dolayısıyla konuyu, insani boyutundan arındırıp bir kapasite sorununa indirgeyecek olursak, erkeğin değil kadının çok evlilik hakkını savunmak bile daha mantıklıdır.

Daha önemlisi çok eşlilikle çerçevesinde cinsellik, yaşamı tüm sorunlarıyla birlikte yaşayan eşlerin karşılıklı istekleri ile gerçekleşenden nitelik olarak farklıdır. Bu erkeğin kendi "adalet" anlayışı ve cinsel performansına bağlı, kadının ruh haline ve duygularına saygısız, mekanik bir cinsel birleşme eyleminde, kadın, sıra kendisine geldiğinde hasta veya kocası isteksiz ise "hakkını" kaybedecektir. Kocası diğer eşleriyle birlikteyken çok doğal olarak kıskançlık, eziklik yaşayacak ve gerek kendisiyle olduğu gerekse de olmadığı tüm zamanlarda cinselliğiyle aşağılanmaya devam edecektir.

Özetle kadın için çok eşlilik, gerçekte mutluluk ve sıkıntının ortaklaşa paylaşılmadığı, sürekli bir aşağılanma ortamından başka bir anlama gelmez. Bu noktada sorun, cinsel ilişkinin nikâhlı ya da nikâhsız yapılmasında değil, iki insan arasında insanca bir yakınlaşma yaşanıp yaşanmamasında düğümlenmektedir.

Dolayısıyla bu noktada ahlaklı tutum, kadının isteğine rağmen cinsel ilişkiye zorlanmamasıdır. Erkeğin cinsel talebini "hak" adına zorla dayatması ya da bir diğer –fahişe, cariye veya nikâhlı– kadınla yaşaması, gerçekte ahlak dışıdır. Üstelik bu yaklaşım, erkeği iradesi ve duyarlılıklarını denetleyen bir insan olmaktan çıkararak, davranışları dürtüleriyle belirlenen sıradan bir canlı derekesine düşürür.

Üstelik önceden de belirttiğimiz gibi kadın, aynı süreçte sınırsız cinsel ilişki yaşayabilecek bir yapıya sahipken, erkek fizyolojik olarak bundan yoksundur. Dolayısıyla kendi çok eşliliği için kadının belli dönemlerini bahane yapacak olan erkek, asgari bir tutarlılıkla bile, kadının da çok eşliliğine hak tanımak zorundadır. Eğer ilişkiyi fuhuştan ayıran ölçüt nikâhtır deniliyorsa, bu durumda ahlaki tutarlılık, kadının da pek çok erkekle resmi evliliğini meşrulaştırmayı gerektirir. Çok eşlilik kadın için söz konusu olunca –tarih kadın çok eşliliğini meşru kabul eden ahlaki normların olduğu dönemlere de işaret eder– gelenekçi erkekler hemen itiraz edeceklerdir. Oysa sorun, çok eşliliğin erkek veya kadın için yaşanmasında değil, bizzat kendisindedir.

Şimdi söz konusu ayete geri dönelim: Burada sözü edilen çok eşli evlenmede "adalet", temelde maddi güç ile sağlanır. Yani bir eşe verilen yaşam düzeyinin diğerlerine de sağlanması, birinin refah içinde yaşatılırken diğerinin zor yaşam koşullarına terk edilmemesi gibi... İslami hukukta, işte bu "adaleti" sağlayacak zenginlik oranında, çok eşlilik gerçekleşebilir bir "hak" olmaktadır. Ancak nasıl anlaşılırsa anlaşılsın Kur'an bu noktada da erkeğe açık kapı bırakmayı ihmal etmez. Nitekim erkeğe, "adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız, ka-

dınlar arasında eşitlik yapamayacaksınız, bari bir tarafa kalben tamamen meyletmeyin ki diğerlerini askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız" (Nisâ-129) der. Yani "erkeğin bir tarafa ifratla meyledip diğerini sanki kocası yokmuş gibi sevgi ve şefkatten yoksun bırakmaması",[71] "karıları" karşısında uygulamak zorunda olduğu İslami "adalet"in ölçüsü olmaktadır.

Esasen çok karılılığın bizzat kendisi adaletsizlik olduğundan, bunu doğal gören ilkel erkek bilinci her defasında yeni eşine daha çok meyledecek, rutin hale gelmiş eski ilişkilere oranla, başta cinsellik olmak üzere her açıdan yeni eşini tercih edecektir. Diğer eşler için 'adalet' adına yapılacak ise, onları sanki kocaları yokmuşçasına bir yoksunluk içine terk etmemekten ibaret olacaktır. Bu ayrıntı çok karılılığın adaletsiz yapısını daha da belirginleştirmektedir.

Eskiyen ya da sevgi ve ilgiden yoksun olan kadın, kocasını yeni eşlerle paylaşırken yaşadığı cinsel aşağılanma ve bunalım yetmezmiş gibi, manevi açıdan da aşağılanma yaşayacaktır. Kadınlar için "kader" olarak kabullenilen bir durum, gerçekte içten içe bir mutsuzluk, acı, aşağılanma sonucu, kişilik bozulması yaratarak, eski eşlerden olma çocuklar üzerinde de sağlıksızlık bir psikolojiye neden olacaktır. Şeriatçılar da bu gerçeklerin farkında aslında, ama onlar cennetlerini riske atmamak için olsa gerek; "çok karılılık kimseye zarar vermez, tek zarar gören kişi, üzerine ortak gelen kadındır. Ama unutulmamalıdır ki bu psikolojik bir zarardır ve bir süre sonra ortadan kalkar" diyerek soruna "çözüm" getiriverirler!

Bir başka sorun da Nisâ-3'ün girişindeki yaklaşımdır. Dikkat edilirse orada, "velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsınız" denilmektedir. Burada şeriatın ehven-i şer "adalet"inin çok net bir yansıması var. Yani mal sahibi olup da kimsesi olmayan, büyüklerini savaş veya hastalıkta yitirdiğinden büyütülmesi için kendine emanet edilmiş yetim kız çocuğu, evlenecek yaşa

[71] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 394.

gelince, salt mirasçısı olduğu mal nedeniyle, yanı sıra mehir vb. hususlarda karar veren de aynı kişidir. Söz konusu kızı eş yapmak gibi bir yaklaşımla evlenmek şeklindeki haksızlıktan "korkarsanız"(!), onu başkasına verin, kendiniz başkasıyla evlenin öğüdü veriliyor.

Belirttiğimiz gibi buradaki adalet tipik bir kötünün iyisi "adalet"tir. Üstelik durumu kendi içinde bile hazmetme güçlüğü çeken erkeğe seslenilmektedir. Bu yetim ama mal sahibi kızla evlenmeyi içinden geçiren erkek, büyük bir olasılıkla böyle bir kuşku içinde olmayacak, aksine kendini diğer erkeklere oranla kızı, daha iyi sahiplenecek bir kişi olarak görecektir. Ahlaki problem, yetim olarak kendine emanet edilmiş, diğer çocuklarıyla birlikte evinde büyümüş bir kız çocuğunun, evlilik çağına geldiğinde, o evin babası tarafından kendine "karı" yapılmasının meşru görülmesindedir.

Nisâ-20'de açığa çıkan başka bir gerçek ise daha da ilginçtir. Önceden de belirtmiştik, İslam dört eş sınırını bir aradaki eşler olarak ele alır. Eşlerden biri ölünce eşler yeniden dörde tamamlanabilir, yeter ki eşlerini dörtlemek isteyen, onları geçindirecek kadar zengin olsun. Nisâ-20 daha ileri giderek dört eşi olduğu halde yeni birisiyle evlenmek isteyen zengine, ek bir kapı açmaktadır. Erkeğin yeni eş almak için eskilerden birini boşamasını meşru saymaktadır. Tek bir şart vardır bu durumda, O da boşanacak eşe önceden verilmiş maddi armağanların kendisinde bırakılmasıdır. Burada, kadının kendi üzerine alınan eşlere katlanması şeklindeki aşağılama, daha ileri götürülerek yeni bir eş için kendisinin terk edilmesi boyutlarına ulaşmaktadır. Durum, neresinden bakılırsa bakılsın haksız ve dolayısıyla ahlak dışıdır. Daha da ötesi kadının bir meta olarak kullanılması ve istendiği zaman bu kullanılmanın karşılığı olarak kendine verilmiş parasıyla (mehir-armağan vs.) birlikte, kapı dışarı edilmesinin "normal" sayılması ile karşı karşıyayız. Bu tablonun metres ilişkisinden özde bir farklı olmadığı ortadadır. Kadının nikâhlı alınmış oluşundan kaynaklanan biçimsel fark dışında. İki durumda da kadın, kendi-

sinin de taraf olduğu bir aşkla değil, lüks veya normal bir yaşam düzeyi karşılığında mehirle (yani evlilik karşılığı kadına verilen satış bedeli) alınmakta ve erkeğin keyfince belirlenen bir süre sonra da terk edilebilmektedir.

Nisâ-24'te ve diğer kimi ayetlerde de ifade edildiği gibi, cariyeler zaten efendinin malıdır. Erkek kölelerden farkla cariyelerin kölelik görevleri içinde efendisinin canı istedikçe onun cinsel arzularını tatmin etmek de vardır. Onlar "Allah"ın erkeğe farz kıldığı hükümler" içinde yer alırlar! Burada resmi bir evlilik, cariyeye mehir verme, satılmaktan kurtulma, cinsel kullanımdan sonra "özgür" statüye geçme gibi kazanımlar(!) da yoktur.(*) Dolayısıyla aşağılanma daha da katmerli boyutlardadır. "İslami ahlak" demagojisiyle fuhşun temel ölçütü sayılan nikâhsız cinsellik açısından bakılırsa, açıkça fuhuş söz konusudur.

İşin bu cariyelerle ilgili kısmı, Evtas mevkiinde Müslüman olmayan Araplardan elde edilen kadınların, nasıl bir hukuk uygulanacağı sorununa yanıt getirmektedir. Nisâ-24'te, esir evli kadınlarla, cinsel ilişkiye girmenin günah olup olmayacağı konusunda kafası karışan Müslümanlara, bunun Tanrı katında günah değil "hak" olduğu şeklinde yol gösterilmektedir. Hadisle de onaylandığı gibi, bu ayetle özgür ve Müslüman evli kadınlarla evlenmenin haram olduğu, ancak dul olmaları halinde ve mehirlerini vermek koşuluyla onlarla evlenilebileceği, ama buna karşılık kılıç gücüyle ele geçirilen, yani "harp esiri olarak sağ ellerinizin sahip olduğu kadınların bu kuralın dışında olup, sizin için helal kılındığı" anlatılmaktadır.(72) Çünkü bu anlayışa göre "harp sahasından esir olarak getirilen kadınların memle-ketlerindeki nikâhları bozulmuş" varsayılır.

Özgür ve Müslüman kadınlara gelince, onlara ilişkin düzenlemenin de insanlık onuruna uygun olmadığı açıktır: Nite-

(*) Doğrusu cariyeden çocuk doğarsa ve ondan sonra gün gelip efendi ölürse, işte ancak o zaman cariye "özgür" olma hakkı elde eder.

(72) *Sahih-i Müslim Tercümesi*, c. 4, s. 381.

kim Nisâ-24'te; "Onlardan faydalanmamıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin" denilerek, onca ahlakçı söylemin ardındaki yalın gerçek, bütün açıklığıyla ortaya konulmaktadır. Burada kadın, "mehir" karşılığıyla kendisinden faydalanılan, alenen satın alınmış bir mal konumundadır. Merak ediyoruz, bu tabloyu hangi kadın onuruna yedirebilir? Kendi insanlıklarını, güzel dünyalar üreten duyarlılıklarını, anne, sevgili, kardeş kimliklerini çiğneyerek, onları bir saatlik veya süresiz satın alınan bir nesneye indirgeyen bu anlayış, ahlaki gelişimimiz için sorgulanmak zorunda. Üstelik bu anlayışın, kendi gerçekliğinin üstünü örtmek istercesine, "namus", "ahlak" vb. kavramlarla ortalığı toza dumana katması, kendi dışındaki her düşünce ve dini, ahlaki temelde yargılayıp yadsıması üzerinde özellikle düşünülmelidir.

Diğer bir çarpıcı örnek Nisâ-23'deki anlatımdır. Önceleri biz de anlamakta, daha doğrusu anladığımız gibi olduğuna inanmakta güçlük çekmiştik. Oysa çok açık: 'Evlendiğin kadın kız çocuğu sahibi ise ve evlilik işlemleri bitirildiği halde henüz daha gerdeğe girmeden onun kızını görüp anasından daha çok beğenmişseniz, bu durumda anasını boşayıp kızı almakta size bir engel yoktur' deniliyor. Bu ürpertici durum üzerine ayrıca yorum yapmak gerekmiyor. Ama salt bu ayet bile, Kur'an'ın, 7. yüzyıl Mekke-Medine'deki egemen sınıf erkeği kültürüyle örtüştüğünü ve bu niteliklere uygun bir zihnin ürünü olduğunu, kanıtlamaya yeter. Bu noktada soğukkanlılığımızı takınabildiğimizde; Allah'ın işi mi kalmadı –diyesi geliyor insanın–, dünyanın onca sorunu varken kalkmış, kızını görüp anasından çok beğenince, önceden nikâhladığı anasından vazgeçmek isteyen Arap aristokratının keyfine çare önersin! Dine ve Tanrı'ya en temiz duyguları ile inanan insanlar, sorunu bu boyutuyla da düşünmelidirler.

Özetle şeriat, erkeğin, ana, kardeş, hala, teyze, yeğen, sütanne, sütkardeş, karının annesi ve kızları ve oğulların eşleri ve iki kız kardeşle aynı süreçte evlenmesini kabul etmemekle birlikte, bunların dışında erkeğe, tüm değerleri çiğneyen geniş

bir özgürlük alanı vermiştir. Henüz gerdeğe girilmemiş eşin hoşa giden kızı, vasisi olunup evlilik çağına gelmiş kız çocuğu ve genel olarak tüm kadınlarla, rayiç bedelden mehirleri ödenmek ve aynı anda dördü geçmemek kaydıyla, evlenmek erkeğin hakkı olarak kabul edilmektedir. Yeni bir eş için, eski eşlerden birini boşamak da bu hakka dahildir! Bu arada cariyeler zaten Allah'ın emri, helal kılınmıştır! İşte ancak bu "meşru" çerçevenin dışına çıkıldığı zaman –örneğin birbirine âşık olan iki insanın gönüllerinin sesini dinleyip birlikte olmaya kalktıklarında– "zina" yapmakla yargılanmaktadır! Tabii bütün bu insanca sevgiyi ve saygıyı dışlayan ayrıcalıklar, genelde erkeğe verilmiş gibi görülse de gerçekte, İslam'ın keskin sınıf mantığına uygun olarak erkeğin zenginliği ile orantılı gerçekleşen ayrıcalıklarıdır. Yoksul erkeğe ise bu sınırsız cinsel seçeneklerin düşünü kurmak düşmektedir!..

Peki şeriat düzenlemesi bu iken, onun günümüzdeki savunucuları ne düşünüyorlar; şimdi de bunu görelim:

Kandemir; cariyelere, boşanan ve ölenlere ek olarak erkeğe, hoşuna giden kadınlardan dörde kadar evlenmeyi "Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerden" sayan Kur'an'ın bu çok karılı anlayışını, "Erkekler Hudutsuz Olarak Evlenemez" başlığı altında "açıklar"! Üzerindeki kompleksin ağırlığıyla O, daha başlıktan başlayarak şeriatı revize etmekte, onu çağdaş ahlakla uyumlulaştırmaya çalışmaktadır. Çünkü laik bir ortamda yaşamanın sıkıntısı, çağdaş değerlere alenen karşı çıkmasını engellemektedir. Bu nedenle, İslam'ın en temel ama en çok tartışma konusu olan kurallarından birini şu dokuz satırla geçiştirmeye çalışmaktadır:

"İslam öncesi erkek istediği kadar kadınla evlenebiliyordu. Bunun hududu yoktu. Bu da kadın için muhakkak bir saygısızlıktı. İslam bazı zaruretleri göz önüne alarak bu sayıyı sınırlandırdı. Birden fazla evlenmek isteyenlere adalet şartını koydu. Bu yerine getirilmesi zor bir şarttı. O takdirde, 'şayet' hanımların arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız! (Nisâ-3) diyerek doğru yoldan sapmamak

için en uygun şeklin bu olduğunu söyledi."[73] İşte 460 sayfalık bir laf yığını içinde, Kur'an'ın bu temel kuralını yorumlamaya ayırdığı bölüm, bundan ibaret.

İslamiyet öncesini kastetmekle birlikte Kandemir, çok evliliğin gerçekte kadın için aleni bir "saygısızlık", olduğunu kabullenir. Şeriatı kabul edilebilir kılmak adına, gerçekte onun, kadına yaptığı saygısızlığı ve doğru yoldan sapmayı, erkeklere meşru bir hak olarak Tanrı katında kutsadığını da itiraf eder. Ancak, on karılılıkla dört karılılık arasındaki farkın sadece nicel olması bir yana, bu mantıkla şeriatı kurtarsa bile onun önderini zor duruma sokmuş olur. Bu kapsamda önceki dönemle aynı "ahlak" sistemini savunduğu itiraf edilen İslamiyetin, o çok sözü edilen "aile kurumunun kutsallığına" da pek itibar etmediği ortaya çıkar.

Onun itibar ettiği şey, erkeğin cinsel keyfinin karşılanması ve mirasını devredeceği çocukların, kendisinden olduğunun garanti altına alınmasıdır. Oysa aile kurumunun saygınlığı, onun, birbirini seven ve sayan iki insanın, mutluluğu ve zorluğu beraber yaşamak amacı ile kurduğu beraberlikte ifadesini bulur. Resmi veya sözlü, iki insan bu beraberliği sürdürdüğü müddetçe, taraflardan birinin üçüncü bir kişiyle ister nikâhlanarak, ister parayla sürdürdüğü yeni bir beraberlik, söz konusu "kutsallığı" ortadan kaldırır. Şeriat, bu 'hak'kı sadece erkeğe tanımakla aileyi değil, sadece erkeği ve onun soy kaygısı düşündüğünü ortaya koymaktadır.

Tabbara ise, konuya, kölelik sorununda da sergilediği klasik demagoji ile başlamış: "Çok evliliği İslam icat etmemişti"![74] Sanki ahlak dışı bir uygulamayı icat etmemiş olmak, onun sorumluluğundan kurtulmaya yetermiş gibi! Açıktır ki ahlaki davranış, icadını üstlenmeyerek dolaylı olarak da olsa ahlak dışı niteliği kabullenilen eylemden, vazgeçmeyi gerektirir. Yoksa onu öz olarak devam ettiren kişinin bahaneleri anlam taşı-

---

(73) Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 224.
(74) Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 391.

maz. Ama Tabbara öyle düşünmüyor:

"Cahiliye Arapları en çok evlenen kimseler (miş). İslam, erkeğin çok evliliği konusunda orta bir yol tutmuş, taaddüt için bir sınır koyarak, meydana gelecek zararları ortadan kaldırmış. İslam bazı Batılı yazarların anlamak istememesine karşın, çok evliliği farz kılmamış(mış) sadece mubah olduğunu ortaya koymuş", aksi "propagandalara inanmamak gerekir" (miş) vs. vs.[75]

Oysa Nisâ-3, "...ikişer, üçer, dörder alarak nikâhlayın. Ancak adalet yapamayacağınızdan endişelenirseniz, (işte ancak) o zaman..." azla, birle veya mehir veremeyecek kadar fakirseniz cariye ile veya cariye bile alamayacak kadar yoksulsanız oruçla yetinin, sözleri ile niyetini ortaya koymaktadır. Kaldı ki Nisâ-24'te, "... bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir..." vurgusu ile çok eşli, cariye ve kimlerin "haram" kimlerin "helal" olduğuna kadar, her ayrıntısı belirlenen evlilik hukukunun, gücü yeten Müslüman'a farz kılındığı alenen belirtilmektedir. Kaldı ki farz değil de "mubah" veya M. Emre' nin deyişi ile "cevaz" kılınmış olsa, özde neyi değiştirir? Sorun, kadının bu yolla aşağılanması gerçeğidir ki, ne İslam öncesi böyle uygulamaların daha yaygın olması, ne günümüz burjuva toplumlarında yaşanan ahlak çöküntüsü, şeriatı bu olumsuzluktan kurtarmaya yetmez. Üstelik kötü, ahlaksız olanlara oranla iyi, yani kötülerin arasındaki iyi (ehven-i şer) olmak, İslam'ın söylemde asla kabullenmediği bir durumdur. Aksine o, çağlar boyunca en ahlaki sistem olduğu iddiasından vazgeçmediğine göre, onu böyle oranlamalarla aklamanın da hükmü yoktur.

Kaldı ki "İslam çok karılığı prensip olarak kabul etmiştir"[76] demek, gerçekte İslami ilkelerden biri de çok karılılıktır anlamına gelir. Özetle İslamcı hukuk, Allah'ın dünyadaki temsilcisi olarak her konuda erkeği muhatap aldığından, kadın da

---

[75] A.g.e., s. 391.
[76] A.g.e., s. 391.

dahil tüm dünya nimetlerinin bu birinci ve üstün yaratığa "faydalanması" için sunulduğunu düşündüğünden, çokeşlilik de onun ekonomik gücüyle orantılı kullanacağı bir lütuf olmaktadır. Şimdi de bu bakış açısının çok eşlilikteki yansımasına bakalım:

"İslam bazı erkeklerin şehvetlerine set çekilemeyeceğini takdir ettiği için, çok evliliği mubah kılmıştır."

"Kadının hasta yahut kısır olması veya bütün hissi ve ruhi özelliklerini kaybetmesi yahut erkeğin tek kadınla namusunu koruyamayacağının anlaşılması veya kadının âdetinin uzun sürmesi gibi durumlar içtimai hayatın zaruretlerinin neticesi olarak taaddüdü zevcatı gerektirir.[77]

M. Emre de "Hukuk-ı İslamiye ve Islahat-ı Fıkhiye Kamusu"na atfen; "Loğusalık, hamilelik, yaşlılık sebebi ile nesilden kesilmek gibi arızalar, kadını kocasının tabii ve fitri ihtiyaçlarını temin edemez hale getiriyordu. Bu gibi hallerde fuhşun yayılmasını önleyebilmek, nüfusun meşru bir şekilde artmasını temin etmek ve kadınları mahrumiyetten korumak için, bu cevaz verilmiş bulunuyordu"[78] demektedir.

Bir güncel açıklama da Ömer Okçu, nam-ı diğer Hekim oğlu İsmail'in, İslami çevrelerde neredeyse kaynak kitap olmuş, Minyeli Abdullah adlı romanından: "Senede yalnız bir defa doğum yapmaya muktedir olan kadın, elli senede kadınlıktan kesilir. Bu zaman zarfında da kadınlık vazifesini ayın yarısında yapamaz. Halbuki ekseri erkekler, yüz yaşına kadar çocuk yapmak kabiliyetine sahip olduklarından bir erkeğe bir kadın kafi gelmediğinden..."[79]

Görüldüğü gibi söz konusu tüm gerekçelendirmeler, savunulamaz bir ahlakın savunulabilir kılınması için üretilen bahanelerdir. İslamcı yazarların bu noktada yaptıkları, cinselliği övünme nedeni yapan ilkel insanlara özgü bir "erkeklik" taslama ve kompleks giderme yolu olmaktan öte değer taşımıyor.

---

(77) Tabbara, a.g.e., s. 391-392.
(78) M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 142.
(79) Ömer Okçu, *Minyeli Abdullah*, s. 60.

Oysa ahlakın bunca kutsandığı bir noktada buna uygun bir mantık yürütmek zorunludur. Bu durumda şu sorular kaçınılmaz oluyor: Kadının hasta olması, kendisini seven bir erkek için başka cinsel tatmin yolları bulma mazereti mi olmalı? Hayat cinselliği de kapsayan, ancak ondan ibaret olmayıp çok daha geniş kapsamlı olan ve insanca yaşanılması gereken bir süreç değil midir? Dolayısıyla hastalık, erkeğin başkalarında cinsellik arayışını değil, ilgisini normalden daha çok eşine yöneltmesini gerektiren bir durum değil midir? Üstelik hastalık süreğen bir şekilde cinsel yaşamı engelliyorsa ve erkek bu doğal durumda yeni arayışlara girmekten kendini alamıyorsa, ahlaklı tutum ayrılmak değil midir? Zaten onurlu bir kadının, bu gerekçeden hareketle, kuraldışı bazı ilişkileri hoş görse bile ikinci bir eşi kabullenmeyeceği açık değil midir? Bu noktada çifte standartlı olmaktan vazgeçip, olağan hastalıkları kocanın başka eşler edinmesine hukuki mazeret yaparken biraz tutarlı olmak ve erkeğin hastalığı durumunda kadına da başka eşler edinme hakkı vermek gerekmez mi? Elbette ki eşler arasındaki saygı, sevgi ve uyum koşullarında bu tedbirler bütünüyle anlamsızdır. Bunların kaybolduğu yerde ise zaten o evliliğin kendisinin sorgulanması gerekir.

Kadının kısır olması da karşılıklı sevgi üzerine kurulu bir ilişkide yeni kadınlar alınması için gerekçe olamaz. Çünkü resmi ya da gayrı resmi evlilik, öncelikle birbirini seven insanların iyi ve kötü günde hayatı beraber yaşamak için sözleşmeleri demektir. Ancak yine de çocuk yokluğu bu beraberliğin mutluluğunu bozuyor, giderek taraflardan birini yeni bir eş aramaya itiyorsa yapılması gereken davranış, dostça ayrılmak veya tarafların eşit haklı tercihiyle kabullenecekleri uygun çözümler bulmaktır. Çünkü aile kurumu eğer sevgi ve saygı ile birlikte yürüyorsa anlamlı ve insanidir. Aksi takdirde o bir mutsuzluk nedeni kaynağı haline gelir.

Burada yine şeriatın, çifte standartlı ahlak anlayışına işaret etmek istiyoruz. Dikkat edilirse verilen örneklerde sürekli hasta olan, kısır olan, hissi ve ruhi(!) özelliklerini kaybeden,

"arızalı" olan taraf hep kadın oluyor. Ve bu da erkeğin çok karı almasına bahane oluşturuyor. Oysa bu sorunlar kadına değil, insana özgüdür. Ve eğer asgari bir ahlaki tutarlılık varsa, erkeğe bu gerekçelerle çok karılılığı meşru kılan anlayışın, aynı sorunlarla karşılaştığında, aynı hakları kadına da vermesi gerekmez mi? Ama yok, o zaman "namussuzluk" ve "ahlaksızlık", hatta "azgınlık" tan söz edilir!..

Bu noktada toplumsal ahlaka uygun koşullarda yaşanacak bir cinsellik hem kadın hem de erkek için benzer hak ve yükümlülükler gerektirir. İçerikleri ayrıca değerlendirilmek kaydıyla aynı şekilde, erkek için hoş görülebilir olan her şey, komplekslerini aşmış bir erkek nezdinde, kadın için de hoş görülebilir olmalıdır. Bu tutuma itiraz ettikten sonra, kimi gerekçeleri bir tarafın çok eşliliği için bahane yapanlar, diğer her şey bir yana salt bu yaklaşımlarından dolayı ahlaklı sayılmazlar. "Hayatın zaruretleri", "tabii ve fıtri ihtiyaçlar" tek tarafa değil, insana özgüdür. Ve yine bizim anladığımız insan, hayvandan temelde dürtülerini disipline etmesi ile farklılaşır Bunun dışındaki ahlaki kural, olsa başkalarına zarar vermemek koşuluyla kişinin kendi özeli olabilir; ki bu da hukuki kuralın bahanesi olamaz.

M. Emre'nin İslami otoriteden aktardığı yaklaşım da aynı şekilde, insanlık değerlerinden nasiplenmemiş, sevgiye yabancı, dürtülerince yönlendirilen kişilerin yapısına uygundur.

Doğum sürecini bile çok eşlilik için bahane yapan fıkıhın (İslam hukuku), tüm ölçülerin ötesinde insani bir ahlakın çiğnenmesine karşılık düştüğünü de belirtmek gerekiyor. Eşi – özellikle doğumlarda kadın ölüm oranının çok yüksek olduğu o dönemde– ölüm riskini ve şiddetli doğum sancılarını göze alarak çocuk doğurmaya hazırlanırken, yani sevincin ve korkunun en yoğun yaşandığı, sevgi ve ilgiye en yoğun gereksinim duyulduğu ortamda, erkeğin cinsel arzusunu esas alan bir "ahlak" anlayışının sağlıklı olduğu düşünülebilir mi? Her Müslüman bunu kendine sormalıdır.

Şeriatçı literatürde erkek, her ne olursa olsun cinsel dür-

tülerini engelleyemez, denetleyemez ilkel bir yaratıktır. Bu yüzden İslam hukukunda loğusalık, doğum gibi özel dönemler, bu ilkel yaratığın "tabii ve fitri ihtiyaçlarını temin edemez hale" gelmesine neden olur. Sonuç fuhşun yayılmasıdır! Ne yapsın fıkıh?.. İşte bunu engellemek için, erkeğin mutlaka yedek cinsel objelere, biri "arıza"lanınca kullanabileceği başka karı ve cariye ihtiyacı vardır! Yoksa vay o toplumun haline!..

Kaldı ki bu noktada namus denilen değer, resmi anlaşmalarla değil, iki insanın karşılıklı duygularında korunur. Şeriatın koruduğu ve adına "namus" dediği şey ise, erkeğin mehir karşılığı satın aldığı ve kendinin "tabii ve fitri ihtiyaçlarını" karşılayan "mal"ların kendi adına başkalarına karşı korunmasından başka bir şey değildir. Kendisinin böyle bir korunmadan –sınıfsal kayıtlarla– muaf tutulduğu ilişkide bir değer olmadığı da ortada.

Burada bilinç dışı bir itirafa da işaret edelim: İslamiyette doğal gereksinimi karşılanacak olan özne erkektir ve onun cinselliğini sınırsız yaşamasının önündeki her türden engel, "fuhuş" için maddi zemin olarak görülür. İslami hukukun yaklaşımı, birazdan karşımıza çıkarılacak olan "çok eşlilik erkek azlığı nedeniyle kadının fuhşa yönelmesini engeller" gerekçesinin, koca bir bahane olduğunu ortaya koymaktadır. İslami hukuk erkeğin ihtiyaçlarına göre belirlenir, onu temel alır ve bu çerçevede ona çok karılılığı bir hak olarak verir.(*) Bu ilkel erkek bakışında, erkeğin birden çok kadın isteği "tabii ve fitri ihtiyaç" olurken, kadının birden çok erkek isteği en büyük "ahlaksızlık" olmaktadır.

Gelelim Hekimoğlu Efendi'nin incilerine: Öncelikle kadının "kadınlık vazifesi"ni ancak "ayın yarısında" yapıp, diğer yarısında yapmadığı iddiasının, dört kadını mazur göstermek

(*) Tabii kadın-erkek arasındaki bu açık yan tutma, zengin-fakir arasında da bir diğer açık yan tutmayla kaçınılmaz bütünlük gösterdiğinden, İslam'da erkeğin ihtiyaçları gerçekte zengin erkeklerle sınırlı bir "çözüm" alanına sahiptir; ki bu, kadın sorununun salt kadın-erkek eşitliği şeklindeki bir burjuva-feminist çerçeve içinde çözümlenemeyeceğini, sorunun köklü çözümünün toplumsal eşitlik sorunuyla doğrudan bağını içinde olduğunu ortaya koyar.

amaçlı bir çarpıtma olduğu ve bir haftadan az süren âdet döneminde, cinsel ilişki önünde, psikolojik yan dışında engel olmadığı biliniyor. Dahası "kadınlık vazifesi" tanımının, kadının cinselliğine istek değil görev yüklemesi yaptığının ve kadın cinselliğinin de tıpkı erkeğinki gibi, çocuk doğurmanın dışında çok insanca bir gereksinim olduğu gerçeğinin altını çizelim.

Maksat ne yapıp edip durumu kurtarmak olunca, çizilen tabloya göre erkek, 100 yaşına, kadar yaşayan ve bu yaşına kadar istinasız her gün cinsel ilişkide bulunabilen ve 4 karıdan yılda bir kere olmak üzere çok sayıda çocuk sahibi olmak hakkına sahip, süper bir yaratık olur. Eh, kadın da ancak "ayın yarısında"(!) cinsel ilişkide bulunabildiği ve üstelik 50'sinden sonra doğum yeteneğini, dolayısıyla "kadınlığını"(!) yitirdiğine göre, demek ki erkeğe hem başından beri kesintisiz bir cinselliğe yetecek, dolayısıyla adetleri, doğumları birbiriyle kesişmeyecek kadar ve tabii erkek 100 yaşındayken bile ona çocuk doğurabilecek yaşta, kadın lazım oluyor! İşte ahlaki açıdan çirkin, bilimsel olarak saçma, yaşamı tüm insaniliğinden soyutlayan, boşlukları yalanla doldurulmuş bir tablo! Üstelik bu gerçek dışı tablonun, aynı zamanda katı bir egemen sınıf ahlakı ile oluşturulduğunu, sadece zengin erkeğin ayrıcalıklarını koruduğunu; dolayısıyla sadece kadın karşısında erkeği değil, aynı zamanda çoğunluk erkek karşısında da bir avuç sömürücü erkeğin ayrıcalıklarını kutsadığını da özellikle belirtmek gerekir.

Bir diğer gerekçelendirme yine Tabbara'dan: "İslam, eğer bu –kadın hastalığı, kısırlığı, âdetinin uzaması vs. gibi– durumları dikkate alarak birden fazla evliliği mubah kılmasaydı, bu durumda olan kimse dine aykırı hareket edecek yahut da ailesini boşayacaktı. Bu halde erkeğin karısını boşaması, kadının kocasını bir kadınla paylaşmasından kat kat zararlı olurdu."[80]

---

[80] Tabbara, *Ilmin Işığında İslamiyet*, s. 392.

Tabii bu tercihi doğrudan kadınlara bırakmak gerekir. Ne var ki İslamcılık, kadına söz hakkı tanımadan onun adına, boşanmaktansa onurunu çiğnetmek daha iyidir, diye fetva vermektedir. Oysa âdetin uzaması, hastalanması vb. gerekçelerle karısını boşayacak kadar ilkel, dürtülerini denetleyemeyen bir "insan"dan boşanmak, onunla birlikte yaşamaktan daha onurlu bir davranış değil midir? Dahası söz konusu gerekçe, İslam hukukunun, böyle nedenlerle karısını boşamayı düşünecek bir erkeği ölçü alarak yapıldığını, ortaya koyar.

Ahlaki açıdan belirtmemiz gerekiyor; kadın cinsel tatmin aracı ve çocuk doğurma makinesi, diğer deyişle erkeğin ihtiyaçlarını karşılayan bir araç değildir. Bilinci, yetenekleri, ihtiyaçları ve duygularıyla diğer cinsle eşit konumda olan bir insandır. Kadının doğal işlevi, bu bilinçdışı dürtülere indirgendiğinde, gerçekte yeterince gelişememiş erkeğin elinde aşağılanan, kişiliği ile değil, erkeğin beklentilerini karşılama düzeyiyle değerlendirilen bir varlık haline gelir. Oysa onun, tıpkı diğer cins gibi öncelikle kendisi olarak sevgi ve saygı duyulmak hakkı vardır ve insana yakışan bir cinsel beraberlikte, esas olan, iki cinsin birbirine olan sevgisi, yakınlığı, yani tarafların bizzat kendisidir. Çocuk ise bu sevginin bir türevi olarak anlam taşır.

Aynı şekilde farz edelim, kadının kısırlığı nedeniyle çocuk sahibi olunmuyorsa tedavi yolları aranır, bulunmuyorsa –bırakalım sevgiyi, İslami inanışın gereği "kadere iman" çerçevesinde bile– durum kabul edilir, evlat sevgisi tatmak için başka yollar aranır. Esas sevgi odağı, henüz dünyaya gelmemiş olan çocuk değil kadın ve erkek olmalıdır... Sevgi, karşılıklı saygı, çocuğun boşluğunu örten mutluluklar üretebilir pekâlâ. Ama yok, cinsel uyum veya çocuk sorunu bunalım nedeni olarak çözüme kavuşturulamıyorsa, bu durumda eşler eşit haklı olarak kendi çözümlerini bulurlar.

Şimdi çok eşliliğe getirilen "çağdaş" kılıfları dinleyelim: "Çok eşlilik sadece erkeklerin zorluktan kurtulmaları için bir çıkış noktası değil, aynı zamanda kadının düşeceği bataklık ve

kötülükten himaye edilmesi gayesini taşır. Batı toplumlarında belirttiğimiz tipteki erkekler, sevgililer ve metresler edinerek hayatlarını devam ettiriyorlar. Vücutlarının satmaktan öte her türlü zevcelik hakkından mahrum, gerçekten gayri kanuni yaşamaktadırlar."

"Bu alelade beraberlikte kadının (...) zararının sınırı yoktur. Çünkü her an kovulması muhtemeldir. Kovulma anında hiç bir hakkı olmadığı gibi, çocuklarının nesebi de babalarına nispet edilmez. İslam'ın gayesi ise, kadını her türlü sosyal garantiden yoksun eden bu halden kurtarmak, düşük kadınlar arasına girmesine mani olmaktır. İslam, kadını her halükârda bütün haklara sahip bir zevce olarak görmek ister. Kadının, kendisi ve evlatlarının nafakasını temin eden, öldüğü zaman kendi ve evlatları mirasına nail olacağı bir erkeğin ikinci zevcesi olması mı yahut kendisi ve evlatları hiçbir hakka sahip olmayan, çeşitli zorluklar içinde bulunan ve başkasına muhtaç bir kadın olması mı daha iyidir? Bu iki durumda kadının şeref ve haysiyetine uygun olan hangisidir?"[81]

Hemen belirtelim ki ikisi de şerefli değildir. Kimliğinin bilincinde bir kadın için bu iki durum içinden daha az şerefsiz olanı tercih etmek diye bir sorun yoktur.

Dahası hukukun görevi iki cinsin ilişkisini nasıl yönlendireceğini saptamak değil, hak ihlallerine karşı mağdur olanın korunmaktır. Bu temelde belirlenmediği takdirde, hukuktan değil, gayri ahlaki durumun erkek yararına kayıt altına alınmasından söz ederiz. Diğer yandan hukuk, günümüzün sosyal devlet ve çağdaş ahlak standardı içinde çocukların, babanın keyfiliğine bağlı olmadan sağlıklı büyümesini ve toplumsal kimlik edinmesini garanti altına almakla yükümlüdür.

Şeriatta, kadının kendinden bıkıldığı zaman da maddi güvencede olacağı ve çocuklarının isimsiz kalmayacağı "avantajı" öne çıkarılırken gerçek çarpıtılmaktadır. Çünkü boşanma durumunda hak iddia etmek için kadının hiçbir güvencesi

---

[81] A.g.e., s. 391-392.

yoktur. Üstelik şeriatta kadının boşanmaya karşı metresten daha çok güvenceye sahip olmadığı da bir gerçektir. Metresle nasıl ki istendiğinde ilişki kesilebilirse, İslami gelenekte kadın da istendiği zaman "boş ol" demekle kapı dışına atılabilir; her iki durumda da erkeğin bıkmasıyla gelen geçimsizlik yeterli nedendir. İslami hukukta kadın, bu durumda mehrini alırken metres de kendine verilen armağanları götürür; üstelik metres, nikâhlı eşten farklı olarak, erkeği bizzat kendisi de terk edebilir.

Bu gerçekler ışığında "İslam'ın kadını her türden sosyal garantiden yoksun eden bu halden kurtarmayı" amaç edindiği iddiası da bir aldatmacaya dönüşmektedir. Kendi geçimini sağlayacak yetenekler elde etmesini yasaklayıp eve hapsedilen kadının, kapı dışarı edilmesi halinde mehirle sonraki hayatını garanti altına alamayacağı açıktır. Şeriatın çalışmayı erkek alanı olarak belirlemesi bir yana, dul kadının çalışmasına da izin yoktur. Diğer yandan bu hukukta, boşanmış kadına, burjuva hukuktaki gibi nafaka bağlama şartı konmamıştır. Erkeğin iki sözüyle kapı dışarı edilebilen boşanmış kadına, ekonomik bir güvence sağlamak İslam hukukunun ilgi alanına girmemiştir. Erkeğin onu boşayabilmesine karşılık, kadının en zor koşulda bile böyle bir hakkı olmadığı gibi, şeriat kadına güvence vermeyi, gündemine hiç almamıştır. Kadın, boşandığında çocukları üzerinde en küçük bir hak iddia edemez.

Özetle şeriat düzenlerinde kadın için, "haklar"dan söz etmek tamamen aldatmacadır. Orada ona erkeğin insafına kalmak, durumunu "kader" diye kabullenmekten başka çare yoktur. Esasen olamaz da, çünkü kadın, erkeğin "huzur ve sükûna kavuşması için", onun doğal ihtiyaçlarını karşılamak için yaratılmış diğer mallar gibi bir "mal"dır. Mehir karşılığı olarak, cinselliği ve doğurma yeteneğinden "faydalanılır"; üstelik de erkeğin ekonomik gücüyle orantılı dört eş –ve ek olarak sınırsız cariyeden– aynı zamanda!.. Tüm bu gerçekler ortadayken ve çok eşlilik, tamamen erkeğin sınırsız çocuk ve sınırsız cinsellik dürtülerinin karşılanmasının gereği olarak karşımızda iken, onun kadın hakları açısından "koruyucu şem-

siye" olduğunun söylenmesi ve sanki "fuhşun engellenmesi" gibi bir amaçla getiriliyormuş imasında bulunulması, yazarlık ahlakı açısından ciddi bir sorun teşkil eder.

Esasen çok karılılıkla kadın hakları arasında en küçük bir bağıntının olmadığının bir kanıtı da, karıların azaltılmasına ilişkin, İslam zenginlerine yönelik hadislerdir: "Ashab-ı Kirâmdan Geylân b. Seleme, İslam dinini kabul ettiği gün on tane karısı vardır. Peygamber efendimiz kendisine: 'Ya Geylân! onlardan dördünü seç ve gerisini bırak' buyurdu.

"Umeyratü'l Esedi, Müslüman olduğunda 8 tane karısı vardı. Bunu Resullah'a haber verdiği zaman 'onlardan dördünü seç ve geri kalanı terk et" buyurdular.[82]

Görüldüğü gibi İslam, erkeğin keyfine göre yapılacak seçimden geriye kalan kadınları kapı dışarı etmektedir Eğer yukarıda Tabbara'dan aktardığımız biçimde, o dönem ahlakı çerçevesinde bile kadın biraz olsun düşünülmüş olsaydı, o sözde güvencelerden yoksun bırakılmaz, sadece bundan sonrası için dörtten fazla evlilik yasaklanırdı; Keza Nisâ-20'deki haliyle keyfilik erkeğe asla verilmezdi. Ama kadını değil erkeği ve mantık dışı kuralları –ne pahasına olursa olsun– gözetme anlayışı, o kocaların, gözünden düşmüş, yaşlanmış veya ikinci plana düşmüş karılarının, kapı dışarı edilmesini getiriyor. Mehirlerin tamı tamına kendilerine verildiği düşünülse bile, bunun yeni bir hayata başlamak için yeterli bir güvence olmadığı ortadadır. Kölelik bilinci ile şekillenmiş kadın için, böyle bir seçimde elenmek de aşağılanmanın bir diğer biçimidir.

Çok eşlilikte kadına güvence oluşturmanın akla bile gelmediğinin bir diğer örneği, fakir olan erkeğe oruç tutma önerisidir. Burada keskin bir egemen sınıf mantığıyla karşı karşıyayız. Oysa, madem ki amaç "kadınların ortada kalmasını" engellemektir, o halde bu yargının asgari tutarlı gereği, mehir veremeyecek kadar sefil olan Müslüman erkeklerin devlet tarafından bir –ve hatta ortada daha çok kadın varsa iki– üç

[82] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 141.

kadınla evlendirilmesi ve kadınların geçinmesi için de söz konusu erkeğe iş sağlanması olmalıydı. İş buraya gelince, şeriatçıların "kadını koruma" balonu sönüverir. Burada açığa çıkan gerçek, şeriatın kadını kurtarmak gibi bir kaygı taşımadığı gibi, erkeğin fakirini de düşünmediğidir.

Şeriatın kuralı açıktır: Erkeksen ve zenginsen özlemlerini keyfince giderebilirsin. Yok kadınsan veya yoksulsan "kader"ine razı olacaksın! Evlenemeyecek kadar yoksul bir erkek olarak bir de sevdiğin bir kızı kaçırıp "iki gönül bir olunca samanlık seyran olur" düşüncesiyle resmi olmayan yoldan aile kurmuşsanız daha da kötü. Çünkü kadın, ailesinden mehir pazarlığıyla satın alınmamış olduğundan, bu ilişki İslam'a göre "fuhuştur", "haramdır" ve artık "öbür dünyanın" cezasına dek, bu dünyada da her birine yüzer değnek ve ömür boyu damgalanmaktan, taşlanarak öldürülmeye kadar varabilecek cezalandırılmalar şeriatın gereğidir!.. Bu adaletsizlik içinde, erkeklerin savaşlarda kırılıp kadınların erkek sayısına göre fazlalaştığı dönemlerde bile, kendilerine oruç önerilen, pek çok yoksul erkek evlenemezken pek çok kadın da "evde kalmaya" mahkûm olur ve bu kez de babanın "namusu" adına, hapis olduğu baba evinden dışarı çıkma olanağı bulamaz.

Fuhuş yapan kadınlara yönelik bir tarama yapıldığında görülecektir ki bunların hemen hiçbiri kendini alacak kimse bulamadığı için bu yola düşmüş değillerdir. Ve yine büyük bir çoğunluğun evlendikten sonraki süreçlerde fuhşa başladığı göz önünde tutulursa, erkeklerin çok eşliliğinin, kadınları koruduğu iddiasının tamamen erkek egemen bir aldatmaca olduğu görülür. Sorun öncelikle kız çocuklarına verilen kültürü belirleyen sakat anlayışların yıkılması, kadının ikinci sınıf, erkeğe tabi, cinsellik ve doğurganlığıyla yükümlü, dolayısıyla mehir ve başka yollardan satın alınabilir, cinsel bir meta olduğu bilincini kökten yıkarak, kadının öncelikle bir insan, erkekle eşit haklara sahip erdemli bir varlık olduğu bilincini yerleştirmekten geçiyor. Bu bilinçteki bir kadın, cinselliği ve doğurganlığının ancak kendi iradesi ve duygularıyla elde edi-

lebilir olduğunu, insan olarak öncelikle kişiliğiyle sevilip sayıldığı bir temel sağlanmadan cinselliğinin de doğurganlığının da kullanılamayacağının bilincinde hareket edecektir. Esasen bu noktadan sonra "kullanılma" diye bir olay da olmayacak, onun yerine birbirini seven iki insanın sevgilerini cinsel boyutu ile yaşamaları, keza yine iki taraf da istiyorsa çocuk doğurmaları söz konusu olacaktır. Tabii böylesi bir ahlaki yükselişin maddi temeli, çalışmada kadın erkek ayrımının ortadan kaldırılması ve sosyal devlet kurumlaşmasının sağlanmasıdır. Yani hem kadının, erkeğin ekonomik gücüne tek yanlı bağımlılığının sona ermesi, hem de her yetişkinin, sadakaya muhtaç bırakılmadan, çalışma hakkının güvence altına alınması toplumun ahlaki yükselişinin de maddi temeli olacaktır.

Erkeğin kadına göre ekonomik üstünlüğü olmadığında, aile içinde egemenlik ilişkisi de olamayacaktır. Parasal gücü sayesinde kadını kendine tâbi kıldıktan sonra, buna ilahi bir kılıf geçirerek "öbür dünya" tehdidi ile onu köle yapamayacak ve tabii, ikişer, üçer, dörder karı alma 'hak'kına sahip olamayacaktır. Erkeğin ahlaki düzeyi ve toplumsal ahlak zaten bunu kabullenmeyeceği gibi, erkek böyle bir şey yapmaya kalktığında, kadın ekonomik bağımsızlığa sahip olduğundan, onurunun çiğnenmesine boyun eğmeyecektir. Çocuklar üzerinde de ortak egemenlik hakkına sahip olduklarından, çocukların yeri de yaşları ve diğer tüm faktörleri dikkate alarak, ruhsal sağlığa en uygun düşecek biçimde belirlenecektir. Kaldı ki uyumsuzluk, değişme, sevginin bitmesi, vb. gelişmeler, bizzat insanın yapısına özgü durumlar olduğuna göre, bu yapıya aykırı yaptırımların, erkek egemen zihniyetle kadına dayatılması ortadan kalkmış, her şey tarafların özgür iradeleri ve uyumlarıyla belirlenmiş olacaktır. Böyle bir toplumda fuhşun her türü, giderek ortadan kalkacaktır. Gerek ekonomik zeminini yitirmesi gerekse nesilden nesile kurumlaşan eşitlik ve ahlak düzeyi sonucunda, ekonomik zorunluluklar nedeniyle cinselliğin pazarlanması gibi onursuz bir durum ortadan kalkacaktır. Baskı altına alınan veya pazarlanan cinsellik olmaya-

cağından, gelişen toplumsal bilinç, gerek ekonomik çıkar elde etmek, gerekse cinselliği parayla satın almak yönelimli cinsel ilişkiyi, kural olarak dışlayacaktır.

Konumuzdan uzaklaşmadan, çok evliliğe getirilen son bahaneyi de irdeleyelim: "Yüz binlerce erkeğin hayatına mal olan büyük harplerin, dul bıraktığı aile ve yetim kalan çocuklarını düşünmek zarureti doğuyordu. Bunların maddi ve manevi ihtiyaçlarını dikkate alan İslam dini, taaddüt-u zevcata müsaade etmiş bulundu."(83)

"Yapılan istatistikler de harp yılları bir yana sulh zamanlarında da kadınların sayısının erkeklerden çok arttığını ortaya koymaktadır."(84)

Görüldüğü gibi şeriatçılar, çağımız değerleri karşısında düştükleri zorluk yüzünden, savaşları kendilerine gerekçe yapmaya çalışıyorlar. Oysa Kur'an'a göz atan herkesin rahatlıkla görebileceği gibi, çok karılılığa böylesi bir gerekçe uydurulamaz.

Kur'an'da her şey gerekçesi ile açıktır. Kadın da erkeğin "mehir karşılığı faydalandığı", "ruhunu huzur ve sükûna ulaştırdığı", Allah'ın asli yaratığı olan erkeğe sunduğu dünya nimetidir! Yani her durumda gereksinimleri temel alınan erkektir ve kadın onun hoşlanmasına bağlı olarak ve olanaklarıyla orantılı alınan mallardan biridir! Kur'an'ın kadınların evde kalmaması, hele ki çocuk sahibi dulların yeniden evlendirilmesi diye bir derdi hiç mi hiç yoktur. Üstelik çarpıcıdır, bizzat M. Emre'nin kendisi, İslam fıkhından hareketle erkeğin dul bir kadınla evlenmeyi tercih etmemesi gerektiğini söyler; "zira dul bir kadın, ilk kocasından memnun ise onu anar durur. Hele ondan çocukları varsa erkeğinin kazancını onlara yedirir. Bu şekilde hareket etmesi de ikinci koca ile geçimlerine gölge düşürür. Bakire bir kızla evlenmesi halinde, ilk gördüğü erkek kendisi olacağından, muhabbet ve geçimleri daha sağlam ve emniyetli bulunur."(85)

---

(83) M. Emre, a.g.e., s. 43.
(84) Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 392.
(85) M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 41.

Sergilenen mantık neresinden bakılsa ahlak dışı değil mi? Çok evlilikte tercih hep genç ve güzel olan kızlaradır. O yüzden, pek çok şeriat ileri geleninin, torunu yaşındaki kızlarla, üstelik başka karıları olduğu halde, evlendiği bilinmektedir. Yaşlı, hele dul ve çocuklu kadınlarla evlenmek, kadın eğer çok güzel, zengin, vb. değilse, olsa olsa yoksul erkeklerin başvuracağı bir yoldur. Çünkü kadının böylesi şeriata göre her ne kadar cariye gibi değersiz değilse de daha aşağı değerdedir. Şeriatçı anlayışa göre "kullanılma", yaş ve fizik durumu, kadının "satış değeri" üzerinde belirleyici olgulardır!

Kadını nesne gören bu mantıkla yukarıdaki yaklaşımda dışa vurulan diğer gerçekler, çok daha ilginçtir. Öncelikle sevgi yoksunu evlilikte, Müslüman kocanın dul karısından yana genel kuşkusunu ifade ediyor bu yaklaşım. İkincisi, erkeğin çok eşliliği adına bolca "erkeklik", "dizginlenemez şehvet" edebiyatı yapılmasına rağmen –ki bunlardan çokça söz edilen yerde önemli cinsel sorun ve korkular var demektir– ilkel erkeğin kendi cinselliğinden yana kompleksinin dışa vurumu –ya eski kocası daha başarılı ise?! – söz konusudur. Aralarında diyalog olmayan, birbirinden öğrenmeyen, cinselliği sevginin ifadesi olarak değil de salt tatmin düzeyinde yaşayan insanlar için, böylesi kuşkular çok doğaldır.

Esasen kendi ile övünülen ve sonucunda kadının daha sıkı disiplin altına alınmasına neden olunan o sağlıksız kıskançlık duygusu da gerçekte, eşler arasında yeterli insani diyalog, sevgi, güven ve özgüven yokluğunun yansımasından başka bir şey olmasa gerek. Peki ya, "çocuğu varsa erkeğin kazancını ona yedirir, bu da geçimsizlik yaratır" yaklaşımına ne demeli? Çocuklar seninse kazancın helal olsun, başkasınınsa ona haram! Bencilliğin ve ilkelliğin bu kadarına pes doğrusu!..

Karşımızdaki gerçeklik, çok eşliliğin halk tarafından dışlanmasına paralel olarak, İslam yorumcularının buna daha insani maske bulmaya çabalamalarından ibarettir. Savaşlardaki erkek kırımı da bahanedir. Aksi halde, Kur'an veya hadislerde, çok karılılığın genel bir hak olmayıp sadece kadın erkek

sayısındaki dengenin bozulduğu dönemlere özgü, özel bir uygulama olduğu belirtilirdi. Oysa Kur'an ve hadislerde çok net ifade edildiği gibi çokeşlilik, genel bir uygulamadır ve erkek keyfiyetine, zenginlikle orantılı bir uygulama olarak getirilmiştir. Bu gerçeği asgari dürüstlük gereği kabul etmek yerine, bir dizi bahane uydurmak, hangi ideolojiden olursa olsun inançlı kişilere yakışmayan bir davranıştır.

Barış zamanlarında bile kadın nüfusunun erkek nüfusundan yüksek olduğuna ilişkin iddia ise doğru değildir. Üstelik Türkiye'de erkek nüfusunun daha büyük olduğu bilinmektedir. Örneğin 1960 yılında toplam nüfus içinde erkekler yüzde 51, kadınlar ise yüzde 49 olup bu oran 1970'de 50,6'ya karşılık 49,4, 1975'de ise yüzde 50,8'e karşılık yüzde 49,2'dir. Özetle her 100 kadına 103 tane erkek nüfus düşmektedir (Bkz. *DİE,* 1977). Yani İslami demagogların mantığını izlesek bu nesnel veriden hareketle her 100 kadından üçünün iki kocalılığını savunmamız bile gerekecek. Oysa biz nesnelliği yakalayabilen mantığımızla biliyoruz ki yüzde 5 veya daha üzeri bir farklılık olsa bile, bu durum çok eşli bir hukuku gerektirmez. Çünkü evlilik, aynı yaştaki insanlar arasında gerçekleşmek zorunda olan bir kurum olmayıp toplumlar kendi içi dengelerini kendi doğallıklarında kurarlar.

Diğer yandan çok karılılığa savaşları bahane yapan mantığın, ideolojisini yaymak için cihadı kutsal bir araç olarak gördüğü anımsanınca, sorun daha da büyüyor. Ekonomik faaliyeti erkeğe tahsis edip sonra da bunu gerekçe göstererek kadını onun emrine vereceksin; cihadı farz kılıp sonra da bunu gerekçe göstererek çok eşliliği mazur göstereceksin!..

Üstelik burada "kutsal" sayılan cihat, emekçilerin sömürüye, bağımlı ulusların sömürgecilere karşı yürüttüğü savaş gibi haklı bir savaş da değildir. Allah'ın ideolojisinin diğer insanlara kabul ettirilmesi için savaş açmak, gerçekte Allah'ın, eğer isterse kendi ideolojisini insanlara kendiliğinden aşılayabileceğine inanmamak anlamına da gelir. Dahası bu, onun yapmadığı işi onun adına yapmaktır. Ama cahil insanların

"öbür dünya" hayallerini güvenceye almak için böyle düşmanlık ve katliama koşullandırılması maalesef çok kolay olmaktadır. Gerçekte dünya tarihinin kaydettiği tüm din savaşları, insanların boşu boşuna birbirine boğazlatıldığı, insanca, kardeşçe yaşamanın yollarının tıkandığı, haksız savaşlardır. Tabii bu noktada savaşa yollananlar genellikle farkında olmasa da, cihat ilan edenler, bunu Tanrı'nın emirlerini yerine getirmek için değil, kendi ekonomik ve siyasal egemenlikleri gereği yapmaktadırlar.

Çok eşlilik, zaman içinde tıpkı kölelik, kadının aşağılanması, teokratik yönetim gibi toplumsal sağduyunun gelişmesine paralel olarak, halkın tepkileriyle dışlanmıştır. Dinine inancı tam olan bir aile bile, kızını kolay kolay ikinci "karı" olarak vermek istemez. Kızlarını satan bazı ahlak yoksunları hariç, halkta da ikinci bir kadın, çocuk sahibi olamamak gibi özel durumlarda, başvurulan bir yol olmaktadır. Yani halkın bile çok karılılığı ahlaki olarak yadsıdığı, ikinci ve daha çok evliliği içinden geçiren erkeklerin, onu çevreleyen çağdaş ahlaki değerler nedeniyle, bundan vazgeçtikleri koşullarda yaşıyoruz. Her şey bir yana salt bu gerçek, şeriatın ne kadar geri bir ahlak anlayışına, sahip olduğunun somut göstergesidir. Kur'an'ın çok karılılık tasavvuru, Müslüman halkın kendiliğinden ahlakı tarafından reddedilmiştir. Bu gerçeği bizzat Tabbara da dolaylı yoldan itiraf eder. "İnsanın [erkek kastediliyor-E.A.] cinsi şehvetlerinin soysuzlaşmasına, hayvani meyillerinin azgınlığına mani olmak, insanı kendine hâkim kılmak gayesi iledir" diyerek, şeriatın bu "soysuzluğu" çok karılılık adı altında resmi nikâhın içine soktuğunu söyler. Yani, şeriatın gerçekte ahlak dışı olan bir şeyi, nikâh kurumu aracılığıyla meşru kılmaya çalıştığını kabul eder.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'daki kadın ve erkek nüfus arasındaki uçurumun, fuhşun yaygınlaşmasındaki nedenlerden biri olduğunu, ima eden Tabbara, sorunun çözümü için Almanya'da da çok eşliliğin uygulanması gerektiğini düşünür. Öncelikle fuhşun evlilik içinde veya dışında ya-

pılmış olmasının, gerçeği değiştirmeyeceğini belirtelim. Kaldı ki söz konusu dengesizliğin fuhuş üretmesinin temel nedeni bu dengesizlik değil, kadının meta olarak görülmesi şeklindeki burjuva ahlak anlayışıdır. Ancak bu konuda tüm dinler gibi İslam'ın ve diğer sınıflı toplum ideolojilerinin, burjuvaziden farklı bir niteliğe sahip olmadığını da hatırlatmak gerekir. Toplum böyle özel dönemlerinde bile eğer sağlıklı ahlaki değerlere sahipse, soruna en ahlaklı çözümü kendiliğinden bulacaktır.

Konuyu toparlarken, İslam'ın kurucusu ve en örnek kişi olan Muhammed'in çok eşliliğe ilişkin oldukça çarpıcı olan hayatına çok genel olarak göz atmak istiyoruz. Kabul edilmelidir ki her inanç çevresinde önderler en fedakâr, en örnek, en olumlu kişi olmak durumundadırlar. Hele söz konusu olan ilahi bir gücün elçisi, en seçkin varlığı ise bu daha da önemlidir.

Ahzâb suresi, dünyanın "en hayırlı nimeti" konusunda ona özel ayrıcalıklar sunuyor. Daha doğrusu, Kur'an'da herkes için konulan kurallara rağmen, ona birçok kez özel ayrıcalıklar getiriliyor:

"Ey Peygamber –deniliyor Ahzâb-50'de– mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri, seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını ve peygamber nikâhlamayı dilediği takdirde –müminlerden ayrı sırf sana mahsus olmak üzere– kendisinin mehrini peygambere hibe eden mümin kadını almanı helal kılmışızdır. Bir zorluğa uğramaman için müminlerin eşleri ve cariyeleri hakkında onların üzerine neyi farz kılmış olduğumuzu bildirmiştik. Allah bağışlayandır, merhamet edendir".

Devamla; "Ey Muhammed, bunlardan istediğini bırakır, istediğini yanına alabilirsin. Sırasını geri bırakmış olduklarından da arzu ettiğini yanına almanda sana bir sorumluluk yoktur. Bu onların gözlerinin aydın olmasını, üzülmemelerini, hepsine verdiğin şeylere razı olmalarını daha iyi sağlar. Allah

kalplerde olanı bilir: Allah bilendir, merhametli olandır" denir. Ahzâb-52'de ise ölümüne az bir zaman olan Muhammed'e, "cariyelerin hariç bundan sonra yeni karı alman için bu eşlerinden birini boşaman helal değildir" denir.

Evet, işte böyle, güya Allah, bu insanların en yücesi olarak yarattığı insanı, bizzat onun eliyle koyduğu kurallardan muaf tutuyor; "... müminlerden ayrı sırf sana mahsus olmak üzere" diyerek sınırlamalarını kaldırıyor. Bu şekilde önceden –cariyeler hariç– Hatice'ye bağlı olarak yaşayan Peygamber' in, bu gerek ekonomik olarak güçlü, gerekse kendinden yaşlı ve hem onun hem de toplum üzerinde belirgin bir ağırlığa sahip aristokrat kadın öldükten sonra, mantık ölçülerini zorlayacak kadar çok kadınla evlendiğini görüyoruz.

Peygamberlik otoritesinin de alabildiğine güçlenmesinin avantajıyla Muhammed, Hatice'den sonra ki 13 yıllık yaşamında (619-632) birbiri ardı sıra pek çok kadınla evlilik yapıyor. Bunlardan adlarını saptayabildiklerimiz şunlar: Sevde, Aişe (Ebubekir'in kardeşi), Hafza (Ömer'in kızı), Zeynep (Huzeyme kızı), Ümmü Habibe (Ebu Süfyan'ın kızı), Zeynep (Zeyd'in karısı, Cahş kızı), Ümmü Seleme(Mugere kızı), Cüveyriye (Zirar kızı), Safiye (Ka'b kızı)ve Meynune (Huz kızı).

Bu bilinenlerden ayrı olarak, saygın İslam tarihçisi Taberi' nin belirttiği gibi, Yezid kızı Umre, Hubeyr kızı Havle, Rifaa kızı Neşat, Zabya kızı Aliye, Ker'b kızı Kutayle, Şurayh kızı Fatma, Hazreç kızı Leyla, Amr Cabir kızı Gazziye, Esved kızı Esma, Kelbi'nin kız kardeşi Şerafi, Amr kızı Şenba ile de evlendiği bilinmektedir. Hatice sonrası kendisinden çocuk sahibi olabildiği tek kadın ise –bu da garip bir durum– tüm bu kadınların dışında kalan cariye Mariyye de diğer cariyelerden ayrılarak eş sayılacak olursa; Muhammed'in resmi 23 nikâhı saptamış oluyor. Bunlardan Leyla ve Esma'nın çok karılılığı kabullenmeyerek Muhammed'i reddettikleri, tek oğlu İbrahim'in ölümü üzerine peygamberliğine inançsızlık belirten Şenba ve diğer bir kısmını da Muhammed'in boşadığı bilinmektedir. Görüldüğü gibi kendine ait ve hediye edilen pek

çok cariye sayılmasa da Muhammed, İslami kurala rağmen, kendine salt özgür kadınlardan oluşan büyük bir harem kurmuştur.

En örnek kişinin yaşamında çok karılılığın, evlenememiş veya dul kalmış fazla kadın nüfusu, evlilikten yoksun bırakmamak kaygısı ile başvurulan bir uygulama olmadığı ortada. Kendisi bunca çok kadınla evlenen bir önderin, fakir olan erkeğe, tek evliliği bile –evlenmeye mehir zorunluluğu uygulayarak– çok görüp, oruç tutarak cinsel isteğini engellenmeyi önermesi ise çarpıcı.

Daha da ilginci, kendi koyduğu kuralları kendi çiğneyen ve çok karılılığı Tanrı katında kutsayan kişinin, kızının kocası Ali'nin ikinci bir evlilik talebini infialle karşılamasındaki çelişkidir. Düşünün ki Muhammed, hem de cami minberinden cemaate şöyle sesleniyor: "Hişam oğulları, kızlarını Ali ibn Ebi Talip ile evlendirmek için benden izin istediler. Ben onlara izin vermem, izin vermem, izin vermem! Ancak Ali benim kızımı boşadıktan sonra onların kızı ile evlenebilir. Çünkü Fatima benim bir parçamdır. Onu üzen beni de üzer, onu inciten beni de incitir!"

Bu heyecanlı çıkış, çok karılılığın kadın açısından ne kadar onur kırıcı ve üzücü bir durum olduğunu, bizzat Muhammed'in fiilen kabullenmesi anlamına geliyor. Ne var ki o, sadece kendi sevgili kızı söz konusu olduğunda bu gerçeği kabullenen, kendisi için ise Kur'an'ın diğer erkekler için getirdiği sınırlamayı dahi defalarca çiğneyen bir tutum içindedir.

Her ne kadar, o dönemde egemenler arası aile bağlarının güçlendirilmesi için bir araç olarak kullanılmışsa da Muhammed'in bu tüm ölçüleri çiğneyen evlilikleri, toplumda ve özellikle dörtten fazla evlenmesi yasaklanan zenginlerde, tepki yaratmış olmalı ki "Allah kelamı" Muhammed'in yardımına gelmiştir. Ahzâb-50, "diğer müminlerden ayrı sırf sana mahsus olmak üzere" kaydının altını çizmektedir. Bu nasıl bir tanrısallık ise, dünyada çözüm bekleyen onca sorun, onca sefalet, onca hastalık varken, kendi temsilcisinin İslami hukuku

aşan evliliklerini topluma meşru gösterebilmek için, özel ayetler indiriyor!

Köleliği kabullenmiş kadınlar için kuşkusuz diğer zenginlerin eşi olmaktansa Muhammed'in eşi olmak, bir ayrıcalıktır. Ne var ki o kadınların kabullendiği durumun niteliği, Ahzâb-51'in, "istediğini bırakır, istediğini yanına alırsın. Sırasını geri bırakmış olduklarından da arzu ettiğini yanına almanda sana bir sorumluluk yoktur" sözleriyle, daha da belirginleşmektedir. Alenen görüldüğü gibi burada, diğer müminlerden ayrı olarak, karıları arasında "adalet" sağlama yaklaşımı, Muhammed için devre dışı bırakılmaktadır.

O kendi ayrıcalıklarını diğer alanlarda da hep üstün tutar. Örneğin, "Ey iman edenler, ... Peygamberin evlerine, yemeğe davet edilmedikçe girmeyin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber eziyet veriyordu, fakat o size bunu söylemekten utanıyordu. Ama Allah hakkı söylemekten çekinmez. Peygamberin eşlerinden bir şey isteyeceğinizde, onu perde arkasından isteyin. Böyle davranmak hem sizin kalbiniz hem de onların kalpleri için daha temizdir. Bundan sonra sizin Peygambere eziyet etmeniz ve ölümünden sonra onun eşlerini nikâhlamanız asla caiz değildir. Şüphesiz ki bu Allah nezdinde büyük bir günahtır" (Ahzâb-53) sözleri ile diğer müminlerden ayrıcalığının altı çizilir.

Görüldüğü gibi Muhammed'in karılarına ilişkin olarak da onları diğer kadınlardan ayıran yaptırımlar getirilmektedir. Evlerine ziyarette bulunulması menedilmekte, eşlerinden bir şey istenmesi gerektiğinde bunun yüz yüze değil perde arkasından, göz göze gelmeden istenmesi, ayrıca onlarla sohbet edilmemesi, aksi davranışın kalplerin temiz kalması için risk oluşturacağı ve Peygamber'e eziyet verdiği söylenmektedir. Bunları Peygamber'in söyleyemediği gerekçesiyle Tanrı hükmü olarak ilan edilmek üzere, ayet düzenlenmektedir. Ayrıca, Peygamber'in ölümünden sonra, 15-30 yaş arasındaki bu kadınlara "müminlerin anneleri" statüsü verdirilerek onlarla ev-

lenmenin "büyük günah" olduğu ilan edilmektedir. Yani toplum üzerindeki etkisi nedeniyle zaten başkalarının kendi karılarıyla evlenmeyeceğine güvenemeyip her ihtimale karşı, bizzat Kur'an'da yasaklama getirilmektedir.(*)

Ama Ahzâb suresinin en önemli vurgusu, hatta esas düzenleme gerekçesi bunlar değil! Surenin esas vurgusu 37. ayetinde. Öyle ki Ahzâb-53'ün düzenlenme gereği bile, Ahzâb-37'de sözü geçen durumun kendine yönelik yinelenebileceği olasılığına karşı önlem almak çerçevesinde anlaşılabilir ancak. Buna gelmeden önce surenin başına dönelim: 4. ayette evlatlıkların öz oğullar gibi sayılmasının –dolayısıyla onların mirastan faydalanma ve karılarıyla evlenmeme şeklindeki kurallarda öz evlatla aynı tutulmasının– meşru kılınmadığı, "bunların dillere dolanan boş sözler" olduğu belirtildikten, yani varılacak amaç için zemin hazırladıktan sonra 37. ayette aynen şöyle deniliyor:

"Ey Muhammed, Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: 'Eşini bırakma, Allah'tan sakın' diyor; Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd, eşiyle ilgisini kestiğinde biz onu sana nikâhladık ki, evlatlıkların boşadıkları eşleriyle evlenmek konusunda müminlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allah'ın buyruğu yerine gelecektir."

(*) Kur'an'ı sorgulayabilen bir gözle okuyabilen her insanın aklına en çok takılan şeylerden biri de, ortalama bir düşünürün asla iltifat etmeyeceği denli çok kişisel şeyin, Muhammed'e ilişkin şaşılası ayrıcalık ve savunuların, yine o günün yerel kişileri ve sorun-larına ilişkin yoğun göndermelerin nasıl olur da kendine "ilahi, evrensel ve zamanlar üstü" sıfatı yakıştıran bir kitapta bunca çok yer alabildiği sorunudur. Önkoşul-lanmalardan uzak bir gözle okunabildiğinde rahatlıkla insanı çarpan bu geri, kişisel, yerel ve belirli bir zaman dilimine ait söylemin bilince çıkarılması halinde, başka bir dış müdahaleye gerek kalmadan, Kur'an'ın (ve onun şahsında tüm dinsel söylemlerin) ilahi değil, o özgül dönem ve mekânın, o kavrayış düzeyi ve sorunlarının belirlediği insan ürünü bir eser olduğunu kavramakta güçlük çekmeyecektir. Bu ayetin neden olduğu bir diğer doğal sonuç da, şeriatçı ortamlarda kadın ve erkeklerin, haremlik selamlık olarak ayrı ortamlara zorlanması, kadının sadece örtünmesiyle yetinmeyip, aynı zamanda dost akraba ziyaretlerinde bile, "kalplerin daha temiz" kalması için kadın erkek birlikteliklerini kategorik olarak engellemektir. Madem ki karılarının görülmesi Peygamberi üzmektedir, onu örnek alan erkekleri de üzecektir; madem ki "müminlerin anneleri" olan peygamberin karıları bile diğer müminlerle perde arkasından konuşmalıdır, o halde onları örnek alan mümin kadınlar da erkeklerle ancak perde arkasından konuşmalıdır!

Bu karışık ve ilk anda mana verilemeyen anlatımların ardında oldukça çarpıcı bir hikâye var. Zeyd önceden Muhammed'in kölelerinden biriyken, bilgi ve becerileriyle seçkin kişiliği, Müslüman oluşu ve sadakatine karşılık, azat edilerek evlatlık yapılmıştır. Daha sonra gösterdiği etkinlik ve başarıları sonucunda komutanlığa kadar yükselmiş İslamiyetin ileri gelenlerinden biri olmuştur. Gelin görün ki günün birinde Peygamber, işte bu evlatlığı ve yoldaşı Zeyd'in karısına âşık olacaktır. Ancak hem Arap ahlak geleneği hem de o güne kadar bunu kabullenmiş şeriatın evlatlık hukuku, bu aşkın gereklerine engel olduğundan, bu hukukun değiştirilmesi gereği gündeme gelir. Ve işte, Ahzâb suresi ile evlat ile evlatlığın yükümlülüklerde aynı olmadığı, bunun "insanların dillerine doladığı boş sözler" olduğunu ilan ediliyor –ki bu açıklamayla Kur'an, insanın, evlatlığını evladı yerine koyma erdemini reddederek, 14. asır ahlaki düzeyinin gerisine düşüyor– böylece Muhammed'in "içine attığı" sorunlara çözüm getiriyor!

Tabii tıpkı "kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" misali esas seslenilen Zeyd'in kendisi ve kamuoyudur. Boşanmak durumunda bırakıldığı karısının acısıyla Zeyd'in Muhammed'e karşı bilenmesinin, keza Muhammed'in diğer insanlar karşısında saygınlığını yitirmesinin önü alınmaya, sanki olay Tanrı'nın isteğiyle gerçekleşmiş gibi gösterilmeye çalışılıyor. Muhammed'in boşanmadan önce Zeyd'e "eşini bırakma" deyişi de hikâyenin bir parçası oluyor. Oysa aynı ayette Muhammed'in, Zeyd'in karısını kendi karısı yapma isteğinde olduğu, ancak kamuoyundan çekindiği alenen belirtiliyor. "Hıra dağı başına yıkılır gibi olan" Zeyd'in de bu durumu fark etmesi üzerine, karısından boşandığını tahmin etmek için müneccim olmak gerekmiyor. Sonuçta "Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun" denilerek durum meşrulaştırılmaya, hem Zeyd'in gönlü alınmaya hem de kamuoyu tepkisi etkisizleştirilmeye çalışılıyor. Bu niteliği ile Ahzâb-37, olduk-

ça trajik bir durumu ortaya koyuyor.(*)

Esasen koskoca Allah'ın, Peygamber'in özel hayatındaki sorunlarla ilgili sık sık devreye girip ayet düzenlemesi gibi ilginç bir durum ile karşı karşıyayız. Nitekim bunun ifadesi olarak Ahzâb-32 ve 33. ayetlerde de; "Ey Peygamberin hanımları, sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Allah'tan sakınıyorsanız edalı konuşmayın, yoksa kalbi bozuk olan kimse kötü şeyler umut eder; daima ciddi ve ağırbaşlı söz söyleyin. Evlerinizde oturun, eski cahilliye de olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazınızı kılın, zekât verin, Allah'a ve Peygamberine itaat edin" deniliyor.

Zaman ve mekânla sınırlı ve kişisel ilişkiler özgülünde belirlenmiş böylesi ayetler, gerçekte Kur'an'ın evrensel ve zamanlar-üstü olma iddiasını gölgelemektedir. Oysa dikkatli bir göz, "Tanrı sözü"nün, zamanın günlük politikasında temel

(*) Yani olay kimi demagogların iddia ettiği gibi kendinden bağımsız bir süreçte zaten boşanmış olan Zeynep'in "telef olmasını önlemek"(!) ve "ailesinin itibarını yükseltmek"(!) (Bkz. S. Ateş, *Gerçek Din Bu*, s. 23) değil, aksine başından beri taraf olduğu bu ilişkinin, araya tanrıyı da sokarak kendi isteğine uygun çözülmesini sağlamaktır. Nitekim M. Lings (E. Siraced-din)'in "Hz. Muhammed'in Hayatı" adlı çalışmasında trajedi daha da somut izlenebiliyor. Özetle: Peygamber "bir şey sormak için" Zeyd'in evine gidiyor. Ancak Zeyd evde yoktur ve kapıyı Zeynep açıyor. "Dikkat çekici güzelliğini koruyan" Zeynep ile Muhammed'in "bir anlık bakışmaları" ile olan olur. Bu durum karşısında Peygamber, "duygularının şiddetine şaşıracak" denli büyük bir etkilenme içindedir. Rivayet o ya Peygamber Zeynep'in teklifini reddetmiştir. Ama bu karşılaşma "aralarında sürekli var olan sevginin de farkına varmalarına yol aç"mış! Akşama Zeyd durumun farkına varır ve "hemen Peygamber'e gider"; ona "Zeynep hoşuna gittiyse onu hemen boşayayım" der. Muhammed karşı çıkar. Fakat rivayet o ki "Zeyd'le Zeyneb'in evliliği mutlu bir evlilik değil"miş zaten ve "Zeyd de artık dayanamıyor" imiş; karısıyla anlaşır ve boşanırlar. Ne ki Zeynep'le Muhammed'in aşkı önündeki engel sadece Zeyd değildi. Bu aşkın arasında Kur'an ve gelenek durmaktadır. Çünkü Kur'an hem gelenek olduğu üzere oğullarla özdeş sayılan oğullukların da eşleriyle nikâhı haram kılıyordu; hem de Muhammed'in, "İslam'ın müsaade ettiği sayıda (en fazla, dört) eşi vardı" zaten. Özetle Kur'an'ı ilkeler değiştirilmeden Muhammed'in Zeynep'le evlenmesi olanaksızdı. Eh buna da bir çare bulunur ve "en sevgili kul" Muhammed'e bir ayrıcalık olarak, Kur'an'ın ilkelerinin değiştirilmesi yoluna gidilir. Bir müddet sonra vahiy gelir; Muhammed sevinçle, "kim gidip Zeynep'e müjde verecek ve Allah'ın onu gökte benimle evlendirdiğini haber verecek" der. Muhammed için dört sınırı kalkar (Ahzap-50). Oğulluğun kazanılmış hukuku da geri alınır (Ahşap 4-5). Böylece Zeyd İbn Muhammed, Zeyd İbn Harise haline gelirken Zeyd karısı Zeynep de Muhammed karısı Zeynep haline gelir ve sessizce Muhammed'in evine taşınır; çünkü nikâhları tanrı katında kıyılmıştır zaten! Vahiy bu kadar da değildir. Ondan sonrası için Müslümanların izinsiz ve çağrılmadan Muhammed'in evine gitmesi ve orada uzun oturmasını yasaklayan ve hanımlarından bir şey isteyeceklerse "hem onların hem de kendilerinin kalp temizliği açısından" perde arkasından istemeleri, aksi davranışların peygamberi üzdüğü" şeklindeki Ahzap-53 ayeti gelir. Yorum okuyu-cunun. (Bkz. a.g.e., s. 356-359)

araç olarak kullanıldığı gibi, Muhammed'in karılarını yönetmede de sık sık devreye girdiğini fark edebilir. Ayetler adeta onun insanları denetleme araçları olarak işlev görür. Nitekim Tahrim suresinin de bu amaçla düzenlendiğini görüyoruz. Surenin bu adı alması yorumcular tarafından "Muhammed'in bazı yiyecekleri kendisine yasak etmesinden bahsetme"sine bağlanıyor.(*) Oysa surede söz konusu olan "yiyecek" değil, karılarından birini cinsel olarak cezalandırma, yani kendine yasaklama eylemidir. Olay kısaca şöyle gelişir:

Ömer'in kızı Hafsa'nın gününde odasına giden Muhammed, onu bulamaz. Bu sırada Mariye'yi görür ve Hafsa'nın odasında onunla birlikte olur. Ne var ki tam o sırada Hafsa'nın geleceği tutar ve kendi odasında gördükleri üzerine "kıyamet" kopartır. Bunun üzerine Muhammed, Hafsa'yı sakinleştirmek için, Mariye ile bir daha birlikte olmayacağına dair ona söz verir. Buna karşılık Hafsa'dan da gördüklerini kimseye anlatmaması sözü alır. Ancak ne Hafsa sözünde durur ne de Muhammed bu zor anda verdiği sözü sürdürmekten yanadır. Mariye bir cariyedir, ama çok güzel ve akıllı bir kadındır; nitekim daha sonra tek oğlu olan İbrahim'in de anası olacaktır. Hafsa'nın gördüklerini Ayşe'ye anlatması üzerine, Tahrim Suresi düzenlenir. Şimdi surenin sözlerine kulak verelim:

"(Tahrîm-1) Ey Peygamber, eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine yasak ediyorsun? Allah bağışlayandır, acıyandır. (Tahrîm-2) Allah şüphesiz size yeminlerinizi kefaretle geri almanızı meşru kılmıştır... (Tahrîm-3) Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemiştir. O bunu Peygamber'in diğer bir eşine haber verince Allah da Peygamberé durumu bildirmiş, o da bir kısmının yüzüne

(*) Alın size bir mugalata örneği daha: "Hz. Peygamber'in Hafsa'ya söylediği sır nedir? Bazılarınca, irtihallerinden sonra sırayla Ebu Bekir ve Ömer'in yerine geçeceklerini haber vermiş... Zeynep'in evinde bal şerbeti içmiş, Hafsa Mariye'yi odasından çıkarken görmüş yollu başka rivayetler de var. Doğrusunu Allah bilir." (O. Keskioğlu, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Açıklaması*, Eren Y., s. 461)

vurmuş bir kısmının yüzüne vurmaktan geri durmuştur. Eşine gizlice söylediği şeyi başkasına nakletmiş olduğunu bildirince eşi: 'Bunu sana kim haber verdi?' demiş, o da: 'Bana her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah haber verdi' demiştir. (Tahrîm-4) Ey Peygamberin eşleri, eğer ikiniz de Allah'a tövbe ederseniz, kaymış olan kalpleriniz düzelmiş olur. Eğer eşiniz aleyhinde yardımlaşarak bir şey yapmaya kalkarsanız bilin ki Allah onun dostu, bundan başka Cebrail, iyi müminler ve melekler de yardımcısıdır. (Tahrîm-5) Ey Peygamberin eşleri, eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona, sizden daha iyi olan, kendini Allah'a veren, inanan, boyun eğen, tövbe eden, kulluk eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir".

Takip eden ayetlerde bu kez tüm insanlara seslenilerek, cehennemin ateşinden ve cennetten söz edilerek, karılar kıssadan hisse çıkarsınlar diye(!) inkârcılara ve ikiyüzlülere sert davranılması buyurulur. Sonra; Nuh ve Lût'un kötü karıları ile Firavun'un iyi karısından söz edilir ve 12. ayette Meryem'in mahrem yerinin korunduğu iddiasıyla sure bitirilir. İşte böyle!

Ne ilginçtir ki Muhammed'in karıları, onu sık sık Allah'ı yardıma çağırmak zorunda bırakmaları nedeniyle, sadece o dönem değil, bugün de İslamcı aydınlara sorun olmaya devam ediyor. Mantıklı ve ilkesel bir yaklaşımla, olanlar insani zaaf olarak açıklanacağına, bin dereden su getirilerek Muhammed'in, "haşa huzurdan şehvetli birisi olmadığı", "öyle olsaydı gençliğinin doruğunda 15 yaş büyük Hatice ile evlenmezdi"; "kaldı ki kâfirlerin iddialarının aksine karıları genç ve güzel de değildi"; en ilginci de "onun evliliklerinin temel nedeni İslam'ın süratle yayılmasına destek bulmaktı" gibi özürü kabahatinden büyük mazeretler öne sürüyorlar.(*) Önemli bir

(*) Bilimsel ve ahlaki açıdan her ne işe yarayacaksa Muhammed'in şehvetperest olmadığını ispatlamak için, yaşı ve beraberliklerinin ömrü çerçevesinde onun Hatice ile olan evliliği ön plana çıkarılır. Bunun 50'sinden sonra koşar adım evliliklerini hoş göstermeyeceği bir yana (öncesinde de peygamberdi ve İslam'ın yayılması için politik destek gereksinimi öncesinde de, hem de daha da çok vardı) bu evlilikte onun sonraki evliliklerinden farklı dengeler söz konusuydu. İşte bundandır ki muktedir Hatice'nin kocası olduğu müddetçe öyle her görüp hoşlandığı

kısmı, kendi yaşamlarında reddedecekleri şeylere, "öbür dünya" imgesine bağlı inançlarına halel geleceği kaygısıyla, 'Muhammed yapmışsa mutlaka ulvi bir nedeni vardır!' diyerek ve olanları sorgulamaktan ısrarla kaçınarak, akılları sıra durumu kurtarmaya çalışıyorlar.

Öncelikle, şehvetli olmak ile düşük ahlak arasında kurulan paralelliğin, yanlış olduğunu belirtelim. Sorun, bir peygamberin "şehvetini", bizzat kendi inananlarına koyduğu katı kuralları çiğnemek pahasına gerçekleştirmesindedir. Yoksa işin şehvetli olmak-olmamak yanı, ne ahlaken ne de hukuken sorgulama nedeni olmamalıdır. Kaldı ki, "Ebu Süfyan'ın düşmanlığını yumuşatmak için Ümmü Habibe'yi, Ömer'le daha yakın olmak için Sevde'yi, Ebu Bekir'le daha yakın olmak için Ayşe'yi, vb. vb. aldığı", şeklindeki gerekçeler, İslami etkinliği "Allah'ın yardımı ve takdiri"nden soyutlayarak, her şeyin o günkü ilişki ve çelişkiler dengesi çerçevesinde belirlendiğini gösterir. Türkçesi, İslamiyetin ilahi değil beşeri bir durum olduğunu ispatlar, ama o evlilikleri en küçük şekilde kabul edilebilir kılmaz. Üstelik bu mazeretler sonuçta, 52 yaşındaki Muhammed'in 9 yaşındaki çocuk Ayşe ile cinsel ilişkiye girmesini de aklamaz. Söz konusu yazarlardan 9 yaşında kızı olanlar, olayı bir de kendi kızları nezdinde düşünürlerse daha soğukkanlı bir muhakeme yürütürler. Üstelik Peygamber özgülünde yapılan bu gerekçelendirmelerin, Ebu Bekir ve

---

kadınla evlenememesi gibi) ikinci bir eş olamazdı! Öncelikle bu ilişkide özne olan Hatice olup, Ayşe'nin de tanıklığıyla Muhammed'in üzerinde bir ömür sürecek bir etkinliğe sahipti. Mekke'nin önde gelen tüccarlarından biriydi ve bu evliliğiyle, "peygamber" olmadığı gibi henüz evlenmek için bile "maddi imkânlarım yetersiz" diyen genç Muhammed'e bir anda sınıf atlatıyor, onu her şeyin statüyle belirlendiği köleci-tüccar Mekke ortamında üst sınıflara dahil ediyordu. Diğer yandan Hatice, yaratılmaya çalışılan imajın aksine 40'ında olmasına rağmen "hâlâ güzel olduğunun farkındaydı". İşte bu ikinci kocasını da yitirmiş, kadınlığının bilincinde, güzel, bakımlı ve Mekke'nin önemli şahsiyetlerinden olan muktedir kadın, genç Muhammed'le ilişkilerinde ondan hoşlanınca (daha sonra İslamiyetle kadının yitireceği bu atmosferde) evlenmeye karar verir. Onun da kararını almak için yolladığı Nufeyse, durumdan habersiz bizzat Muhammed'e, "eğer sana imkân verilirse, güzellik, zenginlik ve soyluluğun olduğu bir anlaşmaya çağrılırsan ne dersin?" der. Muhammed'in sevinç ve şaşkınlık ifadesi olan, "böyle bir evliliği nasıl yapabilirim?" tepkisini Nufeyse, "orasını bana bırak" diye yanıtlar. Bunun üzerine "Hatice Muhammed'e gelmesi için haber gönderir". (Bkz. M. Lings, age, s. 64-67). Özetle Hatice olayı diğerlerinden tümüyle farklı bir nesnelliğin ifadesidir ve sonraki evliliklerindeki Muhammed'i aklama mazereti yapılamaz.

benzerlerinin İslami bağlılığını tartışılır hale getirmesi de başka bir sorun!

Bu kadar da değil: Başta kocası Kinane olmak üzere tüm yakınları işkence dahil öldürülmüş, Yahudi Beni Nadir şefinin, Ayşe'yi kıskandıracak denli güzel kızı Safiyye'yi, hem de o talan ve vahşet günlerinde, üstelik de onu kendine almış olan genç Dihye'nin elinden geri alarak karı yapmayı hangi mazeret olağan gösterebilir ki? Beni Mustalik zaferi sonrasında, "o kadar güzel ve alımlıydı ki", "ona bakan hiçbir erkek kalbini ona kaptırmaktan kendini alıkoyamazdı" diyen Ayşe'nin de tanıklığıyla, güzelliği dillere destan olan, kabile şefinin kızı Cuveyriye'nin, hem de ensardan birinin elinden alınarak, hemen oracıkta Muhammed'in karısı yapılmasını, hangi politik gerekçe ile açıklayabiliriz?

VI. Bölüm

İSLAMİYETTE EVLİLİK VE TARAFLARIN KONUMU

İslamiyet evlenmeyi ibadet düzeyinde kutsar. "Ey gençler –der İslam Peygamberi–, içinizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü bu, gözü (haramdan) daha fazla sakındıran; ırzı korumaya kal'a olan (yegâne çare)dir. Kim de evlenmeye güç getiremezse oruç tutsun. Çünkü o (oruç) kendisi için bir eneme (şehveti kesen bir çare)dir."[86]

Yine Muhammed'in ifadesiyle, "evli kimsenin iki rekât namazı bekârın seksen iki rekât namazından hayırlıdır"; çünkü "evlenen kimsenin gözü haramdan, günlük şehvani düşüncelerden uzak kalacağı için, ibadetinde huzur ve ihlas tahakkuk eder. Bu tarzda yapılan ibadet de diğerlerinden üstünlük kazanır."[87]

Görüldüğü gibi bu bakış açısına göre bekârlık kötülükle özdeştir ve İslami bakış açısından "kulun ibadeti ancak evlenmekle kemâl bulur". Kur'an'da yer alan sözler de bu yöndedir: "Onun ayetlerinden biri de, size kendinizden huzur ve sükûna kavuşacağınız eşler yaratmasıdır..." (Rum-21)

Özetle evlendin evlendin, evlenmedin huzur ve sükûn

---

[86] M. Emre, a.g.e., s. 24.
[87] M. Emre, a.g.e., s. 25.

hak getire! Öyle ki onsuz ibadet bile gerçek bir değer taşımaz. Peki ama, İslamiyetin, iki cins arasındaki evliliğe sağlıklı yaklaştığı söylenebilir mi? Salt yukarıdaki yaklaşımlar bile yanıtımızın olumsuz olması için yeter. Esasen sağlıklı bir evliliğin temeli olan aşkı, diğer sevgi biçimlerinden ayıran temel nokta, onlara ek olarak cinselliği içermesidir. İslamiyetin, içinde doğduğu ve daha da keskin boyutlara ulaştırıp dondurduğu kültürel yapıda, cinselliğin evlilikteki temel işlevinin altı doğrudan veya dolaylı olarak çizilmekle birlikte, bu cinsellik sevgi boyutundan soyutlanır ve erkek eksenli olarak ele alınır. Dahası toplum namusunu tehdit eden, kendisine karşı önlem alınması gereken bir tehlike olarak algılanır. Ve işte bu algılanışın sonucu olarak, hem cinselliğe olduğundan fazla anlam yüklenip yasalar bu abartıya göre düzenlenir, hem de bu durum bir suçluluk dışa vurumu olarak, ideolojik boyutta gizlenmeye çalışılır.

Dünyası sınırlı, ilgi alanları dar, eğitimi eksik olan her insan için, tatmin edilsin edilmesin, cinselliğin sürekli olağanüstü sorun olması, çok doğaldır. Esasen bu durumda olan insan veya toplumların cinselliği sağlıklı yaşamaları ve cinsel yabancılıktan kurtulmaları, çok karısı olanlar da dahil, oldukça zordur. Çünkü cinsellik ancak sevgi üzerinde, önyargı ve kuşkulardan arınmış ve eşlerin birbirlerini tamamlayan sağlıklı iletişimi ile gerçek ve yabancılıktan arınmış boyutlarıyla yaşanabilir.

Cinsellik diğer insan eylemleri gibi beyinde biçimlenen bir olgudur. Onun sağlıklı ve gerçek boyutlarıyla yaşanmasının zemini, kendini çevreleyen kültürel yapı ve maddi ilişkilerin belirleyiciliğinde beyinde sağlanır. İşte şeriat, cinselliği bu sağlıklı çerçevede yaşanılır kılacak kültürel normlardan yoksun olduğu ve kararların tarafların özgür iradesi ile verildiği ilişkileri yasakladığı, cinselliğin sağlıksız, duygudan yoksun, içgüdüsel dürtülerin tatmini düzeyinde yaşanmasına neden olur.

Bundan sonra da görmeye devam edeceğimiz gibi İslamiyet, cinsel sorunlara aşırı bir ilgi içindedir. Bu yüzden İslamcı

yayınlarda sorun hep gündemdedir! İslami yaklaşıma göre cinsel sorunun çözümü ve toplumsal namusu korumanın biricik yolu olan evlilik, ibadetle eş değerdir. Eğer bu sorun çözülmemişse ne namaz ne de diğer ibadet biçimleri geçerli sayılır!

Ona göre insan, bu sorununu çözmedikçe başka işlevleri sağlıklı yerine getiremeyecek denli, dürtülerinin denetiminde bir varlıktır. İyi de onu bu eksikliklerle kim yarattı? İslamiyetin kurucusu; bekâr gençlere "şerli" (kötülük içeren), cinsellikten başka şey düşünmediği için tehlikeli, bir an önce evlendirilmesi gereken canlılar gözü ile bakar. Ne var ki, sorunu bunca büyütmesine ve çözümünü acil ilan etmesine karşın, iş paraya gelince fedakârlıktan kaçınır. Mehir denilen o köleci dönem âdeti yasaklayacağına, Tanrı katında da kutsar ve onu ödeyemeyecek yoksul gençlerin "toplumu tehdit eden şehvet belasından!" kurtulmaları için "oruç tutmalarını" önerir. Aynı öneriyi Kur'an'da da, "evlenmeye gücü yetmeyenler de Allah lütuf ve kereminden kendilerini zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar" (Nur-33) diyerek yineler.

M. Emre de evlenmenin farz, vacip, sünnet hallerini saydıktan sonra; "mehir, nafaka ve kocalık hususlarında üzerine düşen vazifeleri yapamayacağına ihtimal varsa evlenmesi kerahet-i tahrimiyye ile mekruhtur. Bu ihtimal kâfi ise evlenmek haram olur"[88] diyerek, durumu başka bir şekilde açıklamaktadır.

Kısacası günün koşulları çerçevesinde mehir veremeyen, nafaka verme garantisi olmadan evlenen veya çokça rastlanan biçimde bu olanaklardan yoksun olduğu için, sevdiği kızı kaçıran erkek, Allah'ın kanunlarına karşı gelmiş olmaktadır. Böyleleri İslamiyete göre "kaderlerine razı" olmalıdırlar.

Burada şeriatın keskin sınıf karakteri ve zenginden yana çözümler üreten niteliği en net biçimde sırıtmaktadır. Hem; "kim (günah kirinden) temiz olarak Allah'a kavuşmak isterse

---

[88] A.g.e., s. 29.

hür kadınlarla evlensin" (hadis); "Evli kimsenin iki rekât namazı, bekârın seksen iki rekât namazından hayırlıdır" (Hadis) diyeceksin, hem de sefalet içinde yaşayanlara "oruç tutmalarını", "iffetlerini korumalarını" söyleyecek, üstelik de genel olarak bekârları "şerli" ilan edeceksin. Sıra kendine gelince de İslam'ın 4'ten fazlasını yasaklayan yasasını bile değiştirip 10' dan çok kadınla evleneceksin!

Görüldüğü gibi İslamiyet, getirdiği ayrıcalıklarla, zengine dünyayı "cennet gibi" yaşama olanağı sağlaması yetmezmiş gibi, yoksulun "cennete" gitmesini de alabildiğine zorlaştırmaktadır. Fakirlik nedeniyle evlenemediği için, kulluk görevlerinde bile onu aşağılayarak, seksen iki rekât namazını, evlinin iki rekât namazına eşit tutmakta, onu "şerli" ilan etmekte ve Allah'a "temiz" ulaşma olanaklarının önüne engel üstüne engel dikmektedir.

Kur'an'da İslam'ın sınıf karakterinin bu soruna ilişkin sunduğu ara çözüm ise şöyledir: "Sizden hür ve mümin kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyen kimse, ellerinizdeki mümin cariyelerinizden alsın. (...) onlarla zinadan kaçınmaları, iffetli olmaları halinde velilerinin izniyle evlenin ve örfe uygun şekilde mehirlerini verin. ... Evlendiklerinde zina edecek olurlarsa, onlara hür kadınlara edilen azabın yarısı edilir. Cariye ile evlenmedeki bu izin, içinizden günaha girme korkusu olanlaradır. Sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır." (Nisâ-25)

Evet, "hür ve mümin" kadından "faydalanmak" hakkı belli bir mehre bağlanmıştır. Ve bunca lafı edildiğine göre, hatırı sayılır bir kesimin ha deyince veremediği kadar yüksek bir rakam olmalıdır. Eğer yüksek değilse şeriat, Peygamber döneminde bile bunu veremeyecek kadar çok sayıdaki yoksulun sorununu, kendine dert etmeyen, onlara sadece oruç öneren bir eşitsizlik düzenidir! İslamiyet; normal evlilik, hele güzel kadınla, soylu kadınla, çok kadınla evlenmek ile zenginlik arasında bir paralellik kurmuştur. Burada sevgiye yer yoktur! Tam anlamıyla "paran kadar..." mantığı egemendir. Rayiç bedel üzerinden ve özel niteliklerine göre değerlenen "hür ve

iffetli" kadın alabilecek, ekonomik olanaklardan yoksun olan gençler, eğer "oruç tutma ve sabretme" seçeneklerini yerine getiremiyorlarsa, üstelik "günaha girme" korkusu içinde yaşıyorlarsa, kendilerine bir cariye almalıdırlar. Bu ikinci sınıf ve aşağılık bir durumdur, çünkü her şeyden önce cariye efendisine cinsel meta olarak işlev görmüş, yani İslami anlamda "temiz" olmayan biridir. Tabii bu durumda da mehir geçerlidir. Çünkü cariyenin de bir sahibi vardır; ne var ki onun mehiri özgür kadına oranla düşüktür. Asalet derecesinde de en aşağıda olduğundan her an zina etme olasılığı vardır; ne de olsa "hür ve iffetli" kadınlardan değildir! Bu nedenle zina etmeleri halinde onlardan böylesi bir davranış zaten beklendiğinden, onlara verilecek ceza hür kadınlara verilenin yarısıdır. Dolayısıyla fakir erkeğin en "iyi" seçeneği, "Allah kendini zenginleştirene kadar sabretmek" ve nefsini (isteğini) kırmak için de "oruç tutmak"tır! Kadının da çalışıp ekonomik özgürlüğünü elde etmesi ve çiftlerin aşkla evlenmesi gibi bir çözüme burada yer yoktur.

Yeri gelmişken adalet ve ahlak açısından ironik bir duruma yer vermek istiyoruz. Kandemir şöyle yazıyor:

"Fakir ile zenginin biyolojik yapısı arasında bir fark yoktur. Evlilik Allah-u taâlanın buyurduğu gibi bir huzur ve saadet vesilesi olduğuna göre, o huzura kavuşmak, fakirin de tabii bir hakkıdır. Evlilik dışı yollarla bu ihtiyacın giderilmesine dinimiz müsaade etmediğine göre, evlenmeyi kolaylaştırmak, Müslümanlar için bir vecibedir. Nitekim mali imkânsızlıklardan dolayı evlenemeyen bazı sahabeler günah işleyecekleri endişesiyle Hz. Peygamber'e gelmiş ve erkeklik güçlerini tamamen imha etmek için izin istemişlerdir. Resul-i Ekrem doğru bulmadığı bu istekleri birkaç defa reddetmiştir, sonra da şu ayeti okumuştur. "Allah'ın size helal kıldığı güzel şeyleri kendinize haram etmeyin."[89] (Nur-32)

Kimse Kandemir'in patavatsız, İslamiyeti savunayım der-

[89] Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 206.

ken eline yüzüne bulaştıran beceriksiz bir yorumcu olduğunu düşünmesin. Ne var ki İslamiyeti çağdaş değerler karşısında savunmak öylesine zor ki Kandemir(ler) ister istemez böyle açıklar vermek zorunda kalırlar.

Kandemir'in de kabul ettiği gibi "fakir ile zenginin biyolojik yapısı arasında fark olmadığına", ek olarak Kur'an'da da evlilik bir huzur ve saadet vesilesi olarak emredildiğine, hele ibadet olarak görüldüğü ve ibadetin sağlığı için zorunlu kılındığına göre her Müslüman'ın evliliğinin, devletin temel sorumlulukları içinde olması gerekir. Şeriat bunu yapmadığı gibi, gücü yetene dört ve daha çok kadına sahip olma hakkı tanıyarak, ne kadar çifte standartlı bir adalet anlayışına sahip olduğunu gösterir. Kandemir'in aktardığı gibi, yoksulluktan evlenemeyen sahabelerin (Peygamberi Medine'de ilk sahiplenenler), nihayet dayanamayıp çok eşli önderlerinin karşısına dikilmeleri ve "bizi evlendir" demeyi onurlarına yedirmediklerinden, erkekliklerini yok etmek istemeleri karşısında, Muhammed'in verdiği yanıt gerçekten de çarpıcıdır: "Güzel şeyleri kendinize haram etmeyin"!

Oysa söz konusu Müslümanlar, durup dururken "helal" olanı kendilerine "haram" kılmak istemiyorlar ki; aksine yoksulluk yüzünden fiilen kullanamadıkları cinsellikleri nedeniyle Muhammed'in kapısına çare bulmak için geliyorlar. Muhammed ise onlara, İslam'ın henüz bir avuç insanın ideolojisi olduğu bir ortamda, üstelik onun için her şeylerini ortaya koymuş bu öncü Müslümanlara (sahabelere) hiçbir çözüm üretmeyen olmayan sözler söylüyor.(*) Sorunu çözecek bir

(*) Asr-ı Saadet'te bütün sorunlara çare bulunduğunu öne sürenlere ithaf olunur; siz siz olun çağdaş ahlaki baskılanma ortamında yaşadığınıza dua edin, çünkü İslamcılık diye sunulan kimi dayanışma mekanizmaları bile İslam'ın kendisinden değil, tarihsel evrimde insanın ve değerlerinin almak zorunda kaldığı yeni biçimlerden ve tabii şeriatçıların bu ortamda destek bulma arayışının zorunlu kıldığı normlardan kaynaklanıyor. Üstelik daha önemlisi şu da akıldan çıkarılmamalıdır: Bu olumlu yorumsal dönüşümlerin ömrü, dinsel hareketin laik bir ortamda muhalif kaldığı müddetle sınırlıdır; ne zaman ki şeriat gerçek iktidar olur, işte o zamandan itibaren onun gerçek karakteri hızla her şeyi belirlemeye başlar ve kısa zamanda gelenekselleşmiş olumluluklar da dahil her şeyi tahriple kendisine dönüştürmeye yönelir. Bu noktada varsayalım ki hareketin politik öncüleri önceki düşüncelerinde samimi olsunlar, yine de farketmez; çünkü dinsel dogmanın mantığı, en çıkarcı insanın elinde bile o öncülerin bilgi ve örgütlülüğünden daha et-

kural getirmekten, yani mehiri kaldırmak veya toplum bütçesinden bu işe pay ayırmaktan uzak duruyor.

Diğer yandan İslamiyetin cinselliği bunca önemsemesine rağmen, İslamcıların genellikle bu gerçeği gizlemek için özel bir çaba sarf ettiğini görürüz. M. Emre bu çabayı "nefsin esareti altına girmiş kimselerin zannettikleri gibi, evlenmekten maksat eğlenmek ve zevk değildir. En ulvi gayeler uğruna tesisi gereken evlilik binasını sadece zevke dayayan kimseler yanılmaktadır. Zira Resulullah Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadırlar: 'Allah ne zevkine düşkün erkekleri ne de zevkine düşkün kadınları sever', kısaca ifade etmek icap ederse evlenmekten maksat evlat yetiştirmektir."[90]

Tabbara da evliliğin, "vücudun ihtiyaçlarını tatmin ve azgınlığından kurtulmak için zaruri bir birleşme" olduğu düşüncesi "Kur'an'dan önceki düşüncelerdir"[91] demektedir. Ancak her iki İslamcı da Kur'an'dan kendilerini kanıtlayan bir tek ayet bile aktaramamaktadır. Tabbara, 3 paragraf sonra Rum-21'i aktararak Kur'an'ın evliliği erkeğin "huzur ve sükûna kavuşma" yolu olarak gördüğünü, itiraf eder. Kur'an'ın "iffeti", "namus"u, "ahlak"ı vb. hep cinsellik çerçevesinde odaklandırdığı ilgili tüm alıntılarda apaçıkken, bu çeşit yorumlar sırıtmaktadır. Kaldı ki 4 kadınla evlenmek, cariyelerin Allah'ın erkeklere ganimeti olduğunu söylemek, kadının âdet gününü, hatta doğumu çok eşliliğe mazeret yapmak, erkeğin zevk düşkünlüğünün, İslamiyet tarafından kutsanmasının açık göstergesi değilse nedir?

Esasen tüm sınıf ideolojileri gibi, şeriatçılığın tanımlarını da öncelikle kime seslendiği çerçevesinde yorumlamak gerekiyor. Bu hadis kuşkusuz genelde tüm kadınlar için geçerlidir. İslam'da onlar, koca sözünden çıkmaması gereken, cinselliği

---

kili bir silahtır. Dolayısıyla siz siz olun dinin kişiyle tanrısı arasındaki bir inanç biçimi olarak kalması ve elbette ki bu bağlamdaki gereklerinin tam bir özgürlük ortamında gerçekleştirilebilmesi talebiyle yetinin; öteki sizi de yakar!

[90] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 145.

[91] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 308.

kocasının keyfine göre yaşayan ve "kadere" razı olan, gerçek anlamda bir "kul"lardır. Dolayısıyla itaatte kusur eden, kocasını diğer karılar ve cariyeleriyle paylaşmak istemeyen, kocasının ilgisizliğini kabullenmeyen kadın, Muhammed'in deyimiyle "zevkine düşkün kadın" olur. İkinci olarak bu hadis; İslami dayatmalara uygun bir şekilde evlenmeyecek kadar fakir olan erkekler içindir. Böylelerinin maddi durumları, İslami evliliğin faturasına yetmediğinden ya arada bir salt cinselliğini yaşamak için fuhşa yönelecek ya da İslami geleneği alenen çiğneyerek, sevdiği kızı kaçırıp hayatını onunla birleştirecektir; İşte böyleleri de Muhammed'in deyişiyle "zevkine düşkün erkek" konumundadır. Üçüncü olarak; maddi durumu sahip olduğu tek cariye veya karıdan ötesine yetmediği halde, diğer dört karılı insanlara imrenen ve yeni bir karı sahibi olmak için, öncekini başından atarak mehrine göz diken kişi de "zevkine düşkün erkek" olmaktadır. İşte Allah'ın sevmediği bunlardır.

Ama ilginçtir, Allah, olanakları geniş olup 4 karı edinen, onlarla yetinmeyip yenilerini almak için eskileri boşayan, sayısız cariyeyle de gününü gün edenleri, yani güçlü ve egemen olanları seviyor ve onları "zevkine düşkün" erkeklerden saymıyor. Görülüyor ki "zevkine düşkünlük" tanımı, tamamen izafi olup"kadere" razı olmayarak daha iyi koşullarda, daha renkli bir hayat yaşamak için dengeleri değiştirmeye çalışan bireyi tanımlıyor. Ayağını yorganına göre uzat, yorganın ne kadarsa o kadarıyla yetin, yorganı uzun olanlara imrenme, adaletsizlik ne denli büyük olursa olsun itiraz etme, düzeni değiştirmeye yeltenme, durumun ne olursa olsun şükret, kaderine razı ol ki "öbür dünya"da cennete gidesin diyor.. Kısacası, egemen düzeni ve sınıf çıkarlarını, erkek ayrıcalıklarını ve adetleri korumayı amaçlıyor.

Evet, demek ki yapılan çarpıtmalara rağmen İslamiyette evlilik, cinsel bilince varan erkeğin bu gereksinimini karşılamak, yani onu bu dürtüsünde "huzur ve sükûna" kavuşturmak için gerçekleştirilen bir kurumdur. Ancak salt bu gerek-

çeyle sınırlamak eksik kalacaktır.

İslami anlayışta evliliğin birinci nedeni "nefsi zinadan korumak" yani "vücudun ihtiyaçlarını tatmin ve azgınlığından kurtarmak", ikincil nedeni de çoğalmaktır. Bu sorun tüm ilkel dönem toplumlarında temel bir sorundur gerçekten. Öyle olması da doğaldır; çünkü çok nüfus, özellikle çok erkek, uzlaşma bilmeyen, sürekli hır gür içinde yaşayan geri toplumlarda ailenin diğer ailelere, kabilenin diğer kabilelere, toplumların diğer toplumlara, karşı ayakta durabilmesinin biricik yoludur. Orman yasalarının egemen olduğu o koşullarda güç demek, temelde eli silah tutan daha çok erkek demektir. Böyle bir yaşam tarzının ideolojik yansıması olan İslamiyetin de çoğalmayı teşvik etmesi, bu yolu egemen olmak için temel bir yönelim olarak görmesi çok doğaldır. Nitekim, "evleniniz, çoğalınız, çünkü ben, kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin (çokluğunuz) ile iftihar ederim" diyen hadis gibi, çocuk vermeyen kadının küçük görülüp aşağılanması, hatta terk edilmesi bu yüzdendir. Tabii şeriatın aklı, bu durumun erkekten de kaynaklanabileceğini bilemeyecek kadar ilkeldir.

Demek ki İslamiyet evlilikte kadından iki temel işlev beklemektedir. Birincisi erkeğin arzularını tatmin ve ikincisi doğurgan olmak. Oysa sağlıklı bir evlilik için asıl olan bunlar değil, tarafların birbirlerine duydukları sevgi, istek ve saygıdır.

Her iki durumdaki cinsellik arasında öz bakımından farklılık vardır. Birinde cinselliğin tatmini için evlenilir veya bir ilişki kurulur, diğerinde ise cinsellik, iki cins arasındaki sevginin bütün boyutlarıyla yaşanmasının doğal gereğidir. Birinci durumda hangi biçimde olursa olsun cinsellik bütün derinliğiyle, kişileri birbirine ve yaşadıklarına yabancılaştırır. Burada asıl olan, iki cinsin birbirleriyle kurulan insanca sevgi ve iletişiminin cinsel boyutlarda yaşanması değil, "helal" kılınmış veya kılınmamış kadın(lar)la dürtülerin tatmin etmektir. Ancak, insana yakışan bu değildir!

Yine İslami açıdan çocuk, evliliğin ikinci temel amacını oluştururken, gerçek ve doğal bir ilişkide çocuk, özel durum-

lar hariç, yaşanan sevgi ve beraberliğin, varlığına beraberce karar verilen ürünüdür sadece. Evlilik, temelde çocuk sahibi olmak, o daha doğmamış canlıyı sahiplenmek için değil, birbirini seven iki kişinin sevgilerinin doğal gereği olarak birlikte yaşamak için yapılır. Çocuk işte ancak bu noktadan sonra, bu beraberliğe renk katan, mutluluğu çoğaltan ancak, iki kişi arasındaki beraberliğin temel öğesi olmayan ama onun ürünü olan bir canlıdır. Soruna bu şekilde bakılmadığı zaman, kadın ve erkek için kısırlık gibi çok doğal olan bir durumda, evliliğin sona ermesi kaçınılmaz olur. Oysa böyle yanlış ahlaki değerlerle koşullanmamış çiftlerde, mutluluk çocuksuz da sürebilir; yeter ki sevgi ve saygı gerçekten yaşanabilir ve kendini üretebilir olsun. Üstelik şeriatın ilkel bilinci kısırlığın salt kadına özgü olmayıp, erkekten de kaynaklandığı bilgisinden yoksun olduğundan, çocuk doğmaması halinde yukarıdaki bakış açısı, kadını daha da aşağılar, aile ilişkisini kadın için daha da çekilmez kılar.

Şeriat, erkeğin ve kadının "hayırlı"sını yine aynı çifte ölçü içinde tanımlar: "Hayırlı"lık olgusu, egemen ve bağımlı olmaya göre biçimlenmektedir. Örneğin erkeğin hayırlısı "imanca en olgun, ahlak itibariyle en güzel ve kadınlar için hayırlı olan" (hadis) diye muğlak bir şekilde tanımlanırken, kadın için "hayırlı" tanımı çok daha somut ve nettir. En başta kocasına karşı kölece itaat olmak üzere, kocasının kazancını çok tutumlu kullanan, ona çocuk doğuran ve çocuğu İslami terbiyeye göre yetiştiren, iffetini korumak için azami özeni gösteren kişidir kadın. Muhammed'in ifadesiyle; "(kocası yüzüne) baksa onu memnun eden, bir şey emretse itaat eden, nefsinden ve malından hoşlanmayacağı bir işle, kocasına muhalefet etmeyendir."[92]

Görüldüğü gibi "hayırlı" kadın egemen karşısında ağzı var dili yok bir yaratıktır. Ve yine Muhammed'in ifadesiyle erkek için hepsi de "faydalanılacak" "mal"dır. Yukarıda belir-

[92] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 34.

lendiği şekilde olması halinde kadın, diğer tüm mallardan "hayırlı bir mal"dır!"[93]

Süleyman Dârûni'nin, "iyi kadın, dünya metaı değil, ahiret saadetidir" cümlesi sanki Kur'an'ın yaklaşımından farklı bir içerikte imiş gibidir. Ancak, bu sözler de gerçekte Muhammed'in hadisleri ve genelde Kur'an'ın bakış açısını dışlamaz. Onun kastı kimilerinin "alacağın kadının serveti veya maaşı olup olmadığını araştırma" yaklaşımlarına karşı, kadının faydasının niteliğini vurgulamak, onun doğrudan maddi gelir değil, zevk ve çocuk vererek kişinin gözünü haramdan sakınmasını sağlayan bir mal olduğunu vurgulamaktır. Kadının "mal" olduğu gerçeğine ek olarak bir de beraberinde getireceği maddi gelirler olup olmadığını araştıran, ifrat düzeydeki açgözlüleri dizginlemek amacı ile söylenmiştir.

Kadına karşı öylesine önyargılı bir mantıkla karşı karşıyayız ki, onu kayıtsız şartsız erkeğin hükmüne bağlandığı yetmezmiş gibi, bir kötülük kaynağı olarak da görür. Nitekim kadının hayırlısını anlatırken, M. Emre durumu şöyle ifade ediyor: "Asık suratlı, geçimsiz ve her zaman münakaşaya yol açan bir kadın hayır getirmez. Hz. Lokman oğluna şöyle öğüt vermiştir: 'Oğlum kötü kadından sakın, O seni vaktinden önce kocaltır.'[94] Akıl ve mantık, iyi ama niye hep olumsuz örneklemeler kadından yana veriliyor? sorusunu akla getiriyor.

Çağdaş kadını bir yana bırakalım, inancı tam olan her Müslüman kadın, kendine sormalıdır: Ben söylendiği kadar kötü müyüm gerçekten? Eşler arası çatışmalarda haksızlık hep kadında mıdır? Üstelik daha 30'unda 40'ında kocayan, vücudu bozulan kadınlar iken, "erkeği kocaltan kadın" vurgusu benim cinsime karşı haksızlık olmuyor mu? Üstelik benim de aklım çalışır, sağlıklı kararlar verebilirim. İyi olmanın ölçütünü erkeğe muhalefet etmemek ve istenen her şeyi sorgusuz sualsiz yapmak olarak belirlemek, kadın cinsini aşağıla-

---

[93] A.g.e., s. 34.
[94] A.g.e., s. 34.

mak değil midir? Hepsi bir yana, sadece faydalanmak mantığı ile bir "tarla", "bir dünya malı" olarak nitelenmem, bir hizmetkâr konumuna, düşürülmem cinsime hakaret değil midir? Gerçekten insanüstü bir irade olmuş olsaydı böylesi belirgin bir haksızlık yapar mıydı?

Asgari adaletin gereği, ölçüleri her iki cins için de eşit biçimde kullanmaktır. Aksi halde birbirine eşit olan taraflardan birinin diğeri aleyhine durumu meşrulaştırılır ki bunun açık anlamı, haksızlıktır.

Diğer yandan şeriat, "erkeğin alacağı kadında" hangi meziyetlerin aranması gerektiğini de belirtmekten kendini alamaz!

Öncelikle adalet kavramı çerçevesinde kadınla erkeğin birbirini "almakta" eşit olmaları gerektiğini belirtelim. Toplumcu ahlak, kadının, kendisiyle evlenenin, keyfiyetine bağlı seçilerek alınacak bir mal olmadığını, keza burada "alma" eyleminden söz edilmemesini gerektirir. Alınan mal değildir ki soyu, parası, güzelliği, dindar olup olmaması gibi dışardan gözlenebilen özellikleri ile seçilsin. Birlikte yaşayacak kişilerin, belli bir olgunluk yaşına ulaşmaları, toplumun değer yargılarını dikkate alarak kendilerini ilgilendiren her kararı birlikte vermeleri, bunun zorunlu gereği olarak, birbirlerini haklarında belli bir izlenim edinecek ve sevecek kadar tanıma fırsatı bulmaları gerekir. Yani demek ki sağlıklı, insana yakışır bir birliktelik için, iki tarafın eşit karar hakkına sahip olması ve bunun için de birbirlerini tanıyacak kadar arkadaşlık yapabilmeleri gerekir.

Ama şeriat, o adına "namus" dediği anlayışı nedeniyle böyle bir şeye iki boyutuyla da izin vermez. Öncelikle evlenme çağındaki insanları, ateşle-barut gibi bir araya gelince patlayabilecek bir kötülük potansiyeli olarak gördüğünden, sevgili olmayı, aşkı ve bu çok insanca güzelliğe eşlik edebilecek cinsel beraberliği "namussuzluk" olarak görür. Daha ötesi onların sağduyularına, insani yeteneklerine güvenmediğinden, onların nişanlılık evresinde bile bir araya gelmelerine izin ver-

mez. Sonuçta onların mutluluğunu, birbirleri nezdinde kendilerini tanımalarını, yabancılıklarından kurtularak sağlıklı karar verme becerilerinin gelişmesini değil, kendi beklentilerini esas alır. Evlenecek olanları sadece onaylamak durumunda bırakan bir zihniyetle birbirlerine ve kendi cinselliklerine yabancı iki insanı, çiftleşsinler diye gerdek gecesi bir odaya bırakıverir. Erkek, bir kaleyi fethe giden insanın kendini ispatlama heyecanıyla, kadın ise başına ne geleceğini bilememenin korkusuyla...

Böyle yaşanan cinsellikte insani öğe en alt düzeyindedir. Birbirleriyle tek kelime konuşmamış, birbirlerinin huylarını, beğenilerini bilmeyen iki insanın, ilk defa cinsellikle tanışarak başlattıkları bir kurumsal ilişkinin insana yakışmadığı açıktır. Ama şeriata göre her şey "ahlaki"dir; "hayırlı mal" kendisine bir erkek eli bile değmeden, yani "kirletilmeden", "değerinden" bir şey yitirmeden, ömür boyu –kapı dışarı edilmediği müddetçe! – tam itaat edeceği, mehrini verip "kullanım hakkı"nı satın almış olan efendisine verilir. Oysa bu durumda insani, dolayısıyla ahlaki olan hiç bir şey olmadığını, burada cinselliğin insanca ve sorunsuz yaşanması için sağlıklı bir ortam olmadığı açıktır. Çünkü onun insanca yaşanması için önce sevgi, dolayısıyla asgari bir tanıma, beraber karar verme süreci gereklidir. Ancak bu koşulda cinsellik, iki insanın sevgi ve mutluluklarını cinsel boyutta yaşama gibi insana yakışan bir eyleme dönüşür.

Ancak, bunun için öncelikle şeriatçı yargıların değişmesi gerekir. Öncelikle, kadının bir "mal" değil, erkekle eşit, dolayısıyla parayla değil, sevgiyle alınan ve birlikte olacağı erkeği seçme hakkına sahip olması kabul edilmelidir. İkincisi onun değerinin bir malın değerinden farklı ölçülerde kavranması, bir erkekle arkadaşlığın "kirlenme" ölçütü olamaması, "kirlilik", "namus" vb. kavramların söz konusu insanın dürüstlüğü, içten pazarlıklı olmayışı, sevgiyi bilmesi, özverili ve özenli oluşu, vb. özelliklerle ölçülmesi içselleştirilmelidir. Daha da ötesi bekâretin varlığı ve yokluğu da kadının değerinin "kirli"

veya "temiz"liğinin ölçütü olamamalıdır. Değer insanın kafasıdır, insani erdemleridir ve bu insanın daha önce evlenmiş olması, birisini veya birilerini önceden sevmiş ve onunla birlikte olmuş olmasıyla değil, sevgiyi bilmesi ve sevdiği insana karşı özverisi, dürüstlüğü, vb. ile ölçülür. Ama söz konusu olan mehir karşılığı satılan bir mal olunca, doğaldır ki bu insani ölçütleri kabul ettirmek de olanaksız olacaktır.

Şeriatın "hayırlı malı" satın alırken belirlediği meziyetler, bu "mal"ın ailesi tarafından dindar ve dolayısıyla itaatkâr yetiştirilmesi, kısır olmaması(!), bakire olması, eline erkek eli değmemiş olması(!), "asil" bir kadın olmasıdır!

Bu mantıkla, eğer kadın çocuk doğuramıyorsa, sorun kendisinden kaynaklanmıyorsa bile onu bekleyen ömür boyu ezilmek, aşağılanmak ve aşağılık duygusu içinde yaşamaktır. Üstüne yeni karılar alındığında bu aşağılanma daha da uç boyutlara varır. Yok koca onu boşamışsa –ki bu, koca için rahatlıkla kullanılabilecek meşru bir boşanma gerekçesidir– o kadın kısırlık damgasıyla, ömür boyu bir daha evlenemeyecektir. Ama erkek, kendisi kısır olsa bile 3. ve 4. karıları deneme hakkına sahiptir! O yapacağını yapar, ötesi kadına kalmıştır, çocuk doğmuyorsa demek "suç" kadınındır! İşte bu bilim dışı yaklaşım, kadının kendisini değil de, onun cinselliği ve doğurganlığını esas alan "ahlak" yapısıyla bütünleşince, çocuk sahibi olamamak, her durumda kadının yaşamını daha da çekilmez hale getirir.

Diğer yandan "asil" bir kadın olma ölçütünde ciddi bir sınıf karakteri görürüz. M. Emre, insanın asil aile kızıyla evlenmesi gerektiğini şöyle gerekçelendiriyor:

"Koyun sahipleri, sürüsünü bekletmek için cins köpek ararlar. Aradığı vasıfta bir köpek eniğini bulunca bir veya iki hayvan vermek suretiyle onu hemen alırlar (...)"

"Demek ki asalet, itlerde ve atlarda bile bir kıymet ifade etmektedir. Çift beygiri ile yarış atının arasındaki fark, ırk asaleti bakımındandır. Hal böyle olunca kurulacak yuvaya sokak soytarısı bir kadın bekçilik yapamaz. Böyle bir kadın, cıvık

davranışları ve yılışık gülüşleriyle namusuna kir, kocasına sinir ve yuvaya geçimsizlik getirir.

Asalet olmayınca verilen terbiyenin fazla bir tesiri olmaz Bakır ne kadar parlatsan üç gün sonra gene kararmaya başlar. Suni parlaklık kısa bir zaman devam edebilir. Altın ise hiçbir zaman pas tutmaz. Silmeseniz bile parlaklığını yine muhafaza eder."[95]

Arkasından da İslamcı tarih "bilimi"nden bir masal aktarır: Rivayete göre, Firavun küçük çocukları öldürüyormuş; bunun üzerine kadının biri oğlu öldürülmesin diye çocuğunu mağarada doğurup orada bırakmış. Büyük melek Cebrail de onu bekleyip büyütmüş. Ancak bu Musa (Samiri) adlı çocuk, Hz. Musa kavmini buzağıya taptıran kişi olmuş.

Diğer yandan yine Firavun'un çocuk katletmesi korkusuyla bir diğer Musa'nın anası onu sepete koyup Nil'e bırakmış, sepeti Firavun'un karısı Asiye bulmuş ve onu Firavun'un şerrinden koruyarak büyütmüş ve bu çocuk büyüyünce Peygamber olup Firavun'u yıkmış!

Köleci dönemin bu mitolojik öykülerinden çıkarılacak kıssadan hisseye gelince: Birinci Musa "Asalet olmayınca, Cebrail aleyhüsselamın verdiği gıdaya ihanet etti, kâfir oldu; asil bir soya sahip olan diğer Musa ise Firavun'un beslemesine rağmen peygamber oldu."[96]

Aynı Emre, 120 sayfa ilerde aynı bilimdışı mantığı bu kez farklı bir içerikle sürdürüyor:[*] "Annenin imanlı vücudundan doğan sütün içindeki manevi unsurlar, çocuğun imanında ve ahlakında kamâlâta müessir olur. Anne yediği gıdanın içine haram kattırmamalı, ta ki çocuk haramla gıdalanmaya bu küçük yaşta alışmasın. Ayrıca çocuğunu emzirmeye besmele ile başlamalı."[97]

---

[95] A.g.e., s. 41-42.

[96] A.g.e., s. 43-44.

[*] Kimi din yorumcularının M. Emre'nin örnekleri ve mantık yürütmesinin Kur'an'ı bağlamayacağını söyleme olasılığına karşı, arada aktardığımız hadisler, hatta Kur'an ayetleri ve tabii Muhammed dönemi uygulamalarının yukarıdaki deyişlerden farklı bir düzey yansıtmadığını ve esasen M. Emre'lerin de yazdıklarını İslami literatürden aktardığını belirtelim.

[97] A.g.e., s. 161.

Görüldüğü gibi söz konusu iddialar bilim tarihi kitaplarına, insanlar bir zamanlar böyle ilkel inanışlara sahipti, diye örneklenecek fantezilerdendir. Üstelik kendi içinde de çelişkilidir: Musa örneklerinde "asalet" esas alınırken, çocuk eğitimi bölümünde bu kez "iman" esas alınıyor. Asaletin sütten, besinin kaynağından geçeceği söylenirken, koskoca Cebrail'in besini ise nedense asalet aşılayamıyor. Öbür dünyada Cebrail'in M. Emre'ye bir iyilik düşüneceği kesin! Öz olarak, insan yapısına ilişkin bilgisiz kişilerin tutarsızlıkları ile karşı karşıyayız.

Hayvan ve bitkilerden, insan kişiliğine yönelik paralellikler çıkararak asalet arayan bu bakış açısının, sınıf temelli olduğu açıktır. Köleci ve feodal toplumlarda köle, toprak ve diğer zenginliklerin sahipleri, zenginlik derecelerine göre "asalet" payesi alırlar ve halk yığınları üzerinde ayrıcalık elde ederlerdi. İşte karılık ve annelik ölçülerini belirlerken, "asaletin" altını çizen şeriat, bunu yaparken o dönemin ölçülerini kullanıyor ve sınıf niteliğini ortaya koyuyor.

Her ne kadar günümüz yorumcuları, olayı özünden uzaklaştırıp "iyi aile kızı" tanımına çevirmeye çalışıyorsa da, birazdan denklik arayışında da göreceğimiz gibi, bu yaklaşım "asil" sayılan zengin ailelere verilmiş ayrıcalığın ifadesinden başka bir şey değildir. "asil" soydan, güçlü ailelerden gelmenin değer ölçütü olması anlamındadır. Zaten seslenilen kişi de yine "asil" aile erkekleridir. Çok karılılıkta esas seslenilenin, zenginler olması gibi; İslam'ın 5 koşulunun saptanmasında Zekât, Hac ve kısmen de oruçta muhatap alınanların zenginler olması gibi.

Genelde kadınları aşağılaması, onları sahiplenecek erkeklere "kalite standartları" vermesi yanında, kadınlar arasında da ait oldukları sınıflara göre bir "aşağılık" "yükseklik" ayırımı getirmektedir şeriat.

Toplumcu ahlak açısından, kişinin "asil" olması –saygın olması– onun soydan gelen bir niteliği değil, kendisini eşitlik, dürüstlük, alçak gönüllülük, bilgelik, halkın çıkarlarına bağlı-

lık ve bu doğrultuda fedakârlık ve kararlılık, çalışkanlık, sorumluluk, emeğe saygı, zayıftan, yana vb. niteliklere sahip olması demektir. Ailenin verdiği kültürün, kişinin bu anlamdaki "soylu"luğundaki önemini görmekle birlikte toplumcu ahlak, bunun soy (kan, ırk, süt) sorunu olmadığını çok iyi bilir. Oysa diğer bilim dışı egemen sınıf ideolojileri gibi İslamiyet de asaleti, soydan gelme ve bizim tanımladığımız değerlerden farklı bir muhtevada, yani sınıfsal ayrıcalık olarak ele alır.

İşte bu mantığa çerçevesinde, asil köpeğin eniği asil, asil atın tayı asil olduğuna göre demek ki asil ailenin kızı da asil, asil olmayan ailenin kızı da adi olur! Eh, madem böyle, o halde "asil" kızları alabilecek "asalette" olan erkekler, "asil" olmayan aile kızlarını alıp kendilerine yazık etmesinler; çünkü "asil" olmayan aile kızları, "parlatılmış" bakır gibidirler, "sokak" köpekleri, "çift beygiri" gibidirler; böylelerinin kızları "cıvık davranır", "yılışık güler", "namusuna kir sürer", "kocasını sinir eder", "yuvaya geçimsizlik getirirler"! Ayırımcı ve bilimdışı bu mantığa ne diyebiliriz?

Üstelik evlilikte tarafların denk olması özellikle satın alanın (erkeğin) satın aldığıyla (kadınla) denk veya ondan yüksek olması da zorunludur.

Tabbara bu durumu; "kefaret, denklik ve müsavat demektir. Erkeğin evleneceği kimseye denk olması şarttır. Kefaret, nesep ve mal yönünden olur. İlim şerefi ise, nesep şerefinin fevkindedir"[98] sözleri ile belirtir.

M. Emre de yine aynı sınıf ayırımının altını çizer: "Sayılan bu hususlardan ayrı olarak, altı şeyde erkeğin kadınla denk olması gerekir. Buna İslam fıkhında, kefâet denir. Bunlar: soy, İslam, dindarlık, hürriyet, mal ve san'attır. Kefâet, bu sayılan hususlarda erkeğin kadına (müsâvi) veya daha üstün olması demektir."[99]

Karşımızda kendinden altta yer alan sınıf ve rütbeden in-

---

[98] Tabbara, *Işığında İslamiyet*, s. 384.
[99] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 45.

sanları küçümseyen açık bir egemen sınıf bencilliği, duruyor. Halk kültürünün, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, vb. tarihsel aşk öykülerine sunduğu bağlılıkla, gerçekte benimsemediğini gösterdiği bir egemen sınıf mantığıdır söz konusu olan. Aşk denilen dünyanın en insancıl duygularından birini kökten reddeden, ek olarak da kadını bir satış konusu yapan bu anlayıştan, başka bir sonuç da beklenmezdi zaten. Madem ki kadın "hayırlı bir mal", bir "tarla", "mehir" karşılığı faydalanılan" canlıdır, o halde değerini belirleyecek ölçüleri saptamaktan ve her birinin değerini olabildiğince yükseltmek için pazarlık yapmaktan ve değer düşürücü faktörlere karşı, bu "mal"ı olabildiğince sıkı korumaktan, daha doğal bir şey olamaz!

İlginçtir, denklik ölçütlerinden biri olan "hürriyette denklik"de salt evleneceklerin hür olması yeterli görülmez; kendisi özgür olup anne ve babası köle olan erkek, özgür bir kadınla zaten evlenemeyeceği gibi –Zeyd'e yapıldığı söylenen ayrıcalık kuralı bozmaz– hem kendisi hem babası özgür olan bir kadınla da denk sayılamayacağından onunla evlenemez. Yani ya tam eşitlik ya da erkeğin bir derece üstün olması gerekir; eşit olmayanların evlenmesi dinen doğru değildir!

Burada karşımıza çıkan kadının bekâret, evlenmemişlik, evleninceye kadar erkeklerden saklanma, itaatkârlık beklentileri, her ne kadar erkek egemen ilkelliğin ifadesi iseler de bu ilkellik ve bağnazlığa maddi temel oluşturan esas öğe, kadının toplumda pazarlık konusu olan konumudur. Yani erkek için yaratıldığı varsayılıp, cinsellik, doğurganlık ve diğer hizmetlerle yükümlü kılınan kadının, ikinci cins olduğu düşüncesi olmasa, erkekle eşit kabul edilse, o zaman, üzerinde onur kırıcı pazarlıklar yapılmayacak ve bu ilkel bakış açısının gereği olarak da kadın bekâreti, erkeklerle muhatap olup olmaması, önceden evlenip evlenmediği, ailesinin "asil" olup olmadığı, "özgür" olup olmadığı, kabilesi ve ailesinin toplumdaki yeri ve tabii fiziki güzellik derecesi ve hatta yaşı nitelik belirleyici faktörler olmayacaktır.

Peki, ya bu yaklaşımın tamamen tersi bir anlayışla bir ev-

liliğe giderken aranması gereken nitelikler ne olacaktır? Bunlar; insani düzeyin gereği olarak, yaşam anlayışı ve değerlerde uyuşma temelinde, çiftlerin, hayatı beraber yaşama isteği ve güvenidir. Burada elbette ki bu kararı belirleyecek ölçütler eşten eşe, toplumdan topluma, yine insanların sağlıklı karar verme olgunluğuna ulaşıp ulaşmamalarına bağlı olarak değişecektir. Ancak tümünde saptanabilecek nitelik belirleyici paydanın öğeleri; eşlerin birbirine duydukları sevgi, yaşamın birleştirebilecek denli güven, yaşam biçimini belirleyen değerlerde uyum, birbirine yetebilirlik vb. olacaktır.

Burada bir satın alma ilişkisi olmadığından ölçüler de tamamen değişime uğruyor; cinsellik sevginin bir ürünü olarak yaşanıyor, insanlar arasındaki ilişkide saygı ve dürüstlük temel oluyor, kadın bir mal değil, eşit nitelik ve haklarda insan olduğundan, ona duyulan sevgi de insani ölçütler çerçevesinde belirleniyor. Böyle bir ilişkide kadın bir kışkırtma faktörü olarak görülmediğinden, çalışması da dışarı çıkması da başka erkeklerle muhatap olması ve yalnız yaşaması da doğal karşılanacaktır. Böylesi uygar bir ilişkide kadının eve hapsedilmesi, babasının evine gitmek için bile izin koşulu getirilmesi, en yakını erkeklerden gizlenmesi, örtünmesi gibi, gerçekte erkeğin, eşine ve tabii kendine güvensizliğinin dışa vurumu olan bağnazlıklar yaşanmayacaktır.

Esasen ahlak da bir biçim ve yasaklar sorunu değil, ancak sağlıklı kurallar çerçevesinde öz disiplinli kişilerin gerçekleştirilebileceği bir değerler bütünüdür. Bu açıdan evli bir çiftin ahlaki olarak yakaladıkları düzey, birbirleri dışındaki insanlarla olan ilişkilerinin niteliğini kendiliğinden belirleyecektir. Keza taraflardan biri hasta diye, hemen başka kişilerle cinsel ilişki arayışına girmeyecekler, aksine birbirlerine daha yakın olabileceklerdir. Ve tabii insan ilişkilerinin doğal gereği olarak bu kişiler, eğer birbirlerinden soğumuş, sevgi ve saygılarını yitirmişlerse, özetle birbirlerini taşıyamıyor ve çözülmenin önüne geçemiyorlarsa veya eşlerden biri üçüncü bir kişiye eşinden daha yoğun bir istek duyuyorsa, ayrılma veya bir baş-

ka çözümü gündeme getireceklerdir. İşte insani düzeyimizle bağlantılı olarak, iki sevgilinin yaşadığı beraberlikte ahlaklı ve namuslu olmanın ölçütleri bunlardır.

Diğer yandan adil olmak, herkese ayni ölçütle yaklaşmak demektir. Örneğin birini eve kapatır veya dışarı çıktığında her yanını örttürürken, diğerinin diz ile bel arası hariç çıplak gezme özgürlüğü, birinin kocasından başka –baba, kardeş, oğul vb. hariç– erkekle muhatap olması bile yasakken, diğerinin 4 eşe ek olarak, sahip olabileceği kadar cariyeyle cinselliğini yaşaması, bir taraf itaate zorunlu kılınırken diğer tarafın dayak ve boşanma da dahil, tam bir iktidar ve keyfilik içinde olması gibi çifte standartlara yer yoktur. İlişkilerde kuşku değil güven, zorunluluklar değil karşılıklı uzlaşma ve sorumluluk, daha ötesi sevginin doğal gerekleri esastır. Tüm bunların sonucu olarak da evlilik, bir pazarlık, bir alış veriş mukavelesi değil, kişilerin sevgi ile hayatı beraber yaşamak için, birbirleri ile sözleşmeleridir.

Elbette ki sorgulamakta olduğumuz ahlakdışı anlayıştan, çağdaş ahlaki normlara geçerken ulaşılan nokta, henüz yeterli olmaktan henüz uzaktır. Bunun bir nedeni cehennem korkusu ve geleneğin etkisi ise, diğer nedeni de dinsel ahlakın yerine geçen burjuva ahlak yapısının da kadını farklı biçimde de olsa yine "mal" olarak görmesidir. Yaşanan eşitsizlikler ise, her durumda toplumun ve bireylerin ahlakı üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Bunların aşılması hem eşitlik hem de eğitimle sağlanabilecektir.

O halde sorunun çözümü, sadece soyut bir ahlak hocalığı yapmakta değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik değişimle de doğrudan ilgilidir. Ancak bu süreçte doğru ahlaki yaklaşımın da kritik bir önemi vardır. Özetle; sömürünün, eşitsizliğin, sefaletin, bilgisizliğin, tüketim toplumunun ve çağdışı değerlerin olumsuz baskısı etkisizleştirilmeden, doğru ahlaki normların belli sınırların ötesinde etkinlik sağlaması olanaksızdır. Dolayısıyla insanlar, ahlaklı ilişkiler düzenine giden yolun sınıfsız ve sömürüsüz bir toplum düzeninden geçtiğini bilmek

ve bu sorumluluk gereğince davranmak zorundadırlar.

Şeriata gelince o, gerçek ahlak kalıplarından ve toplumsal düzeyde yaşanan adaletsizlik kaynaklarından özenle uzak dururken, "helâya hangi ayakla girilip hangi ayakla çıkılacağından tutun da"[100] "hayırlı mal" olan kadından nasıl faydalanılabileceği, neresine kadar örtünmesi gerektiği, kimlere bakmasının haram olduğu, cinsel ilişki sırasında edeceği dua vb. vb. "her hususu bir edebe rapteden" ahlak anlayışıyla, tam bir çözümsüzlüğü ve geriliği temsil etmektedir.

[100] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 50.

VII. Bölüm

İSLAMİYETTE NİKÂH SÖZLEŞMESİ

İslamiyette evlilik, mehir (başlık) denilen uygulamayı ön koşul yapması ve mehirin de mehr-i müsemma, mehr-i misil, mehr-i maccel, mehr-i müeccel gibi ayrıntılı biçimlerinin özenle saptanmasıyla tipik bir alış veriş mukavelesidir.

İslamcı yorumcular, diğer pek çok konu gibi bunu da çarpıtarak mehirle başlığın, ayrı şeyler olduğunu iddia ederler ve onun bir satış mukavelesi olduğunu gizlemeye çalışırlar. Mehirin, kız babasının veya kocasının değil bizzat kadının kendisinin hakkı olduğunu, bir alış bedeli olmayıp, kadının "kadrini" yükseltmek, ihtiyaçlarını kolaylaştırmak, istikbalini temin ve çeyizini hazırlamak" amacı taşıdığını iddia ederler.[101]

Yine Tabbara, "İslam düşmanları mehrin hikmetini anlamamışlardır. Zira mehir, evlilik hayatının kuruluşunda erkeğin hissesidir. Bu koca tarafından kadına bir mükellefiyettir"[102] der.

Bir inci de Kandemir'den: "... Mehir kadını satın alma bedeli değil, aksine bir evlilik tazminatıydı. Halbuki bugün Avrupa medeni kanunlarında, kadını iktisaden himaye edecek bir müeyyide mevcut değildir."[103]

---

(101) M. Emre, a.g.e., s. 73.
(102) Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 385.
(103) Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 223.

Öncelikle şu karışıklık giderilmelidir; mehirin kızın babasına verilip verilmemesi işin özünü değiştirmiyor. Yani kadının, soyu, zenginliği, güzelliği, vb. ne göre biçilen mehirin bir eder, bir fiyat, Nisâ-24'ün ve Mâide-5'in ifadesi ile bir "faydalanma" hakkı bedeli olduğu gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Mehir bir kadının, bir erkeğe "helal" olmasının, kendisinden "faydalanmasının" karşılığıdır. Burada kadın alenen kendisinden "faydalanılan", "tarla", "mal"dır!

Öylesi bir "mal"dır ki kendisine biçilen mehirin büyüklüğüyle orantılı "kadri de yükselmiş" olur! Mehir alenen kadının bir ömür boyu kullanım hakkının satın alınmasıdır. Öyle ki kadın boşanmak isterse –tabii kocanın rızası ile! – mehiri, büyük oranda geri vermek durumunda kalır. Ancak erkek kadını boşadığı koşulda mehir, kadının o ana kadar ki kullanımın, "değerden" düşürülmesinin karşılığı olarak kendisine bırakılır. Tabii mehirden geriye bir şey kalmışsa, ki genellikle kalmaz! Çünkü her ne kadar sözde mehir sadece kadının hakkıysa da itaate koşullanmış, bağımlı hale gelmiş kadın, mehirin para olarak verilen kısmını kendisine önceden çeyiz hazırlamış ve kendisini o yaşa getirmiş olan ailesine bırakmak zorundadır. Altın olan kısmı da evlilik sonrası eğer, gerçekten zengin değilse, geçim koşullarının zorunlu gereği olarak kocası tarafından bozdurularak kullanılır. Yani mehir, söylendiği gibi boşanma durumunda da kadının güvencesi olamaz.

Demek ki mehir kime verilirse verilsin, sorunun özü, yani onun "hür ve iffet"li kadının kullanım hakkı karşılığı bir değer olduğu (Mâide-5) gerçeği, değişmiyor. Esasen yorumcular da bu gerçeği inkâr edemiyorlar. Ancak onlar mehrin baba hakkı olmadığını söyleyerek, buradan hareketle işin bir satış değeri olmadığı demagojisinin ardına sığınıyorlar. Oysa zaten satılan, kadının doğrudan kendisi değil, kullanım hakkı –cinselliği, doğurganlığı, iş yapma yeteneği– olduğundan, onun satın alınıp alınmadığının ölçütü, ücretinin, önceki sahibine (baba) verilmesi değildir.

Esasen "mehrin hikmetini anlamamışlardır" diyerek, "İs-

lam düşmanı" ilan edilen eleştirmenlerin çoğunun yaptığı şey, Kur'an'daki durumu sorgulamaktan başka bir şey değildir. Üstelik kabul edilmelidir ki onlar, Kur'an'a ilişkin, İslamcı yazarlardan daha nesnel davranmaktadırlar.

Yorumcularımızın iddialarına kulak verirsek; mehir satın alma bedeli "değil"miş, ama bir "tazminat"mış! Tazminat, maddi ve manevi olarak kendisine zarar verilen şeye karşı ödenen karşılık olduğuna göre, demek ki mehrin tazminat olarak yorumu, gerçeği değiştirmeyen basit bir laf oyunundan öteye gitmiyor. Daha da ilginci, tazminat yorumu mehrin, kadının "kullanılıp" yıpratılması karşılığı oluşan zararın tazmin edilmesi oluşuyla, satışın başka türlü ifadesinden başka bir şey değildir. Görüldüğü gibi, "merd-i kıpti, secaat arz ederken sirkatin söyler" örneği bir savunu ile karşı karşıyayız!

Oysa toplumcu ahlaka göre kadın, köleci dönemin değerleri ile ele alınacak bir meta değil, salt kendi var oluşu ile saygı duyulması ve her türden ticari yaklaşımdan uzak tutulması gereken bir insandır.

Bu ahlaki çözüme rağmen elbette toplumun, kadını ekonomik kaygılardan kurtarması, tıpkı erkek gibi çalışma hak ve özgürlüğünü güvenceye alması gerekir. Ancak bunun olmadığı ve toplumsal bir güvence olarak çocuklar ve kadın için kurumsal sigorta desteğinin bulunmadığı geçici dönemlerde, erkeğin bir nafaka yaptırımına bağlanması söz konusu olabilir. Ancak nafakanın da gerçek çözüm olmadığı ve mehirden daha ileri olmakla birlikte, yine de sınıflı toplumun eşitsiz koşullarının ürünü, görece bir "çözüm" olduğu bilinmelidir. İnsana yakışan, iki tarafın da cinselliği ve çocukları bir taz-minat konusu haline getiren sosyo-ekonomik ilişkinin köklü bir değişim geçirmesidir. Bu kapsamda, cinselliğin her türden alım, satım, tazminat ilişkilerinin aşağılayıcı niteliğinden arındırılması, bireylerin cinselliği de evliliği de insani boyutlarıyla, sevgi ve saygı bütünlüğünde yaşamalarının sağlanmasıdır.

Esasen mehrin "evlilikte erkeğin hissesi olması, kadına mükellefiyeti olması" demek, evliliğe erkeğin mehirle, kadının

ise faydalanılan özellikleriyle katılmasıdır. Yani mehir kâğıt üzerinde kadının hakkı olarak sayıldığından, faydalanılan özelliklerin karşılığının maddi olarak ödenmesi demektir. Neden koca tarafından kadına mükellefiyet de tersi değil? Çünkü kullanılan, satın alınan taraf şeriata göre kadın da ondan!

Burada kadının "korunması" gibi gösterilen durum, gerçekte kadının aşağılanmasından başka bir anlam taşımıyor. Kaldı ki hiçbir onurlu kadın, kendini parayla elde edilen derekesine düşüren böyle bir düzenlemeyi kabul edemez. İş bulamamaktan veya aralarındaki anlaşmadan dolayı, salt erkeğin çalışması elbette doğaldır. Ancak bu durum, kadını aşağılayan bir niteliğe dönüşmesi hem çağdaşlık hem de ahlak açısından kabul edilemez.

Özetle mehir, kadının "kadrini yükselten" bir uygulama olmayıp, aksine cinsel kimliği ve kişiliğinin satın alınma ücreti olarak, onu alçaltan bir uygulamadır. Onurlu bir kadının değerini, soyu, ailesinin zenginliği ve fizik güzelliği saptamadığı gibi, kendisine biçilen mehrin büyüklüğü de tayin edemez. Onun değerini yükseltecek olan, eşiti olan erkeğin değerini yükselten öğelerdir ve bunlar parayla ölçülemez.

Diğer yandan mehrin kadının "ihtiyaçlarını kolaylaştıracağı, istikbalini temin edeceği, çeyizini hazırlamasını sağlayacağı" iddiaları da aldatmacadan ibarettir. Çünkü kadının ihtiyaçları, hayatını paylaştığı kocasının ihtiyaçlarıdır. Kocası yokluk içindeyse o mehrine dayanarak ihtiyaçlarını ayrıca karşılayamaz.

Söz konusu mehir sorununu, bizzat Muhammed'in kızı Fatma'nın; İslam'a hizmeti yaşamsal önemde birkaç kişiden biri ve aynı zamanda Muhammed'in de en yakınlarından olan, nam-ı diğer "Allah'ın Aslanı", Ali'yle evlenmesi özgülünde incelenirse, durumun vahameti daha da netleşir:

Ali ile Muhammed'in kızı Fatma, birbirlerini sevmekte ve evlenmek istemektedir. Ama onca özel kişiliğine rağmen Ali'nin bu amacı ulaşması öyle kolay olmayacaktır. O dönemde mehrin asgari sınırı 32 gr karşılığı 10 dirhem gümüş idi. Eh,

"kadının haysiyetini kırmamak için, içtimai seviye ile mütenasip, şerefine uygun bir mehir tayini yoluna gidilmeliydi" ve bu çerçevede kızı isteyen, "Allah'ın Aslanı" bile olsa, fazla indirim yapılamazdı! Ali'nin yüzü suyu hürmetine Fatma'nın "onurunun" değeri en alt düzeyinde 400 dirhem gümüş olarak belirlenecektir yani mehri 10 dirhem saptanan, fakir, "soylu" olmayan ve belirgin bir güzelliğe sahip olmayan bir emekçi aile kızının mehrinin 40 katı!..

Fatma'nın mehri 400 dirhem gümüş olarak saptanmıştı ama gelin görün ki Allah yolunda kılıcıyla, beyniyle, fedakârlığıyla destanlar yaratan Ali'nin, verecek dirhemi yoktu. Muhammed Ali'yi çok seviyordu, parasal anlamda da dönemin en zenginlerinden sayılırdı; ama gelin görün ki mehir vermeden evlenmeyi Allah caiz kılmamıştı! Bu durumda Ali, ya 400 dirhem gümüşü Muhammed'in eline koyacak ya da Fatma'dan vazgeçecekti. Maddi değeri olan, bir tek atı bir de zırhı vardı Ali'nin ve bunlar da Allah'ın Aslanı'nın temel gereksinimleriydi. Peygamber'in bu duruma mutlaka bir çıkış yolu bulacağına inanarak huzuruna çıktı:

"Ey Allah'ın Resulü, bende para bulunmaz, çünkü yevmiye (gündelik) olarak çalışıyorum. Para edebilecek sadece bir atım var bir de zırhım" dedi.

Açık ki beklentisi, "canın sağ olsun Ali, madem ki birbirinizi sevmişsiniz, aramızda mehdin sözü mü olur" demesiydi. Ancak durum öyle gelişmedi. Peygamber:

"Ya Ali, at sana lazım. Zırhını sat parasını bana getir" buyurdu. Hz. Ali zırhını 480 dirhem bedel karşılığında Hz. Osman'a sattı"[104] ve Fatma'ya kavuştu.

Anlatılanın hazmedilmesinde büyük zorluk çekileceği ortada. Üstelik bu kadar da değil!

Osman, durumu insafına yedirememiş olmalı ki, bu satış işleminden sonra, zırhın İslam için savaşlardan savaşlara koşan Ali gibi biri için ne kadar yaşamsal olduğunu bildiğinden,

---

(104) Akt. M. Emre, a.g.e., s. 74.

onu tekrar Ali'ye armağan etti. Muhammed ne mi yaptı? Kendisinin göstermediği bu yüce gönüllülük karşısında, "Osman cennette benim kardeşimdir" dedi.

Peki, ya Ali'sine kavuşmak için yanıp tutuşan Fatma ne yaptı? Büyük bir manevi otoritenin inançlı kızı olarak, üzerinde sürdürülen ve Ali'nin zırhının satılmasına kadar vardırılan bu pazarlığı içine sindiremedi ki, oldukça diplomatik bir ifadeyle Peygamber babasına şöyle seslendi:

"Babacığım, her kadının mehdi, akit sırasından altın veya gümüş olarak takdir ediliyor. Benim mehdim de sadece bunlarla takdir edilecekse, sizinle diğer insanlar arasında ne fark kalır? Benim gönlüm şöyle arzu ediyor: Yarın mahşer günü, senin ümmetlerinden günahkârlarına şefaat etmen ve onların aff-ı ilahiye ermeleri benim mehrim olsun".

"Hz Resul dileğinin Allah tarafından kabul edildiğini kızına müjdeledi."[105] Müjdeledi müjdelemesine ya, Osman'ın saygın davranışı karşısında bile gerilemeyip 480 dirhemi Osman'a iade ettirmeye yanaşmadığı gibi 400 dirhemi Ali'ye de geri vermedi. Kızının onurlu ve oldukça kinayeli anlatımındaki isteğini karşılayacağına; "'Peygamber kızı olduğunu gösterdin. Aferin sana!' buyurdular. Hz. Fatma'nın gönlünün arzusu böylece ilahi teyide mazhar oldu."[106]

Tabii bu ne biçim "mazhar olmak" biz anlayamadık! Fatma'nın babasından talebi aslında gerçekleşmediği açık. Muhammed'in yaptığı tıpkı Osman'a cennet vaadinde bulunması gibi bir dilekten ibarettir. Ali'den aldığı 400 dirhemden 63 dirhem'e 3 minder, 1 seccade, 1 yüz yastığı, 2 el değirmeni, 1 su tulumu, 1 su testisi, 1 meşin bardak, 1 elek, 1 havlu, 1 koç postu, 1 kilim, 1 sedir, 2 elbise, 1 yorgandan oluşan çeyizi aldıktan sonra, geri kalan 337 dirhemi de cebine yerleştirdi. Bu 337 dirhem için birileri kalkıp da "kızı boşandığında ona vermek için sakladı" gibi bir mazeret uydurmaya kalksa bile sonuç değişmiyor.

---

[105] A.g.e., s. 75.
[106] A.g.e., s. 75.

Okuyucunun bağlantı kuramayacağı umuduyla veya kendi mantık kopukluğunun ürünü olarak M. Emre, bir sayfa sonra, mehri cebine indirenlere atfen şöyle bir yoruma girişiyor:

"Mehir babaya değil kızın kendisine verilecektir, babanın mehirden tasarruf hakkı yok. Hür kadın satılamayacağına göre bu para bir satış bedeli de olamaz. Bu rüşvet mahiyetindedir ve haramdır.

Zamanımızın din yolundan şaşkın ve paraya düşkün babaları, aldıkları parayı mehre benzeterek hareketlerine meşruiyet süsü vermekte, bâtıla hak libası giydirmeye çalışmakta ve haram yemektedirler. Bu para mehir değil zehirdir, zehir! İslâm ahlakına göre erkek, bu parayı kız babasından veya velisinden geri alabilir. Elde mevcut değilse tazmin edebilir."[107]

Ne demeli? Emre Efendi, Emre Efendi kendine gel! İslamiyeti günümüz değerlerine ve yoksulların gözüne hoş görünecek hale getirmek adına, onu tahrif etmekten vazgeç! Üstelik asgari başlık parası olan 32 gram karşılığı 10 dirhem gümüşü bile verememesi nedeniyle bekâr kalanlara, yine aynı Muhammed'in, cinsel arzuları etkisiz kılmak için oruç önerdiğini, unutma! Yine Nur-33'te, "Allah'ın lütuf ve kereminden" bu parayı bulmalarına kadar uslu uslu oturmalarını emrettiğini unutup; "günümüzde türeyen insafsızlar yüzünden gençlerin bekâr kaldığı" masallarıyla insanları aldatmaya çalışma!

Şimdi evlenme sürecine gelelim: İslami evlilik erkeğin, delikanlı çağına gelir gelmez, yani psikolojik olarak daha henüz çocukken, "kötü yollara yönelmesin diye" adet görmeye yeni başlamış kız çocuklarıyla evlendirilmesidir. Bu konuda bir parantez açalım; İslami yayınlarda henüz adet görecek yaşa gelmemiş, yani gerçekten küçücük kız çocuklarından "karılarınız", "nikâhlınız" diye söz ediliyor. Bize göre, adet görse bile henüz cinselliği bilmeyecek kadar küçük, psikolojik olarak her anlamda çocuk olan kızların evlendirilmesi insan-

---

[107] A.g.e., s. 75.

lık dışı olduğundan, bu yaştaki kızlardan "nikâhlı", "karı" şeklinde söz edilmesini bir türlü sindiremediğimizi belirtelim. Oysa şeriat, böylesi çocukları, bırakalım delikanlı yaşında erkeklerle, dedeleri yaşında insanlarla bile evlendirmeyi çok doğal görmektedir.

Gözümüzün önüne 9 yaşında minik bir kızın(*) "karı" yapıldığını getirin. Ve bu kız çocuğu, algı gücünü zorlayan cinsel eylemi, bu dedesi yaşındaki adamla yaşasın. Üstelik bu küçük kızın, gerdek öncesi günlere kadar her türden cinsel merakının "ayıp", "günah", diye bastırıldığı, yani cinsellik bilgisinden yoksun olduğu gerçeği de cabası. Bizim ahlaki değerlerimiz açısından hiçbir şekilde kabul edilemez bir tablo söz konusu. Kızın, diyelim ki 18'inde, cinselliğini bilen ve söz konusu yaşlı kişiye öncelikle sevgi temelinde bağlanıp onu cinsel olarak da istemeye başlaması halinde durum, kuşkusuz doğalık kazanabilirdi; Ancak yukarıdaki çerçevede anlatılan beraberliğin sindirilemezliği açıktır. İşin ahlaki yanı kuşkusuz kızı veren babası veya vasisi ve bu kız çocuğuyla cinsel ilişkiye girişen, bu ilişkiyi hazmeden kişi çerçevesinde sorgulanmalı.

Şeriatçı anlayış önceden de belirttiğimiz gibi, içinde doğduğu toplumsal düzeyin geriliği nedeni ile aşkı, iki cinsin birbirine olan sevgisi ve cinselliği bu sevgi temelinde istemesi demek olan bu en doğal eğilimi reddeder, dahası onu "ahlaksızlık" olarak niteler. Buna karşılık evlenmeyi görücü usulüyle gerçekleştirir. Yani alıcının vasisi gider, evlilik çağında sayılan

(*) Buhari'nin naklettiği bir hadis'e göre Ayşe şöyle anlatıyor: "Ben 6 yaşında bir kız iken Nebi... beni akd ve nikah eylemişti. (Üç sene sonra) Medine'ye hareket ettik... Bu kere ben, arkadaşlarımla birlikte salıncakta oynarken annem Ümmü Ruman, bana doğru geldi ve beni çağırdı. Ben de annemin yanına geldim. Beni ne edeceğini bilmiyordum. Annem elimi tuttu, ta evin kapısı önünde beni durdurdu. Ben yorgunluktan kaba kaba soluyordum. Nihayet soluğum biraz yatıştı. Sonra annem biraz su aldı, onunla yüzümü, başımı sıvazladı. Sonra beni eve koydu. Evde Ensar'dan birtakım kadınlar bulunuyordu. Bunlar bana –'Hayır ve bereket üzere geldin...' Annem beni bu kadınlara teslim etti. Bunlar da benim kılığımı, kıyafetimi düzenlediler ve beni Resul'lah'a teslim ettiler... Ensar kadınları beni... (teslim) ettiklerinde ben 9 yaşında bir kızdım". Yine Gazzali'de yer alan bir diğer hadis'e göre Ayşe şöyle der: "Resul-i Ekrem'in yanında iken oyuncak bebeklerle oynardım. Ensallerim oynamak için bana geldiklerinde Resul-i Ekrem'den çekinirlerdi (saklanırlardı), fakat Resul-i Ekrem, bana geldikleri için sevinirdi... Bir gün Resul-i Ekrem bana; –'Bunlar (oyuncaklar) nedir?' diye sordu. Ben –'Bunlar benim kız çocuklarımdır' dedim..." (Akt. İ. Arsel, *Şeriat ve Kadın*, s. 147-148). İşte böyle...

kızları görür, kendi zevkine göre en beğendiğini ister. Aileler oturup kızın niteliklerine göre başlık pazarlığına girişirler. Sonuçta pazarlık anlaşmayla sonuçlanırsa iş bağlanır ve anlaşmanın ifadesi olarak nişan yapılır.

"Nişanlılık evlenmeden önce erkeğin evleneceği belirli kızı istemesi, yakınlık ve tanışma devresidir. Nişanlı erkeğin nişanlandığı kızı, nişanlı kızın da nişanlısı erkeği görmesi kalplerinin yakınlaşması ve pişman olmamalarına sebep teşkil eder."[108] "Ancak nişanlıların başbaşa bulunmaları caiz değildir. Nikâhlı sayılamayacakları için bir odada baş başa kalmazlar, el ele tutuşmazlar, beraber seyahate çıkmazlar."[109]

Bu dönemde kıza dokunulması, nişanın bozulması veya erkeğin ölümü gibi hallerde, kadın henüz resmen kendisinden "faydalanılma" sürecine girmediğinden, yani başlığı hak etmediğinden dolayı, "namus" ve "değer" kaybına uğrar. Dolayısıyla "mal"ın değerini korumak için bu güvenilmez nişanlılar, ancak başkalarının yanında birbirlerini görebilirler. Böyle bir görüşme, evlenecek kişilerin birbirlerini gerçek anlamda tanımalarını sağlayacak bir tanışma, özgür bir sohbet ortamı oluşmadığından, gerçekte bir tanışma değil, sadece fizik olarak birbirlerini görme olanağının elde edilmesinden ibarettir.

Evlilik kurumlaşmasında ticari zihniyet öylesine egemendir ki, nişanın bozulması veya damadın ölmesi halinde "mehre mahsuben nişanlısına verdiği şeyler elde mevcut ise geri alınabilir; velev ki, o eşya kullanılmış olsun."[110] Her şey hesapla kitapladır; bu, insanın en insanca eylemi bile tipik bir tüccar bakış açısıyla kirletilmiştir. Esasen bu kafa yapısının yaklaşımı her ayrıntıda sorunludur; örneğin:

"Bir baba bûluğ çağına ulaşmış bulunan kızına çeyiz olarak aldığı eşyayı sıhhat ve sağlık zamanında iken teslim etse, çeyiz kızının malı olur. Artık ne babası ne de onun vefatından sonra diğer varisler onu geri alamazlar. Fakat ölüm has-

---

[108] Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 384.
[109] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 77.
[110] A.g.e.

talığı sırasında teslim etmişse, vasiyet hükmünde bulunduğundan veresenin kabul etmelerine bağlıdır."[111]

Evlilik öncesi tarafların bir birini görmesi, İslami açıdan mûbah olmaktadır. Görüşme sonrası kızın suskunluğu, kabul yerine geçer. Ne var ki gerçekte, özellikle kızın özgür irade beyanı söz konusu değildir. Gerek yaş gerekse gelenekler nedeniyle, zaten ailesinin kararını kabullenme durumundadır. Ailenin bağıtladığı bir evliliği kızın kabullenmemesi çok istisna bir durumdur ki, bu durumda eğer aile ısrarlıysa çoğu zaman kızın baba evindeki yaşamı da zehir olur. Çünkü ailenin tercihlerine isyan etmiştir; oysa kız çocuğu itaate zorunludur. Yani bırakalım evleneceği kişiyi kendi yargıları, zevkleri, kişiliğiyle tanıma ve bunun üzerine onunla hayatını birleştirip bileştirmemeye özgürce karar vermeyi, babanın kişiye ilişkin anlattıkları ve kızın fizik olarak onu görmesi çerçevesi içinde bile karar verme yetkisi yoktur. Çünkü itaat, temel ahlaki normdur kadın için.

Burada babanın kızı için en iyi kararı verebilecek otorite sayılmasından hareket edilir. Ve kız da bu çerçevede, kesinlikle katlanamayacağı bir seçenek değilse, suskunluk yoluyla durumu kabul etmiş sayılır. İşte böyle bir mekanizma içinde, büyükleri kadar iyi "düşünemeyeceği" varsayılan bu çocuk-genç bütün ömrünce taşıyacağı bir sorumluluk altına sokulmaktan, yine o çocuk yaşında anne olmaya zorlanmaktan geri durulmaz. Karşımızda özgür iradesini yansıtacak ve yeterliliklerden yoksun, ancak dedesi yaşında olan da dahil, kendisine uygun görülen erkeği memnun etmek ve anne olmak zorunluluğunu yüklenen, sorumlulukları büyük, kendisi ise çocuk kadınlar vardır.

Bu kadar da değil: Diğer yandan kızla erkek birbirlerine gösterildiklerinde, erkeğin ona "İslami ölçülerde" bakması gerekir. Zaten yüz ve cüssesinden başka bir şey de göremeyen erkeğin, bu sırada içinden "kötü bir şey" geçirmemesi

---

[111] A.g.e., s. 77.

gerekir; çünkü "şehvetle nazar ederse zina etmiş sayılır"!

Bu yaklaşımın cinselliği "kötü bir şey" olarak gördüğü ve "kötü" olanın nikâhla temizlenemeyeceği açıktır. Karısıyla ilk ilişkiye böyle değil sevgi, onu tanımaktan bile yoksunu olarak giren erkek, bunu nikâhla yapsa bile iyi bir iş yapmış olmayacaktır.

İslamiyet, iki genci daha sevgiyi, aşkı öğrenmeden ve üstelik birbirlerini tanımadan onları bir odada cinsel ilişkiye zorlamakla, gerçekten onlara kötü bir iş yaptırmış, cinselliği de insanca olmayan boyutlarda yaşatmış olmaktadır. Bundan sonra eşler birbirlerini ya sevmeye başlarlar ya da kemikleşen bir yabancılığı ele güne karşı saklayarak sürdürmeye çalışırlar.

Bunlar bir yana İslami evlilikte kadının ilk tanışmasını cinsellikte gerçekleştireceği kocasını, evlilik öncesi görmesinin şart olduğuna ilişkin bir kayıt da yoktur. Hatta aksine bir hadis de mevcuttur:

Muhammed bir gün yanındaki bekâr hizmetçisine evlenmek isteyip istemediğini sordu. O da;

"Evlendir beni ya Resulallah" dedi. Hz. Peygamber:

"Falan oğullarının evine git ve onlara 'Resulallah kızınızı benimle evlendirmenizi emrediyor de' buyurdu" der.[112]

Gerçi Kandemir bu hadisi, devamında da düğün masraflarını diğer Müslümanlara ödettirerek Muhammed'in ne yüce bir kişi olduğunu ispatlamak amacıyla anlatıyor. Ancak hadisten aktardığımız bölüm, İslam'ın genelde kadının tercihini dikkate almadığını gösteren, onu oldu bitti durumunda bırakan niteliğine iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Özetle, İslamiyetin belirlediği çerçevede yapılan evliliklerin, tarafların özgür iradeleriyle gelişen ve sevginin belirlediği evliliklere göre daha kalıcı olduğu iddialarının istatistikî doğruluğuna karşın, gerçek mutluluğun çok uzağında ve kadının temel haklardan yoksun olduğu somut bir gerçektir. Bu ortamda ailenin süreğenliğini sağlayan, kadının İslami bilinçle

---

(112) Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 208.

kendi haklarına yabancılaştırılmış olması, ekonomik özgürlüğünün olmaması ve tabii boşanmayı imkânsızlaştıran geleneğin gücüdür. Modernleşmenin gelişimine bağlı olarak boşanmaların yükseliş göstermesi ise, İslami evliliğin üstünlüğünün değil, sadece burjuva ailenin çürüklüğünün göstergesidir.

Bir yandan yoğun eşitsizlik koşullarında, artan bir tüketime zorlanan insanlık diğer yandan her şeyin parayla ölçüldüğü, burjuva ahlak kalıplarının çürütücü koşulları, aileyi de son derece olumsuz etkilenmiştir. Burada çözüm, başta kadınınkiler olmak üzere ulaşılmış haklardan vazgeçmek, insanı yasakçı ve adaletsiz kalıplar içine sokmak değil, mevcut sorunları giderip geliştirmektir. Burada da çözüm yine var olan eşitsizlik ilişkilerinin tasfiyesi ve sosyal devletin geliştirilmesi, değer bilincinin toplumcu eksende yükseltilmesinden geçmektedir.

Kavranması gereken bir diğer gerçek de modernleşme koşullarının, kapalı ilişkileri parçaladığı oranda, İslami aile normlarının bizzat İslamcı bilince sahip insanlar içinde bile giderek imkânsız hale geleceği ve değişime zorlanacağıdır. Nitekim bugün İslami aile kurumunda kadın hakları açısından, özellikle okumuş çevrelerde yaşanan kısmi düzelme de İslami kalıplara rağmen gerçekleşmektedir. Modernleşmenin etkisiyle, İslami kalıplar, bir dizi alanda revizyona zorlanmakta ve kadına saygı başta olmak üzere, kendilerini pek çok konuda denetlemek, giderek de dönüşmek durumunda kalmaktadırlar. Son dönemlerde en çok kadın hakları ve kadına saygıdan yana söz üretmiş olmaları bile tüm dünyada yükselen kadın hakları mücadelesinin, İslamcılar üzerlerindeki dönüştürücü etkisini göstermektedir. Bu noktadaki bir diğer gözlemimiz de artık kimi İslamcı normların, modernleşen İslamcılara bile boğucu gelmeye başlaması ve bu durumun giderek daha da belirginleşeceğidir.

Kadınla erkeğin birbirlerine karşı görevlerine geçmeden, İslamiyetin, en sıradan ayrıntıları bile sıkı denetim altına alan totaliter niteliğinin düğün sırasındaki yansımasını görelim:

Hadislerinde Muhammed, "Nikâhta helal ve haram arasını ayırmak def ve sestir" diyor. Ancak defin kenarlarında zil olmayacak! Sonra, düğünde davul ve zurna da olmayacak! Zaten def de nikâhın ilanı için çalınıyor ve nikâhı zinadan ayırmak amacını taşıyor(!). Düğünde söylenecek şarkılar da "size geldik, size geldik, bizi selamlayın, size selam verelim" gibi "şehveti tahrik etmeyecek" şeyler olmalı! Oysa bugün düğünlerde "edebe" aykırı şarkılar söylenmekte, deflerin kenarına zil takılmakta, hatta davul ve zurna bile çalınmakta ve de hatta renk renk elbiseler giyilmekte ve erkeklerle kadınlar oyunlarda birbirlerini seyretmekte imişler ve bunlar büyük haramış! Gerçi bazı "ilim adamları" kadınların erkekleri seyretmesinde beis görmüyorlar, hatta buna kanıt olarak Hz. Aişe'nin Habeşlerin oyunlarını seyretmesini örnek gösteriyorlarmış, ancak Abdül-Vahhab Şarani bu vakanın, Hicap ayeti gelmezden önce cereyan ettiğini açıkladığından, siz siz olun kadınlar, düğünde oynayan erkekleri seyretmeyin!

Bu ilginç tabloya bir de doğrudan fıkıh kitaplarında bakalım:

"a- Nikâhın ilanı, zina töhmetini tamamen ortadan kaldırmak için yapıldığından def'in zilsiz olması vaciptir.

"b- Çalgının haram olduğunda bir hilaf yoktur, lâkin haram olan şeylerden uzak kalırsa, düğünlerde ve bayramlarda birazcık (def ve ses) caiz görülmüştür.

"c- Ebü'l Leys Semerkandi Hadis-i şerif'teki def çalmanın ilandan kinaye olduğunu ifadeden sonra, 'zamanımızda çalınan zilli deflere gelince mekruh olması lazımdır' demiştir

"d- Sadece ilan için, düğün gecesi def çalmakta beis yoktur."[113]

Böylece defin de vacibini, caizini, mekruhunu, beisini bir güzel gördükten sonra, sırat köprüsünün keskin inceliğini biraz daha öğrenmiş olduk!.. Vay ki hem kendilerine Müslüman diyen hem de düğünlerinde defin zillisini ve daha da korkuncu davul zurna çalan ve çaldıranların haline!

---

(113) M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 90-91.

VIII. Bölüm

İSLAMİ AİLEDE TARAFLARIN HAK VE GÖREVLERİ

İslami ailede tarafların birbirleri karşısındaki hak ve görevleri, başından beri örneklerini gösterdiğimiz, keskin eşitsizlik ekseninde belirleniyor.

Bu bağlamda kadının kocası üzerindeki hakları, öncelikle onun yemek, elbise ve konut gereksiniminin karşılanmasıdır. Peygamber, bir Müslüman için Allah yolunda, köle azadında ve yoksula harcanan paraya oranla insanın kendi ailesine yapacağı harcamaların daha hayırlı olduğunu ve erkeğin karısına yediğinden yedirip, giydiğinden giydirmesi gerektiğini belirtir.[114] Burada kadının yüzüne tokat atılmaması şeklindeki hadis de anımsatılmalıdır. Böylece Kur'an Nisâ-34'teki, erkeğin kadına dayak atma izni, kadının ele güne karşı yüzünde dövülme izleriyle çıkmasına karşı sınırlandırılır. İnsanların karşısına yüzünde dayak izleriyle çıkmak, demek o dönem kadınının bile kabullenemediği bir durum ki, Hadis Nisâ-34'e böyle bir sınırlama getirilmiş.

Şeriata göre her durumda kadının geçimi onu almış olan erkeğe aittir. Erkek, gerek kendi gücü gerekse de karısının –veya ayrı ayrı karılarının– babasının mali durumunu dikkate ala-

---

(114) M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 98.

rak, yani kadının önceki yaşam düzeyiyle kendi gücü arasında bir dengeleme yapmakla yükümlüdür.

Kadın evdeki yiyeceği kullanırken kocasından izin almaz. Ancak ailenin ihtiyacından artan yemeğin fakirlere verilmesi için kocasından izin almak durumundadır!

Koca karısına kalacak konutu sağlamak zorundadır, ancak kadın bu evde yalnızsa, kocası canı sıkılıyor diye bir yoldaş bulundurmak zorunda değildir. Ev, karısının korkmaması için komşuları bulunan bir ev olmalıdır, ancak buradaki esas hareket noktası kadının "namusuna ve mala" saldırı olması halinde, komşuların imdada gelmesidir.[115]

Erkek, karısının anne ve babasının kızlarını görmek üzere haftada bir kez olmak üzere eve ziyarete gelmelerini engelleyemez! Onlar gelemeyecek halde iseler, karısını yine haftada bir kez onları ziyaret etmekten alıkoyamaz. Kadının anne ve baba dışındaki akrabalarını ziyaret etme hakkı ise yılda sadece bir kezdir. "Bu hakkı dinimiz vermiştir! [Evet cümle aynen böyle-E.A.] ziyaretten ve düğünlere gitmekten men edebilir"![116] İlginçtir, bu satırlar "Kadının Hakları" kısmında anlatılıyor.

İslam'ın kadını ne derece "özgürlüğe kavuşturduğu ve yücelttiği"nin göstergesi olarak aktarılan yukarıdaki sözler, kadının mehir karşılığında satın alındıktan sonra gerçekte hapsedildiğine işaret ediyor. Haftada bir kere görüşme hakkı var. Yok, anne ve baba gelemez durumunda iseler, işte ancak o zaman, kadına ailesini gitme izni veriliyor. Akrabalara gelince onlarla ancak yılda bir kere görüşebiliyor kadın. Günümüz hapishane sisteminde bile kesinlikle kabul edilemez bir durum bu. Ve hâl böyle iken, M. Emre, hiç sıkılmadan, sanki bir lütufmuş yapılıyormuş gibi, "bu hakkı dinimiz vermiştir" diyebilmektedir. Hadi kadın-erkek eşitliğinden vazgeçtik, bari zulüm yapmayın! Burada karşımıza yine bilinen gerçek çıkıyor:

---

[115] M. Emre, a.g.e., s. 98-100.
[116] A.g.e., s. 101.

Şeriatı gerekçelendiren(ler), "erkeklik" konusunda, mangalda kül bırakmamalarına, çok karılığın erkek için bir zorunluluk olduğunu söylemelerine rağmen, gerçekte bu noktada kendilerine açık bir güvensizlik içindeler. Yanı sıra sevginin anlamı ve insan davranışı üzerindeki denetleyici gücünü bilmemeleri nedeniyle, eşlerinin de kendileri gibi dürtüleri ile hareket ettiğini düşünerek, sıkı denetim altında tutulmasını şart kılıyorlar.

Tabii bu çerçeve içinde kadının evinden dışarıya bakması, pencereye çıkması da "haram ve namusun korunmaması" anlamına geliyor. Nitekim "Muaz b. Cebel (R.A.) karısını delikten dışarı baktığı için dövmüştür.[117] Kadın kadınlığını bilecek ve evinde kocasını bekleyecek; sıkılmak, gezmek, pencereden dışarı bakmak yok!..

Bu yaklaşımın diğer bir maddesi şöyle: "Karısının babası, ölüm döşeğinde yatan bir hasta olsa ve bakacak kimsesi bulunmazsa, kadın babasına bakabilir. Babası Müslüman olmasa da hüküm böyledir. Ancak bu hizmet için, babasının evinde kaldığı müddetçe nafakası kocaya lazım gelmez."[118]

Evet, aynen böyle! Yani baba hem ölüm döşeğinde hem de bakacak başka kimsesi olmayacak ki yanında kalmaya izin verilsin. Ama madem babasının evinde, o halde masrafını da bakacak kimsesi olmayan, ölüm döşeğindeki baba karşılayacak!

İnsani değerlerden asgari pay almış bir kişinin, yukarıdaki aktarmalar karşısında ürpermemesi olanaksız. Esasen İslamcıların da böylesi hastalıklı yaklaşımlar içinde olabileceğine inanmıyoruz. Ama şeriat hukuku, ne yazık ki böylesi uç boyutta eşitsizliği temel alan bir yerden kurulmuş görünüyor.

Kuşkusuz bu dayatmalara ve cehennem korkusuna karşın, kadınlar bu yasaları yüzyıllar içinde önemli oranda laçkalaştırmışlardır. Bu uğurda çok kavga etmeyi, boşanmayı, dayak yemeyi, hatta "ahlaksız" damgası yemeyi göğüsleyerek ta-

---

[117] A.g.e., s. 102.
[118] A.g.e., s. 101.

bii... Dünyada hangi hak, uğrunda eziyetler çekilmeden kazanılabilmiştir ki zaten?.. Sonuçta Müslüman aile, bugün şeriat hukukunun çok ilerisinde bir standarda ulaşmış durumdadır. Artık pek çok kişi aile düzeninin kuşku ve yasaklarla değil, güven ortamında, karşılıklı haklara saygı ortamında sağlanabileceğini biliyor ve kendi ilişkilerinde de bunu gerçekleştirmeye çalışıyor. Yani işin gerçeği şu ki bugün kendine Müslüman diyenlerin pek çoğu, hayatın gerçeklerinin doğal sonucu olarak, ondan çok uzakta yaşıyor, şeriatın cenderesine sığamıyorlar.

İslam, kadının kocası üzerindeki haklarından biri olarak da cinselliğini yaşamak hakkını kabul etmiştir. Konuyu, kendini ibadete vererek, karısı ile hiç ilgilenmeyen kişi örneği üzerinden, Halife Ömer, Ka'b'ın açıklamasıyla aydınlığa kavuşturmuştur. Ka'b'ın Ömer tarafından kabullenilen açıklaması şöyle:

"Allah onun kocasına dört kadınla evlenmeyi helal kıldı. Sen bunu dört kadından biri olarak farz et. Her dört günde bir gün ve bir geceyi buna tahsis etmesi kadının hakkıdır dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer kadının kocasına haber gönderdi ve dört gecede bir karısı ile birlikte yatmasını, dört günde bir oruç tutmamasını emretti."[119] Tabii bundan önce, söz konusu kadın, sık sık karşısına çıkıp derdini söylediğinde, Halife Ömer'in, kadının isteğini kabul etmediğini de belirtelim.

Her işini hak ve adalete göre düzenlediği izlenimi veren İslam, birçok konuda, amaçlananın dışında kalan açıklarını ve insan doğasına aykırı yaklaşımlarını açık etmekten kendini alamaz. Yukarıdaki örnekte de, her şeyden önce dört karılılığın esas olduğu gerçeği yinelenmektedir. İkincisi, cinsellik gibi kendi doğallığı içinde ve sevgi ile yaşanması gereken bir eylem, mekanik kurallara bağlanarak, insani konulara yabancılığı gözler önüne serilmektedir. Kadın, en doğal hakkı olarak cinselliğini yaşamak isterken, erkeğin, cinsel yabancılaşmasını kendini ibadete vererek gizlediğini görüyoruz. Sorun,

---

[119] A.g.e., s. 104.

"dört günde bir de karınla ilgilen" demekle çözülmez. Her şeyden önce bu evlilikte sevgi ve uyum yoktur. Oysa sorunun merkezine sevgiyi oturttuğumuzda ve söz konusu kişiler cinsel kimliklerine yabancı değillerse cinselliği de kendi doğallığında zaten yaşayacaklardır.

Esas örneğimize dönersek; burada kadına "hak" diye lütfedilen, gerçekte onun haklarının cendere içine alınmasından başka bir şey değildir. Kendisine sevgi duymayan, sonuçta kendisiyle cinsel ilişki sürdürmeyen veya sürdüremeyen kişi ile bu kadının, evliliğini dörtte bir kuralına göre sürdürmeye zorlanması adil bir tutum değildir. Erkek veya kadın fark etmez taraflar sevgilerini, cinsellik de dahil tüm davranışlarında gösterecek ya da birbirlerine yetmediklerini kabullenerek birbirlerine karşılıklı ayrılma hakkı tanıyacaklardır. Ahlaki olan yaklaşım budur; aksi, satın alınmış kadının haklarının gasp edilmesidir.

Kadının hakkının ne kadar sınırlı olduğunu, daha ötesi onun hakları ile değil yükümlülükleri ile belirlendiği gerçeğini, erkeğin haklarını incelerken daha da net görüyoruz:

"Kadın kocasının dine aykırı olmayan emirlerine itaat edecektir. Hele zevcelik vazifeleri noktasında"! diyor M. Emre. Burada dört günde bir kuralı olmadığı gibi –doğum, adet, vb. hariç– herhangi bir engel de yoktur. İster fırın başında, ister deve sırtında olsun fark etmez; erkek istedi mi kadın itaate mecburdur! Kadının o anki duygularının hiç mi hiç önemi yoktur şeriatta. Madem mehri verilmiş, ondan faydalanma hakkı satın alınmıştır, kadının itaatsizliği düşünülemez bile!

Nitekim Muhammed; "Erkek, karısını yatağına çağırır, o da gelmez, koca ona öfkeli olarak gecelerse, melekler sabaha kadar o kadına lanet eder" diyor. Peki ya kadının bir mazereti varsa, yorgunsa veya morali bozuksa, kocasına kızgınsa, mutsuzsa? Ama yok, böylesi mazeretler şeriatta geçerli sayılamaz! Kocası az önce onu dövmüş bile olsa "iyi" kadın itaat etmek zorundadır. Aksi takdirde defterine günah yazmak için melekler pür dikkat beklemektedirler! Ve sabaha kadar o kadına

lanet ederler! Yaklaşımın insan hakları ve doğaya aykırılığı bir yana, meleklere biçtiği misyon da gariptir.

Muhammed; "Kocanın karısı üzerindeki hakkı, kadın devenin üzerinde bulunurken, kocası zevcesinden (faydalanmayı) isterse, kendini (ona teslimden) men etmemektedir. Kocanın izni olmadıkça (nafile) oruç tutmaması, kocasının karısı üzerinde bulunan haklarındandır. Eğer (izinsiz olarak oruç) tutarsa aç ve susuz kalmış olur. Ondan (oruç) kabul olunmaz. Evinden dışarı onun izni olmadıkça çıkmaması (da onun haklarından)dır. Şayet çıkarsa gök melekleri, rahmet melekleri ve azap melekleri(eve) dönünceye kadar kendisine lanet ederler" buyurmuş.

İşin ilginç yanı, bu hadisin bir kadının Muhammed'e gelerek; "Ey Allah'ın Resulü, erkeğin karısı üzerindeki hakları nedir? Zira ben bekâr bir kadınım. Eğer güç yetirebilirsem (evleneyim), aksi halde bekâr durarak (evimde) oturayım" demesi üzerine söylenmiş olmasıdır. Muhammed'in yukarıdaki yanıtı üzerine kadın, "Artık, ben ebediyen evlenmeyeceğim"[120] diyerek kadınlık onurunun, İslami aile düzenine karşı belki de ilk isyanını ifade etmiştir.

Gerçekten de iradesi ailesi tarafından ipotek altına alınmamış, kölelik bilinciyle sinikleştirilmemiş hiçbir kadın, böyle koşullara boyun eğmez. Ve işte bu açıdan söz konusu örnek, tüm diğerlerinden daha vurgulayıcı bir öneme sahiptir. Tabii söz konusu isyan, sistemi dışlamayan ama dediğini de yapmayan pasif bir isyandır bu ve o koşullarda da daha ötesi neredeyse olanaksızdır.

Muhammed'in ifadesinde de çok açık olduğu gibi, İslami evlilik sevgi, saygı ve hak eşitliği üzerine değil, erkeğin sınırsız istekleri üzerine kurulmuştur. Üstelik bu sınırsız istekler, en başta erkeğin ekonomik gücü, cezalandırma hakkı, kaba gücü, boşama keyfiliği, geleneklerin kadın üzerindeki baskısı, meleklerin laneti ve cehennemin ateşi vb. oluşan etkin bir

[120] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 109.

destek mekanizması ile donatılmış, kadını adeta tüm savunma olanaklarından yoksun bırakmıştır.

Kadın, inancının gereği olarak nafile orucu tutmakta bile özgür değildir. Onun Allah'la ilişkisinde de kocasının izni zorunludur. Çünkü erkeğin cinsel keyfiliğini esas alan İslam, "kadının, kocasının arzularına riayeti(ni), dini bakımdan nafile ibadetten üstün" tutmuştur. "Çünkü bir kadın kocasının hakkını ödemedikçe, Allah'ın hakkını ödemiş sayılmaz."[121] Elbette ki İslam bunların sevgi ve gönül almayla yapılmasını yadsımaz, ancak işi böyle insani koşullara da terk etmez; kurala bağlar.

Özetle kadının Allah'la ilişkisi, adeta erkek bağlantılı bir ilişki olup, kocasına sorumluluğu da Allah'a sorumluluğunun önüne geçmektedir; Onun hukukunda erkeğin istekleri kadının cennete gitmek için karşılamak zorunda olduğu yükümlülükler olarak kadının sırtına mutlak anlamda yüklenir. Kadın bunları yapacaktır ya da yapacaktır; yoksa cennet hayali kurmaktan vazgeçmesi gerektiği gibi dünya hayatı da ceza, dayak, boşanma ve geleneklerin baskısı ile kendine zindan edilir!

Yukarıdakine paralel bir diğer hadis de şöyle:

"Aişe validemiz buyuruyor ki; –Genç bir kız Allah'ın Resulü'ne gelip:

'Ey Allah'ın Resulü, ben gördüğün gibi bir genç kızım. Çok kimseler tarafından istenmekteyim, fakat evlenmekten kaçınıyorum. Acaba kadının boynunda kocanın hakkı nedir?' demiş. Resulallah:

'Eğer kocanın tepesinden ayağına kadar bütün bedeni irinler içinde kalıp hanımı o irinleri lisaniyle (diliyle) silerse, yine de ona karşı teşekkür etmek vazifesini eda etmiş sayılmaz'."[122]

İşte böyle! Dikkat edilirse Peygamber, kendisine büyük özverilerde bulunmuş, büyük bir mutluluk yaşatmış, büyük bir sevgi ve emek vermiş birinden söz etmiyor; aksine her-

---

[121] A.g.e., s. 108.

[122] Akt. A. Aslan, *Kadınlara Hitap / Hadis-i Şerifler*, s. 204-205.

hangi bir erkeğin salt erkek olmaktan gelen ayrıcalığından dolayı karısının ona karşı sorumluluğundan söz ediyor.

Ne demiş Muhammed? "Kadın beş vakit namazını kıldığı, (Ramazan) ay orucunu tutuğu ve kocasına itaat ettiği vakit, cennete, hangi kapısından dilerse oradan girer". Sonra bir başka hadiste de, "kocası kendinden razı olduğu halde ebedi hayata göçen bir kadın cennete girmeye namzettir."[123]

Eh, madem "kocasının rızasını kazanmak Cenab-ı Hakkın hoşnutluğunu kazanmakla" özdeştir, kadının her tür isteğe dişini sıkması, İslami aile düzeninin gereğidir. Hem üstelik İslam, bu itaati kadına zulüm olsun diye değil(!) "erkek ve kadının arasındaki muhabbetin devamını temin etmek için emretmiştir."

Bu açıklamalar ışığında başka bir demagojiye de aydınlık getirilmelidir: Görüldüğü gibi İslamiyetin cenneti erkeğin değil, kadının ayakları altına serdiği iddiası tamamen gerçek dışıdır. 'Cennet annelerin ayağı altındadır' deyiminde muhatap alınan erkek, koca değil çocuklardır. Bu yolla disipline edilip annelerinin sözünden çıkmamaları sağlanmak istenir. Yani çocuğun cenneti anaya bağlanırken, kadının cenneti de kocaya bağlanarak şeriatçı ailedeki hiyerarşi zinciri tamamlanmış olur.

Dünyada kölelik koşullarında yaşatılmasına rağmen, yine de Allah memnun edilememiş olsa gerek ki Muhammed, bir diğer hadiste de şöyle diyor:

"Bana cehennem gösterildi. Bir de gördüm ki cehennem ehlinin en çoğu kadınlardır. Onlar küfrederler. Denildi ki: (Ey Allah'ın Resulü) onlar Allah'a mı küfrederler? Resulullah buyurdular ki: Kocalarına küfranda bulunurlar, iyiliğe (karşılık) küfran-ı nimet ederler. Onlardan birine dünya durdukça iyilik etsen, sonra senden (hoşuna gitmeyecek küçük) bir şey görse: 'Ben senden hiçbir hayır görmedim', der çıkar."[124]

---

[123] Akt. M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile.*
[124] Akt. A.g.e., s. 109.

İşte böyle! Görülüyor ki o zamanın kadınları bile kölelik koşullarını, erkeğin istediği boyutlarda kabul etmiyormuş. Bu yüzden, erkeğe tanınan ceza, dayak, boşanma vb. özgürlüklerine ek olarak "öbür dünya" korkusu da sürekli kadınların başında bir Demokles kılıcı gibi sallandırılarak bu yolla disipline sokulmalarına ilahi destek sağlanıyor. Ne var ki dayatılan kurallar, İslam'ın en örnek kadınlarından Ayşe'nin, en örnek erkek Muhammed'e tam itaatini olanaksız kılacak denli sınırsız. Nitekim küskünlüklerinden birinde, Ebu Bekir'in barıştırmak amacıyla yanlarına geldiği bir gün aralarında geçen sözler, çarpıcıdır:

Muhammed Ayşe'ye "sen mi konuşacaksın yoksa ben mi?" diye sorunca, Ayşe ona: "sen konuş ama doğru söyle!" der. Hikâyenin asıl anlatılış amacı, bu söz üzerine Ebu Bekir'in Ayşe'yi, Allah'ın Resulüne bu cüretkâr çıkışı nedeniyle tokatlaması ve Muhammed'in Ebu Bekir'e, "seni bu iş için çağırmadık" diyerek büyüklük gösterdiğini aktarmak içindir.[125] Ancak kutsal bir kişinin, dedesi yaşında olan peygamber kocasına "aramızdaki geçimsizlik nedenini doğru anlat" diyerek hem haklılığını, hem de Muhammed'in olayı çarpıtacağı kuşkusunu ifade etmesi, anlatılan olayın gerçekte daha temel bir yanını oluşturmaktadır.

Özetle, cehennemde kadınların çok olduğu hadisi, kadınlara dayatılan kölelik koşullarının benimsetilmesi için uydurulan masallardan biri olmaktan öteye geçemiyor. Amaç, kadına kocayı "ilahi tecelliye perde olmuş" bir kişi olarak kabul ettirip, ona karşı her türden itaatsizliğin "ilahi atıfete saygı göstermemekle" özdeş kılınmasıdır. Bu yolla erkeğin kadın üzerindeki mutlak egemenliğinin koşulları daha da kolaylaşır. Ondan sonra erkeğe, "karına zulmetme, o naif bir varlıktır, ona iyi davran" gibi önerilerde bulunarak, İslam'ın kadına "ne kadar büyük saygı ve mutluluk verip yücelttiği" iddiası gelir.

---

(125) A.g.e., s. 116.

Bir önceki hadisin bir başka aktarılışı veya benzeri diğer bir hadis de şöyledir:

"Resulullah buyurdu: "Ey kadınlar topluluğu, sadaka verin ve çok istiğfar edin. Çünkü ben cehennem ehlinin çoğunun sizden olduğunu gördüm. Bu sözler üzerine bir kadın, "Ya Resulullah, biz acaba ne yapmıştık ki cehennemliklerin çoğu bizden olmuş" diye sordu. Resulullah da, "çünkü siz çok lanet eder, kocalarınıza karşı küfran-ı nimette bulunursunuz. Akıl ve dini noksanlardan hiçbirinin sizin kadar, akıllı bir kimseye [erkek kastediliyor-E.A.] galebe çaldığını görmedim" buyurdular. Kadın, "akıl ve dini noksanlığı nedir?" diye sordu. Resulullah, "akıl noksanlığı, iki kadının şahadetinin bir erkeğin şahadetine eşit olmasıdır. İşte akıl noksanlığı budur. Kadınlar günlerce namaz kılmaz (muayyen zamanlarda), ramazanda oruç tutmaz (aynı sebeplerden); dinin noksanlığı budur" dediler.

Burada aynı mantığın, daha da tipik bir yansınmasını görürüz. Öncelikle kadın, "akıllı kimse" olan erkek dışındaki "eksik akıllılar" sınıfına dahil edilir. Ve yine aynı netlikte "nankör" bir cins olduğunun altı çizilir. İslam öncesi köleci Arap egemen sınıflarının uygulamaları, sanki bilimsel bir kanıtmış gibi, kadının akli eksikliğine belge olarak sunulur. Yani İslamiyet öncesi hukukta var olan, kadının şahadette yarım erkek değerinde sayılması, Kur'an'a geçirilerek kutsanıp, bu yolla kadının gasp edilmiş hakkının önüne bir de Tanrı engeli çıkarılır. Bu da yetmez, kadının "eksik akıllı" olmasına da kanıt olarak kullanılır!

Diğer yandan, Kur'an'ın köleci dönem ürünü olan ibadetleri, yine onun keyfi kuralları çerçevesinde, kadına adet günlerinde yasaklanıp sonra da bu durum, yasaklamada kadın iradesinin en küçük bir iradesi olmadığı halde, onun dini eksikliğine kanıt yapılır. Burada, "hiç kimse sorumluluklarından kurtulmak için kendi kusurlarını öne süremez" diyen, evrensel hukuk kuralını, hatırlatmadan geçmeyelim. Oysa, İslamiyet bu ilkeyi kökten çiğneyerek, kendi kusuru olan bir yaklaşımı mazeret yapmıştır.

Özetle önceden pek çok alıntıda gördüğümüz ve görmeye devam edeceğimiz gerçeği, bu iki benzer hadis bir kez daha tekrarlamış oluyor: İslamiyet genel olarak kadını nankör, kötü, eksik akıllı, dinsel eksikliğe sahip, dolayısıyla genel ve yapısal olarak cehenneme daha yakın görür. Tabii kadınlar içinde de hayırlılar vardır, ama bunlar erkeklere göre çok azdır!

Şeriata göre kocanın karısı üzerindeki haklarını görmeye devam edelim:

Kocasının iznini almadan kadının, kendine "haram" sayılan, örneğin amca çocuğu, hala çocuğu da olmak üzere, erkeklerle konuşması, hele hele yalnızken onları eve alması yasaktır. Çünkü, bu durum "kocasının kendisine olan itimadını sarsar. Erkeğin itimadının sarsılması ise, aile saadetine gölge düşürebilir. Kalbe giren kurt, devamlı içini kemirmeye başlar ve neticede yuvanın huzuru kaçar. Bu sebeple peygamber efendimiz buyuruyor ki: 'kocalarının izni olmadıkça kadınlarla konuşmayınız Böyle bir konuşma ancak zaruret icabı yapılabilir. Bu konuşmanın kocanın huzurunda yapılması en selametli yoldur'."[126] Nitekim yine bir diğer hadisten, kadının kocasının herhangi bir akrabasıyla baş başa kalmasının "ölüme sebep hallerden biri" olduğunu görüyoruz.[127]

Görüldüğü gibi söz konusu yaklaşım tarafların, hak eşitliği ve saygının gereği günlük yaşamlarından karşılıklı birbirlerini haberdar etme, görüş alma çerçevesinin tamamen dışında; "mal"ın sahibinin mutlak ve ilkel otoritesine tek yanlı bağımlılığıdır.

Elbette ki İslami belgelerde karşımıza çıkan bu kişilik yapısı, gerçekte kendisine Müslümanım diyen ortalama insanların kişilik yapısını değil, 7. yüzyıl erkeğinin kişiliğini ve bu temelde belirlenen bir hukuku yansıtmaktadır. Ancak açık bir gerçek var ki, bu sistemin belgelerinde sırıtan insan tipi ve hukuku, günümüz koşullarında, kendini dinle fazla bütünleştiren

---

(126) A.g.e., s. 110.
(127) A.g.e., s. 265.

kişilerde ciddi bir uyumsuzluğa neden olmaktadır. Çünkü sorgulamadan benimsenen bu köleci dönem normları, dört kadınla evlenmeyi, erkeğin üstün yaratıldığını, köleliği, eşitsizliği, fetihi normal görmekle kalmayıp, aynı zamanda onları sorgulayanları düşman görme refleksi yaratır. İnsanlığın çağdaş değerleriyle uyumsuzluğun Tanrı ile bütünleşerek kutsallık kazanması, giderek kişilik yabancılaşmasını kaçınılmazlaştırır. Kadın-erkek eşitliğinin karşısına, erkeğin üstün kılındığı ve kadının mutlak bağımlılığı bilinci ile çıkıldığında, kadın erkek ilişkilerinin sağlıklı bir platforma oturtulması da olanaksızlaşır.

Bir diğer garip yaklaşım da şu: "Bir kadın nafaka ve kisve dışında kalan hususlarda, kocasından izin almadan, onun kazancını süse ve lükse sarf edemediği gibi fakirlere sadaka olarak da veremez. Verecek olursa sevabı kocanın vebali kadının olur."[128]

Burada egemenliğin mali niteliğini, kadın erkek arasında sevgi, saygı ve hak eşitliğince yönlendirilmesi gereken bir ilişkinin, ekonomik güçle bağlantılı olarak nasıl iktidar aracı haline geldiğini görüyoruz. "Namus" bahanesi altında, kadının çalışmasının engellenmesinin, gerçekte onu erkeğe bağımlı kıldığı bu örnekte bütün netliğiyle gözler önüne seriliyor. Kadının çalışması, gelirinin olması, evdeki eşitliği, dolayısıyla temel harcamalarda ortak irade kullanmayı da beraberinde getirir.

Bu koşullarda eşitlik, erkeğin insafına kalmaz. O zaman tüm önemli harcamalarda birbirine danışma bir doğallık olarak gerçekleşir. Buna karşın kadının erkeğe hesap verdiği, kadının erkekten izin istemek durumunda kaldığı tek yanlı ilişki biçimi adil olmadığı gibi sağlıklı bir ilişkinin oluşumunu engeller. Bu noktada, çağdaş toplumsal ahlaktan farklı bir anlayışa sahip olan İslamiyet, tek yanlı bağımlılığı da "öbür dünya" baskısı ile güvence altına alır, kadının fakire sadaka vermek gibi, insani duyarlılığını bile kontrol altında tutmaya çalışır.

---

[128] A.g.e., s. 111.

Söz konusu hadisin bir benzeri de şöyle: "Ebu Umame' den: 'Resulullah'tan işittiğim, veda hutbesinde; kocasının izni olmaksızın hanım hiç bir şey infak etmez', dedi. Soruldu; 'Ey Allah'ın hak peygamberi, yiyecekten de mi vermesin?' Resulullah, 'Yiyecek mallarınızın en faziletlisidir' dedi". Hadis'i aktaran –İstanbul Merkez Vaizliği ve Tekirdağ Müftülüğü yapmış– Ali Aslan'ın bir de yorumu var: "Yiyecek dahil, her şeyde kocasının iznini almadan malından tasarruf eden hanım günahkâr olur. Hanımın anne ve babası veya evlatları misafir gelirlerse kocasının yedirmeye izni yoksa, yedirirse mesul olur. Eğer bu takdirde yedirir ve hediye verirse onlar da kabul ederse o günahkâr, onlar hırsız olurlar. İnsanların çoğu bu durumdan gafildirler, haberleri olsun."[129]

Kadın ve erkeğin birbirlerine karşı olan yükümlülüklerinin İslami töreler çerçevesindeki anlamını böylece öğrendikten sonra, Bakara-228'in, "(...) kadınların hakları, törelere uygun şekilde vazifelerine denktir" cümlesinin anlamı kafamızda daha da netleşmiş oluyor. Üstelik çevirinin doğrusu da "... örfe göre kadınların, vazifeleri kadar/gibi hakları da vardır..." şeklindedir. Öyle ki buradan hareketle, "Bu ayet birçok tafsilatı kısa bir cümlede ifade etmiştir. Kadın ve erkeğin bütün haklarda eşitliğini ortaya koymuştur"[130] diyebilecek denli pervasız bir tahrifat yoluna gidilebilmektedir; üstelik ayetin sonraki cümlesinde, "Ancak erkekler kadınlardan bir derece üstündür" denildiği halde.

Son sözü İstanbul eski vaizi, laik olmak iddiasındaki bir devletin en büyük şehrinin kamu görevlisine, Ali Aslan'a bırakalım:

"Nikâh bir nevi köleliktir. Binaenaleyh kadın (teşbih yoluyla) kocasının kölesi sayılmaktadır. O halde, mutlak bir şekilde nefsi hakkında Allah'a isyan olmayacak bir tarzda koca, zevcesinden neyi isterse zevcesinin onu yerine getirmek su-

(129) *Kadınlara Hitap / Hadis-i Şerifler*, Aslan Yayınları, s. 59.
(130) Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 286.

retiyle itaat etmesi lazımdır. Kocanın zevcesi boynundaki hakkının büyüklüğüne dair birçok hadis-i şerifler varit olmuştur. Ezcümle Allah'ın Resulü şöyle buyurmaktadır: 'Hangi kadın, kocası kendinden razı olduğu halde ölürse, o kadın cennete dahil olur'."[131]

[131] A.g.e., s. 203.

İslamiyette Nüfus Kontrolü Sorunu

Kadın açısından bir nevi kölelik olan İslami nikâhla birlikte, diğer tüm ilişkilerde olduğu gibi çocuk doğumları konusunda da her iki tarafın iradesini dışlayan, yaptırımcı bir süreç başlamaktadır.

Mantık öz olarak şudur: "Çocuğu doğurtan Allah'tır. Anne babaya düşen, her koşulda doğumu kabullenmektir. Allah'ın bu kararı üzerinde onların tasarruf hakları yoktur. Dolayısıyla doğum kontrolüne gitmek, Allah'ın yaratmaya karar verdiği bir canı öldürmek ile özdeş olup büyük bir günahtır. Böyle bir eyleme girişen karı kocaların yeri cehennemdir!"

Her insanın rahatlıkla benimseyeceği gibi, dünyaya gelen insanların çoğunun yeterli beslenme, eğitim, barınma koşullarından yoksun yaşadığı gerçeği karşımızda dururken, ailelere düşen, insanca koşullarda yetiştirebilecekleri kadar çocukla yetinmektir. Daha iyi yaşam koşulları, her yaşayan insan gibi yeni doğacak çocukların da en doğal hakkıdır. Dolayısıyla bu doğrultuda aile planlaması yapmak bir zorunluluktur. Öte yandan soruna toplum genelinde belli bir perspektif getirmek, ülke genelinde belli bir nüfus planlaması yapmak da aynı şekilde çağdaş bir gerekliliktir. Bugün dünyada milyonlarca insan açlıktan ölürken dünya nüfusunun yarıdan çoğu da yeterli beslenme, barınma, sağlık, eğitim koşullarından yoksun yaşamaktadır.

Toplumlarının daha mutlu ve güvenli yaşamı için, dünya nüfusunun katlanan oranlarda artışının önüne geçmek, insani ve bilimsel bir zorunluluktur. Kaldı ki salt çocuk sevgisinin tatmini açısından düşünsek bile bir iki çocuk bu gereksinimi rahatlıkla karşılar. Buna karşılık güçlü olmanın, fazla çocuk sahibi olmakla özdeş olduğu ilkel dönemlerle örtüşen çok çocukluluğun günümüzde de sürdürülmesi, gerçekte erkek bencilliğinin bu yolla dışa vu-

rusundan başka bir şey değildir.

Daha da ötesi olayı çocuğun sağlığı ve eğitimi, kadının sağlığı, mutluluğu ve tercihleri, yanı sıra toplumun sağlığı ve kalkınması açısından düşünmeyen şeriat, erkeğin çoğalma bencilliğini, Müslüman cemaatin veya alt cemaatlerin diğer cemaatlere karşı sayısal artışıyla bütünleştiren bir yaklaşım sunmaktadır. Burada şeriatın erkek egemen zihniyeti yanında, onunla bütünleşen yayılmacı, hegemonik refleksiyle de karşı karşıyayız.

Diğer yandan doğum kontrolünün engellenmesi, kadının toplumsal üretkenliği önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Onun toplumsal yaşama, iradesi ve yetenekleriyle, eşit haklarla katılımını engelleyip bir doğum aracına indirgediğinden, insan olmaktan gelen haklarına da düpedüz tecavüz etmek demektir. Özetle neresinden bakarsak bakalım İslamiyetin konuya ilişkin mantığı, bütünüyle erkek egemenliği ve bencilliğinden yana, kadına karşı ve ortalamanın altında gelire sahip aile çoğunluğu açısından da hem aileye hem de doğacak olan çocuklara karşı, bir muhteva taşımaktadır.

Doğum kontrolünü yasaklama ve çok çocuk sahibi olmanın özendirilmesi, sürekli savaş koşullarında yaşayan ve gücün çok nüfusla belirlendiği geri toplumlarda, çok doğal bir düzenlemedir. Üstelik doğum kontrol tekniklerinin bilinmemesi çerçevesinde de olayın "kader" olarak benimsenmesi, o geri koşulların doğal bir gereğidir. Keza bu kural, kadının toplumsal işbölümündeki yerinin ev işleri ve çocuk doğurmak olarak saptandığı, toplum adına kendisinden beyni ve yetenekleriyle bir şey istenmediği, aksine böylesi bir yönelimin, saptanan iş bölümü çerçevesinde salt erkeklere özgü bir ayrıcalık olarak belirlendiği, gerici ahlak normlarıyla örtüşmektedir. Oysa günümüz koşullarında tüm bunların karşılığı kalmamıştır.

İşsizlik sorunu olmayan, her çocuğun beslenmesi, eğitimi ve sağlığının güvence altına alındığı bir toplum düze-

ninde yaşamadığımıza göre, doğum kontrolünü engellemeye yönelik tepkilerin insanca ve ekonomik olmadığı açıktır. Buna rağmen her dinden muhafazakârlar, yaşanan yoksulluğa karşı bir çare önermez ve doğacak çocukların sağlıklı yaşamından yana en küçük bir güvence üretmemelerine karşın, boş sözlerle durumu kurtarma yoluna giderler:

"Fakirlik mevzuuna gelince –diyor M. Emre–, Cenâb-ı Hak'kın Rezzak-ı âlem oluşuna itimadı tam olanlar, açlık korkusu ile böyle bir fenalığa teşebbüs edemezler. Cenâb-ı Hak, bir Ayet-i Kerimede (Meâlen) şöyle buyurmaktadır: "Çocuklarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızklandırırız. Hakikat, onları öldürmek büyük bir suçtur."

"Çocuk daha dünyaya gelmeden önce annesinin göğsünde süt yaratan Mevla, onu bir damla su iken unutmayıp büyüten Hallak-ı Azim, bir insan olarak dünyaya gelmesinden sonra hiç aç bırakır mı onu?"[132]

Çocuğun dünyaya rızkıyla geldiği iddiasının somut gerçekler karşısında anlamı nedir? Bilindiği gibi çocuğun doğumu da, anne memesinin süt üretmesi de eşler dışında bir üçüncü varlığın iradesiyle ilgili olmayan ve kadın fizyolojisinde, cinsel ilişkiye bağlı olarak gelişen sonuçlardır. Bunları "Allah" denilen üçüncü bir "iradeye" bağlamanın, iler tutar yanı olmadığı bir yana, onun "insanlığı rızklandıracağı" iddiası daha da saçmadır. Üstelik işsizlik, açlık, yetersiz beslenme, yaygın çocuk ölümleri halen dünyanın en ciddi sorunlarını oluştururken. İnsanlığın doğumda, çocuklukta ve sonrasında yaşanan ölümlere çözüm üretemediği bin yıllar boyunca, milyonlarca çocuğun ve annesinin telef olup gittiği de anımsanırsa söz konusu iddia, bütünüyle geçersiz olmaktadır.

---

[132] M. Emre, *İslam' da Kadın ve Aile*, s. 212-213.

Üstelik yukarıda anılan ayeti, önce ki bölümü ile bütünlük içinde okuduğumuzda, karşımıza, çelişkilerle dolu, oldukça çarpıcı bir tablo çıkar: "Geçim endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyiniz, biz onların da sizin de rızklarını veririz" diyen İsra-31'in bir öncesinde; "Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır... (İsra-30)" da denilmektedir.

Doğmamış ta olsa çocuk öldürmeye kalkmanın hoş görülebilir yanı olmadığı açık. Ancak günümüzde insanlık, çocuk öldürmek veya doğurmak gibi iki seçeneğe de mahkûm edilemez. Bu yüzden esas üzerinde durulması gereken kontrollü cinsellik metotlarıdır. Her iki eşe de isteğe göre uygulanabilen bu metotların hiçbir tehlikesi olmadığı gibi çoğu da korunmaktan vazgeçildiğinde tekrar çocuk sahibi olmayı olanaklı kılar. Ancak ne yazık ki bu türlü yöntemlere de karşı olan muhafazakâr dindarlar vardır. Buna rağmen, çocuğunu öldürmeyi düşünebilecek kadar çaresiz kalmış bir insana, doğum kontrolünü yasaklayan bir tanrısallığın, bu çocuklara karşı olan yükümlülüklerini de yerine getirmek zorunda olduğu açık. Oysa yaşanan gerçeğe baktığımızda, söz verdiği rızkı vermeyen bir ilahi güçle karşı karşıya kalıyoruz. Bu da yetmiyor, asgari bir adalet mantığıyla bile hoş görülemeyecek bir yaklaşımla, rızkı dilediğine bol verip dilediğine daraltmak gibi bir keyfilikten söz ediliyor.

Hadi büyüklerden vazgeçtik ama Tanrı'nın, dünyaya gelmelerinde sorumlu olduğunu söylediği çocukların temel gereksinimlerini, sağlıklı yaşam ve eğitim olanaklarını, güvenceye alması zorunlu değil midir? Oysa bırakalım eşitsizlik ortamında bile olsa büyümelerini, çok ciddi bir kısmı dünyaya açlık, açlığa yakın ve oldukça sağlıksız ortamlarda geldiklerinden, doğum sırasında veya ilk bir iki yıl içinde ölüp gidiyorlar.

Bugün yeterli eğitim ve gelişmeden yoksun ülkelerde süregelen yoğun nüfus artışı, bu ülkelerde yaşayanların

sefaletini arttıran faktörlerden en önemlisini oluşturmaktadır. Doğum kontrol bilincinin gelişmediği veya gerici ideolojilerin "öbür dünya" korkutmasıyla bunu yasakladığı veya doğum kontrolü için gerekli malzemelerden yoksun olunması sonucunda, nüfus hızla artmakta, çocuklar daha doğum sırasından başlayarak çoğu zaman anneleri ile birlikte, hastalık ve beslenme yetersizliğinden ölmeye devam etmektedir.

Hal böyleyken, bu gerçeklere karşı çareler arayacağına, bunu tamamen kulak ardı ederek, "evleniniz, çoğalınız, çünkü ben kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin (çokluğunuz) ile iftihar ederim (Hadis)" diyen bir dini önder ile karşılaşıyoruz.

Bırakalım yeterince rızklandırma ve dünyadaki beslenme yetersizliğine çare bulmayı, Allah, insanlığa en küçük bir bilgi sunmadığı için, her yıl milyonlarca çocuk, doğum öncesi ve sonrası hastalıklardan ölmektedir. Ki bu insan iradesinin ürünü olan bilimin gelişme dönemindeki sayılardır. Bilimin ve sosyal devletin bu denli gelişmediği, insanların sadece "Allah'a havale" olduğu dönemlerde ise ölümler çok daha korkunç boyutlardaydı. Yani cahil insan gözüyle yorumlayacak olursak Allah, verdiği söze rağmen artan nüfusun rızkını vermemiş, yetmezmiş gibi keyfi olarak bebelerin, bazen anneleriyle birlikte yoğun oranlarda ölümüne neden olmuş ve buna da o "Allah'ın ilmi"nde, "kaderin bir tezahürü" denilmiştir. Oysa "Allah'ın iradesi" denilen bilim dışı inanca karşı, gerçek bilim gelişip de bu hastalıklara çare bulduğunda, işte ancak o zaman çocuk (ve anne) ölümleri de azalma ve yok olma yönelimine girdi. Hala işi kadere bırakan, çoğu Müslüman toplumlarda yaygın çocuk ve anne ölümleri ise dünya ortalamasının üstünde seyrediyor.

Bu ön belirlemeleri takiben, şimdi de İslam'ın doğum kontrolüne izin verdiği şartlar üzerinde duralım. Bunlardan birincisi ehven-i şer nitelikli olanıdır. "Özgür" kadın-

lar için geçerli olan bu kurala göre, "kucakta küçük çocuğun bulunması ve sütanne tutup emzirilmesinin maddeten imkânsız oluşu"[133] halinde, hamile kalmanın önlenmesi tedbiri alınabilir. Tabii, "Al-lah'ın İlmi" insanlara en küçük bir bilgi vermediğinden bu önlem, dışarıya boşalmak şeklinde, yine insan buluşu olup eşlerin cinsel sağlığı açısından olumsuz etkide bulu-nacak bir yöntemdir. Aynı koşula bağlı olarak kürtaja da izin verilmiştir; ne var ki buna ilişkin de en küçük bir tek-nik sunulmadığından, insanoğlu bu yöntemi güvenli hale getirinceye kadar milyonlarca genç kadını ölüme yolcu etmiştir.

İlginçtir, İslamiyet cinsel ilişki anında bile, "başın kıbleden yana olması", "besmele ile başlanması", "kocanın tekbir getirmesi" gibi kurallar dayatarak, Allah'ı bu en özel ilişkide bile eşlerin arasına sokacak, onun mahremiyeti ve tadını ortadan kaldıracak kadar kulluk bilincini insanlara dayatmaktadır. Bu da yetmezmiş gibi tam boşalma öncesi kocanın, "her şeye kadir Allah'ım, eğer menimin gelmesine karar verdiysen iyi bir nesep nasip eyle" demesini önerir. Bu sözlerle her cinsel ilişkide hamileliğin gerçekleşmeyeceğini, bunun ancak, her kadın için adet kanamasıyla bağıntılı belli günlerde mümkün olduğunu bilmediğini de açığa vurur. Sonradan öğrenilecek olan bu gerçek, ruh sağlığı açısından daha uygun bir doğum kontrol yöntemi olarak kullanılacaktır.

Özetle bolca demagojisi yapılan "Allah'ın İlmi", diğer konularda olduğu gibi bu konuda da insanlığa bir tek buluş, bir tek sağlık yöntemi verememiştir. Dahası dinler, özgür kadınlar için ancak bazı şartlara bağlı olarak doğum kontrolüne izin vermiş, bunun dışında ise kesin bir şekilde yasaklamıştır.

---

[133] M. Emre, a.g.e., s. 211.

Köle kadınlara gelince, İslamiyet erkeğin dürtülerinin sınırsız tatminini meşrulaştırırken, özgür ve köle insanlar arasındaki ayrımın bulanıklaşmasına karşı farklı ölçüler getirmektedir. Köle sahiplerinin salt cinsel tatmin amacıyla cariyeleriyle kurdukları cinsel ilişkilerde, doğum kontrol önlemi almak, İslami sınıf mantığa göre "bir zaruret karşılığı"(!)[134] olarak serbest bırakılmış-tır. Çünkü köle kadın özgür kadınla aynı haklara sahip değildir. Cariyeden doğacak çocuk, hem erkeğin ölümün-den sonra anneye özgür olma hakkı elde etmesini sağla-yacağı, dolayısıyla mirası azaltan bir sonuç yaratacağından hem de "asil kanla asil olmayan kanın"(!) karışıp, asil olmayan ancak özgür, melez bir nesil yaratıp, toplumun "saf" yapısını bozacağından istenmeyen bir durumdur.

Nitekim Beni Mustalik savaşı sonrasında, alınan esirlerin hemen orada ırzına geçmek isteyen, ama diğer yandan onları fidye karşılığı tekrar eski kabilelerine veya bir başkasına satabilmek olanağını yitirmek istemeyen İslam savaşçılarına (nam-ı diğer 'gazilere')[*] İslam'ın önderinin sunduğu çözüm şudur:

"Cinsi münasebette meniyi dışarı akıtmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Zira Allah'ın kıyamet gününe kadar yaratmayı yazdığı (takdir buyurduğu) her nefis muhakkak vücut bulacaktır."[135]

Daha ayrıntılı bir diğer anlatım şöyle:

---

[134] A.g.e.

[*] Günümüzde İslam için mücadele veren idealistler, farz edelim ki esir alacakları "düşman" toplumlarının kadınlarına tecavüz ederler mi? "Elbette ki etmezler!" diyenler, ne acıdır ki, İslam'ın sünnetiyle ters düşüyorlar demektir; ehl-i sünnetten sayılmazlar. "Olur mu öyle saçma şey, İslam ahlakı almış bir kişi öyle ahlaksız işler yapmaz!" diyenler ise yanmışlar, çünkü Muhammed'in bizzat yaptırdığı işi ahlaksızlıkla suçladıklarından "kâfir" sayılırlar!.. Kıssadan hisse: Gerçekten de ahlaksızca olan böylesi şeyleri reddetme bilincine varanlar, bu ahlaki düzeyi İslamiyet sayesinde değil, aksine ona rağmen ve çağdaş ahlak normlarının kuşatmasında yaşamaları sayesinde ulaştıkları insanileşme düzeyi, Kur'an'ı yazıp uğrunda mücadele eden insanların insanileşme düzeyini kat kat aşması sayesinde yakalamışlardır.

[135] A.g.e., s. 210.

"Biz Resulullah ile beraber Mustalık oğullarına gazaya gittik. Neticede birçok Arap güzellerini esir aldık. Kadınlardan ayrı olarak yaşamamız epey uzun sürmüş, kadınlara karşı arzumuz artmıştı. Fakat bizler, kadınlar üzerinden fazla fidye almaya rağbet ettiğimiz için esir kadınlara yaklaşıp faydalanmayı, fakat çocuk tutturmamak amacıyla azıl yapmayı istedik. Lakin Resulullah aramızda olduğu için bunun hükmünü ona sormadan yapmamız olmaz dedik de bu meseleyi Resulullah'a sorduk. Resulullah da; 'azıl yapmanızda bir beis yoktur. Allah kıyamet gününe kadar hilkatini yazdığı her bir nefis zaruri olarak meydana gelecektir' buyurdu."[136]

Bu yaklaşımın sadece savaş hukukunun parçası olarak uygulandığı düşünülmesin. Çünkü bir diğer hadisten öğrendiğimize göre, karısı emzikte çocuğu olduğu için cinsel ihtiyacını cariyesinden karşılayan adamın, azıl yapması talebi olumlu karşılanır.[137] Diğer yandan esir alınan hamile bir kadınla cinsel ilişkiye girmek isteyen İslam gazisiyle ilgili olarak, şöyle itiraz eder:

"Ant olsun ki o şahsa, kendisi ile beraber bir lanet etmeyi kastettim. Kendisine helal olmadığı halde o şahıs bu çocuğu nasıl mirasçı kılacak? Kendisine helal olmadığı halde bu şahıs o çocuğu nasıl köle edinip hizmet ettirecek?"

Bu son hadisteki ilginç taraf şu: Hamile kadına tecavüz sonucunda çocuğun kimden olacağı o günün bilgisi içinde belirsiz kalacağından, bu durumda doğacak çocuk kendisinden değilse mirasçı olması, yok kendisindense bu durumda da köle olması İslami hukuk açısından helal değildir. "İşte bu iki cepheli mahzurdan dolayı o şahsın gebe kadınla cima etmekten çekinmesi vacip oluyor"![138]

---

(136) *Sahih-i Müslim ve Tercümesi*, c. 4, s. 351.
(137) A.g.e., s. 354.
(138) A.g.e., s. 358.

İster işin çok doğal karşılanan tecavüz kısmı, ister mirasın helal olup olmadığı, isterse henüz doğmamış çocuğun köle yapılması olsun, neresinden ele alırsak alalım insan haklarına aykırı bir durumla karşı karşıyayız. Bu mantık yürütmeleri bir yana bırakıp, Allah'ın "kıyamet gününe kadar yaratmayı yazdığı her nefsi mutlaka yaratacağı" iddiasına dönersek, özellikle belirtilmelidir ki, bu durumda Allah'ın, ailelerin sahip olmak istedikleri çocuk sayısı üzerinde karar hakkını ellerinden almasının, mantıklı bir açıklaması yoktur.

Soruna ilişkin bir diğer önemli ayrıntı da son dönemde bilimin ulaştığı gelişme sayesinde, kısırlık sorununa önemli oranda çare bulunmuş olmasıdır. Tabii doğum kontrolünün bir diğer parçası olan bu gelişme de İslamiyetin yasak koymayı pek seven mantığıyla karşı karşıyadır.

Bilindiği gibi İslami inançta çocuk sayısı, cinsiyetlerinin belirlenmesi ve kısırlık dahil her şey, "Allah'ın hikmeti"nin sonucudur; yani Allah kimi kadını çok doğurgan yaparken kimisini de kısır yapmaktadır! Tabii Allah'ın gerçekleştirdiğine inanılan bu kısırlığın, bilinmeyen bir "hikmetinin" olduğu, kimi kez o kadını kendisi, kocası veya ailesinin günahları adına cezalandırdığı, kimi zaman da zor koşullarda sınava çekerek kuşkularını gidermekte olduğu, düşünülür. İşin bu "hikmet" tarafı bir yana, İslamiyette kuşku kabul etmez nokta, kısırlığın Allah'ın keyfiyeti olduğudur. Tabii, kadının bu kusur(!) nedeniyle ezilmesi, boşanması gibi sonuçları nedeniyle, bu durumun sınav mantığı açısından tam bir adaletsizlik olduğu ortadadır.

Diğer yandan, o dönem cahil Arap erkeğinin bilgisi kadar olan "Allah'ın ilmi"ne göre, kısırlık kadına ilişkin bir olaydır. Bu da Allah'ın seçkin cins olan erkeğe böyle bir ceza vermeyeceği düşüncesinden kaynaklanır. Tabii kısırlığın kadın kadar erkek için de geçerli olduğunun bi-

lim tarafından bulunması yanı sıra, kimi kısırlık biçimlerinin tedavisi, kimisinin de son olarak tüp bebek yöntemiyle etkisizleştirilmesi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla hem kısırlığın salt kadına özgü olduğu yargısı geçersiz hale gelmiş, hem de Allah'ın kimi "kadınlara" kader olarak belirlediği kısırlık, etkisiz kılınarak insan eliyle "kader" değiştirilmiştir. Özetle "Allah'ın ilmi" denilen cehaletin pabucu, bu noktada da, bilim tarafından dama atılmıştır.

IX. Bölüm

İSLAMİYETTE BOŞANMA HUKUKUNUN NİTELİĞİ

İslamiyet, itaati kadına, karar yetkisini de mutlak anlamda erkeğe vermiştir. Bu yüzden boşanmak da erkeğe verilmiş bir hak olmaktır. Ve bu mantık içinde, öğütle erkeğin arzularını yerine getirmeyen kadın dövülecek, bu yolla da yola gelmeyen ise kapı dışarı edilebilecektir. Bu erkeğe Tanrı tarafından tanınmış yasal bir haktır. Ne de olsa kadın, erkeği mutlu kılsın diye yaratıldı; bu işlevin gerçekleşmemesi halinde kadının "aleyhine yollar" aranması normaldir. Ancak itaat eden kadınlar aleyhine yol aranmaz. Eğer aranırsa, erkek işte ancak bu durumda serkeşlik yapmış olur, ki bu durumda bile erkek olduğu için hoş görülme sınırları fazlasıyla geniştir!

Konuyu ayrıntılarda kavramak için, öncelikle Kur'an'ın deyişlerini dinleyelim:

"Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç aybaşı hali beklerler. Eğer Allah'a, ahiret gününe inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helal değildir. Kocaları bu arada barışmak isterse karılarını geri almakta daha çok hak sahibidirler. Kadınların hakları, örfe uygun şekilde vazifelerine denktir. Erkeklerin onlardan bir üstün derecesi vardır (Bakara-228). Boşanma iki defadır... Ya iyilikle tutma ya da iyilikle bırakmadır. İkisi de Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkmadıkça, kadınlara verdiklerinizden bir şey

almanız helal değildir. Eğer Allah'ın yasalarını koruyamayacaklar diye korkarsanız, o zaman kadının fidye vermesinde ikisine de günah yoktur... (Bakara-229). Bundan sonra kadı-nı (3. defa) boşarsa kadın başka biriyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz... (Bakara-230). Kadınları boşadığınızda müddetleri sona ererken onları güzellikle tutun ya da güzellikle bırakın (Bakara-231). Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlatmak isteyen baba için tam iki sene emzirirler. Anaların yiyecek ve giyeceklerini uygun bir şekilde sağlamak, çocuk kendisinin olan babaya borçtur. Herkese ancak gücü nispetinde teklifte bulunulur... Ana baba aralarında anlaşarak sütten kesmek isterlerse ikisine de sorumluluk yoktur. Çocuklarınızı sütanneye emzirmek isterseniz vereceğinizi örfe uygun şekilde ödersiniz (Bakara-233). İçinizden ölenlerin bırakmış oldukları eşler kendi kendilerini dört ay on gün beklerler... (Bakara-234). Böyle kadınlara kapalı şekilde evlenme teklif etmenizde... sizin için sorumluluk yoktur... müddet sona erene kadar nikâh akdine kalkışmayın... (Bakara-235). Kadınlara el sürmeden ve mehirlerini biçmeden onları boşarsanız size sorumluluk yoktur. Onları uygun şekilde faydalandırın. Bu iyi davrananların şanına yakışır (Bakara-236). Eğer onlara mehir biçer de el sürmeden onları boşarsanız –kendileri veya akdi elinde olan erkeğin bağışlaması hariç– biçtiğinizin yarısını verin. Bağışlamanız Allah'tan sakınmaya daha uygundur. (Bakara-237)"

Ayrıca Ahzâb-50'de, "ey insanlar [yani erkekler!–E.A.], mümin kadınlarla nikâhlanıp onları temasta bulunmadan boşadığınızda, artık onlar için iddet saymaya lüzum yoktur. Kendilerine bağışta bulunarak onları güzellikle serbest bırakın" denir.

Görüldüğü gibi, erkeğin iki dudağı arasından çıkacak iki sözcüğe bağlı olarak gerçekleşen İslami boşanmada, Kur'an'ın altını çizdiği sorunlardan biri, bu deyişten sonra kadının üç ay beklemesi gereğidir. Erkek bu süre içinde düşünerek karısını tekrar almak kararına varırsa, ona düşen tekrar karılık

yapmaya devam etmektir. Kur'an'ın deyişiyle erkekler karılarını almakta daha çok hakka sahiptirler; çünkü erkekler onlardan üstün ve mehiri ödeyen taraf olarak, boşanma sonrasındaki kararlarda bile belirleyicidir! Bu boşanma ikinci kez tekrar edildiğinde de erkek yine karısını geri alma hakkını korur. Boşanma hakkı üçüncü kez de kullanılabilmekle birlikte bu kez, öncekilerden farkla kocanın karısını artık geri alma hakkı ortadan kalkar. Ancak kadının bir başka erkekle evlenip boşanması halinde tekrar eski kocasına "helal" olma olanağı vardır. Aksi takdirde karısını üçüncü kere kapı dışarı etme keyfiyetini kullanan erkek, o karısını tekrar alamaz.

Boşanmanın bekleme süresi (iddet) sonrasında tamamlanması, yani kocanın karısını istememekte kararlı davranması halinde –tabii bu süreçte kadın, erkeğin keyfini beklemek zorundadır– önceden kendine biçilmiş mehir kocada duruyorsa, kadının hakkı olarak verilmelidir. Ancak Kur'an burada da erkeğe bir açık kapı bırakır ve "Allah'ın yasalarını korumaktan korkmak durumunda" bu mehri alıkoyma hakkını tanır. "O zaman kadının fidye vermesinde ikisine de günah yoktur" diyerek, yine erkeği gözeten bir yaklaşım sunar.

Çocuk konusunda da Kur'an, her koşulda erkekten yanadır. Çocuk her koşulda erkeğindir. Çünkü kadın, mehir karşılığında çocuk doğurma yeteneğinden "faydalanılmış" olan kişiden ibarettir! Boşanma halinde kadın, hamileyse erkeğin mülkü sayılan bu embriyondan, öncelikle kocayı haberdar etmek ve yine erkek için onu doğurmak zorundadır. Dolayısıyla kocaya bağımlı olarak bekleme süreci otomatikman uzar. Tabii hamileyken bile gözünün yaşına bakılmayıp boşanan kadın, çocuğu doğurmakla da kalmayıp yine koca adına "tam iki sene emzirmek" durumundadır. Bu, elinden alınacak çocuğun, kendini boşamış kocası adına beslenmesi yaptırımı, kadının başkasıyla evlenme olasılığını tümden ortadan kaldırdığından, tam anlamıyla bir kölelik ilişkisine karşılık gelmektedir. Böyle durumlarda, "anaların yiyecek ve giyeceğini uygun şekilde sağlamak, çocuk kendisinin olan babaya borç"

olarak belirlenir. Anlaşmazlık halinde ise –ki belirleyici olan yine babadır– baba çocuğuna sütanne tutar.

Görüldüğü gibi Kur'an hukuku; annelik duygusunu, çocuğun doğurulma eziyeti ve ölüm riskini ve iki yıllık sütannelik emeğini, çocuğun sahiplenilmesinde dikkate almaz. Daha ötesi anneyi bu süre içinde esir alarak onu, çok az parayla tutulmuş bir sütanne derekesine indirir ve sıradan bir sütan-neden farklı olarak onun başka yere gitme veya evlenme özgürlüğünü de gasp eder. Böylece fiilen zulüm etmek hakkına sahiptir. Asil bir annenin çocuğu için her şeye katlanacağı mazereti bu noktada geçerli değildir. Çünkü annenin çocuğu üzerindeki annelik haklarını tanımayan bu hukukun, onun annelik sorumluluklarından söz etmesi tipik bir çifte standarttır.

Yine kocanın ölümü halinde kadının iddetini, dört ay on gün olarak mekanik bir şekilde saptayan şeriat hukuku, bu yaklaşımı ile eşini yitirmiş bir kadının duygularını ve sevgiyi anlamaktan ne kadar uzak olduğunu da açığa vurmuş olmaktadır. Öyle ki mehirleri verilip yeniden evlenme sözleşmesi bu süre içinde –gizli olmak kaydıyla– yapılabilmekte ve dört ay on günlük süre dolar dolmaz da kadın, bir başka erkekle olabilmektedir. Kur'an, kadının duygularını dikkate almadığından ve onu esasen seven, düşünen bir kişi olarak değil de onu alan kişinin mehir karşılığı kendinden faydalandığı bir araç olarak gördüğünden, böylesi mekanik bir düzenleme yapmak onun niteliğinin gereğidir.

İslam hukuku, görücü usulü çarpık evlenme anlayışının ürünü olarak, sık sık gündeme geldiği anlaşılan cinsel birleşme öncesi boşanmayı, bizzat Kur'an'da düzenleme gereği duymuştur. Taraflar arası tanışma ve sevgiyi dikkate almayıp, cinsel dürtünün tatmini ve çoğalma gereksiniminin karşılanmasına yönelik mekanik bir süreç ve tabii ticari bir alışveriş anlaşması olarak algılanan evlilik, bu "namus" ölçütleri nedeniyle eşler adına ailelerinin beğenilerini ve mehir vb. üzerine pazarlıkları sonucu gerçekleşir. Daha eşlerin ilk bir araya gel-

mesinde, hatta bazen salt pazarlık yürüten tarafların anlaşmazlığı sonucunda, ayrılmaları söz konusu olur. Bu, tamamen ticari bir sözleşme çerçevesinde gelişen sürecin yansımasıdır; ki Kur'an, böylesi durumlara ilişkin de düzenlemeler yapmak zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Henüz evlenmemiş çiftlerin ayrılması durumunda, bölüşüm hesaplarının düzenlenmesi ise tam anlamıyla trajiktir. Buna göre "el sürmeden ve mehir biçmeden" gerçekleşen boşanmada, erkeğe fiili bir sorumluluk yoktur. Ancak erkeğin, "şânı" bu durumda kız tarafını faydalandırmayı gerektirir. "Mehir biçer de el sürülmeden" boşanırsa, yani satış sözleşmesi saptanmış ancak cinsel ilişki gerçekleşmemişse, mehrin yarısı kadına bırakılmalıdır. Çünkü böylesi bir durum, kadının yeniden pazarlanması koşullarını zorlaştıran, "değerini" düşüren bir durumdur. Ancak bu durumda kadın veya vasisi bağışlarsa erkek tüm mehri geri alır. Böylesi durumlarda iddet sayma yükümlülüğü de doğmaz. Yok kadınla cinsel ilişki kurulmuş, yani "mal"ın "kirlenmiş" ise, artık kadın hukuken mehrin tümünün sahibidir. Çünkü kendinden faydalandırmış ve mehri hak etmiştir! Görüldüğü gibi Kur'an, "kullanım" ile "değer" arasında doğrudan paralellik kurmaktadır.

Şimdi boşama konusunu genişleterek incelemeye çalışalım.

Peygamber'e göre boşanma, erkeğin doğal haklarından biri olmakla birlikte gerçekte Allah'ın "sevmediği helallerden"dir. Muhammed boşanmalarda sebep olarak kadını görür ve boşanma hakkına sahip olan erkeğe, "kadının bu zaaflı yapısını kabul edip onu öylece idare etmesini" önerir; Çünkü kadını öylesi yaratan bizzat Allah'tır!.. M. Emre'nin aktarmasıyla "Resul-i Ekrem Efendimiz, kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını, tamamen doğrultmaya kalkıldığında kırılma tehlikesi bulunduğunu, ondan bu haliyle faydalanılması" gerektiğini açıklamış ve 'onun kırılması da boşanmasıdır' buyurmuştur."[139]

---

[139] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 121.

Görüldüğü gibi İslamiyet, kadını kaburga kemiği masalına uygun olarak, doğru değil, "eğri" bir yaratık olarak görür ve bu aşağılama çerçevesinde, ondan erkek gibi "doğru" olması beklenmeden, bu "eğri" haliyle "faydalanılması" gerektiğini söyler. Yeter ki itaatte kusur etmesinler; "itaat ettikleri müddetçe aleyhlerine yol aranmamalı" (Nisâ-34) ve bu "eğri" halleriyle "faydalanılmaya", idare edilmeye devam edilmelidirler. Ancak yine de kadının "eğri" oluşu, "aşağı" oluşu nedeniyle İslamiyet, "doğru ve yüksek" olan erkeğin boşanma hakkını etkin güvenceler altına almaktan geri kalmaz.

"Aralarında geçimsizlik doğarsa", İslami deyişle "kadın itaatte kusur ederse", erkek bu yasal hakkını kullanır. Yanı sıra "kadın, namus bakımından töhmetli bir vaziyete düşerse evliliğin devamı güçleşir. Bu halden kurtulmanın yolu da ayrılmaktır. Kadın, kocasına dili veya eliyle eza ederse bundan kurtulmak için de boşanmak mubahtır."[140]

Görüldüğü gibi İslamiyette erkek adeta zemzem suyuyla yıkanmış, daha ötesi mazlum bir tip olarak çiziliyor. Namus bakımından kuşkulu durum nedense hep kadına özgü bir şeydir; öyle ki kadının ruhunda kötülüğe, namussuzluğa açık bir kapı olduğu öngörülmüş adeta!

Öylesine öznel bir gerekçedir ki bu, karısını, sokağa bakarken gören erkeğin onu dövmesini mazur gören İslam, ikinci bir kez tekrarlanması halinde kuşkuya düşerek rahatlıkla karısını kapı dışarı edebilir. Keza temelsiz bir dedikodu veya İslami hukuka uygun işkilli bir koca, karısının pek çok doğal davranışından rahatlıkla böylesi kuşkulara kapılabilir. Ve böyle bir durumda kadının İslam hukukunda hiçbir güvencesi yoktur. Bu yetmezmiş gibi, kadının kocasına diliyle, daha ilginci eliyle "eza" etmesi, Türkçesi el kaldırması gibi olasılıklar da dikkate alınarak, boşanma yetkisinin çerçevesi genişletilmiş; ancak iş erkeğin kadına eza etmesi ve dövmesine gelince, Kur'an kadına böylesi bir ayrıcalık vermemiştir!

---

[140] A.g.e., s. 122.

Yani hiç olmayacak bir olasılık, "kadının erkeği dövmesi" boşanma gerekçesi olarak sayılırken, çok yaygın olan erkeğin kadını dövmesi, yasal bir hak sayılmıştır.

Nitekim Kur'an'da da benzer bir paradoks geçer: Nisâ-128'de: "Eğer kadın kocasının serkeşliğinden veya aldırışsızlığından endişe ederse aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir engel yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır" denilmektedir.

Burada sorun, aile kurumunun korunmasına yönelik olarak, tarafların zaman zaman yaptıkları hata ve olumsuzlukların hoşgörüyle karşılanması, bağışlanması değildir. Eğer öyle olsaydı kuşkusuz olumlu bir yaklaşım olacaktı. Kocanın, kendisine tanınan sınırsız keyfilik ve olanaklar yetmezmiş gibi, ek olarak serkeşlik yapması ve kadının her türden gereksinimini ihmal etmesi karşısında, kadına anlaşma öneren ve bunun Allah katında "daha hayırlı" bir davranış olduğunu belirten Kur'an, genelde ve özellikle Nisâ-34'te çok net olarak, tersi bir durumda aynı yaklaşımı savunma tutarlılığını göstermemektedir. Aksine, değil kadının serkeşlik yapması ve erkeğin gereksinimlerini karşılamaması, serkeşlik yapacağına ilişkin erkekte bir kuşku uyandırması, vb. olasılıklarda bile kadın bir dizi yaptırımla karşı karşıya bırakılmaktadır.

Söz konusu bu çifte ölçü, şeriatın insancıl değerler ve ahlaki açıdan olumsuz niteliğini ortaya çıkarmaktadır. Kadın, erkeğin öznel bir kuşkusu, itaat eksikliği, izinsiz babasının evine gitmesi, pencereden dışarı bakması gibi ayrıntılarda bile cezalandırılma, dayak yeme durumunda kalırken, her türden keyfi davranış hakkına sahip erkeğin, serkeşlik yapması ve ilgisizlik sergilemesi halinde bile kadına önerilen şey anlaşmadır. Bu "anlaşma"da kastedilen, erkeğin keyfiyetinin kısıtlanması değil, kadının mutlak itaati karşısında erkeğin karısına zulmetmemesi ve kadının kölece yaşamının, bu adaletsiz dengede devam ettirilmesidir. Bir tarafta dört karı ve ek olarak birçok cariye edinme hakkına sahip, üstelik kadına hesap verme sorumluluğundan muaf ve istekleri emir olan bir erkek

var. Diğer tarafta ise her hareketinde hesap vermek zo-runda olan ve ömür boyu mehriyle kendini satın almış erkeğe itaat ve bağlılık içinde olmak zorunda olan kadın. Bu eşitsiz koşullarda aralarında yapılacak bir "anlaşma"nın ne menem bir anlaşma olduğunu her insan düşünmelidir.

Tabbara, "talak, bazılarının zannettiği gibi, Müslüman erkeğin nefsinin arzularına uyarak, karısını boşaması değildir. Bu yoldaki sözler İslam şeriatında talak müessesesini kötüleme gayesine matuftur"[141] demektedir.

Oysa Kur'an bu konuda oldukça nettir. Nisâ-20 anımsansın; "bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz..." diyerek gerek dört eş sınırlaması nedeniyle yeni bir eş alamayan zengine, gerekse de elindeki eş/eşlerden fazlasını besleyecek durumda olmayan erkeğe yeni bir eş almak için öncekini veya öncekilerden birini, boşama hakkını vermiştir. Yani Tabbara açıkça yalan söylemektedir.

Tabbara'nın en masum örnek olarak sunduğu şu yaklaşım, gerçekte "erkeğin nefsinin arzularına uyarak karısını boşaması"nın göstergesidir: "Boşamasının" zaruret halinde mubah kılınmasının hikmetlerinden biri insanlardaki nesil sevgisidir. Kadın kısır olabilir, erkeğin de bir anda iki kadını almaya gücü yetmeyebilir. Bu durumda erkek, ihtiyarladığında kendine yardım edecek, ölümünden sonra ismini devam ettirecek bir çocuk ister..."[142] Dolayısıyla böylesi gerekçeler karısını boşaması için şeriatta bir "zaruret" sayılır. Oysa ortada bir zorunluluk yoktur. Birincisi o dönemde kimin kısır olduğu bilinmezdi ve "Allah'ın ilmi"nde kısırlık salt kadına özgü bir şey sanıldığından, böylesi örnekler kadının boşanması için bahane olarak kullanılıyordu. Daha gerçeği, kendinde kısırlığı kabullenmeyen cahil ve ilkel, ama kadın üzerinde egemen olan çağdışı erkek, bu öznel yargısına Allah'ı adeta suç ortağı yaparak keyfiliği önündeki engelleri kaldırmış oluyordu.

---

(141) Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s. 397.
(142) A.g.e., s. 395.

İkincisi Tabbara, her zamanki gibi yine çifte ölçü kullanarak "ihtiyarlıkta kendine bakacak ve ismini sürdürecek" çocuk gereksinimi ve "nesil sevgisi"ni salt erkeğe özgü bir hak olarak görmektedir. Buradaki, kadın ihtiyarlayınca ne hali varsa görsün şeklindeki haksız yaklaşım, şeriatın adaletsiz niteliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Kaldı ki doğmamış bir çocuk için, yaşayan bir insanın, kadının kapı dışarı edilmesi hangi adalete sığar? Erkeğin bencilliği uğruna ve İslami hukuk çerçevesinde, zaten her türden gelecek güvencesinden yoksun olan bir kadının kapı dışarı edilmesi nasıl bir ahlaktır? Nitekim tarih boyunca çocuk sahibi olmayan binlerce erkek, İslam'ın bu yaklaşımını hazmetmemiş ve karısını boşamaktansa, neslini sürdürme dürtüsünü dizginleme yoluna giderek mutluluğu, çocuksuz da olsa iyi ve kötü günde kendisiyle birlikte olan, sevginin öznesi karısıyla beraberliğinde bulmaya çalışmıştır. İslami ideolojinin koşullanmasından kurtulamayan ve İslam'ın meşrulaştırmasından da cesaret alan kimi erkekler, gerçekte uyumlu bir aile ilişkisinde eşlerin birbirine verebilecekleri pek çok şey olduğunu kavrayamazlar. Eğer yüksek ahlaki değerler açısından soruna yaklaşacaksak, çocuk, sevgi temelinde kurulu bir birliktelik için ek bir mutluluktur sadece. Üstelik İslami mantığın kader inancı ile tutarlı davranması halinde, Müslüman erkeğin, çocuk sahibi olamamayı kader diye benimsemesi ve razı olması gerekir. Çünkü Kur'an'a göre kısır olmak, "Allah'ın takdiri" gereğidir. Ne var ki kapsamlı bir inceleme "kader"in, "rıza"nın, "tevekkül"ün sadece kadınlar ve fakir erkekler için birer avutma mazereti oluğunu açıkça görmemizi sağlar.

Kuşkusuz her türden boşanmayı yasaklayan Hıristiyanlığa göre, İslam ehven-i şerdir. Ancak boşanmayı, sadece "zina", kısırlık ve ahlaki yahut bedeni bir kusur" ile sınırlayan Yahudilik de İslamiyette göre ehven-i şerdir. Üstelik onlar; köleci-tüccar Arap egemenlerinin sınırsız zevkleri toprağında boy vermedikleri için, çok karılılığı da "Allah'ın insana verdiği haklardan" saymazlar.

İslamiyette her türden anlaşmazlık, hoşlanmamak ya da yeni eşler edinmek isteği, erkek için bir boşanma nedenidir. Hem de öyle korkunç bir keyfilikte ki "sen boşsun" sözleri boşanmak için yeterli işlemdir. Daha da kötüsü bir erkek sarhoşken karısını boşadığını söylese veya örneğin "sigara içersem veya falanın evine gidersem karım boş olsun" dese ve sonra sigara içse veya o eve girse karısı boş yani kendine haram olur![143] İşte İslamiyette kadının "kader"i böylesi basit, böylesi erkeğin iki dudağı arasındadır.

M. Emre'nin sarhoşlukla boşamaya ilişkin yorumu şöyle: "Sarhoşun boşaması geçerlidir. Sarhoşluğu gerek sulu içkiler, gerekse afyon, esrar ve eroin gibi kuru maddelerden meydana gelmiş olsun fark etmez."[144]

Bu kadının İslamiyette ne kadar değersiz olduğunu ve nasıl bir keyfilikle karşı karşıya olduğunu gösteren çarpıcı örneklerden sadece biridir. Sarhoşken bir erkeğin boşanmasını meşru gören İslamiyet, namazın sarhoş kılınmasını yasaklamış hatta içki içmeyi "günah" saymıştır.(*) Yukarıdaki örnek; sarhoş erkeğin bilincini kullanamadığı böyle bir "günah" anında karısını boşayabilmesi, "günahkâr" olan erkeğin bile

---

(143) Bkz. Hadisler, Tabbara'nın, *İlmin Işığında İslamiyet* ve M. Emre'nin *İslam'da Kadın ve Aile* kitaplarındaki ilgili bölümler

(144) *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 126,

(*) Kur'an'ın içkiye ilişkin macerası ilginçtir: Önce Nahl-67'de içkiyi Allah'ın rızkları içinde saymış, sonra Bakara-219'da Ömer'le Mu'az ibni Cebel'in soruları üzerine "De ki, onlarda hem büyük günah hem de insanlar için faydalar vardır" diyerek görüş değiştirmiş, daha sonra Abdurrahman İbni Avf'ın verdiği ziyafette sahabiler içkiyi fazla kaçırmış halde başladıkları namazda sureleri yanlış söyleyince, Nisâ-43'te sarhoşken namaz yasaklanmış, daha sonra Udban ibni Melik'in verdiği bir ziyafette Müslüman ileri gelenler sarhoş olup soyluluk üzerine birbirleriyle atışmaya, sonra da kavgaya tutuşunca işler daha da çatallaşmıştır. Riayete göre Ömer'in o dürtüyle, "Ya Rab, şu içki hakkında bize bir açıklama yap" demesi üzerine Mâide-90'da, önceden denilenler unutularak ve özeleştiri yapılmadan içki toptan haram kılınmıştır. İçki örneğinde de çok açık görüldüğü gibi İslamiyet öncesiz e sonrasız bir gücün değişmez kuralları değil, somut gelişmelere bağlı değişen bir bilinç yapısına ve kendi içinde çelişen düşüncelere sahip bir insan bilincinin ürünüdür. Y. Kandemir'in olaya getirdiği açıklama ise; "şayet böyle tedrici bir usul kullanılmasaydı... Müslümanlar birdenbire içkiyi terk edemeyecek bu kadar kesin sonuç(?!) alınamayacaktı" (*İslam Ahlakı*, s. 368) şeklindeki demagojiyle görüntüyü kurtarmaya yöneliktir. Kandemir'i kandırmacalarıyla bırakıp yukarıdaki çelişkiler babında Kur'an'ın; "eğer Kur'an Allah'tan başkası tarafından olsaydı, onda birbirine zıt birçok şey bulunurdu." (Nisa-82); "... Allah'ın sözleri asla değişmez." (Yunus-64); "Benim nezdimde söz değiştirilmez..." (Kaf-29) vb. tanrılık fikirle çok tutarlı ayetleri anımsatıp soralım: Yoksa Kur'an'ın tanrı kelamı olduğunu söylerken kendimize vehm ediyor olmayalım sakın?!

Tanrı ve hukuk katında kadından daha muteber olduğu gerçeğini karşımıza çıkarıyor.

Şeriatın boşanma hukukunu açıklarken Tabbara, hiç sıkılmadan "ailede sevgi ve anlaşma yoksa boşanmak en iyi yoldur" diyerek, günümüz değerlerinin ardına sığınır. Tabii erkeğin keyfi açısından ve kadına hiçbir seçme hakkı tanımadan ortaya çıkan bir iyilikten söz ediyoruz! Üstelik bunu derken, daha bir kaç sayfa önce dövmenin ve üste evlenmenin boşanmaktan hayırlı olduğunu, çünkü boşanmanın çocukları kötü duruma düşürdüğü gibi, kadını da kötü yola, fuhşa sürükleyeceğini, bu anlamda dövmenin de üste evlenmenin de kadının çıkarına olduğunu söylediğini unutmuş görünüyor!

M. Emre'nin, İslam fıkhından hareketle soruna getirdiği açıklamalar ise ibretle okunmalıdır:

"Talak lafızları iki türlüdür: sarih ve kinaye. Sarih, ekseriyetle boşanmada kullanılan lafızlardır. Türkçemizde 'seni boşadım' yahut 'benden boş ol' tabirleri gibi. Sarih bir laf kullanıldığı zaman, konuşanın boşanma niyetiyle söylemiş olmasına ve karineye muhtaç olmadan şer'i hükmü yerine gelir ve derhal boşama vaki olur. Velev ki bu söz, ağzından hata yoluyla veya kasıtsız çıkmış, yahut mana ve hükmü kendisine meçhul bulunsun."

"Kinaye lafızlar, talaka vazedilmiş olmayıp, hem boşama, hem de başka bir şeye ihtimali bulunan lafızlardır. Kalk, çık, git, başını ört, sen ayrısın, sen haramsın, kendine koca ara, ben senin kocan değilim, sen benim karım değilsin, seni salıverdim, senden ayrıldım, iddet bekle, lafızları gibi... Erkek bu lafızları talaka niyet ederek veya boşanmayı müzakere ederken yahut öfke halinde söylerse karinenin delaleti ile talakta sarf edildiği anlaşılmış ve boşanma vuku bulmuş olur."[145]

İşte her şey bu kadar basit!. Burada bir püf noktası var ki her İslam inançlı kadın özenle düşünmelidir. Sözde aile kurumunu her şeyin üstünde tutan, onu kutsal sayıp "ahlak"

[145] A.g.e, s. 127-128.

anlayışının merkezine oturtan şeriat, boşanmayı bir taraf için böylesi basit ve keyfi konuma düşürmekle gerçekte, aileye en küçük bir değer vermediğini, sadece ve sadece erkeğin konumuna değer verdiğini itiraf etmiş olmaktadır.

Kutsal olan, değerli olan şeyler böylesi sınırsız bir keyfiliğin, bir şakanın, dolaylı bir yeminin, sarhoşken veya kızgınken edilmiş bir lafın insafına bırakılamaz. Böyle bir anlayışın "aile" kavramı etrafında kopardığı fırtınanın adı, ikiyüzlülüktür.

Aile kurumuna verilen değer; onun öncelikle evlenecek kişilerin sevgileri ve hak eşitliği temelinde sürdürülmesini, bu doğrultuda kadın erkek arasında hak ve sorumluluklarda eşitlik sağlanmasını ve boşanmanın ise iki tarafın özgür iradesiyle, taraflardan birinin ezilmesine, aşağılanmasına yol açmayacak güvencelerle yapılmasını gerektirir.

İslamiyette boşama yetkisi; "erkeğin elindedir. Kadında böyle bir salahiyet yoktur. Fakat kocada ayrılmayı gerektirecek bir ayıp veya kusur bulunursa kadın, mahkemeye müracaat ederek ayrılma talebinde bulunabilir."[146] Kadının boşanma hakkının "ayrılmayı gerektirecek bir ayıp ve kusur" koşuluna bağlanmasının gerekçeleri de oldukça ilginç:

"Kadının hâkim huzurunda boşanma dışında boşanma hakkı yoktur. Bunun birçok hikmetleri vardır. Kadın hislerinin tesirindedir. Önemli işlerde hisler hâkim olunca, fayda yerine bazen zarar getirir. Boşanma ise en mühim konulardan biridir. Eğer kadınlara talak hakkı verilmiş olsaydı, en basit şey için kendilerini boşarlardı. Fakat erkek, evlenmek için sarf ettiği mal, karşılaştığı zorluklar, evlatlarına karşı duyduğu hisler dolayısıyla boşanmanın neticesini önceden düşünecek ve takdir edecek; ancak çok lüzumlu gördüğünde boşanmaya tevessül edecektir. Eğer boşanmak hakkı kadına verilmiş olsaydı, bu erkeğin evlenmek için katlandığı mal ve fedakârlıkların zayi olması sebebiyle erkeğe zulüm olacaktı. Bu

(146) A.g.e., s. 123.

sebepten dolayı, kadının talakı talep hakkı, kocanın kabul etmesi şartıyla(!) hâkim huzuruna tahakkuk eder. Bu takdirde kadın erkeğin bazı zararlarını karşılar."[147]

Görüldüğü gibi özrü kabahatinden büyük olan bu savunmada, önemli itiraflar söz konusu. Erkeğin iki dudağı arasında en basit işlerden biri olan boşanma, kadının talebi olunca birden bire "en mühim konulardan biri" haline geliveriyor. Yine evlatlar da dahil her şey erkeğin olduğundan, boşanma yetkisi de mutlak anlamda ona veriliyor. Erkeğin kaybedeceği mal ve fedakârlıklar "zulüm" kavramı ile ifade edilirken, hiç bir güvenceye sahip olmayan kadının, boşanma sonrası içine itildiği yoksulluğun bir önemi olmuyor. Daha ötesi, erkeğe göre "sorumsuz" ilan edilen kadının, boşanma talebi de erkeğin kabul etmesi koşuluna bağlı olarak hâkime bırakılıyor. Oysa erkeğin boşanmasında ne hâkim kararı ne de kadının kabulü gerekiyordu; her şey onun isteğine bağlı olarak başlayıp bitiyor, isterse yeniden başlayıp yeniden bitiyor ve yine isterse yeniden başlayıp yeniden bitiyordu.

Tabii burada sözü geçen hâkim, öyle laik hukuka, hele kadın-erkek eşitliğine inanan bir hâkim değildir. Nitekim, benzer bir durumda karşısına dikilen Sabit b. Kays'ın karısına Muhammed'in kendine özgü "ilahi adaleti" ile verdiği "onun sana mehir olarak verdiği bahçeyi ona geri ver, o zaman boşanabilirsin" kararına benzer kararlar verecek anlayışta bir hâkim olacaktır. Çocuklar ise yine bu hâkimin "adaletine" göre zaten babanın hakkıdır! Dolayısıyla İslamiyette, ne kadar dayanılmaz koşullarda olursa olsun boşanma talebinin kadın için anlamı, kullanılmış, çocuğu ve mehri elinden alınmış vaziyette kapı önüne bırakılmaktır. Oysa aynı İslamiyet, mehrin, kadının "tertemiz" alınmasının karşılığı olarak kadının hakkı olduğunu söylemekteydi. Muhammed'in, mehri vermek kaydıyla boşanabileceğini söylediği kadın, zaten kendisinden "faydalanılmış", dolayısıyla mehri hak etmiş bir ka-

[147] Tabbara, *Ilmin Işığında İslamiyet*, s. 399.

dındı. Ama yok, şeriatta kadının mehri tümüyle hak etmesi öyle kolay değildir! Bir kere mehir, kadının tüm yaşam boyu kullanımının bedelidir. Ancak erkek tarafından istenmediği koşullarda, bu yolla aşağılanması karşılığında mehri bir ömür kullanılmadan hak edebilsin (ki bu durumda bile erkeğe kapı açılabiliyordu pekâlâ; bkz. Bakara-229). Yoksa kendisi satın alınmış taraf olan kadının boşanma isteği, mehri de yitirmesi anlamına gelir!

Erkeğin karısını sevmemeye başlaması, boşanmak için yeterlidir ama, kadının kocasını sevmemeye başlaması yeterli boşanma gerekçesi olamaz. Çünkü ikisi hem eşit değildir, hem de mülk (nesne) olan kadın, mülk sahibi olan (özne) erkektir. Erkeğin istek ve kararı mutlak, kadının istekleri, erkeği zarara sokan yasa dışı bir durumdur ve mehrini de bırakarak gidebilir ancak!. Tabii erkeğin, çevrenin aşağılaması ve "öbür dünya" azabını ensesinde duyarak! Çünkü Muhammed kesin belirtmiştir: "Hangi kadın, bir zaruret bulunmadığı halde boşanmak isterse ona cennetin kokusu (bile) haramdır".

"Allah, zevkine düşkün erkekler gibi zevkine düşkün kadınları da sevmez", ne var ki erkekte zevkine düşkün olmak ile kadında zevkine düşkün olmanın anlamı öylesine farklıdır ki, kadına her halükârda itaat, rıza ve şükürden öte bir şey kalmaz.

Peki nedir kadının boşanma talebinde bulunmasını (gerçekleştirmesini değil!) meşru kılan zaruretler? Birincisi, erkeğin kadının nafakasını karşılayamayacak kadar sefil olması; ki bu da şeriatın, temelde egemen sınıflardan erkeğin ideolojisi olması gerçeğiyle örtüşen bir gerekçedir. Eh, kadının çalışmasını doğru görmeyen, onun nafakasını erkeğe zorunlu kılan şeriata göre, sevgi temeline oturmamış, eşini görmeden evlenmiş, mehir karşılığında yatağına giren kocadan, kendisini besleyememesi halinde boşanma talebinde bulunması, kadının hakkıdır. İkincisi, kocası delilik, cüzam, alaca, vb. gibi o dönem yaygın ve "Allah'ın ilmi"nin çaresini bilmediği hastalıklara uğraması halinde de kadın boşanma talebinde buluna-

bilir. Sonra, koca ortadan kaybolup bir yıl ortaya çıkmazsa kadın, boşanma isteyebilir. Bu durumda koca aranır, bulunduğunda karısını yanına alması istenir, nihayet bir sonuç çıkmaması halinde hâkim boşanmayı kabul eder. Üzerinde tam mutabakat olmamakla birlikte; eğer koca kendine kızdığı için verdiği dört aylık cinsel cezalandırma hakkını, keyfi olarak uzatırsa kadın boşanma isteyebilir. Ancak, bu isteğin kabulü, kocanın rızasına bağlıdır. Üstelik, kapalı bir toplum düzeninde bu çok insani ve haklı gerekçeyi öne sürebilecek cesarette bir kadın da o koşullarda kaç tane bulunur, ayrı bir soru.

"İslamiyet boşanma hakkını hâkime değil, kocaya vermiştir" diyor Tabbara. "... Mesela koca, karısından nefret etmeye başlarsa, aralarında sevgi bağı kesilmiş olur. Koca, karısı ile arasını ıslaha çalışır, muvaffak olmazsa hâkim boşar mı boşamaz mı? Şüphesiz bu durumda talak kaçınılmaz bir şeydi. Fakat hâkimin boşaması ile kocanın boşaması arasında ne fark vardır? Boşanma sebebi, sevgi duymamak ve nefretten başka bir şeye dayanıyorsa, aile mahremiyetini mahkeme salonlarına düşürmek, mahkeme kütüklerine tescil ettirip, ilan edilmesi caiz olmayan hususları ilan ettirmek, sosyal bakımdan bir fayda temin eder mi?"[148]

Görüldüğü gibi ilkel bir kurnazlıkla karşı karşıyayız. Önceki alıntıdan da anımsarsak; erkek, kadının aksine hisleriyle hareket etmeyen, kadın gibi en basit şeylerde bile boşanmaya kalkacak kadar sorumsuz olmayan, evlatlarına karşı duyduğu sevgi kadından fazla olan, kadının aksine, boşanmanın neticelerini önceden düşünebilecek ve davranışını ona göre ayarlayabilecek sağduyuda olandır! Özellikle kadınlar, bu iddiaları kendi ilişkilerinde sorgulamalıdırlar. Gençler, anne ve babalarının ilişkilerinde bu yaklaşımın doğruluğunu sınamalıdırlar. Gerçekten de erkek, Tabbara'nın dediği gibi kadına göre böylesi yetkin, sağduyulu, buna karşın kadın böylesine yeteneksiz, sadece duygularıyla hareket eden bir varlık mıdır? Böyle

---

[148] A.g.e., s. 398-399.

olmadığı bir yana, eğer böyleyse bile bunun tanrısal bir yaratış kusuru olarak sorgulanması gerekmez mi?!

Tabbara, boşanmanın mahkeme salonlarına düşmemesi için dil dökerken, gerçekte erkek tarafının olası zaaflarının açığa çıkmasını engelleme kaygısındadır. Daha da ötesi, erkeğin iktidarını sınırlayacak her türden yasal engele karşı çıkarak erkeğin kadın üzerindeki sınırsız egemenliğini savunmaktadır. Toplumcu ahlak açısından, evlenme gibi boşanmanın da söz konusu iki kişinin özgür iradeleriyle gerçekleşmesi ve zorunlu olmadıkça üçüncü kişilerin kararı ile belirlenmemesi en doğru yoldur. Ancak, bu doğruluk, evliliğin daha en baştan sevgi, saygı, tarafların hak eşitliği ve ekonomik güvencelere sahip oldukları toplumsal ilişkiler içinde geçerlidir. Aksi durumda, hele şeriat gibi erkeğe mutlak yetki ve egemenlik veren, kadını kültürel ve toplumsal düzeyde bağımlı konuma düşüren ilişkilerde, boşanma kadın için zulümdür. Bu durumun düzeltilmesi, ezilenden yana hakların savunulması için mahkemeler, ama hak eşitliğini esas alan laik mahkemeler zorunlu çözüm olurlar.

Yeri gelmişken, karşı karşıya olduğumuz tabloyu tamamlamak üzere bir kaç ilginç aktarma yapmadan geçmeyelim:

Rivayete göre "Abdullah b. Ömer karısını adet gördüğü zaman boşadı. Hz. Ömer bu durumu Hz. Peygamber'e arz etti. Peygamberimiz de: 'Ona emret, karısına dönsün, temizleninceye kadar ailesini yanında tutsun. Kadın âdetinden temizlensin, bundan sonra ister karısıyla beraber olsun, isterse ona dokunmadan boşasın. Bu Allah'ın emrettiği iddettir. Kadın buna uygun olarak boşanır' buyurdu.[149]

Aynı yoruma M. Emre'de de rastlamaktayız; "Karısını boşamaya karar veren erkek, bu işi onun temiz olduğu bir devrede ve kendisini cinsi mukarenette bulunmadığı bir sırada yapmalıdır. Fakat kadının hayzlı olduğu veya temiz olup da kendisine cinsi mukarenette bulunduğu bir sırada bid'attır.

---

[149] A.g.e., s. 401.

Bunun sebebi şudur. Hayız zamanı, kadına karşı nefret duyulur; cinsi mukareneti takip eden zamanda ise kadına karşı arzu zayıflar. Bu zamanlarda koca salim bir muhakemeye sahip değildir. Böyle devrelerde boşanma geçerli ise de sünnete aykırıdır."[150]

Her ne kadar, faydalanılan kaynaklar nedeniyle Tabbara' nınki ile nüans farkı var gibi gözükse de öz olarak bu iki yorumun ortaya koyduğu yalın bir gerçek vardır: Şeriatçı mantığa göre erkek, adet sırasında dürtüsünü tatmin edemediğinden dolayı karısından nefret eder, cinsel ilişkiden sonra ise dürtüsünün tatmini nedeniyle karısına karşı ilgisi en zayıf düzeydedir! Görüldüğü gibi burada, erkeğin karısına olan ilgisi sevgisi ve sorumluluklarıyla değil, dürtüleri ile belirleniyor. Kuşkusuz dürtülerimizin davranıştaki etkisini yadsımıyoruz. Ancak dürtüler, insanı belirler mi; belirlediği durum zaten insanın insan olmaktan uzaklaşması, hayvanlaşması demek değil mi? Üstelik karşımızda evli olan, yani uzun dönemli cinsel açlık durumunda olmayan, dolayısıyla dürtülerinin etkisi en zayıf olması gereken, üstelik âdetin, kadının tamamen iradesi dışında olduğunu ve bu dönemde kadının daha çok ilgiye ihtiyaç duyduğunu bilmesi gereken bir erkek var. İnsan denen canlının, davranışlarını dürtüleri ile değil, aklıyla yönetmesi onun en belirleyici özelliği değil midir?

Kur'an'ın Talâk suresi dördüncü ayette de geçen; "Kadınlarınızın içinde ay hali görmekten kesilenlerle henüz ay hali görmemiş olanların iddetleri hususunda şüpheye düşerseniz, bilin ki, onların iddetleri üç aydır" cümlesi, irkilticidir. Hem evliliğin, tarafların kendi geleceği üzerine karar verebilecek yaşa geldikten sonra gerçekleşmesi gerektiğini, salt âdet görmenin evlilik için yetmediğini, çocukların evlendirilmesinin insanlık dışı olduğunu düşündüğümüz için, hem de henüz âdet bile görmeyen çocuk kızların evlendirilmesini bir türlü sindiremediğimizden... Oysa görüyoruz ki Kur'an, o yaştakilerin evlen-

(150) M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 123-124.

dirilmesinde sakınca görmemesi bir yana, boşanma yetkisinin kullanılmasından da normal bir şeymiş gibi söz etmekte, bu yönde ciddi ciddi kurallar koymaktadır. Bu "ciddiyet" içinde M. Emre'nin, "çocuğun [yani erkek ço-cuğunun-E.A.] talakı da vaki ve geçerli değildir. Hatta küçük yaşta iken boşayıp da buluğ çağına eriştikten sonra razı olsa bile hüküm aynıdır"[151] şeklinde aktardığı şeriatçı hukuk, durumu daha da boyutlandırmaktadır.

Beşikte evlendirilen bebeler, henüz âdet görmeye bile başlamamış kız çocukların evlendirilip boşandırılması, henüz buluğ çağına ermemiş erkek çocuğun boşama hakkının olmadığı, ancak buluğ çağında bu "hak"kın kullanılabilir olması, delinin boşama hakkının olmaması ancak sarhoşun olması, şaka niyetine söylenmiş bir "boş ol" lafı ile kadının erkeğe haram oluvermesi, vb. vb!.. Bunlar bir masalın ayrıntıları değil, "Allah'ın kelamı" olduğuna inanılan, milyonlarca insanın izinden gittiği hatta uğruna can alıp can verdikleri bir ideolojinin yasa maddeleridir!..

Trajik örneklerden bir diğeri de şöyle:

"Rifâa el-Kuraziy, karısını üç talakla boşamıştı. Bu kadın daha sonra Abdürraman b. Zebir ile evlenmişti. Fakat kadın ikinci kocasından memnun kalmamış ve halini arz için Resulullah Efendimizin huzuruna gelerek:

"Ey Allah'ın Resûlu, ben Rifâa'nın yanında idim. O beni boşadı ve benim talâkımı (üç çıkarmakla) kat'ileştirdi. Onu tâkiben Abdürraman b. Zebir ile evlendim. Onun beraberindeki şey (yani tenasül uzvu) şu elbisenin saçağı gibi (iş görmez halde)dir" dedi. Resûl-i Ekrem, gülümseyerek buyurdular ki:

"Sen, (ilk kocan) Rifaa'ya dönmek mi istiyorsun? Hayır, sen onun (ikinci kocanın) balcağızından tatmadıkça o da senin balcağızından tatmadıkça bu olmaz!"[152]

---

[151] A.g.e., s. 125.
[152] A.g.e., s. 138-139.

İşte aynen böyle! Ne denir?

Son olarak boşanma hukukunun düzenlenmesinde, erkeğin haklarının genişletilip kadının haklarının ortadan kaldırılması ile "cahilliye" döneminin çok gerisine gidildiği gerçeğini belirtme gereği duyuyorum. Önceki dönem Arap kadını, erkeğini seçme –Hatice'nin Muhammed'i seçişi anımsansın– ve boşama hakkına sahipti. Bu durumun adil ve ahlaki olduğu açıktır. Ne var ki bu durum erkek egemen toplumun yapısıyla çelişiyordu. İşte İslamiyet bu çelişkiyi, iyi olanın kötü olana uydurulması şeklinde çözümlemiş görünüyor. Şahsen ben, İslamiyetin kurucusunun başından geçen ve Hutaym b. Leyla'nın, "Aramızdaki akdi boz" diyerek Muhammed'in iradesi hilafına onu boşaması ve Numan kızı Esma (Umeyme)'nin (kimi kaynaklara göre Cabir kızı Gaziye) "seninle evlenmem konusunda benim fikrim sorulmadı, seninle evlenmekten Tanrı'ya sığınırım" diyerek onu reddetmesinin, bu değişime neden olduğunu düşünmekteyim. Bu noktada Muhammed'in, kişisel ve güncel sorunlarından hareketle düzenlenen ayet örneklerini anımsayınız.

X. Bölüm

İSLAMİYETTE ÖRTÜNME YAPTIRIMI VE AHLAKİ NİTELİĞİ

İslami literatürdeki tesettür sözcüğü, örtme anlamına gelen setr deyiminden türemiştir.[153] Bu noktada örtünmenin eski bir gelenek olduğu ve İslamiyetle başlamadığının bilinmesi gerek.

İslamiyet öncesi Arabistan'da, özgür kadınlarla cariyeler arasında bir statü farkı olarak, özgür kadınların örtünmesi cariyelerin ise başı açık dolaşmaları eski bir gelenekti. Ancak örtünmenin tarihi çok daha eskilere dayanır. Esasen özgür kadın örtünmesinin, gerek tek tanrıcı gerekse de çok tanrıcı tüm erkek egemen ve köleci Ortadoğu toplumlarında ortak bir gelenek olduğunu görüyoruz. Örneğin, eski Sümer ve Asur toplumlarında da örtünen kadının, bu geleneği Musevilik ve Hıristiyanlığa da geçmiştir. Özellikle rahibelerin saç ve boyunlarını örten kıyafetleri de bunun göstergesi. Bu geleneğin coğrafi olarak sıcak iklim koşullarından korunmak için sürdürüldüğü ve nitekim erkeklerde de başa bağlanan örtüleri olduğunu biliyoruz. Öte yandan, esas olarak erkek egemen kültürün ve erkek üzerinden kadına dayatılan 'namus'

---

(153) O. Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, s. 644.

anlayışının sürdürülmesinin aracı olduğunu da biliyoruz. Ne var ki Arap kadını, erkeğe oranla kendini ikinci plana düşürecek bu "namus" ve "asalet" ölçüsü yapısını, kadınca doğallıklar içinde giderek etkisizleştiriyordu.

İslamiyet öncesi Arabistan'da durum kaba hatlarıyla şöyleydi:

Halktan kadınlar, başlarını örtmekle birlikte örtüyü arkadan bağlar, dolayısıyla boyun, gerdan ve kısmen de saçları açık olurdu. Yine ticari hayatın ve sosyalleşmenin şehir ortamındaki gelişimine bağlı olarak, o günün sosyal ortamında kadınların erkekten kaçma, çekinme geleneği de önemli oranda kırılmaya başlamıştı. Aynı mekânları paylaşma anlamında Arap toplumu önemli bir sosyalleşme yaşıyor, bizzat Muhammed'in ilk eşi Hatice'nin hayatında da gördüğümüz gibi, kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki varlığı olağan bir durumdu. Aynı dönemde, köle sahibi Arap egemenlerine ait kadınların bir asalet göstergesi olarak örtünmesi geleneği de sürüyordu. Ancak egemen sınıf kadınlarında da, erkeklerini rahatsız edecek bir değişim yaşanıyordu. Cariyeler ise eskiden de olduğu gibi örtünmezlerdi. Özetle toplumun üçlü sınıfsal yapısı, cinsel kimliğiyle algılanan kadının giyiminde kendini gösteriyordu.

İslamiyetin gelişinden sonraki Mekke ve kısmen Medine döneminde, bu durum devam etti. Orta sınıflardan Müslüman kadınlar, erkeklerle doğal insani ilişkilerini sürdürüyor, beraber ibadet ediyor, tartışıyor, beraber oturup kalkıyorlar ve tam örtünmek şeklindeki aristokrat geleneğinden uzak yaşıyorlardı. Esasen halktan kadınların bu doğal durumu, egemen sınıf kadınlarını da etkiliyor, onları özendiriyordu. İslami idealizmin ilk döneminde bu durumun egemen sınıf kadınları arasında yaygınlaşması, daha da artmıştı.

Ancak İslamiyet, kurumlaşır ve egemen sınıflarla bütünleşerek totaliter bir karaktere bürünürken, kadın alanını da yeniden düzenlemeye yönelecekti. Bu noktada egemen sınıftan erkeklerin istekleriyle, İslamiyette kendi hak ve özgür-

lüklerini arayan orta ve alt sınıfların halkçı eğilimi arasında bir çelişki yaşanıyor ve çözüm bekliyordu. Dolayısıyla yeni ideolojik kurumlaşma, pek çok alanda olduğu gibi bu alanda da tavır belirlemek durumundaydı. Egemen sınıftan erkekle, kendi geleneklerinin İslami kural olmasını istiyor ve bu yönde kendi kadınları üzerinde de baskı kuruyorlardı. Bu bağlamda Muhammed de en yakınlarının baskısı altındaydı veya adım atmak için çevresindeki dengeleri gözetiyordu.

Arap egemen sınıfından erkek, namus ile örtünmeyi özdeşleştiriyor, mehirle satın aldığı kadının doğal görünümünü örtünmeyle kapatmaya, sahibi olan erkek dışındakilere din nezdinde "haram" kıldırmaya ve giderek sosyal ortamdan dıştalamaya ve bu taleplerini dini bir emir haline getirmeye çalışıyordu. Her ne kadar kadın-erkek eşitsizliği, tüm sınıflardan erkek egemenliğinin bir yansıması ise de onu asıl kuran ve değişmesini engellemeye çalışan güç, aristokrat erkek kültürüydü. İşte bu kültür, egemenlerin diğer mülkleri gibi kadını da sınıf kimliğine uygun olarak, güvence altına almaya, bunun için de kendi namus anlayışını, dinsel hükümle tüm topluma mal etmeye çalışıyordu. Diğer konularda da olduğu gibi, egemen sınıf erkeğinin gerçekte savunduğu, ahlaki bir değer değil, mallarıydı. Sahiplendiği mallara ve dolayısıyla kadına yönelik bağnazlığı, işte bu niteliğin doğal sonucuydu. Parayla sahiplendiği malları gibi yüksek mehirle elde ettiği karılarını da başkalarına kaptırmak istemiyordu. Bu yüzden de onların başka insanlarla görüşmesi, tokalaşması, göz göze gelmesi kabul edilemez bir durumdu. Oysa halk için kadınla erkeğin konuşması, toplumsal hayatın gerektirdiği ilişkiler içine girmesi, bir namus sorunu olmayıp çok doğal insani bir durumdu. İslamiyetin halk arasında yayıldığı ilk dönemi de bu eğilimi arttırıyordu. Nitekim tesettür emirleri düzenlenene kadar Müslüman kadın, erkekle aynı ortamda bulunuyor ve sadece gelenek olarak sınırlı bir örtünme ile yetiniyordu.

Ama bu böyle süremeyecekti. Egemenlerin çıkarları doğrultusunda hukukunu biçimlendiren İslami ideoloji, kadın ör-

tünmesi ve yasakları konusunda da kendi sınıf karakterine uygun şekillenecekti. Arap kadını sınırlı özgürlüklerini de üstelik bu kez tanrısal bir hükümle, dolayısıyla çok daha köklü olarak yitirecek; tam örtünme ve eve kapanmaya zorlanarak, toplum içinde erkekle eşit haklara sahip bir insan olarak aldığı yeri kaybedecekti

Bu süreci belirleyen gelişmeler şöyle biçimlenecekti:

"Hz. Ömer (R.A.) yabancı erkeklerin Peygamber Efendimizin hanımları ile konuşmalarından nefret ettiği için Resul-i Ekrem'e gelerek! Ey Allah'ın Resulu, mahrem olmayan kimselerin, zevcelerinizle ihtilatı münasip değildir. Zevcelerinize tesettürle emir buyurunuz' demişti."

"Buhari'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği bir Hadis-i Şerif'te şöyle buyrulmaktadır: Peygamberin (S.A.V.) (temiz) zevceleri, geceleyin def'i hacet (tuvalet) için çıktıklarında (şehrin kenarındaki) menâsı (adı verilen yer)e kadar giderlerdi. (Bu yer) açık bir mahaldi. Hz Ömer (R.A.) Peygamber (S.A.V.) efendimize 'kadınlarını kapat(arak, evden çıkmalarını yasakla)' derdi. Resul-i Ekrem (S.A.V.) efendimiz (vahyi gözettiği için onun istediğini) yapmıyordu. Peygamberin (S.A.V.) zevcesi Sevde binti Zem'a gecelerden birinde yatsı (zamanın)da çıktı. Hz. Sevde, uzun boylu bir kadındı Hz. Ömer, (kadınların örtünmesiyle alakalı emrin inmesine o kadar düşkün ki: "Ya Sevde! bilmiş ol ki biz seni tanıdık' diye seslendi. Bundan sonra Aziz ve Celil olan Allah hicap (ayetin)i indirdi."[154]

Açıkça görüldüğü gibi, Peygamber'in karısına laf atmaktan, karılarının doğal davranışlarından dolayı onu sıkıştırmaktan çekinmeyen bir egemen sınıf pervazsızlığı ile karşı karşıyayız. Deyim yerindeyse Ömer, Hicap Ayeti'ni adeta zorla, Muhammed'i sıkboğaz ederek indirtiyordu. İşin esprisi bir yana, gerek Muhammed'in aristokrat çevresinden gelen dayatmanın yükselişi gerekse İslamiyetin gerekli etkinliği sağlamasının getirdiği rahatlık içinde Muhammed, öncelikle ken-

(154) M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 251.

di eşlerine yönelik olmak ve diğer kadınlar üzerinde de psikolojik bir baskı yaratmak üzere, Ahzâp suresinin 59. ayetini düzenleyecekti:

"Ey Peygamber, zevcelerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına, dış elbiselerinden üzerlerine giyinmelerini söyle. Bu onların tanınıp eza edilmelerine –veya 'onların hür ve namuslu bilinmelerine'– daha muvafık düşer. Allah çok yargılayıcıdır, çok esirgeyicidir"!

Böylece örtünmek, köle kadınlardan ayrımla "hür" olmanın, dahası "namuslu" olmanın ölçütü haline getiriliyordu. Dahası örtünmenin bizzat tanrısal anlamda kutsanmasıyla, bu köleci ve erkek egemen Arap aristokrat geleneği, halka ve insani doğallığa karşı zafer kazanmış oluyordu.

Doğrusu hadisin diline dikkat ettiğimizde, Ömer'in Peygamber'in eşi Sevde'ye laf atarken, onu örtünmemekten dolayı değil, uzun boyundan dolayı tanıdığını ve Muhammed'e yönelik baskısını da örtünmekle sınırlı tutmayıp, "kadınlarını kapat (arak, evden çıkmalarını yasakla)" diyerek, daha köklü bir talepte bulunduğunu görüyoruz. Nitekim amacına ulaşmakta da gecikmeyecekti. İşte "(Vakar ile) evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet (devri kadınlarının kırıla döküle, süslerini göstere göstere) yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazınızı doğru kılın, zekâtı verin Allah ve Resulüne itaat edin" diyen Ahzâp-33, Ömer'in bu dayatmasını karşılıyordu.

Eve kapanmayı emreden bu ayetten sonra, diğer kadınlara örnek verilen Muhammed'in karıları, evden çıkmaz olurlar. Nitekim bunlardan Sevde'ye; "sen kardeşlerin gibi neden haccetmiyor ve umre yapmıyorsun" diye sorulduğunda, O, "Ben hac ve umre yaptım. Allah bana, evimde oturmayı emretti" cevabını veriyor ve ondan sonra ölene kadar evinden dışarı çıkmayarak mümin kadının nasıl davranması gerektiğini gösteriyordu!

Burada örtünmenin ilahi değil, İslami etkinliğin düzeyi ve Arap egemenlerinin, Tanrı'yı devreye sokarak eski geleneklerini tekrar topluma egemen kılmasına bağlı olarak gerçek-

leştiğini çok net görüyoruz. Söz konusu hadislerle Ömer, tesettürü, ait olduğu sınıfın geleneği olarak dayatıyordu. Kadınların insani ilişkilerin ve günlük zorunlulukların doğal gereği olarak erkeklerle muhatap olmasına, hatta tanınmasına bile dayanamıyordu. Aristokrat bağnazlığının ürünü olarak da kadının süreç içinde elde ettiği kısmi özgürlüğün, bizzat dini baskı yoluyla geri alınması için, gerekli düzenlemenin yapılması yönünde Muhammed'i zorluyor ve amacına ulaşıyordu.

Tabii, bu erkek egemen aristokrat geleneğin, İslami bir kural haline getirilerek tüm halka kabul ettirilmesi, hemen mümkün olamayacaktı. Ancak daha sonra Nur suresinin düzenlenmesi ile tesettürün tartışmasız kural yapılması da Muhammed'in, diğer karısı Ayşe'nin karşılaştığı bir olay sonucu olacaktı. Böylece, "namus" ile örtünme arasında paralellik kuran egemen sınıf kültürü, bir zafer daha kazanmış olacaktı. Olay şöyle:

Hazreti Muhammed, Beni Müstakil seferine de, her zaman olduğu gibi karılarından birini (Ayşe'yi) yanına alarak çıkar. Rivayet o ya, savaştan dönerken Ayşe, ordu konakladığında abdest almak üzere uzaklaşır ve bu sırada gerdanlığını kaybettiğini görünce onu aramaya koyulur. Onun yokluğunun farkına varamayan ordu, yoluna devam edince Ayşe kaybolur. Uzunca bir aradan sonra, her nasılsa "bir sebep yüzünden ordudan geri kalmış" olan Safvan adlı geri hizmet görevlisi asker, onu bulur ve Ayşe, onun devesine binerek kervana yetişir.(*)

Tabii Safvan'ın devesi ile böyle gecikerek gelişi, kıyametin kopmasına yetmiştir. Söylentiler öylesine yaygınlaşır ki durumdan kuşkulananların safında olan veya onlardan etkilenen Ali de Ayşe'nin boşanmasını talep eder.(**) Muhammed ise

(*) T. Dursun olayın bir başka yanına dikkat çeker: Ayşe'nin kaybolması olayı tam da Beni Mustalik esirlerinin paylaşımı ve kendi payına düştüğü Eshaptan kişiinin elinden alınarak Muhammed'e verilen Cuveyriye ile hemen orada birleşmesinin ardından dönüş yolunda gerçekleşir. Kendisiyle yaşıt ve çok güzel olan Cuveyriye ile bu alelacele ilişki, kendisini beraberinde getirdiği Ayşe'yi nasıl etkilemiştir? T. Dursun, kıskançlıkla Muhammed'den öç alma isteğinin de bir faktör oluşturabileceğine işaret eder.

(**) Ali'nin bu tavrı Ayşe'nin sonraki tüm dönemde Ali aleyhtarı bir konum almasına neden olacaktı. Öyle ki Ali'nin halifeliğini kabul ettirmeye çalıştığı Osman sonrası dönemde ona karşı

Ayşe'yi boşamaya yanaşmamakla birlikte kuşku içindedir. Kuşkularını soru olarak yönelttiği Ayşe ise suçsuz olduğunu söyler. Ne var ki söz konusu kuşkuları gideremez ve babasının evine yerleşir. Belli ki Peygamber Ayşe'yi boşamak istememektedir, ancak soruna ilişkin söylentiler de bir türlü son bulmaz. Bu durumda ya Ayşe'yi boşayacak ya da yeni bir "Allah kelamı" düzenlenecektir. Nur suresi işte bu gereksinimin sonucu olarak şekillenir. Nitekim Muhammed'in kızgınlığı ve kırgınlığı ayetlerde rahatlıkla görülür:

"... (Nur-2) Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız ... o ikisine acımayın. Onların ceza görmesine, inananlardan bir topluluk da şahit olsun... (Nur-4) İffetli kadınlara zina isnat edip de dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun, ebediyen onların şahitliğini kabul etmeyin... (Nur-11) Muhammed'in eşine yalanı uyduranlar içinizde bir güruhtur... O her birine kazandığı günah karşılığı ceza vardır, içlerinde elebaşılık yapanlara ise büyük azap vardır. (Nur-12) Onu işittiğiniz zaman, erkek ve kadın müminlerin, kendilerinden hüsn-ü zanda bulunup da 'bu apaçık bir iftiradır' demeleri gerekmez miydi... (Nur-16) Onu işittiğinizde 'bu konuda konuşmanız yakışık almaz, haşa, bu büyük bir iftiradır' demeniz gerekmez miydi?"

Getirilen bu ceza düzenlemeleri ve Müslümanlara yönelik kınama ve öbür dünya tehditlerini takiben; "(Nur-31) Mümin kadınlara söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler; iffetlerini korusunlar. Süslerini kendiliğinden görünen kısmı hariç açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar. Süslerini kocaları veya babaları veya kayınpederleri veya oğulları veya kocalarının oğulları veya kardeşleri veya Müslüman kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler

komplolar kuracak ve bunun sonucu Ali ve Ayşe'nin başlarında olduğu iki karşıt Müslüman ordu binlerce insanın öldüğü o ünlü savaşa (Deve Olayı) gireceklerdir. Esir alınıp bağışlanan bu olağanüstü hırslı kadın bundan sonraki yaşamında da Ali karşıtı komplocu tavrını sürdürecekti.

ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar" ayeti düzenlenecekti. Nur-60'ta ise, "Evlenme ümidi kalmayan, ihtiyarlayıp oturmuş kadınlara, süslerini açığa vurmamak şartıyla dış esvaplarını çıkarmaktan ötürü sorumluluk yoktur; ama sakınmaları kendileri için daha iyi olur" denilecekti.

Ve işte bu yaklaşım sayesinde kadının her türden hak ve özgürlüğü, "namus" gerekçesiyle elinden alınacak, yetenekleri ve üretim gücü köreltilecek ve kadın görünmez kılınacaktır. Erkeğe itaate zorlanacak ve ona olan ekonomik bağımlılığı, ilahi bir emirmiş gibi sunulacaktır.

Gelişimi ve düzenleniş kaygıları ışığında örtünmenin, gerçekte namuslu olmakla bir ilişkisi olmadığı, sadece Ortadoğu egemen sınıf ve cinsinin belirlediği, kadının ikinci sınıf ve cinsel bir varlık olarak görülmesinin sonucu olduğu açık. Nitekim bugün Afrika'da insanlar çıplak geziyorlar diye diğer toplumlara göre ahlaksız oldukları iddia edilmiyor. Aksine, coğrafi faktörün etkisiyle edindikleri çıplak yaşama geleneği içinde bu çıplaklıkları cinsel çağrı olarak değil, doğal bir durum olarak algılanıyor. Tamamen köleci ve erkek egemen ilişkiler bağlamında biçimlenmiş olan örtünme, Afrikalı kabilelerde yaygınlaşmamıştır. Giyinmedikleri halde kadınlar, erkek için bir baştan çıkarma aracı bir saldırılma nesnesi olmamıştır. Çünkü onlar için doğal olan odur. Köleci dönemi, keza erkek egemenliği ve mülkiyet ilişkilerini uç düzeyde yaşamadıkları için olduğu kadar, doğal yaşam koşulları nedeniyle de gereksinim duymadıkları müddetçe giyinmemişlerdir.

Oysa erkek egemen bakış açısıyla, namus ile cinsellik arasında paralellik kurulduğu andan itibaren bu doğallık ortadan kalkar. Kadına ve cinsel ilişkiye insani ve ahlaki bakış açısı yok olur. Kendi doğallığında yaşanamadığından, insanların cinselliğe karşı aç olduğu ve ön yargılı kılındığı bir atmosfer yaratılır. Sonuçta o ilkel görülen Afrikalılar, o çıplaklıkları içinde beraber çalışır, cinselliklerini de insana yakışır bir do-

ğallıkla yaşarken, kendilerine tanrısal ahlak payesi biçenler, doyurulamamış cinsellikleri ile saldırgan ve şiddet dolu bir toplumsal bir yabancılaşma ortamı içinde yaşarlar.

Esasen kadını cinsel bir meta ve mülkiyetin devamı için neslini çoğaltma aracı olarak gören toplumlarda kadın, erkeğin egemenliğiyle birlikte toplumsal işlevlerini yitirmiş, "erkekten yaratılmış", "erkeğe hizmetle yükümlü" bir araç olarak, diğer mülkler derecesinde korunan, sakınılan bir meta haline getirilmiştir.

Konuya bir detay olsun diye eski Türklere ilişkin kısa bir anekdot aktaralım:

Bizzat Y. Kandemir'in aktardığı gibi, eski Türkler kadın ve erkek, hep beraber nehre girip çırılçıplak yıkanırlar, ancak herhangi bir şekilde zina etmezlerdi. Çünkü çıplaklık onlar için anormal bir durum olmadığı gibi, kadın-erkek ilişkisi cinsel bir ilişkiden önce insanlar arası normal ilişkiler olarak algılanırdı. Üstelik bu beraberce çıplak yıkanan insanların, belirlenmiş ahlaki kurallar dışındaki cinsel ilişkileri de hoş görülmezdi. Öyle ki bu Ortadoğulu köleci toplumlarına göre bir hayli hoşgörülü olan topluluk, çok istisna görülen fuhşu da en acımasızca cezalandırırdı. Zaten böyle bir suç, cinsel yabancılaşma cenderesine sokulmamış bu açıklık toplumunda, olağan bir durum değildi.

Y. Kandemir'e dönelim: "Oğuz Türklerinde kadın erkeklerden kaçmaz ve vücudunun hiçbir yerini insanlardan gizlemezdi. (İslam misyoneri) İbn-i Fazlan bunu şöyle bir misalle anlatıyor: Bir gün bir adamın evine misafir olduk. Adam ve karısı ile beraber oturuyorduk. Kadın bizimle görüşürken bir aralık gözümüzün önündeki avret yerini açıp kaşınmaya başladı. Biz utancımızdan gözlerimizi kapayıp 'estağfurullah! dedik, kocası güldü. Tercümana; onlara söyle, bu kadın onu sizin huzurunuzda açıyor. Siz de onu görüyor ve koruyorsunuz. Sizden ona hiçbir zarar gelmiyor. Bu hareket kadının onu örtüp de başkalarına müsaade etmesinden daha iyidir dedi.

İbn-i Fazlan sözlerini şöyle bağlıyor: "Zina diye bir şey bilmezler. Böyle bir suç işleyen birini ortaya çıkarırlarsa onu iki parçaya bölerler."[155]

Oğuz Türkünün İslam misyonerine verdiği bu çarpıcı ahlak dersi ışığında, bir gerçeğin altını çizmek gerekiyor! Dünyadaki örnekleri ve ilkçağ insanlarının durumu bir yana, bizzat eski Türklerin durumu bile örtünme ile "namus" arasına çizilen paralelliğin tamamen erkek egemen ideolojinin, ahlak dışı özünden yansıyan bir yaptırım olduğunu göstermeye yeter.

Burada yine tekrarlamak gerekirse; kötülük ve iyilik gibi cinsel ahlak da beyinde oluşur. Kişi ve toplumların algılama ve tepki biçimleri ise onu çevreleyen koşullarla biçimlendirilir. Namusla örtünme arasındaki yanlış paralelliğe koşullandırılmış, yanı sıra çevresinde hep örtünmüş kadınlar bulunan bir erkek, bu yolla yaşadığı yabancılığının gereği olarak, ister bekâr ister on bir karılı bu yabancılaşmadan kurtulamayacak, başı açık ve normal giyinen bir kadından sadece cinsellik algılayacaktır. Ona cinsel tepkiler gösterecek, daha ötesi onu "namussuz", "ahlaksız" olarak tanımlayacaktır.

İnsanların toplumsal doyumsuzluklarına, ilkelliklerine karşılık düşen ahlak kalıpları, toplumun geriliği oranında "ahlaklılık" yanılsaması yaratsa bile, süreç içinde insani doğallığın suni baskılar altına alınmasından başka anlam taşımaz. Gelişen ekonomik toplumsal zemine rağmen, durağan siyasal-ahlaki normlar dayatmak, gelişmeyi bu gerici kalıpların cenderesinde tutmaya çalışmak, gerçek ahlak ve namus kavrayışını da olanaksızlaştıracaktır.

Bu kapsamda ahlak, asgari düzeyde erkeğin, normal gördüğü her konuda, aynı özgürlüğü kadına tanıması, kadının da kendisi kadar güvenilir olduğunu, iyiyi kötüden ayırıp kötü olana karşı kendini koruyabileceğini kabullenmesini gerektirir. Ve işte bunu temel bir hak olarak kabullenmeyen; kendine farklı, kadınlara farklı bir ölçü uygulayan erkek, lafta ne

---

[155] Y. Kandemir, *İslam Ahlakı*, s. 74.

kadar çok "ahlak" ve "namus" sözü etse de gerçekte bu değerlerden yana kendi beynindeki yoksunluğu dışa vurmuş olacaktır. Bu noktada burjuva toplumlarda yaygın ahlaksızlık da mazeret olamaz. Çünkü onlardaki ahlaksızlığın nedeni kadının erkekle aynı ortamda okuması, çalışması ve giyim tarzından, yani toplumsallaşmasından değil, her şeyi metalaştıran sömürü ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bunun giyimdeki yansıması ise kadın-erkek her insanın daha iyi görünme doğal isteğinden nitelikçe farklı olarak, teşhircilik ve tüketim kültüründe kendini gösterir. Bunun da tarihsel temeli, "kadının erkek için olduğu" şeklindeki ahlak dışı bakış açısıdır.

Kaldı ki kadının metalaştırılması, onun sadece cinselliği ile algılanması noktasında, dini ideolojilerin burjuvaziden daha olumlu, daha insani olduğunu da kimse gösteremez. Aradaki tek fark biçime ilişkindir. Ancak, burjuva ilişkilerde toplumsal bilinç ve mücadelenin gelişim düzeyine bağlı olarak, gerek toplumcu düşünce tarzı, gerekse burjuva çerçevedeki kadın hakları hareketi ve insan haklarında sağlanan geniş açılım nedeniyle kadın, İslami ve her türden dinsel ve burjuva öncesi toplum kadınlarından, çok daha ileri ve olumlu noktadadır. Şeriatçı çevrelerin spekülatif propagandayla yaygınlaştırdıklarının aksine, burjuva toplumlarda kadın bütünüyle ahlaksızlığı yaşamıyor. Aksine, ulaşılan gelişme düzeyi ve her anlamda insanca yaşam uğruna verilen hak mücadeleleri sonucunda, burjuva ahlaksızlığına karşı insan olmaktan doğan hak ve özgürlüklerini, daha rahat savunabilme ve erkeklere kabul ettirebilme olanaklarına kavuşuyor. İşte asıl hazmedilemeyen de budur.

Bu noktada ahlaki tavır, burjuva ahlaksızlığının ürünü yaygın metalaşma ve yabancılaşmanın ileriye doğru aşılması, gerek sosyo-ekonomik gerek ahlaki düzeyde her türden sömürü ve eşitsizliğin tasfiye edilerek, insana yakışan kurum ve değerlerin egemen kılınmasıdır. Geriye gidilerek ahlaki arınma mümkün olmadığı gibi, tam tersine kazanılmış hak ve özgürlükler de yitirilmektedir.

Evet, ahlak kalıplarının en temeli kılınan kadının örtünmesi, gerçekte köleci-dönem Arap egemen sınıflarının, kadını mülk ve cinsel araç olarak görmesinin ifadesi olan bir yaptırımdır. Ve bu yaptırım önce Arap halkına, giderek İslami egemenliğe alınan diğer halklara "Tanrı'nın emri" kılıfı altında kabul ettirilmiştir.

Gelinen noktada, örtünmeyi "namus ve inanç" göstergesi olarak gören, tek tek kadınların ahlakını sorgulamak gibi bir yanlışa da düşmemeliyiz elbet. Sorun, böyle davranan kadın ve ailelerin büyük çoğunluğu açısından, bir gelenek olarak sürdürülmektedir. Ve insanlarımızın bu geleneği sürdürmek istemeleri, kimsenin müdahale etme hakkı olmayan en doğal talepleridir. Ancak bu geleneksel tercihten temel ayrımla sorunun "ahlaklılık" ölçütü olarak sunulması, normal giyime veya farklı kültürlere karşı bir ötekileştirme aracı yapılması kabul edilemez. Aksine bilimsel bir soğukkanlılıkla tesettürün, gerek ortaya çıkışı gerekse de dayatılması bağlamında gerçekte bir yabancılaşmanın ve yabancılaştırmanın ifadesi olduğu vurgulanmalıdır.

Görüş ve uygulamalarının benimsenmesi veya reddedilmesinden bağımsız olarak, Mustafa Kemal'in 25 Ağustos 1927 İnebolu konuşmasındaki yaklaşımı son derece doğrudur; "Gezilerim sırasında köylerde değil, kasabalarda ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok sıkı olarak kapattıklarını gördüm. Erkek arkadaşlar, bu biraz bizim egoistliğimizin eseridir. Kadın arkadaşlarımız da bizim gibi anlayışlı ve zeki insanlardır. Onlara ahlaki ve kutsal şeyleri öğretmek, milli ahlakımızı anlatmak ve onların zihinlerini ışıkla ve kibarlıkla donatmak gereğine inandıktan sonra egoistliğe yer kalmaz. Kadınlarımız yüzlerini dünyaya göstersinler ve gözleriyle dünyayı dikkatle görebilsinler. Bunda korkulacak bir şey yoktur".

Bu açıdan Türk-İslam düşünürü Yusuf Has Hacip'in, kadına ilişkin savunduğu ahlakdışı görüşleri eleştirirken H. Kanad'ın söyledikleri de oldukça çarpıcıdır:

"Yusuf Has Hacip'in kadın hakkındaki fikirleri ve onların eğitimi hakkında düşünceleri koyu Ortaçağ anlayışını andırıyor. İslam'dan önce Türklerin kadınlara verdiği bütün haklar, İslamlığın etkisiyle ortadan kaybolmuştur. Artık İslamlığın etkisi altında yaşayan Türkler, kadınların hür ve serbest hayatlarını ezici bir çember içine sıkıştırmışlardır. Tuhaftır ki, binlerce temiz ve mükemmel adamın kadınlar yüzünden mahvolduğu söyleniyor. Demek ki demir çember içine alınması gerekenler kadınlar değil, çabuk mahvolan, çabuk mahvolma yeteneği gösteren erkeklerdir. Çabuk mahvolan erkeklerin serbest yaşaması caiz görülüyor da kadınların serbest yaşaması niçin caiz görülmüyor? Herhalde bu anlayışı meydana getiren şey İslamlığın soysuzlaşmaya başlayan anlayış tarzıdır."[156]

Peki, Kandemir'in bu çok somut ve çok mantıklı görüşün karşısına çıkarabildiği mazeret nedir? Koca bir demagoji! Efendim, H. Kanad İslamiyetin kadın anlayışına saldıranların ne ilkiymiş ne de sonuncusu olacakmış, bu serenatları yapanlar kadını yaratan Allah'ın onu erkekten farklı yaşamaya sevk edişinin hikmetini anlamıyorlarmış, bu farklılık kadının dine uygun yaşaması için şartmış, yoksa fuhuş artarmış vb. vb.

Oysa H. Kanad çok somut ve özlü şeyler söylüyor. Öyle ya, mahvolan değil de mahvolmada hiçbir iradi rolü olmayan kadının cendere içine alınması, doğal olanın zaaflı olan adına yok edilmesidir. Bu durumda zaaflı olanın eğitimine yönelecek yerde, doğal olanın yasaklanmasındaki terslik ortada. Üstelik bunun genel değil, köleci dönem egemen sınıflarına özgü bir durum. Yoksa o en ilkel görülen Afrikalı erkeğin, Amerikan yerlilerinin veya eski Türklerin ve daha pek çok toplumdan insanın ve hatta on binlerce yıl ilkel komünal dönemi yaşayan tüm erkeklerin, kadının çıplaklığı yüzünden neden mahvolmadığını nasıl açıklarız? Ne zaman ki mülkiyet ilişkileri ortaya çıkıyor, erkek egemen cins, kölecilik de egemen üretim biçimi oluyor, işte o zamandan başlayarak ege-

[156] H. Kanat, *Pedagoji Tarihi*, I. Ciltten aktaran Y. Kandemir.

men sınıftan erkek, kadını doğurma ve kendi cinsel ihtiyaçlarını karşılama nesnesi, durumuna düşürüyor. Bu bağlamda egemenler, başkalarını sömürme yoluyla elde ettiği mallarını kendinden olduğuna emin oldukları çocuklara aktarmak ve bunun için de kendisine ait mal konumuna düşürdüğü kadını, tıpkı diğer malları gibi başkalarından sakınmaya başlıyor. "Korumak" çerçevesinde kadınları köleleştirmeye, yeteneklerini, üretkenliğini öldürmeye ve "namus" bahanesiyle onu toplumsal ilişkilerden yalıtmaya, bu saçının telinin görülmesini "ahlaksızlık" ahlaksızlık sayıp onu baskı altına almaya ve bunu değişik dinsel söylemlerle halka, ilahi bir emirmiş gibi sunmaya çalışıyor. Oysa kadın da tıpkı erkek gibi bir insandır ve erkek için ahlaki bir çerçevenin izin verdiği tüm hak ve özgürlükler, kadın için de tartışılmaz hak ve özgürlüklerdir. Ve bu nedenle kadının, satın alınma konusu yapılması gibi örtünme dayatmasıyla karşı karşıya bırakılması da ahlaksızlıktır.

Hâl böyleyken söyleyecek şeyi olmayanların, "onu yaratan Allah'ın kadını erkekten farklı yaşamaya sevk edişi!" gibi mesnetsiz, ancak cehennem korkusu ile etkili olabilecek demagojilerle durumu kurtarmaya çalışmaları, ahlak dışı bir yaklaşım değilse nedir?

Kadın hakları ve eşitliği açısından İslamiyetten çok ilerde olmakla birlikte, eski Türklerin de yeterli oldukları söylenemez. Savaşan bir toplum olarak Türklerde de kadın ikincil cinstir. Onun işlevi "savaşın, savaşçıların desteklenmesinde etkin bir varlıktır. Bu bağlamda hem gayri ahlaki bir yaşam ilkesi olan savaşın hem de erkeğin desteklenmesi misyonunu üstlenir. Savaş politikasını, bey-hakan ekseni üzerindeki 'silah aristokrasisi' belirler ve yürütür. O zaman da bütün yaşamı onlar belirler. Bu nedenle kadın köleci ilişkilere oranla çok ileride olmakla birlikte, orada da tâbi konumdadır."

"Burada bir anlaşmada Eti Kraliçesi'nin de mührünün bulunması gibi, hükümranlığa katkı izlenimi veren bir duruma ve bunun bizi etkilemesine fazla yaslanmamalı. Orta Asya'da 'Hatun'un, tahtta Hakan'ın yanında oturmasına, Ha-

kan'la birlikte elçi kabul etmesine de kanılmamalı. Burada Hatun'un, hükümranlığın bir yetki alanını kullanması yoktur. Egemenliğin belirlediği işlevlerde Hatun'un yeri yoktur, olamaz da... Devlet, tek'in hükümranlığı devletidir. O 'budun'un ve onun egemenliğinin temsilcisi değildir ki, onun yanına Hatun da başka bir temsilci olarak konabilsin. Kadın, Hakan'la birlikte (ama) 'ikincil' yerdedir."[157]

Ancak yine de Türk ve diğer pek çok kavimde kadının yeri, çöldeki kız kardeşlerine göre oldukça iyidir. "Taht ilişkilerinde, Hatun, veliaht ve prenslerden önce gelir. Harem yaşamı yoktur... kadınların sosyal yaşamda rolleri vardır."[158] Gerek ailede gerekse toplumda iktidara doğrudan ortak olmasa bile erkeğin hak ve özgürlüklerinin pek çoğuna sahiptir. İnisiyatifi İslamiyette ki gibi kırılmamış, mutlak itaate koşullanmamıştır. Kadın satın alınan bir mal değil, gençliğinde tanınan, sevilen, seven ve bunun sonucu olarak kendisiyle beraber yaşanılan (evlenilen) insandır. Genç kızın iradesine rağmen bir tecavüz söz konusu ise veya aldatma söz konusuysa işte o zaman erkek cezalandırılır. Kadının onurunu çiğneyen çok karılılık yoktur. Örtünme gibi bir cinsel aşağılanma da yoktur. Daha ötesi, bu sağlam bir evlilik hayatı olan toplum insanları kabile düzeyinde toplum olarak yıkanabilecek kadar açık, ahlaki olgunluğa sahip bir toplumdur. Ahlaki olgunluk diyoruz, çünkü buradaki ilişkiler ile karısının pencereden bakmasında, başı açık bir başka erkeğe görünmesinde bile ahlaksızlık ve namussuzluk arayan bir yaklaşım arasındaki nitelik farkı açıktır.

Dolayısıyla toplu yıkanılan, kadınları bir cinsel meta olarak görmeyen insanın ahlaki yüksekliğinin, beyninde taşıdığı çarpıklığı kadınları çarşafa sokarak, eve hapsederek maskelemeye çalışan bir ideolojinin egemenliğine girildikten sonra gösterdiği değişim, tamamen bir ahlaki çöküşe karşılık düş-

(157) Bahri Savcı, *Cumhuriyet* gazetesi, 6 Aralık 1986.
(158) A.g.m.

mektedir. Yani İslamlaşmak diğer halklarda olduğu gibi Türk ahlakında da bir yükseliş değil, aksine bir çöküntü anlamına gelmektedir. Özetle, dinsel olarak daha geri inançlara sahip olan Türk kadını, İslamiyette daha sistematik bir dinsel inanca kavuşmasının karşılığını, elindeki hakları da yitirerek ve ahlaki olmayan toplumsal normlara mahkûm olarak ödemiştir.

İslami egemenlikle birlikte başlayan bu değişimle, başta Türkler ve Kürtler olmak üzere diğer Ortadoğu halklarının folkloru ağır darbe yiyecektir. Halk eğlencelerinde ve özellikle düğünlerde coşkuların ortak yaşanmasının ürünü olan, kadınlı erkekli dans etme kültürü giderek yok olmaya yüz tutar. Ancak Cumhuriyet sonrasında halk kültürünün ürünleri yeniden canlandırılmaya başlanacaktır. Bu çok doğal, insanca, üstelik kadın erkek omuz omuza sergilenen danslar, şeriatçı sapkınlığın aksine toplumun ahlaki yüksekliğinin, toplumsallaşma düzeyinin göstergesidir. Şeriat, bu ahlaki ve insani kültürü dışlarken, onun yerine, salt Arap köle sahiplerinin ayrıcalığı olan ve cariyeler tarafından icra edilen göbek dansını getiriyordu. Böylece diğer halklar kadın-erkek bir arada eğlenme tarzını, "günah" olduğu gerekçesiyle yitirirken, yönetici kesimden erkekler "erkekçe" eğlence tarzına kavuşmuş olurlar![*]

Üretime ortak katılmanın yarattığı ortak yaşam kültürü, insan ilişkilerinde doğallığı ve ahlaki yükselişi getiriyordu. Anadolu ve Orta Asya insanının kadın-erkek beraber yaşamı, İslamiyetle birlikte büyük baskı altına alınmış da olsa, yine de bazı gelenekleriyle İslam'a direnmiştir.

İslamiyetin asırlar boyu süren tahakkümüne rağmen halklarımız, kendi doğal kültürünü, örneğin türkülerde yansıtmaktan ve bu doğallık içinde, üstelik pek çoğu kadın ağzından olan türkülerimizde, hayatın doğal parçası olan cinselliğe de yer vermekten geri durmamıştır. İlk elde akla gelen birkaç

[*] Göbek dansının İslamiyete ters düştüğü iddiası doğru değildir; yeter ki kadınlı erkekli seyredilmesin ve "hür" kadınlara yaptırılmasın.

örneği aktarmak, bu kültürün şeriat karşıtı niteliğini kavramak açısından çarpıcı olacaktır:

Onu bana verseler / Cihana bildirseler / Girsem yarin koynuna / Sabahtan öldürseler;

* * *

Al yazmamı düreyim / Aç koynuna gireyim / Uyan uyan sar beni / Yar olduğun bileyim;

* * *

Kadifeli yorgan kadifeli yastık yar yumuşak / Emmioğlu yanıma geldi bir uşak / Öpmesi yok sevmesi yok konuşak / Anne beni niye verdin çocuğa / Oynar oynar kum doldurur kucağa;

* * *

Odam kireç tutmuyor / Kumunu katmayınca / Sevda baştan gitmiyor / Sarılıp yatmayınca / Odam kireçtir benim / Yüzüm güleçtir benim / Soyun da gir koynuma / Terim ilaçtır benim;

* * *

Küpeleri ağır düşer kulaktan / Zülüfleri tel tel olmuş yanaktan / Ağzı şeker bal akıyor dudaktan / Sallana salana gelen yar mı ola / Şu dünyada yardan tatlı var mı ola;

* * *

Karacaoğlan eğmelerin / Gönül sevmez değmelerin / İliklenmiş düğmelerin / Çözer elif elif diye;

* * *

Altın hızma mülayim / Seni haktan dileyim / Yaz günü temmuzda / Sen terle ben sileyim;

* * *

Huma kuşu yükseklerden seslenir / Yar koynunda bir çift suna beslenir; vb., vb.,

Bunlar gibi doğal yaşamın ürünü olarak türkü ve diğer halk kültürü ürünlerinin, tıpkı acılardan, baskıdan, mücadeleden, adaletten, göçten, özlemlerden söz etme doğallığında aşkı işlediği unutulmamalıdır.

Fakat, insan duyarlılığının en uç en sıcak ifadelerinden

biri olan aşk, Kur'an'da bir tek sefer geçmez. O Kur'an ki kadının adet bile görmeden çocuk yaşta evlendirileceğinden, faydalanılacak bir "mal", "tarla" olduğundan, ona istenildiği gibi girilebileceğinden, dövülebileceğinden, örtünmesi zorunluluğu ve kocaya mutlak itaatinden, bir çift sözle boşanabileceğinden, hatta Ebu Leheb'in perçeminden bile söz etmiştir. Gelgelelim, insan duyarlılığının bu en ince, en güzel, dindar ya da dinsiz tüm insanlığı en çok meşgul eden yeteneğinden, bir tek kelime söz etmemiştir. Sadece Kur'an'da değil, genelde şeriatçı literatürün hiçbir yerinde aşk yoktur. Ve yalnız bu bile onun, insan duyarlılığı ve doğallığına ne kadar yabancı olduğunu, dahası onu yok saydığını, yok sayılmasını istediğini görmemize yeter.

Kadın erkek beraber çalışmanın, düğünlerde beraber, halay çekmenin, şarkı söylemenin, sohbet etmenin ne kötülüğü olabileceğini anlayamayan, gençlerin birbirlerini görüp tanışması, konuşması arkadaşlık etmesi, âşık olması, aşkı yaşaması ve birbirlerini severek evlenmesi şeklindeki insani güzellikten vazgeçmeyen halklar, böylece kendi yaşamlarında dinsel cendereyi kısmen genişletmiş ve insanileştirmiştir. Yönetici çevreler ise benimsedikleri ideolojinin gereği olarak, bir yandan halkın bu güzel geleneklerini soysuzlaştırırken, diğer yandan kendi içlerinde dansöz oynatma, harem kurma ve kadınları satın alıp veya savaşlarda gasp ederek kendilerine cariye yapma gibi her türden ahlak dışılığı sergilemekten geri durmamışlardır. Böylece sınıf farklılığı eğlence biçimine de yansımıştır.

İşte, köleci dönem Arap egemen sınıf ideolojisinin ürünü olarak yaşanan kültürel soysuzlaşma sonucudur, bugün insanımız, kadın erkek beraberce dans etmenin çağdaş biçimlerine ve baleye de büyük bir yabancılık duymaktadır. Keza aynı durumun daha önemli bir yansıması, halk geleneğimizdeki ahlaki olgunluğun ürünü olarak kadın-erkek beraberce oynanıp seyredilen halk oyunları, özellikle de aşk temasını işleyen halk oyunlarının yadsınmasında da kendini gösterir. Özetle

karşımızda, bolca "ahlak", "namus" lafları edip yaratılan toz duman içinde, ahlaki bir erozyon yaşanmaktadır.

"İslam'ı zayıflatmak isteyen masonların yüzlerce yıllık propagandası ve beyin yıkama girişimi" gibi ajitatif iddialara rağmen, örtünmeyi "zina ya da insanlar arasındaki şehevi duyguların gelişmesini önlemek amacıyla" getirmesi ile İslamiyet, "çok geri bir insan varsayımından hareket"[159] ediyor.

Bunun yanı sıra İslami yaklaşımın, kadının örtünmesi gereğine ilişkin öne sürdüğü psikolojik gerekçeler ile sözde karşı çıkılan Freudçu görüş arasında, şaşırtıcı bir paralellik söz konusudur. Hiç kuşkusuz Freud, kuramını geliştirirken İslami yaklaşımdan haberdar olsaydı, kendi teorisinin İslam'ın kişiliğinde güçlü bir destek bulduğunu kabullenmekten geri kalmayacaktı. Şöyle ki insanın bilinçaltı ve bilinçdışı tepkilerini, onun bilinçli yanını belirleyen öğeler olarak gören ve bu akıl yürütmeyi toplum hayatına da uygulayarak çözüm yolları ve kurallar saptayan şeriat, tıpkı Freudçuluk gibi gerçekte insan ve toplumun bilinçli etkinliğini yadsıyan bir yaklaşımdır. İnsanı "bir elektron ve proton kümesi"ne indirgeyen ateşle barut mantığıyla toplumsal ilişkilerini düzenleyen bir yaklaşımın, insana özgü olmayan çarpıklığı ortadadır.

"İslami görüşe göre insanın iradesini kontrol altına alması kuşkusuz iyi bir şeydir, ama kadın-erkek ilişkilerinde buna pek güvenmemeli; oto-kontrolün her zaman işlemeyeceğini gözden uzak tutmamalıdır. Bu bir namusluluk ya da irade sorunu değildir. İnsanın doğasıdır. O halde çözüm tesettürdür. Böyle bir psikoloji kuramı daha doğrusu varsayımı doğal olarak örtünme ile yetinemez."[160] Önceden gördüğümüz ve görmeye devam edeceğimiz gibi İslamiyet, gerçekten de salt örtünme ile yetinmez, kadınla erkeğin yaşam mekânlarını, olabildiğince birbirinden ayırarak kadının her türden insani haklarını, anne-babasını görmeye gidişini bile denetim altına

---

(159) Gencay Şaylan.
(160) A.g.y.

alır. Ahzab-33'te de görüldüğü gibi, Peygamber'in eşi nezdinde Müslüman kadına evde oturmayı emreder. Zorunlu hallerde de, "perde gerisinden" diyalogun "kalplerin temizliği için" daha doğru olduğunu (Ahzâb-33) söyler.

"Kadın ve erkeğin ayrı birer kutup olarak tanımlanıp, soyun da babaya bağlanmasına dayanan" İslami toplum düzenin korunmasını temel alan tedbirler bütünü olarak İslamiyet, Fatma Mernisi'nin yaklaşımı ile kadının cinsel aktivitesini, dolayısıyla cinsel kapasite ve çekiciliğini kullanarak erkekleri baştan çıkarma, onlara her istediklerini yaptırma şeklinde öngörülen tehlikesine karşı önlemler sunar. Zavallı erkeği(!) şeytani kadından(!) korumak için erkeğe üstünlük ve kadın üzerinde kontrol sağlayan ve tabii kadını olabildiğince kapatan ve gizleyen bir düzenleme getirerek sorunu "çözmeye" çalışır.

O kadar geri ve kadın aleyhtarı ve öylesine dürtülerin tutsağı bir erkek ideolojisi ile karşı karşıyayız ki, insanın Afrikalı, Kızılderili, Türk, Kürt veya diğer pek çok eski toplumdan erkeklerin "erkekliği"nden kuşkulanası geliyor! Öyle ya, Afrikalı erkekler kendisi gibi çıplak, yarı çıplak gezen kadından ayrıcalıklı bir etkilenmeye girmemekte, eski Türklerde kadınlarla birlikte yıkanan erkekler fuhşa yönelmemekte, birlikte yaşam geleneği içinde Kürt ve diğer halklar hiç de ahlak ve namus yoksunu bir yaşam sergilememektedirler.

Söz konusu 7. yüzyıl köleci toplum erkek görüşünün, kadınlar tarafından da benimsenmiş olması, –tıpkı burjuva düşüncesinin pek çok emekçi tarafından veya sömürgeci düzenlerin pek çok sömürge ülke insanı tarafından savunulduğu gerçeğinde olduğu gibi– söz konusu kadınların kendilerine yabancılaştığı gerçeğinden başka anlam taşımaz. İşte şeriatın gerek halk sınıf ve tabakaları açısından, özel olarak da kadınlar açısından işlevi budur.

Örtünme koşulunu ayrıntılara inerek incelemeyi sürdürelim:

Şeriat kadının el ve yüzü hariç örtünmesini "namuslu" olmanın temel kuralı olarak görmektedir. Ancak bu kadar açık-

lık da "fitne olmadığı zaman için caizdir", "fakat fitne halinde caiz değildir, Müslüman fakihlerin çoğunun kanaati budur... [Yani bu kadarcık bir açıklığı bile fitneden emin olmak şartına bağlıyorlar-E.A.] Eğer yüzün açık olması fitneye sebep oluyor ve ahlaksızları teşvik ediyorsa diğer uzuvları örttüğü gibi yüzünü de örtmesi gerekir."[161]

İşin garibi Ezher Fetva Komisyonu'na göre İslamiyet bu kadar açıklığı da "dinin kadınlar için kolaylığı, müsamahası ve fesat yollarının tıkanması"(!) için kabul etmiştir; yani kadınlar bir "tolerans" elde ettikleri için oturup kalkıp dua etsinler!

Ne kadar zor korunan bir şeymiş ki şu "namus" denilen şey, bir tek yüz ve elin görünmesi bile özenle sorgulanıyor; hem de koca koca, sakalı ağarmış adamlar bir araya gelip komisyon kuruyorlar, uzun uzun tartışıyorlar, hatta bu yüzden aralarında görüş ayrılıkları bile çıkıyor. Nitekim Sünni mezhebinin Şafii kolunun kurucusu "İmam Şafii, içtihadına Hz. Ayşe'nin nokta-i nazarını esasa almış ve yüzden ancak bir tek gözün açık bulundurulabileceğini ifade etmiştir. İmam Şafii, zarureti bu miktarla sınırlamıştır."[162]

Böylece Hanefi mezhebinin yüzün açık olması –fitne olmadığı zamanlar! – hükmünü "ruhsat", Şafii'nin içtihadını ise "azimet" olarak nitelediğini öğreniyoruz. Bu durumda İmam Şafii'ye hak vermemek mümkün değil hani. Sen kalk bu "tehlikeli yaratığın her yanını ört de, en güzel, en etkili uzuv olan gözlerini ve ağzını açık bırak! Olur mu?

Evet, şeriatta her ne kadar ideal durum değilse de yüz ve ellerin "fitne ortamlarında olmamak kaydıyla" açık olması genel olarak haram değildir ve erkeklerin, yalnızca kendile-rine mahrem olmayan kadınların el, yüz ve bir de ayaklarına bakmaları yasaklanmamıştır; Tabii "şehvet olmamak kaydıyla!" Çünkü bu anlayışta bir kadına kardeşi, babası ve oğlunun bile, hem de sadece yüz ve elleri açıkken şehvetli olarak bak-

---

(161) Tabbara, *İlmin Işığında İslamiyet*, s 389-390.
(162) M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 256.

ması mümkündür! Herkes kendine sormalı: İnsanlık, insana özgü güzellikler bu tablonun neresinde? Devamla M. Emre şöyle diyor: "Yalnız bu ruhsat, şehvet bulunmaması şartına bağlanmıştır. Şayet şehvetin doğması muhakkak ve ihtimal dahilinde ise, o zaman bakmak haramdır. 'Gözler de zina eder' hadis-i şerifi, tehlikenin şehvetle bakmaktan doğacağını ifade buyurmaktadır. Unutulmamalıdır ki verilen bu müsaade zaruret bulunduğu içindir. Kadınlarla karşılaşıldığı zaman el sıkışmak haramdır. Zira bunda herhangi bir zaruret ve dini bakımdan mecburiyet yoktur. El sıkmak, bakmaktan daha çok şehveti tahrik etme istidadındadır."[163]

Bu açıklamalar ışığında bazı toplumlarda ta ilk dönemlerden bugüne gelen, kadın erkek kucaklaşması tam bir "ahlaksızlık" sayılmaktadır.

Şeriatçının bu mantıksal açmazı bir yana, cinsel ilişkilerde bile sevgiyi, onun gücü ve anlamını, cinsel beraberliğin sevgiyle nasıl insanca bir güzelliğe dönüştüğünü kavrayamayan bu anlayışın, iki cinsten insan arasındaki dostça, kardeşçe sevgiyi algılaması daha da olanaksızdır. Oysa tarih boyunca sevgi ile dokunmak arasında doğrudan bir bağıntı olagelmiştir. Bir ananın, bir babanın çocuğunu okşaması, öpmesi, iki sevgilinin kucaklaşması, öpüşmesi, ele ele dolaşması, iki dostun kucaklaşması, omuz omuza yürümesi, birbirlerinin ellerini tutmasından daha insanca ne olabilir? Burada kişiler iki aynı cins olabileceği gibi farklı cinsten insanlar da olabilir. Önceden de belirtmiştik, duygular esasen kafalarda biçimlenir. Bir ananın çocuğunun tenini okşarken duyduğu haz, cinsel değil, duygusal gelişkinlikle algılanabilir ancak. Keza iki sevgilinin cinsel haz veren kucaklaşması, o noktada sevginin ürünü olduğundan, insani açıdan sorgulanamaz. Keza aynı şekilde birbirini kucaklayan farklı iki cinsten dost veya kardeşler de bu kucaklaşmada, öpüşmede, ellerini tutmada salt dostça, insanca olan sevgilerini daha yoğun ifade ederler. Bu

---

(163) A.g.e., s. 255.

cinsel tattan farklı bir haz verir. Tabii bunlar hep çevresel faktörlerle kendine yabancılaştırılmamış veya bu yabancılaşmayı sağlıklı bir yaklaşımla aşabilmiş insanlar için geçerlidir. Oysa şeriat, kendisiyle benzer diğer ideolojiler gibi, ne yazık ki böyle yabancılaştırıcı işlevler görmektedir. Diğer yandan belirtilmelidir ki böyle bir yabacılaşmayı aşmak veya hiç yaşamamış olmak, bir "erkeklik" eksikliği de değil, insan davranışı ve tepkilerine dürtülerinin egemen olmaması, insani bir gelişme, beynin farklı biçimlerde sevebilme ve duyumsayabilme yetenekleri kazanması, demektir.

Gerçek buyken 21. yüzyılda bir de ne görüyoruz? M. Emre'ler ve benzerleri "gözün zinası"ndan, "tokalaşmanın haram oluşu"ndan, istenmeyen bir şey duyan kulağın bile "zina" etmiş olduğundan söz ediyor ve insan beynini bu düşüncenin "ilahiliği ve ahlakiliğine" koşullandırarak, bireyleri birbirine ve topluma karşı yabancılaştırıyor, onları geriye, 7. yüzyıl kavrayış düzeyine doğru çekiyorlar. İşte ahlaken gerçek anlamda sorgulanması gerekenler bunlardır.

Halk, İslam'ın farzlarını özenle yerine getirenler de dahil, aynı yerlerde kadın erkek birlikte oturur, düğünleri beraber yapar, misafirliğe beraber gider, evlilik yönelimli olarak gençlerin birbirleriyle arkadaşlığını, beraber halay çekmeyi, çalışmayı, kızın okumasını doğal görür; oysa şeriat hukukunda bunların hepsi, "namus" gerekçesiyle yasaklanır.

Mümin kadının başka dinden veya fahişe bir kadın yanında mahrem yerlerini, örneğin saçını, kolunu vb., göstermesi veya onunla öpüşmesi, kucaklaşması helal değildir. Söz konusu olan kadın, kız kardeşi olsa bile sorunludur. "Zira böyle düşük ahlaklı bir kadın, namuslu bir kadının güzelliğini kendisiyle zina eden erkeklere anlatır ve neticede bir yuvanın yıkılmasına sebep olur"muş![164] Buradaki fahişe kavramı, şeriatçı çevrelerde gerçek anlamından çok farklı olarak; nikâhsız, sevdiğine kaçmış herhangi bir kızı, plaja gitmiş, hatta

[164] A.g.e., s. 269.

erkek arkadaşlarıyla tokalaşmakta sakınca görmeyen kadını da kapsamına alacak denli geniş kullanılmaya ve çarpıtılmaya başlanmıştır,

İki Müslüman kadının da birbirleri karşısında açıklıktan sakınmaları, zorunluluk hallerinde de dizkapağının altına kadar olan kısmı yine de sakınması gerekir. "Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: 'Bir kadın diğer bir kadınla, çıplak vücutları birbirine değerek yatmasın; neticede sanki ona bakıyormuş gibi, kocasına o kadını vasf eder (de fitneye sebep olur)!'"[165]

Görüldüğü gibi saptanan kurallar ve gerekçeleri, normal bir insanın düşünce ufkunun tamamen ötesinde, her şeyin odağına cinselliği oturtan, daha önemlisi dürtülerinin denetiminde ve tabii kadını da salt cinsel boyutuyla ve salt kendine ait bir mal olarak gören köleci dönem erkeğine ait sapkın bir mantığın ürünleridir. Devam edelim:

"Sure-i Nur'un 31. ayeti-i keriminde müstesna tutulmuş erkeklerden başkası ile Müslüman bir kadının beraber oturup kalkmaları haramdır. Ancak şahitlik gibi zaruri haller ortaya çıkınca, zaruret miktarınca kadının erkeğe görünmesine dinimiz müsaade etmiştir. Zaruretten fazla açılmanın haram olduğu da asla unutulmamalıdır." Dolayısıyla "mümin kadınların, nikâh düşecek erkeklerle otel, apartman, dershane, park, bahçe, ziyafet meclisi, çarşı ve pazar gibi yerlerde, karışık bir şekilde oturup kalkması haramdır."[166]

Günümüzün yaşayan ünlü şeyhlerinden Hacı Mahmut Okumuş, "Ezzer rûrat-u Tûbûhûl mahzûrat" hadisine getirilen açıklık çerçevesinde; "Eğer bir genç kız ya da kadın, geçimini sağlamak için okumak zorundaysa, yani annesi, babası, kardeşi, kısacası yardım edecek yakını yoksa ve okuması da başını açmasına bağlıysa, o kişi günah işlememiş olur. Ancak, tersi olur da, yani şart olmadığı halde okuyup, başını açan kişi günah işlemiş olur. Çünkü Peygamberimiz, gözleri görmeyen

---

[165] A.g.e., s. 261.
[166] A.g.e., s. 263.

ibn-i Mednim'den bile kızlarını kaçırmıştır"[167] diyor.

"Genç bir kadın, erkekler arasında yüzünü açmaktan men olunur. Bu yüzünün avret olmasından değil, fitne korkusu bulunduğu içindir."[168]

Şeriat, kadının yabancı erkeğe karşı olan örtünmesinde, gözü görenle âmâ olan arasında bile fark gözetmez. "Erkeğin kadına bakması haram olduğu gibi kadının da erkeğe bakması haramdır. Bazı ilim erbabı Mescid-i Nebevi'de harbelerle oynayan Habeşileri Hz. Aişe validemizin seyretmesini, kadının erkeğe bakmasında bir mahzur olmadığına delil olarak göstermekte idilerse de Abdül-Vehab Şârâni bu vakanın hicab ayeti gelmezden önce cereyan ettiğini tasrih etmektedir."[169]

"Ümmü Seleme Validemizin naklettiği bir Hadis-i Şerif, bu hususu vuzûha kavuşturmaktadır: Hicab ayetinin gelmesinden sonra, günün birinde zevcat-ı tâhirafttan Ümmü Seleme ve Meymune Validelerimiz, Resulullah Efendimizin huzurunda oturuyorlardı. Ahzabtan gözleri âmâ Abdullah b. Ümmi Mektûm hâne-i saâdete çıkageldi. Resulullah Efendimiz zevcelerine hitaben buyurdular ki:

"– Örtünü(ze) bürün(ünüz). Validelerimiz:

"– Ey Allah'ın Resulü, o âmâ değil mi? Bizi görmez ve tanımaz dediler Resul-i Ekrem şöyle buyurdular:

"– Sizler de mi âmâsınız, siz onu görmüyor musunuz?

"Resulallah Efendimizin zevcelerinin Ümmet-i Muhammed'in anneleri olduğu ayetle sabit iken ve gelenin gözleri de âmâ bulunduğu halde böyle buyurulunca, tamamen yabancı ve gözleri şehvetle dört açılmış erkeklerin nazarına kendini arz eden bir kadın için asla bir mazeret kabul edilemez."[170]

Hiçbiri M. Emre'nin öznel yorumu olmayıp, hepsi İslami ulemadan aktarılan bu ilginç görüşlerin diğer doğal ifadeleri de şöyle:

---

[167] *Milliyet* gazetesi, 10 Ocak 1987.
[168] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 267.
[169] A.g.e., s. 267.
[170] A.g.e., s. 267-268.

Ahzâp-33'ün yorumundan hareketle; "Kadınların evde oturmaları esastır. Dışarı çıkmaları, zaruri ihtiyaçlarını temin etmek gibi dinen meşru sayılan bir mazeretle caiz görülmüştür."

"Ancak, bu mücadele, anne ve baba gibi yakın hısımlarını, itimat ettiği kadın arkadaşlarını ziyaret etmek, ahlakının olgunlaşmasına ve ilminin artmasına sebep olacak va'z ve ilmin meclislerine ve fetva sormaya gitmek, zaruri ve meşru hallerle sınırlanmıştır."

"Peygamber Efendimizin asrında, kadınlar mescide gitmekten yasaklanmamışlardı..."

Ancak "Mübevvet asrının sadeliği ve nezaketi kalkmaya başladıktan ve bilhassa yabancı muhitlerle münasebetler meydana geldikten sonra, Hz. Ayşe Validemiz kadınların haline bakarak şöyle konuştu: 'Resul-ü Ekrem bugün hayatta olsaydı, kadınların giyiniş ve tavırlarına bakarak onların camiye gelmelerini yasaklardı."[171]

Burada kınanan "giyiniş ve tavırlar"dan, başörtünün, hatta çarşafın çıkarılması, kadınların artık erkek meclislerine çıkmaları vb. anlaşılmayacağı açık. Söz konusu olan sadece, örtünme ayetlerinin inmesinden sonra, Allah emri diye birden kapatılan kadının, ilk günlerin heyecanı geçtikten sonra verili kurallar içinde insanca –ve kadınca– doğallığıyla bazı sıradan ayrıntıları gerçekleştirmeleridir. Örneğin farklı renklerde çarşaf ve başörtüler takma, helal sayılan erkek meclisinde düşünce belirtme vb. şeriatın kadına koyduğu sınırlarda sıradan zorlamalar gibi. Ne ki bu kadarı bile Ayşe'nin İslamcı gelenekler adına celallenmesine neden oluyor.

İşte bundan sonra kadının namazını camide kılması sınırlanmaya başlıyor:

"Yaşlı kadınların, yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmak için camiye gitmelerine bir şey denilmezse de genç kadınların evlerinde namaz kılmaları akla ve hikmete daha muvafıktır."

---

[171] A.g.e., s. 273.

"Camiye gelecek kadınlar, kocasından izin almadan gelmemeli, koku sürünmemeli, erkek cemaatinin arasına karışmamalı ve yüksek sesle konuşmamalıdır. Bu şartlara riayet eden bir kadının, cemaatle namaz kılmak için, cuma ve bayramlarda va'z ve hutbe dinlemek için camiye gitmesi caiz görülmektedir.

Bu müsaadenin verilmiş olmasına rağmen, va'z ve öğüt dinlemek maksadı müstesna, sadece namaz kılmak için kadınların evlerini tercih etmeleri daha iyi bir hareket olur."[172]

Kaldı ki bu noktada Muhammed'in de hadisi vardır ve orada "kadının camisi evidir" denir.[173]

Görüldüğü gibi kadının Allah'a ibadet sırasında bile erkek ortamındaki varlığı doğal görülmemektedir. Dahası da var:

Genç kadınların, erkeklerle karışık olarak kabir ziyaretine gitmeleri fitneye sebep olabilir. Burada M. Emre'nin Tecrit-i Sahih Tercümesi'nden aktardığına göre; "Kadınlar erkeklerin bulunmadığı vakitte, örtünmüş ve İslami edebe uygun olarak birkaç kadın bir arada kabir ziyaretine gidebilirler."

"Kadınlara kabir ziyaretini yasaklayan 'Allah, kabirleri çok ziyaret eden kadınlara lanet etsin' hadis-i şerifinin bu hususta müsaadesinin verilmesinden önce saadr olduğu ifade edilmektedir. Kadınların cenaze törenlerine katılmaları ise mekruhtur. Zira bunda bir zaruret yoktur."[174] Özetle, İslam kadını, en yakınının ölümünde onun cesediyle birlikte yürüyemeyecek, gömülüşünde yanında olamayacaktır; mekruhtur!

Kadınların, sanılanın aksine hamama gitmeleri de yasaktır. Bunun gerekçesi de, "hamamın faydası kabul edilmediğinden değil, manevi hasletler maddi faydalara feda edilemeyeceği için"miş! Nitekim Muhammed'in hamam hadisleri şöyledir:

"Sizin için Acem diyarı feth olunacaktır. Orada hamam denilen binalar göreceksiniz. Erkekler oraya ancak peştamal

---

[172] A.g.e., s. 273-274.
[173] Akt. A. Aslan, *Kadınlara Hitap / Hadis-i Şerifler*, s. 37.
[174] Aktaran M. Emre, *Tecrit-i Sahih Tercümesi*, s. 275.

ile girsinler. Hasta ve loğusa kadınlardan başkasını oraya girmekten men ediniz."

"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanırsa karısını hamama sokmasın."

Ve M. Emre toparlıyor: "Dinimizin kabul ettiği mazeret ve rahatsızlığı bulunan bir kadın, toplu halde yıkanılan umumi yerde değil de hususi olarak tuttuğu banyoda yıkanır, avret yerini göstermez, kimsenin avret yerine bakmaz ve yolda gidip gelirken örtünme hususunda gerekli dikkati gösterirse hamama gidebilir. Bu şartlarda dikkat göstermeyen bir kadının evinde yıkanması daha münasip olur."(175)

Diğer yandan kadının yabancı bir yere gitmesi de ağır kayıtlar altına alınmıştır:

"Bir kadının yanında baba, oğlan kardeş ve oğlu gibi yakın hısımlardan biri veya kocası bulunmadıkça yolculuğa çıkması caiz değildir. Yolculuk müddetinin üç günden [burada kastedilen deve hızı yürümedir, motorlu araç ölçütü değil!- E.A.] az olması veya daha fazla devam etmesi mahzuru ortadan kaldırmaz. Ancak günahın artmasına ve eksilmesine tesir eder. Üç gün veya daha uzun mesafeli bir yere, yanında mahremi bulunmayan bir kadının yolculuk yapması büyük günahlardan sayılmıştır."(176)

"Kendisine hac farz olacak derecede zengin bir kadının, bu kutsi yolculuğuna bile, yukarıda zikredilen yakın hısımlardan bir erkek veya kocası bulunmadan çıkıp gitmesi asla caiz değildir. İslam bir farzın ifası için diğer bir farzı ihmal etmeye müsaade etmemiştir."(177)

Şimdi yukarıdaki sınırlamalar çerçevesinde günümüzde güncelleşen bir soruna ilişkin çözüm arayalım:

İslami açıdan kızların okuması doğru mudur? Açıklıkla görülebileceği gibi İslamiyet, bunu doğru görmemektedir. Öncelikle İslamiyette kadının vazifesi, kocasının cinsel ve ev içi

(175) A.g.e., s. 276.
(176) A.g.e., s. 277.
(177) A.g.e., s. 278.

ihtiyaçlarını karşılamak ve ona çocuk doğurup onları yetiştirmek olarak kalın çizgilerle belirlendiğini ve kadına "vakar ile evde oturmak" emredildiğini anımsayalım. Gerek bu emri, gerek diğer ayet ve hadisler çerçevesinde İslamiyet, 14 yüzyıl önce öğretildiği şekilde, çocuğunun eğitimi ve kocasının isteklerinin karşılanması dışında, kadının her adımını "zorunluluk" kuralına bağlamıştır.

Kadının okumasını ise bu mantık içinde bırakalım zorunlu olmasını, hoş görülebilir bir durum bile olmadığı açıktır. Aksine o, belirli ve kesin kurallı bir işbölümü yapmış ve kadını da bu işbölümünde eve yerleştirmiştir. Kadının camisi bile evi sayılmışken, ibadet dışı bilgiler, hele ekonomik ve sosyal statü elde etmek için okuması, şeriatçı mantık içinde kabul edilebilir değildir.

"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için saliha kadınlar itaatkârdır..." diyen Nisa-34'te de çok net vurgulandığı gibi bu tanrısal işbölümünde erkek, malların sahibi, gelirin kazanıcısı, kadın ise onun koruyucusudur. O "üstün kılınana" çocuk doğuracak, büyütecek, ev hizmetlerini yapacak, itaat edecek, vb.

Daha ötesi "Allah'ın bir kısmınızı diğerlerinden üstün kıldığı şeylere tamah etmeyin. Erkeklere de hak ettiklerinden pay vardır. Kadınlara da hak ettiklerinden bir pay vardır.." diyen Nisa-32'deki kadınlar, erkek karşısında kılındıkları bu alt konumdan, erkeklerin üstün kılındığı şeylere öykünmemeleri emredilir. Bu işbölümünde ekonomik geçim sağlamak başta olmak üzere dinsel, siyasal, toplumsal imamet/önderlik/üstünlük/ayrıcalık ve egemenlik, Allah'ın kayıtsız şartsız erkek cinsine uygun gördüğü fonksiyonlardır. Kadına gelince, onun evden çıkışı bile kurala bağlanmıştır; kendinden başkasının karşılaması olanaksız özel zorunluluklar dışında anasına haftada bir, akrabalarına yılda bir olmak üzere evden çıkabilecek, evli değilse zaten hiç çıkmayacak!

Toplum ahlakı açısından, "kadını hayırlı yapan şeylerden biri de erken yaşlarda evlendirilmeleridir" hadisi gereği olarak adet görmeye başladıktan sonra, en kısa zamanda evlendirilecek, hamama gitmeyecek, zorunlu değilse alışverişe de çıkmayacaktır. Zaten çocuğun iyi yetiştirilmesi, kocanın mutlu edilmesi için, gerekli bilgiler ailesi tarafından kendisine verilecektir. Ek olarak salt dini bilgilerini geliştirmek yani vaaz dinlemek ve fetva sormak için ve tabii izin almak koşuluyla hocanın yanına gidebilir, o kadar! Yani ekonomik hayata katılmak kadının değil, kocasının, babasının, erkek kardeşinin görevidir. Ancak onun "karnını doyuracak" temel ihtiyaçlarını karşılayacak, böylesi insanları yoksa ve okuması bu gereksiniminin sonucu olarak zorunluysa, işte ancak o zaman ve yine gereksinimin gerektirdiği dereceye kadar okuması mubahtır. Yoksa bilim aşkı uğruna okumak veya iyi bir meslek sahibi olmak veya evde kalmaktan sıkıldığı için okumak haramdır!..

Çünkü okurken istediği kadar örtünsün, kaçınılmaz olarak sokakta ve hele ki okulda pek çok erkekle muhatap olacaktır. Onlarla tokalaşmasa bile göz göze gelecek ve konuşmak zorunda kalacaktır. Keza ister istemez İslam'a ters, ama toplumsal yaşamın doğal veya doğal olmayan bazı durumlarıyla karşılaşacaktır. Bu yakın ilişkiler içinde, bazen bu ilişkilerden veya herhangi bir erkekten hoşlanabilecektir. Oysa böylesi şeyler şeriatta hep "şeytana kanma" ve "zina" kapsamına girer. Kendisi kimseye bakmasa, kimseyle konuşmasa bile başkalarının ona bakmasını ve bunlardan bazılarının ondan hoşlanmasını da engelleyemeyecektir. Ki bu da bir diğer "zina"dır. Böylesi bir şeyden kendini sorumlu görmemek ise İslami açıdan geçersiz bir mazerettir; çünkü eğer iş bölümünde erkeklere ayrılmış olan bir alanda, erkeklerle aynı ortamda olmayıp, evinde oturmuş olsaydı öyle bir şey olmayacaktı. Dolayısıyla böylesi "zina"lardan, kendine zorunlu olmayan ve zorunlu olmadıkça gitmemesi gereken bir alanda bulunduğundan dolayı, sorumlu yine kendisidir. Şeriatta kör erkekler

arasında bulunması bile kayda bağlanmış olan kadının, gözleri gören, üstelik hepsi de genç olan erkekler arasında yalnızca yüzünü açması bile haramdır. Çünkü böyle bir ortam, şeriata göre alenen fitne ortamıdır! İslam'ın en laik kılıflı yorumcusu Diyanet'in takviminde de belirttiği gibi, İslamiyet mantığında; "okuma yazmanın fuhşa vesile olacağı iddialarının doğru tarafları vardır" ve bu durumun öyle salt tesettüre uygunlukla ortadan kalkmayacağı açıktır.

O halde "zaruri ihtiyaçlarını temin etmek gibi dinen meşru sayılan bir mazeret" hariç bir kızın evden dışarı çıkması günah olduğuna göre, böylesi bir mazereti olmadığı halde okuyan, okumak için genç erkeklerin arasında oturan, hatta bunun için babası veya kocasının evinden uzak bir şehre yerleşen bir kadın, dünya nimetleri –maddi manevi, fark etmez– uğruna ahiretinden oluyor demektir. Bu gerçekler apaçıkken, bunların üstünü örtüp salt başörtüsüyle uğraşmak ve sanki helal-haram ölçüsü başörtüsündeymiş gibi göstermek aleni bir aldatmacadır. Çünkü böyle bir yönelimdeki kadınlar, başörtü noktasına gelmeden çok önce, kendilerine bakacak aileleri olduğu, yani geçim için okumak gibi bir zorunlulukları olmadığı ve erkek ortamına çıkmaları yasaklandığı halde bunu yaparak zaten "haram" çizgisinde yerlerini almış bulunmaktadır. Bundan sonra başörtüsü takmak veya takmamak salt biçime, niceliğe ilişkin bir durumdur; O kadar!.. Bu noktada asıl olan, sorunun özsel mantığını kavramaktır zaten. Yoksa şunun veya bunun açtığı kapıların, Allah'ın iradesine ortak olmaktan, emirlerini yozlaştırmaktan başka bir değeri yoktur.

Burada ilginç ve o oranda ilkellik göstergesi bir noktaya değinelim:

Şeriat "zina" kavramının kapsamını olabildiğince genişletmiştir. Öyle ki, iki gencin birbirinden hoşlanması ve en insanca duygularını birbirlerine sevgiyle bakarak göstermeleri İslamiyete göre "zina"dır. Yanı sıra saçı açık, kolu açık, eteği dizinde bir kadına bakmak da diğer bir "zina" biçimidir. Yani "haram sayılan şeylere bakmak gözün zinasıdır" (Hadis). Da-

ha da ötesi "haramdan sakınılmayan her göz zina etmiştir". Adına "göz zinası" denilen bu anlayışın sonucu, egemen olunan her yerde "zina"ya yol açabilecek her şeyi yasaklamak, en başta tüm kadınları eve, zorunlu sokağa çıktıklarında da çarşafa hapsetmek kaçınılmaz bir uygulama olacaktır.

Eller de diğer bir zina aracıdır ki, el sıkışmak zina için yeterlidir. Nitekim Muhammed; "birinin başına demirden bir iğne batırılması, kendine helal olmayan kadına el sürmesinden hayırlıdır" diyerek konuya açıklık getiriyor. Gerçi tüm yorumcular dokunmaya "şehvetle" eklemesi getiriyorlar. Ne var ki onlar da dokunmanın her türlüsünün, kalpte türlü hisler yaratmasının "doğa kanunu"(!) olduğunu belirtirler. "Bunun aksini iddia eden ya yalancıdır veya erkeklik hissinin mahrumudur. Elektrik sobasının fişini prize taktığınız zaman tedrici bir ısınma başlar. Aksi takdirde ya soba bozuktur veya ana hatta cereyan yoktur."[178] İşte bu kadar basit!

"Ateşle barut", "artı kutupla eksi kutup" vb., nitelemelerle de ifade edilen bu anlayış, gerçekte bir insandan değil, salt dürtüleriyle hareket eden hayvanlardan söz ediyor gibidir. Öylesine mekanik bir "erkek" tablosuyla karşı karşıyayız ki, kendilerine yönelen insani bir gülümseme, tokalaşma, bunlardaki "fiş'in hemen "priz"e takılmasını getirir; ondan sonrası malum!..

Görülüyor ki bu mantık, erkek cinsinden insan olmakla, dürtülerinin egemenliğinde erkek cinsinden ilkel bir varlık olmayı birbirine karıştırıyor. Bu tutumu ile çalışmamızın başından beri sergilemeye çalıştığımız gibi kadınları aşağılarken aslında iradesizliği ve içgüdüleri bütün davranışlarına egemen olmuş bir erkek tablosu çizerek bu cinsi de aşağılıyor. Ortada kadını ile erkeği ile insana güvensiz bir yaklaşım var. Dahası bu yaklaşım getirdiği yasaklar ve kurallar zinciri ile iyilik, doğruluk vazediyor gibi görünse de tüm canlı varlıkların en doğal ve güçlü dürtüsüne karşı tutumu ile cinsel yabancılaşmaya

(178) A.g.e., s. 287.

neden oluyor. Bunun ise bireylerde ve bağlantılı olarak tüm toplumda psikolojik sorunlar yaratması kaçınılmazdır.

Devam edelim: Şeriatın, adına "zina" dediği eylem sadece el ve gözle değil, dil ile de yapılırmış! En basitinden birbirine âşık olan iki insanın sevgi sözcükleri bile "zina" örneğidir! Sadece bu kadar da değil; genel olarak kadın sesi, güçlü bir "zina" potansiyeli taşır! Bu anlayış yüzünden kadının ezan okuması bile yasaktır: "Erkeğin şehvetini tahrik etmemek için kadına ezan okumak meşru kılınmamış, telbiyede ve Kur'an okumakta sesini yükseltmesine izin verilmemiştir. Resulullah Efendimiz: "dilin zinası konuşmaktır buyurmuştur."[179] İşte bu kadar!

İslamiyette ayağın ve kulağın bile "zina"sı vardır. Örneğin sevgiliye söylenen bir şarkıyı dinlemek veya kulak misafiri olmak bir kulak "zina"sıdır. "Fena mahallerde", yani şeriata ters giyim içinde olan kadınların olduğu semtlerde gezmek bir "ayak zinası" biçimidir. Yine kadın açısından "erkeğin şehvetini tahrik edecek tarzda yürümek" de bir diğer "ayak zinası" biçimidir. Söz konusu olan "zina" kavramının içeriği öylesine geniş ki, duruma göre her şeyi bu kavramın içine sokabilirsiniz.

"İslam bir farzın ifası için diğer bir farzı ihmal etmeye müsaade etmemiştir".

Kadının, vaaz dinlemek hariç, cuma ve bayram namazları için camiye gitmesi bile caiz görülmemişken meslek edinmeye ve din dışı bilgiler edinmeye yönelik bir okuma eylemi kesinlikle haramdır. Onun babası veya kocasının cenaze namazına katılmasına veya mezarını erkekler varken ziyaretine bile izin verilmemiştir. Hal böyle iken kadınların okumak adına bir sürü delikanlının bulunduğu, üstelik içlerinde bir sürü "gâvur" ve "dinsiz" olan bir erkek ortamına girmeleri, hele bunun için ayrı bir şehre, ülkeye veya yine kendine haram erkeklerin bulunduğu akraba evine yerleşmeleri daha da bü-

---

[179] A.g.e., s. 288.

yük günahtır. Yüksek sesle Kur'an veya ezan okumayı bile, "erkeğin şehvetini tahrik" gibi sapkın bir gerekçeyle yasaklayan, kendisine haram olan erkekler önünde konuşmayı bizzat Peygamberin ağzından "dil zinası" olarak ilan eden İslamiyetin, zorunlu olmadığı halde okula giden ve orada hocaya soru soran veya soru yanıtlayan bir kadını hoş görmesi mümkün mü?

Diğer yandan İslami tesettürün anlamı, basit biçimde el ve yüz dışında her yerin örtülmesinden ibaret değil. Bu tesettür çerçevesinde bile kadına, şehvetle bakılabileceği gibi anormal kaygılardan hareketle, yüzün görünmesi, "fitne olmayan ortam" koşuluna bağlanmıştır. Bu mantık çerçevesinde okuma zorunlu olmadığı gibi, okulun genel bir "fitne" ortamı olduğu da açık. Orada gözün, dilin, kulağın, ayağın "zina"sından korunmanın en küçük koşulu yoktur. Ve ne kadar özenli olursa olsun üniversiteyi bitirmiş bir kız, İslamiyet"e göre böylesi "zina"lara yüzlerce kez uğramış demektir.

Sonuç olarak, bugün İslamcı kızların öğrenim, daha ötesi üniversite öğrenimi görmeleri, dinin yukarıda aktarılan mantığı çerçevesinde olanaksızdır. Çünkü Allah kadına böyle bir zorunluluk yüklemeyip aksine onu her türden erkek ortamında bulunmaktan dinsel mazeretler ve zorunluluklar dışında men etmiştir! Oysa eğitim ortamı deyim yerindeyse bir "erkek" ortamıdır. Ve hal böyleyken kadınların okuyabileceği şeklindeki yönelim, şeriatın kabullenemeyeceği bir revizyon ortamıdır.

Peki, şeriatçı mantık böylesi açıkken günümüzde gerek Türkiye gerekse diğer bazı kısmen gelişmiş ülkelerde kadınların hem üniversiteye gitmesi hem de şeriatçı anlayışta ısrar etmelerinin nedeni nedir?

Kabul edilmelidir ki tarihsel olarak burjuva toplum salt olumsuzluklar getirmedi; kadın sorunu özgülünde de bu böyle. Sanayileşmeye bağlı olarak toplumun tüm geleneksel yapılarını parçalayan kapitalizm, bir yandan ücretli kölelik düzeni

olarak genişleyen yığınları bir sömürü nesnesi haline getirirken, aynı zamanda kul ve tebaa olma bilincinin de değişmesini sağlayan bir aydınlanma ortamının oluşmasına neden oldu. Böylece ihtiyacı olan işgücünü feodallerin denetiminden bağımsızlaştırarak kolay ulaşılabilir hale getirdi. Bu temel üzerinde yeni, çağdaş sömürü düzeninin köleleri olan işçiler, emekçiler sayıları hızla artan öğrenci ve okumuş kesimler ve tabii bunların bir parçasını oluşturan kadınların sosyal, siyasal, ekonomik, hayatın her alanına çıkışı gündeme geldi.

Bu gelişme karşısında kadını kesin bir şekilde eve ve erkeğe bağlayan şeriatçı düşünce de dahil, hiçbir geleneksel yaklaşımın kendisini koruması mümkün olamazdı. Nitekim İslamcı yapılar, Türkiye özgülünde burjuva aydınlanmacı atılımın ilk dalgası karşısında tüm iktidar mevzilerini yitirerek adeta kırsala ve cehaletin en uç düzeylerde yaşandığı alanlara sıkıştılar. Bu gerçeklikte düzenin sömürücü ve bağımlı karakterinin süreğen bunalımlarına rağmen İslamcı muhalefetin etkin bir varlık olamaması, hatta toplumcu ve bağımsızlıkçı mücadeleye karşı düzenin bir yedeği olması kaçınılmazdı. Modern koşullar, en azından etkin olmak, genişlemek için bile, İslamcılığın yeniden tanımlanması, başta kadın sorunu olmak üzere pek çok alanda çağdaş toplum tarafından kabul edilebilir bir makyajla yenilenmesini zorunlu kılıyordu. İşte bu zorunluluğun bilinciyle İslamcıların, siyasal parti mücadelesinden entelektüel üretime, bilimsel gelişmeler karşısında bakış açısından kadın sorununa yaklaşıma kadar, önemli değişikliklerle siyaset arenasında kendilerini yenileyerek üretmeye başladıklarını görüyoruz.

Bu noktada ülkemizde, İslamcılığın gerçekleştirdiği atılım ve değişimin, özellikle 12 Eylül sonrası belirginleştiğini görüyoruz. Ki bu gelişmede, halk muhalefetini terörle ezen askeri cuntanın, ortaya çıkan siyasal boşluğu İslami düşünce ve dinamiklerle doldurarak toplumsal tepkileri sindirme politikasına özellikle işaret edilmelidir. Deyim yerindeyse bu dönemdeki şeriatçı dalga, devletin fideliğinde ve onun yönlendir-

mesiyle oluşturulmuştur. Tıpkı Filistin hareketinin, İsrail devleti tarafından İslamcılaştırılması, tıpkı dünyadaki bağımsızlıkçı ve eşitlikçi tepkilerin, Yeşil Kuşak projesi çerçevesinde İslamcı tepkilerle kontrol edilmeye çalışılması gibi...

Başta Türkiye olmak üzere genel olarak modernleşme sürecinde gerçekleşen bu İslami yükseliş, 1400 yıllık İslam tarihinde önceden hiç görmediğimiz yeni bir durumu, İslamcı bir kadın hareketini de beraberinde getirecekti. Modernleşme ve küresel etkilenmenin şekillendirdiği bir atmosfer içinde, bir yandan geleneksel ilişkiler çözülürken diğer yandan da kadınlık bilinci ve kadın haklarının gelişimi söz konusu olmaktaydı. Bu ortam kadının eskisi gibi eve kapatılmasını olanaksızlaştırırken kadının İslamcı-erkek sınırlarını gevşetip kendisine bağımsız bir alan açabilme, evin dışına çıkabilme, başta eğitim olmak üzere modern toplumsal hayata katılabilme için, geleneksel örtünmeden farklı bir örtünme biçimi olarak türbanı icat etmesini de beraberinde getirecekti. Bu süreç aynı zamanda İslamcı hareketin de modern koşullara uygun olarak kendini yeniden kurması ve modern muhalefet hareketlerinin ezilmesi veya krizi sonrasında, toplumsal dinamiklerin kendini İslam bayrağı altında ifade etmeye başlamasının bir parçası olarak şekillenmekteydi. Dolayısıyla hem 1400 yıllık geleneksel İslam-erkek dünyasının (haremin) dışına çıkan, onu reforma zorlayan, ama diğer yandan onun bayrağı altında kendini şekillendiren, yeni bir kadın kimliğiyle karşı karşıyayız. Modernleşmenin kapitalizmin çıkarları çerçevesinde çarpıtılmasının da sonucu olan bu durum, hem gelenek hem de modernleşmenin mantığı açısından sıra dışı bir durumun oluşmasına neden oluyordu. İslamcı erkek bu gelişme sayesinde kadın bakış açısında değişime uğrarken, bu yeni kadın kimliğini, modern koşullarda İslami hegemonya kurabilmek için bir araca dönüştürüyordu. Böylece geleneksel İslamcı kimlik içinde başlayan kadın özgürleşmesi, paradoksal bir şekilde İslamcılığın modern koşullardaki mücadele bayrağına dönüşüyordu. Yani geleneksel ortamdaki kadın,

modern koşulların kendisine sunduğu olanaklardan yararlanmanın bedelini, İslamcı bir tasavvurun mücadele ve meşruiyet kalkanı olarak ödüyordu. Çağın yeni hak ve değerlerinden derinden etkilenen kadınlar da erkekler gibi okuma, kişiliklerini ispatlama ve geliştirme, bu bağlamda İslamcılığın kendilerine biçtiği cenderenin dışına taşmaya engellenemez bir istek duymaya başladılar. Ancak talebin bedeli, İslamcı hareketin militanı veya onun meşrulaştırılması aracı olmaktı. Böylece İslamcılık, nesnel bir veri olan sokağa çıkmış kadın hareketi içinde kendine –Kur'an ve hadis nezdinde müşriklik de olsa– yeni bir alan yaratmış oldu.

Özetle yeni koşullarda kadını eve hapsetme olanağını yitiren şeriatçı erkek kültürü, modernleşme ile kendini yeniden kurma gereksinmesinin sonucu olarak, karşı bir atakla onu, genişlemesinin temel istismar aracına dönüştürdü. İslamcı geleneğe rağmen ve modernleşmenin sonucu olarak gelişen, ama modern siyasal muhalefetin ezilmesi ve krizi atmosferinde İslamcılığın başarıyla içselleştirdiği bir İslamcı kadın hareketiyle karşı karşıyayız. Türban ve onunla sembolleşen bir İslamcılık için mücadelede idealist kişiliklerini gerçekleştiren kadınlar, hem düzene karşı kendilerinin bu taleplerine 1400 yıl boyunca kapı açmamış olan şeriat adına mücadelenin hem de şeriatçı mantığın revizyona uğratılmasının öznesini oluşturmaktadır. Yani bu mücadeleleri içinde onlar, halkın değişik yollarla gerçekleştirdiği yaşamla din uzlaşmasını, kadın sorunu özgülünde gerçekleştirmektedirler. Tabii, bu anlamda dini kuralların günün ihtiyaçlarına göre değiştirilmesi sağlanmakla birlikte, modern hayattaki sömürü ve hak ihlallerine karşı başta kadın hakları olmak üzere düzen içi tutum alarak kendilerini tüketmektedirler.

Kapitalist dünyayı besleyen ve destekleyen pek çok politik İslamcı çevre, bu yeni konumuna paralel olarak, kadının İslami dogma içinde artık engellenemez hale gelen eğitim ve eşitlik özlemini karşılamak zorunda kalmıştır. İslamiyeti yeniden şekillendirerek, onun eğitime, "saçını örtmek kaydıyla

izin verdiği" hatta "teşvik ettiği", "kadını erkekten bile daha değerli kıldığı" yolunda aldatmacalarla, kadının kadın karşıtı bir zihniyet tarafından kullanılması şeklinde politik manevra ile karşı karşıyayız.

Kadınların bu şekilde kullanılmasına karşı esas tavır alması gereken ise kuşkusuz yine kadınların kendisi olmalıdır. İslamiyeti sağduyu ile incelemeleri halinde, o çerçeve içinde okumalarının gerçekte haram olduğunu ve daha ötesi cins olarak nasıl aşağılandıklarını somut olarak görebileceklerdir.

Esasen modern ortamın değerlerini solumuş, hele bir de okumuş bir kadının, ne kadar saf inançlı olursa olsun, mehir, çok karılılık ve mutlak itaat hukukunu kabullenmesi olanaksızdır. Çok kesin olarak iddia edilebilir ki türban hakkı için mücadele eden kadınlar, sadece okuma kararlılıklarıyla değil kuracakları aile düzenlerinde de İslam'ı revize eden birer müşrik konumunda olacaklardır. Çünkü çağdaş değerleri biraz olsun solumuş, hele bunlar gibi hak mücadelesinde kişiliklerini geliştirmiş ve birey olmayı başarmış insanların, İslami cendereye isteseler de sığmaları mümkün değildir.

Giderek büyüme eğilimindeki başörtüsü sorunu özgülünde, eğer bir çözümleme yapmak gerekiyorsa bu gelişmede şunların altı özellikle çizilmelidir:

Bugün kadın kimliğine yabancılaşmanın ve kadını köleleştirme ideolojisinin militanlığını yapan bu kadın hareketi, diğer yandan geleneksel kadının sokağa çıkma, eğitim ve siyasallaşma özgürlüğü elde etmesinin de önünü açmaktadır. Bunlar, bugünkü görüntünün aksine esas olarak geleneğe ve İslamcı cendereye karşı gelişmelerdir.

Başörtüsü, yükselen İslamcı hareketin kızlarının okuyabilmesinin, kadınlarının sokağa çıkabilmesinin, siyasallaşması, örgütlenmesi ve erkeğe karşı daha rahat söz söyleyebilmesi ve konumunu değiştirebilmesinin biricik olanağı görünmektedir. Bundan bir "olanak" olarak söz etmek, bir bütün olarak İslamcı hareketin, bizzat bu düzenin ürünü olarak geliştiği gerçeği ışığında daha da önem kazanmaktadır. Toplumu

bir bütün olarak muhafazakârlaştıranlar, kadının ancak başörtüsü yoluyla toplumsallaşabilmesini de adeta zorunlu kılmışlardır. Dolayısıyla başörtüsü, muhafazakârlaştırılmış bir toplumda, şeriatçı babalar, kocalar ve hocalara karşı kadınların açtığı bir gedik olarak görülmelidir aynı zamanda.

Gelenek çerçevesinde artık eve kapatılması mümkün olmayan bu kadın hareketi, kuşkusuz şimdilik kadın kimliğine yabancılaşmanın ifadesidir. Daha önemlisi bir erkek ideolojisi olan şeriatın, siyasal mücadelede yeniden üretilmesi ve genişlemesinin koçbaşı olma görevini üstlenmektedir. Öyle ki İslamcı hareketin, başörtüsü üzerinden toplumda bir meşrutiyet ve karşı hegemonya geliştirdiğini görüyoruz. En önemlisi başörtü eylemleri, kadın kimliği açısından da evrensel anlamıyla bir hak ve özgürlük mücadelesi değil, bir kimlik dayatma örneğidir. Bununla birlikte onları var eden sisteme karşı belli bir meşruiyete sahip olduğu da açıktır.

Belirtilmesi gereken üçüncü husus ise bugün her ne kadar siyaseten kendini açığa vurmamış olsa da başörtülü kadın hareketinin, İslamcı geleneğe karşı oluşturduğu risktir. Bu risk zamanla İslamcı geleneğin başlıca problemlerinden birini oluşturacak veya onu kadın kimliği, laiklik ve modernizm ile uzlaştırıp dönüştürmenin başlıca nedenlerinden biri olacaktır.

Bu belirlemeleri takiben, bölümümüzü bitirmeden, konuyu diğer ayrıntılarında da irdeleyelim:

Örtünme konusunda dayatılan eşitsizliği, süslenme özgülünde de görüyoruz. Genel olarak insanın temizliğine dikkat etmesi gibi estetik görünüme de özen göstermesi çok doğal, insanca bir kaygıdır. Erkeğin saçını taraması, biçim vermesi, bıyık bırakması, güzel elbise giymesi, temiz ve güzel kokması vb. yönelimleri gibi kadının da estetik kaygılar edinmelerinden daha doğal bir şey olamaz. Üstelik kadının süslenmesi tarih boyunca erkeğinkinden daha çok önem kazanmıştır. Kadın, anaerkil toplum düzeni sonrasında ikincil cins konumuna düşürüldüğünde, onun süslenmesi, birinci cinse kendini beğendirmek zorunda kalması nedeniyle giderek toplum-

sal bir gelenek haline gelmiştir. İslamiyet de bu durumu kabul eder. Ancak onun, örneğin burjuva kültürden farkı, süslenmenin özellikle kocanın ilgisini diri tutmaya yönelik olarak aile içinde yapılmasıdır. Bu çerçevede, sürüyle bilezik, kolye, küpe, vb. ile kadını süslenmeye iten de yine erkek egemen bakıştır ve bu bakış açısı bizzat İslamiyet tarafından, özellikle desteklenmektedir. Bunun dışında, olduğundan daha güzel görünme çabası, cinsel içgüdünün insani boyutunu yansıtan, kadın kadar erkek için de geçerli, doğal bir yönelimdir.

İslamiyetin süslenme konusunda bir diğer çelişkisi, yine kadın-erkek ayrımında ortaya çıkıyor. Kadının başkası yanında değil takısını göstermesi, doğal güzelliklerinden saçını bile göstermesi yasaklanır. Dahası, fitne kuşkusuyla yüzünü göstermesi ve varlığını hissettirmesi bile sorgulanır. Bunun altında hemen "kötülük", "toplum ahlakının bozulması" gibi kaygılar sıralanırken, sıra erkeğe geldiğinde tam tersi olmaktadır. Erkeğin sakal bırakması saç ve sakalını o zamanki tek boya olan kına ile boyaması, koku sürünmesi, güzel elbiseler giymesi caiz görülmek bir yana, sünnet kılınmaktadır. Yani kadında her türden estetik kaygıyı şiddetle reddeden, bunu salt kocası özgülünde sınırlayan İslam, erkeğin estetik kaygısını meşru görmekte –Muhammed'in yapılmasını istediği şey anlamında– sünnet kılmaktadır. Oysa kadının koku sürmüş halde sokağa çıkması haram, hele o halde erkeklerin yanından geçmesi "zina" sayılmıştır.[180]

Nitekim Peygamber; "Kadın kokulanır ve bunu hissetsinler diye kalabalığın yanından geçerse, o kadın zina etmiştir" der. Çünkü böyle yapınca "kokuyu hisseden birçok erkeğin kalplerini kendisine meylettireceğinden zina günahını yüklenmiş olur"(muş)![181] Bu nedenle kadın evinde oturmak kaydıyla koku sürünebilmekle birlikte, koku geçinceye kadar sokağa çıkamaz! Çünkü; "Hem Müslüman'ım demek ve hem

(180) A.g.e.
(181) A.g.e.

de Karacabey Harası'ndaki atlara bile tanınmayan bir hürriyet anlayışı ile hareket etmeye kalkışmak İslam dini ile bağdaşmaz"mış![182] Hem çirkin üstelik hepsi de birer abartı rekoru kıran benzetmelerle karşı karşıya olduğumuz açık.

Burada durup kendimize sormak gerek; Muhammed'in koku sürünmeyi erkeğe sünnet kılması "Karacabey Harası'ndaki atlara bile tanınmayan bir hürriyet anlayışıyla hareket etmek"[183] olmuyor da niçin sıra kadınlara gelince öyle oluyor?! Koku temelde cinsel çekiciliği arttıran bir araçsa erkeğin de bunu kullanmaması tutarlı bir davranış olmaz mı? Çünkü kadının da koku alma ve cinsel duyarlılığı erkekle aynı düzeydedir. Ve nasıl ki erkeğin koku aracılığıyla böyle bir çekicilik elde etme isteği hoş karşılanıyor, daha ötesi sünnet kılınarak teşvik ediliyorsa, kadının da aynı dürtülere ve aynı hakka sahip olması gerekmez mi? Yok, eğer koku sürmek temelde insanın tere karşı temiz ve güzel kokması, gibi insanca bir kaygının ve temizliğin ürünüyse, bu durumda da yasaklamanın asgari bir ahlak ve adalet ölçüsüne sığmayacağı açıktır.

İslam inançlı her kişi kendisine sormalıdır: Erkeğin süslenmesini sünnet kılarken kadınınkini yasaklamak bir çifte standart değil midir? Diğer yandan bu, erkeğin "üstün cins" safsatasının tam tersine bir kokuyla bile zinaya yönelebilecek kadar zaaflı olduğunun itirafı değil midir? Bu durumda İslami çerçevede erkek, koku örneğinde de görüldüğü gibi, kendisinin sorumlu olduğu cinsel zaafları kadının hak ve özgürlüklerine fatura eden ilkel bir yaratık olmaktadır. Özetle köleci dönemin kadını köleleştirmiş ve dürtülerinin denetiminde olan erkek egemen ideolojisinin, Arabistan özgülündeki biçimlenişiyle karşı karşıyayız. Burada tüm kurallar bir nalıncı keseri gibi erkeğin lehine biçimlenmektedir.

"Vücudumuzun bazı noktalarının örtünmesi [tabii doğrusu, sadece el ve gözün o da belli koşullarda açılması olacak-

[182] A.g.e.
[183] A.g.e.

E.A.] Cenab-ı Hak'kın yaratılışımızda koymuş olduğu ilahi bir edep düsturudur. Hiç bir mesuliyeti bulunmayan hayvanlarda bile bunların izlerine (tüy, kıl, kuyruk gibi) tesadüf edilmektedir" diye aynı ilkel benzetmelerine devam ediyor M. Emre.

Öncelikle hayvanlardaki doğal örtünün erkek dişi ayrımına göre biçimlenmediği gerçeği ışığında; kadınla erkeğe çifte örtünme standardı getirenlerin hayvan doğallığının, onların yakıştırmasıyla "Cenab-ı Hak'kın yaratılışımıza koyduğu ilahi edep düsturunun" bile gerisine düştüklerini belirtmeliyiz. Bu bir yana, bu mantıkla Afrikalı yerliler, eski Türkler, Amerikan yerlileri ve tabii Adem-Havva masalının kahramanları da dahil ilk insanların hepsi "hayasız ve hayvandan da beter insanlar" olmalıdırlar! Gerçekte ise bu insanlar çıplaklığa rağmen ahlaklı bir yaşam sürebilirken, ahlakı giyim kuşa-ma indirgeyenler, çarşafının içinde yaşı bile bilinmeyen bir kadının kokusundan, gözlerinden, tokalaşmasından, sesinden, zina yönelimi içine girebilecek kadar sorunlu bir kişilik yapısı sergilemiş olmaktadırlar.

Şeriat bu kadarla yetinmeyerek karı koca arasındaki en doğal ilişkiye kurallar dayatacak kadar işi ifrata vardırıyor. Muhammed bir hadiste, "Biriniz ehlinin yanına (cinsi mukarenet için) vardığında, örtünsün ve vahşi merkepler gibi soyunuvermesin" der. Tabii 12 sayfa sonra İslam hukukunun "hanımın vücudunun tamamına kocasının bakması helaldir" diyen yaklaşımını aktararak, çifte standartlı yaklaşımlardan birini dışa vuran, yine M. Emre'dir. Eşler arasında sevgiyle yaşandığında en insanca eylem olan cinsellikten "vahşi merkep" vb., benzetmelerle söz eden kişinin, gerçekte bu sözlerle cinselliği insani boyutundan ne kadar uzak algıladığı da açıktır.

Şu nokta iyice netleşmeli; sevginin ürünü yaşanan ve kendi doğallığında sınırlanamaz olan cinsellikte, dışarıdan dayatılacak kurallar işgüzarlıktan öte anlam taşımaz. Sevgi boyutundan yoksun yaşanan cinsellikte ise soyunulsa da soyu-

nulmasa da yaşanan insanca bir eylem değil, bir duygusal tatminden ibarettir. Estetikten yoksun olup gerçek bir haz sağlaması da olanaksızdır. Bu temel çerçevesinde, "Ne o benden (bir şey gördü), ne de ben ondan" diyerek bu yolla ne iffetli bir kadın olduğunu eşe dosta ilan etme gereksinimi duyan Ayşe'nin sözlerinin, bir "edep" ölçütü haline getirilmesinin garipliği de ayrıca belirtilmeli.

Kadının erkeğe oranla aşağılanıp salt cinsel bir objeye indirgenmesinin yansımalarından bir diğeri de örtünme ölçüleridir:

Kadın için topuklar dahil iki incik, iki kulak, bileğe kadar kollar, baş, gerdan, saç, boyun ve kimi "âlim"lerin ihtilaf etmesiyle birlikte ellerin üzeri, haram sayılıp örtülmesi her durumda zorunlu kılınır. Fitne olasılığı olan ortamlarda tek açık kalan yer olan, yüz ve el içinin de kapatılması gereği ileri sürülür. Erkek sadece diz ve göbek arasındaki kısmı örtmekle yükümlüdür. Bunca eşitsiz bir tabloyu hiçbir sağduyulu insanın hazmedemeyeceğini düşünüyoruz. Ancak ne var ki şeriat bu durumu, "normal" ve "ahlaki" görüyor

Meâriç-29. ayette belirtildiği gibi, şeriata göre erkek, eşleri ve cariyeleri dışındaki insanların yanında, diz ve karın arası haram bölgeyi örtmek koşuluyla yerilemez. Oysa kadın bir tutam saçını bile açık tutamaz. Yerilmekten de öte şeriatın hüküm sürdüğü koşullarda alenen cezalandırılır. Şimdi çöl sıcağında göbekle dizi arasını kaplayan bir şortla yürüyen bir erkeğin peşi sıra elbise ve başörtünün içinde ter dökerek yürüyen kadınlardan oluşan bir tablo düşünün; işte şeriatın ahlak ve adaleti.

"Namus", "ahlak" gibi kılıflara sarmalanan bu giyim farkı; gerçekte erkeğin kadını salt cinsel yanıyla algılaması ve her erkeğin de öyle algıladığı varsayımı medeniyle, kullanım hakkını satın aldığı karısını diğer erkeklerden sakınmasıdır. Keza kendi dürtülerini dizginleyemeyecek denli kendini kontrolden yoksunluğun ifadesi olarak, diğer kadınların kendini günaha sokmalarının engellenmesine yöneliktir. Bu yasakçı ve eşitsiz

anlayışın bir kültürel norm, bir tanrısal ahlak olarak yeni nesle aktarılması, cinsler arası ilişkilerde normalleşme ve erkeğin dürtülerinin denetiminden kurtarılmasını engelleyen bir işlev görmektedir. Diğer yandan böyle bir yaklaşım, toplumun genel ahlakı ve sağlığı açısından da ciddi bir sorun oluşturmakta, kadına eşit haklı bir insan gözüyle bakmayı olanaksızlaştırdığı gibi, normal giyimli ve çalışan kadınlara da Allah'ın emirlerini çiğneyen "ahlaksız" kadın önyargısıyla bakılmasına neden olmaktadır.

Bir diğer hadisinde Muhammed; "Bir kadın size doğru geldiğinde yaklaşan şeytandır, hemen gidin helalinizle ilişki kurun" diyerek yukarıdaki yargımızı pekiştirmektedir. Çağdaş koşulların baskısıyla kimi yorumcular, "Peygamberin bu hadiste sözünü ettiği, şeytani mesajlar vererek cinsel açıdan dikkatleri üzerine çekmeyi amaçlayan kadınlardır" diye bir yorum getirseler de genel olarak kadından söz eden hadis, böylesi zorlama katkıları kaldırmayacak denli açıktır.

Muhammed'in hadislerinde erkeğin cinsel eylemi için kadının "vücut güzelliğini teşhir", "makyajla toplum önüne çıkma" gibi faktörler aramadığı, üstelik o dönem Arap toplumunda başı, bilemedin gerdanı açık olmaktan öte bir açıklıkla kadının dolaşamayacağı da bilinen bir gerçektir. Diğer hadislerde de açık olduğu gibi kadının teşhirciliği değil salt varlığı –aynı evde veya sokakta yalnızca varlığı!– erkeğin cinsel dürtüleri için yeterlidir; çünkü şeriata göre erkeğin, hem de bekâr değil evli, dolayısıyla özel bir cinsel açlık içinde de olmayan bir erkeğin dürtülerini engelleyememesi, doğal bir durumdur. İmam Müslim'in Muhammed'den aktardığı, "kadın insanın üstündeki dayanılmaz gücüyle şeytana benzer" cümlesi de bu gerçeği doğrular. Bu cümle, A. Rıza Demircan'ın yukarıda geçen zoraki yorumunu yalanlayan diğer bir kanıt oluşturmaktadır. Kaldı ki aksi olsaydı, İslam kadının salt örtünmesiyle yetinir ve onun günlük hayatta yer almasını engellemezdi. Oysa, şeriat örtmekle yetinmeyip aynı zamanda zorunluluklar dışında kadını eve de hapsetmiştir. Onun camide varlığı-

nı, ezan okumasını, mezara, cenazeye, hamama gidişini bile sorgulamış ve neredeyse –"helali" hariç– erkekli her ortamdan tecrit etmiştir. Hele o günün Arabistan'ından günümüze, yani kadınların da erkekler gibi toplumsal yaşama katılmasının doğal gereği olarak, çağdaş kıyafetlerle dolaştığı döneme gelindiğinde, İslami dogmalarla bütünleşmiş bir bakış açısına sahip erkeğin, sokakta gördüğü kadınlar açısından tehlikeli etkilenmeler ve tepkiler üretmesi hadislerin mantığı gereğidir.

Konumuzu aynı ilginçlikteki örneklerle sürdürelim:

Ayşe'nin küçük kız kardeşi Esma, yeni âdet görmeye başladığı yaşta, el ve yüzü dışında başı veya kolu açık olduğu halde Muhammed'in evine gelir. Muhammed derhal başını çevirerek ve el ve yüzünü işaretle göstererek "Ya Esma, kadın hayız (görecek yaş)a ulaştığı zaman şunlardan başka bir yerinin görünmesi caiz olmaz" diye onu azarlıyor. M. Emre, Esma'nın içini gösteren elbise giydiği yorumunu yapıyorsa da o günün taassup ortamında, bunun olanaksızlığı ortada. Olsa olsa saçını gösteren bir başörtüsü olabilir.

Yine bir diğer hadisten, Hafza'nın, halası Ayşe'nin ziyaretine geldiği bir gün, "başındaki örtü ince ve altını göstermekte" olduğundan Ayşe'nin "dini bir öfke ile yeğeninin başındaki ince örtüyü alıp yırttı(ğını) ve onun yerine kalın bir örtü verdi(ğini)"[184] öğreniyoruz.

Bir diğer hadis de şöyle: "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanırsa kendine helal olmayan ve yanında mahremi bulunmayan bir kadınla baş başa kalmasın (aksi halde) üçüncüleri şeytan olur"

Buradaki mantığı daha da pekiştiren bir diğer hadis de şöyle:

"Resulullah Efendimiz bir gün; (yabancı) kadınların yanlarına girmekten sakının' buyurdu. Ensar'dan bir adam:

'Kadının kocası tarafından olan erkek hısımı (hakkında) görüşünüz nedir?' dedi. Resul-i Ekrem:

---

[184] M. Emre, *İslam'da Kadın ve Aile*, s. 284.

'Bu erkek (ile baş başa kalmak) ölüm(e sebep olan hallerden)dir.'

Cemiyet içinde İslam'ın emrettiği bu kaidelere riayet etmemekten nice felaketler vukua gelmektedir."[185]

Görüldüğü gibi şeriat, bir kadınla bir erkeğin ilişkisinden cinsellikten başka bir sonuç çıkamayacağı, dolayısıyla bir kadınla bir erkeğin kesinlikle yalnız kalmaması gerektiğini, bunlar yakın akraba bile olsalar, böyle bir durumun, "ölüme neden olan hallerden" olduğunu söylüyor! Çünkü kadın "şeytan tuzağı", erkek ise kadın karşısında "doğal olarak zaaf gösteren" bir kişiliktir!

Sorun, kadının salt cinsel bir yaratık olarak algılanması ve kadınlara güvenilmemesinde kendini açığa vuran özgüven yoksunluğu kapsamında, ilkel dönem erkeğinin, dürtülerini kültürel bir norma dönüştürmesi sonucudur. Bu sorunun ahlaki boyutlardaki çözümü ise, kuşkusuz İslamiyetin yaptığı gibi kadına kölelik koşulları ve insan ilişkilerine yasakların dayatılması değildir. Aksine dünyaya insani gözlerle bakmak için öncelikle ilgi alanlarının geliştirilmesi, keza erkek egemen kültürün kökünün kazınması, cinsiyetlerin eşit haklara sahip olduklarının özümsenmesi, doyumlu bir cinsel hayatın, sadece karşı cinsin varlığı koşulunda değil, ancak sevgiyle şekillenen bir ilişki olduğunun kavranması gerekmektedir.

Diğer yandan yukarıdaki hadislerde kendini açığa vuran sorun, toplum düzeyinde bir cinsel tatminsizliğin, daha da öte karşı cinsten insanlarla ilişkilerde egemen olan yabancılığın dışa vurumudur. Dolayısıyla sorun yasaklarla, kuşkularla, öldürmeler, kırbaçlatmalar, kadının giyiminin ayrıntılarına varana kadar her alanda yaptırımlarla çözülemez. Nitekim günümüze kadar da çözülememiştir. Üstelik İslami toplumlar yaşamı özellikle kadın için yoksunluklara, baskı ortamına dönüştürmüşlerdir.

Özetle "namus", "ahlak" üzerinden geliştirilen demagojik söylem, gerçekte ahlaklı ve namuslu ilişkilere varmak sonucunu getirmiyor. Hayatın içinde, kayınbiraderiyle bir arada

---

[185] A.g.e., s. 265.

kalma durumunda kalan bir kadının, ölüme varan bir kuşkudan kendini kurtaramayacağı, insanlık dışı bir ortamın kurumlaşmasından öteye gidilemiyor.

Demek ki sorunun sağlıklı çözümü toplum genelinde cinsel açlığı besleyen her türden yasak, başlık parası, vb. kurumlara son vermekte, kadın erkek ilişkilerinde her türden ticari yaklaşımı ve yasağı köklü bir şekilde yasaklamakta ve bundan da önemlisi insanlara yukarıda ifade ettiğimiz doğrultuda sağlıklı bir ahlak bilinci vermemizde düğümleniyor. Bunun ötesinde toplumun kendisi, gerekli en uygun, en ahlaklı yaşam dengesini zaten kendiliğinden sağlayacaktır. Tek tek olumsuzluklar ise toplumu ahlak dışı bir cendereye almak için bahane olamaz; çünkü böylesi bir cendere tüm İslam tarihinde görüldüğü gibi, sağlıklı bir toplumsal yaşamın, insanca bir yaşamın ve gerçek bir aile mutluluğunun da baş engelidir.

Bilinmelidir ki kayınbiraderleriyle bir arada kalmayı bile ölümle özdeşleştiren, eve gelen misafirin başındaki örtü saçını gösteriyor diye alıp yırtan, kadını tam anlamıyla kölelik koşullarında "gönüllü" yaşamaya zorlayan bu bağnazlıklar, İslami toplumlarda, yaygın bir şekilde cinsel yabancılaşmalar ve sapkınlıklar üretecektir. Tüm tarihsel belgeler, özellikle Osmanlı Sarayı'ndaki bu gerçeği gözler önüne sermektedir.

"Açıklamamız gerekir ki –diyor Prof. Dr. A. Ekşi–, Yirminci yüzyılda insanları birbirinden kaçırdıkça, kızları tepeden tırnağa kapadıkça gençlerde çelişkiler, suçluluk duyguları hatta saldırganlık, cinsel suçlar ve o çok korktuğumuz homoseksüellik artacaktır (Bu cinsel baskılar ortamında) insanların aklı fikri hep cinsel sorunlara takılı kalacak, ama işin acı yönü insanlar evlenip, toplum ve din onlara 'artık cinsel yaşamınız başlayabilir' iznini verdiği zaman kadınlarda cinsel soğukluk, erkeklerde cinsel başarısızlık, erken boşalma gibi pek çok sorunlar ortaya çıkacak veya cinsel yaşam nedir bilmeden bir ömrü birlikte geçirecek insanlar yine çoğalacaktır."[186]

---

[186] Prof. Dr. A. Ekşi, *Yeni Gündem*, Sayı 43.

XI. Bölüm

Sonuç

İslamiyetin genel olarak ahlak ve özelde de kadın sorunundaki yaklaşımını, vurgulanması gereken diğer bazı ayrıntıları da belirterek toparlamaya çalışalım:

Dinsel ahlak daha en temelde, kuruluş mantığı gereği yapısal bir açmazla malûldür. Neden? Çünkü ona göre öncelikle insana içkin tüm kötü ve ahlak dışı özelliklerin nedeni "yaratılış" ve "kader" inancı çerçevesinde Yaratan tarafından saptanmıştır. Zalimlik, kıskançlık, hainlik, çalmak, bencillik, saygısızlık, adaletsizlik, vb. her şey bizzat yaratılışta vardır. Üstüne üstlük baştan çıkarsın diye şeytanın insana musallat edilmesi de bu "yaratışın" diğer bir tamamlayıcı parçasıdır. Bunların yanında sınırsız zenginlikle sefalet ve açlığın yan yana oluşu, dolayısıyla adalet ve ahlakın en temel normlarının çiğnenmesi de bu "yaratışa" aittir. İnsanları köle ve köleci, padişah ve tebaa, sömüren ve sömürülen, güzel ve çirkin, akıllı ve deli, sağlıklı ve sakat yaratan, ama buna karşılık hepsini aynı sınava sokan, dolayısıyla daha en temelde ve her düzeyde adalet yoksunu olan bir "yaratılış" mantığının, insanların karşısına ahlakçılık ile çıkmasının kabul edilebilir olamayacağı açıktır. Keza kadınla erkeğe, köle ile köleciye, Müslüman'la gayrımüslime ayrı hukuklar uygulayan, insanları inan-

mak veya inanmamak gibi bir düşünce "suçundan" dolayı ateşe atmayı düşünen yaklaşımın yapısal olarak ahlaki olması mümkün mü?

Diğer yandan dinsel ahlakın egemen kılınması için getirilen yaptırımın, bizzat kendisi de ahlaken sorunludur. Ahlaki önermeler ceza hukuku yaptırımlarıyla ve daha önemlisi cennet ödülü ve cehennem tehdidi ile yani çıkar ve korkutmayla sağlanmaktadır. Oysa ahlak anlayışının temeli, başkalarının haklarına zarar vermemektir ve bu çerçevede ceza hukuku alanına girmez. Ahlak, kişisel sorumluluk ve eşitlik koşulları-nın sağlanmasına bağlı bir normdur. Bunların ötesinde de dinsel ahlakçılığın neden olduğu ciddi sorunlar var:

Dinsel bakış açısı, küçüklükten başlayarak koşullandırma yoluyla verildiği ve sorgulanması yasak olduğundan, günümüz gerçekliğinde kişilerin ruhsal şekillenmelerini bozucu bir niteliğe sahiptir. Nitekim İslam inançlı uzmanlar da bu niteliğin altını çizmekten kendilerini alamamaktadır:

Ruh ve Sinir Hastalıkları Uzmanı ve İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Recep Doksat, Nokta Dergisi'nin bir sorusuna şöyle yanıt veriyor: "Dindar kesimden ya da dindar olmayıp cinsiyet konusunda büyük baskılar uygulayan ailelerden gelen hanımlarda müşahede ettiğimiz bazı ortak rahatsızlıklar var. Bunlardan biri de frijidite, yani cinsi soğukluk; cinsiyeti ayıp ve günah telakki ediyor ve frijit oluyor... Bir de 'obsesif kompulsif nevrosis' dediğimiz, aklıyla aksini düşünse de mücadele edip önleyemediği birtakım davranışlarda bulunan hastalarım var Bu, sürekli ellerini yıkamak, durmadan temizlik yapmak veya gusül abdesti almak gibi tezahürleri bulunan, baskının başka yerden fışkırması demek olan ve bir çeşit suçluluk duygusunun yer değiştirmesi gibi bir rahatsızlık".

Yine bir diğer soruya karşı R. Doksat; "Küçük yaşlarda imam hatip okullarına, Kur'an kurslarına verilip katmerli din eğitimi gören çocuklara çok ağır bir yükleme oluyor. Aynı buhrana biz St. Joseph, St. Benoit gibi Katolik tarikatlarının

açtığı mevcut Fransız okulları öğrencileri arasında da rastlıyoruz. Çocuklara bu kadar dini yüklenme, özellikle buluğ çağlarında patlamalara yol açıyor" yanıtı veriyor.[187]

Yine Prof. Dr. Aysel Ekşi, kendisine yöneltilen bir soruyu şöyle yanıtlıyor:

"Biz her yaşta ruhsal sorunu olan genç görürüz burada. Ama tüm toplumda tesettüre uyan gençler arttığı gibi, buraya gelen kapalı kızların da sayısı arttı. Ancak bence asıl önemlisi, tüm toplumda din etrafında yoğunlaşan çelişki ve saplantıların büyük ölçüde artması. Din, kuşkusuz hepimiz için önemli bir güven kaynağı, bazısı için daha az, bazısı için daha çok. Ama dinsel öğretilerden kaynaklanan aşırı ve yoğun baskılar ve korkutmalar, özellikle güvensiz kişilerde, henüz yolunu yönünü araştırma aşamasında olan gençlerde de büyük korkulara, obsesyon dediğimiz saplantılara, suçluluk duygularına, heyecan patlamalarına, cinsel sorunlara ve sık sık da histeri krizlerine yol açıyor."[188]

"Din hepimizin dini" diyor Prof. Dr. Aysel Ekşi ve şöyle devam ediyor: "Din hassas bir konu. Belirsizliklerle dolu bir dünyada hepimizin zayıflıkları var. Toplumda, dinsel konuların ve günah kavramının aşırı işlenmesi, zaman zaman eğitim gören gençlerde ciddi çelişkilere, bocalamalara, obsesyonlara ve sonunda tam bir kimlik karmaşasına yol açabiliyor.

Bunun nedeni ise özellikle kendini bulma döneminde gençlerin hemen hemen tümünün arayış içinde olmaları ve bilinmeyenlerin gençleri korkutmasıydı. Son yıllarda Türk toplumunda ailelerin tutumu veya toplumun din konusunu aşırı vurgulaması ve baskısı, özellikle okuyan gençlerin kafasında bazı sorular yaratıyordu. 'Acaba onlar hakkında ben mi yanılıyorum, acaba günün birinde gerçekten günahkâr olur muyum?' şüpheleri başlıyordu. Bu konulardan etkilenmemek istedikçe, yani 'düşünmek istemiyorum, düşünmemem gere-

[187] R. Doksat, *Nokta* Dergisi, 15 Mart 1987.
[188] Prof. Dr. A. Ekşi, *Yeni Gündem* Dergisi, sayı 43.

kir' gibi kendisine baskılar yaptıkça, fark etmeden bir kısır döngüye girmiş oluyorlardı. 'Düşünmek istemiyorum' derken; dinle ilgili çatışmalardan başka bir şey düşünemez hale geliyorlardı. Tıpkı korkmaktan korkmak gibi..."

Profesör Doktor Aysel Ekşi'nin şu sözleri oldukça endişe vericiydi: "Ben 1967 yılından beri gençlerin ruhsal sorunlarıyla uğraşıyorum, her zaman kendi kimliğinin arayışları içinde gençler gelmiştir. Ama son iki yıl içinde gördüğüm kimlik karmaşası, din etrafında yoğunlaşan çelişki ve obsesyonlar gibisini hiçbir zaman görmemiştim."[189]

Dinin kendi yapısından gelen koşullanmalar öyle boyutlara ulaşıyordu ki başını açmak durumunda kalan kızlarımız öbür dünyada nasıl yanacaklarının düşlerini görmeye ve okusalar da okumasalar da tam bir kişilik parçalanması sürecine girmeye başlıyorlar. Ancak dinsel örgütlenmeler bu gerçeklere rağmen gerek dinin ideolojik yapısı gerek de siyasi amaçları nedeniyle bağnazlığı sürdürmeye devam ediyor, mini mini kız çocuklarını bile, ona daha o yaşta cinsel bir varlık olduğu baskısını duyuran kıyafetlere girmek zorunda bırakıyor. Kur'an kurslarında anlamadığı şeylerin ezberletilmesi ve cehennem masallarıyla kafasını koşullandırarak kişiliğinin sağlıklı gelişmesinin olanaklarını ortadan kaldırıyorlar. Gerçekte bu yönelim, bir namus dürtüsünün değil, aksine anne ve babaların içine girdikleri koşullanma nedeniyle kendileri için bir "öbür dünya" yatırımının sonucundan başka bir şey değil; çocuklarını, özellikle kız çocuklarını tam bir kişilik parçalanması içine itmek, ruh hastası yapmak pahasına...

Çocuk ve buluğ çağındaki gençlere her türden fazla yüklenmenin, örneğin Anadolu Liseleri'ne girebilsinler diye yapılan duygusal baskı ve zorlamalar zararlıdır. Ancak dinsel yüklenmelerin zararı çok ama çok büyüktür. Her şeyden önce cin, peri, şeytan, vb. safsataların, keza akıl dışı masallar ve bilim dışı iddialar özellikle küçük yaşlardan itibaren bir ön-

---

(189) Prof. Dr. A. Ekşi, *Yeni Gündem*, 28 Aralık 1985.

koşullandırmayla yüklenmesi, insanlarda, açık bir kişilik parçalanması yaratmaktadır. Üstelik bunların, yaşanan gerçek dünyanın ötesinde sorunlu bir cennet ödülü ve –insan beyninin kabul edemeyeceği bir vahşet içeren atmosferiyle– cehennem tehditli bir koşullandırmayla yüklenmesi, en doğal şeylerin bile "günah", "ayıp" diye yasaklanması, yaşadığımız çağda insanı doğal olandan kopartan ciddi bir tehlikedir. Oysa eşitlik, bağımsızlık, kardeşlik, empati, özgürlük, hoşgörü, farklı olana saygı gibi duyguların (veya yabancı dil, bilgisayar, kitap okuma, müzik, zekâ oyunları, vb. öğretilmesi ve içselleştirilmesi olumlu birikimler oluşturacaktır.

Bu koşullanmalar içinde büyüyen çocuk, öncelikle ortaokul sıralarından yağmurun nasıl yağdığını, yıldırımın, depremin, vb. nasıl oluştuğunun bilimsel açıklamasını öğrendiğinde, bu oluşumların Allah'tan geldiği önbilgisi nedeniyle neye inanacağını şaşıracak ve kişilik parçalanmasına ilk adımlarını atacaktır. Daha sonra karşıt cinsten arkadaşlarıyla ilişki kurmanın, sağlıklı bir ruh yapısı açısından gerekli olduğu bilimsel gerçeği bir yana, hiçbir kötülük taşımadığı, hatta kötülüğün ne olduğunu bile bilmediği bir çağda, onlarla ilişkilerin "ayıp", "haram" olduğu koşullanmasıyla bir diğer önemli kişilik parçalanması yaşayacaktır. Söz konusu olan bir kız çocuğu ise, bu "günah" koşullanması içinde aynı koşullanmalarda olan ailesinden de doğru dürüst bilgi edinemediğinden, cinsel gelişimini hep endişelerle, artan problemlerle izleyecektir. Ve çoğu kez de, daha ruh hali olarak çocukluktan kurtulmadan, sıcaklık duymadığı bir erkekle cinsel ilişkiye girmek durumunda bırakılıp, "ayıp" diye koşullandırıldığı şeyi yapmaya zorlanacak ve diğer bir önemli kişilik parçalanmasını da burada yaşacaktır.

Bu bağlamda köleci dönem kültürünün bir ifadesi olarak şeriatın, günümüz atmosferinde yaşayan taraftarlarını ruhsal sıkıntılara sokma potansiyeli açıktır. Üstelik O, köleci dönem kültürü içinde bile ileri bir örnek değildir. Bu noktada İslamiyetten tam 2400 yıl önce, aleni bir köleci toplum yasası

olan dünyanın ilk yazılı hukuk belgesi, Hammurabi Yasası'nda kadın sorununa ilişkin yargıları aktararak, İslamiyeti, kendinden 24 asır önceki bir toplum hukukuyla karşılaştıralım: İ.Ö. 18. yüzyılın ortalarında oluşturulan bu yasada kadın sorunu, özetle şöyledir:

"Babil'deki aile ortaklığı ataerkil bir nitelik taşıyordu. Başı babaydı bunun; seyrek olarak, o da ölümünde anaya geçiyordu bu yöneticilik rolü (...) Zina etmiş kadın sadakatsiz kocadan daha şiddetli cezalandırılmaktaydı. Kadının isteğiyle boşanma güçtü. Yasa, kadının eve ikinci bir kadının getirilmesine boyun eğebileceği durumları belirtiyor. Bununla beraber, Babilli kadın tüm haklardan yoksun değildi. Bir nikâh sözleşmesiyle evlenen kadın, kocasının ölümünde ona mirasçı olabiliyordu. Koca, kısır kadını boşayabiliyordu, ancak kadın giderken çeyizini de götürüyordu. Babalarının ölümü anında evlenmemiş kızlar, oğullarla aynı miras hakkına sahiptirler. Bazı kadınlar; genellikle rahibeler ve dullar kendi adlarına birtakım hukuksal işlemler yapabiliyorlar, mal edinebiliyorlar ya da ellerinden çıkartabiliyorlar. Bunun gibi işlerini kendileri çevirebiliyorlar, mal alıp tefecilik yapabiliyorlardı."[190]

Görüldüğü gibi hiçbir ilahi iddiada bulunmayan, yani İslamiyete göre oldukça mütevazı, üstelik 24 yüzyıl önce yazılmış olan Hammurabi hukuku, hiçbir temel sorunda İslamiyetin gerisine düşmez. Kaldı ki dünyayı, insanı ve her şeyi yarattığı iddiasında olan bir gücün ortaya koyduğu yasanın, değil kendinden 24 yüzyıl önceki, 24 yüzyıl sonraki yasalardan bile daha ilerde olmasını beklemek çok doğal bir yaklaşımdır. Bu bakış açısı ışığında Hammurabi Yasası'yla kıyasladığımızda ondan hiçbir konuda ileri olmayan, üstelik onunla şaşırtıcı benzerlikler de gösteren İslami hukuk sisteminin, tanrısallığı elbette ki her mantık sahibi insan tarafından sorgulanacaktır.

Üstelik sorun bu kadarla da sınırlı değil; İslamiyetin gerisine düşmediği bir yana, köleci Babil toplumunun 24 asır

---

(190) S. Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Miras*ı, c. I, s. 61.

önceki yasası, yer yer İslamiyetten daha ilerici özellikler de göstermekten geri kalmaz. Yasa erkeğe 4 kadın alarak karısını aşağılama yetkisi vermediği gibi, ikinci bir kadının alınmasını bile belirlenmiş gerekçelere dayandırarak erkeğin keyfiliğini önemli oranda sınırlandırmaktadır. Bu gerçeklerden kısırlık halinde, eğer ikisi birden beslenemeyecekse kısır kadın boşanabiliyordu. Yine kız çocuklarının erkek çocuklarıyla eşit miras hakkına sahip olması açısından da Babil Yasası, İslami kurallardan çok daha ileridir. Keza babanın ölümünde aile yöneticiliğinin anneye geçmesi, dolayısıyla kadının yöneticilik rolünün toptan yadsınmamış oluşu da Hammurabi Yasası'nın İslamiyetten daha ileri olduğu yanlardan biridir.

Tabii kadının ekonomik yaşama doğrudan katılım hakkının İslamiyetin çarpık "namus" anlayışı nedeniyle fiili olarak elinden alınmış olduğu, dolayısıyla mülkiyet sahibi olsa da ekonomik hayata katılım hakkının kullanılmaz hale getirildiği gerçeği, ışığında Müslüman kadının, Babilli kız kardeşinden çok daha geri konumda olduğu somut bir gerçektir. Özetle İslamiyetin 24 yüzyıl önceki, üstelik kendini tanrısal kılıflara da saklamamış olan, Hammurabi Yasası'nın İslami hukuktan ilerde olması trajik gerçeği ile karşı karşıyayız.

Çağımızın ulaştığı bilimsel, toplumsal, ekonomik, felsefi, siyasal, insani boyutlar karşısında, her anlamda zaaf sergileyen her türden dinsel ideoloji, kendini en güçlü sandığı noktada, ahlak konusunda; yoğun bir saldırı kampanyası yürütmektedir. Dinsel ideolojinin soyunduğu bu ahlak şampiyonluğu, gerek onun her türden sömürü ilişkileri ve eşitsizlikten yana tutumu gerekse de öz olarak gözden geçirdiğimiz "ahlak" anlayışı çerçevesinde bir yanılma ve yanıltmadan öte anlam taşımamaktadır.

Söz konusu "ahlak" anlayışlarını incelediğimizde yargımız daha da pekişiyor. Örn. bu çalışma öncesinde, İslam kültürünün, eksik ve yanlışlarına rağmen pek çok konuda burjuva ahlakına karşı olumlu nitelik taşıdığı düşüncesindeydim. Ne var ki bu önyargıma rağmen sürdürdüğüm inceleme süreci,

önceki düşüncemi tümüyle terk etmeme neden oldu. Araştırma süreci, başta eşitsizlik, kadın sorunu, kölelik, kişi hak ve özgürlükleri, vb. pek çok noktada, İslam ahlakının burjuva ahlakına oranla savunabilirliğinin olanaksızlığını gösterdi.

Tüm sınıflı toplum ahlaklarının, birbirlerine karşı göreli iyilik ve kötülükler taşır. Bu yüzden İslam ahlakı ile burjuva ahlakının da özde, sömürü ve eşitsizlik temeli üzerine oturmalarının yansıması olarak, pek çok konuda benzerlik gösterdiğini söylemek abartı olmayacaktır. İslamcıların tüm demagojik yaklaşımları ve ahlak şampiyonluklarına rağmen, gerçek durum budur. Esasen çağdaş bilgilerle tanışık her Müslüman'ın da sorgulayıcı bir gözle, İslamiyeti incelemesi halinde, bu gerçeğe varmasının hiç de zor olmayacaktır. Onları bunu görmekten alıkoyanın, dinsel belgeleri ön-koşullanmışlıkla ve sorgulamayı olanaksızlaştıran cehennem korkusuyla okumalarından kaynaklandığı bu noktada vurgulanmalı. Cehennem korkusuyla küçük yaştan başlatılan koşullandırma, mantık bütünlüklerini parçalamakta ve en dürüst entelektüeller dahil, çelişkiler içinde bocalamaları adeta zorunlu olmaktadır. Bu koşullanma ve mantık parçalanması içinde, aynı sayfada sergilenen çelişkilerin bile farkına varamamakta veya "elbet bir hikmeti vardır" inancıyla içselleştirmektedirler.

Ahlakı salt kulluk bilinci, cinslerin birbirine karşı ilişkileri ve günlük yaşamın düzenlenmesindeki bazı kurallarla sınırlayanların, gerçek ahlak normlarından uzaklığı bir yana hayatla doğal bir ilişki geliştirmeleri de olanaksızdır. Diğer yandan bu ahlak normlarının çok ağır maddi ve manevi da-yatmalarla korunmaya çalışılması, insanlara yaşattığı pek çok travma yanında temel insan hakları başta olmak üzere ev-rensel değerlerin içselleştirilmesini de engeller.

İnsan hakları konusu gibi, bilimsel gelişme alanında dünyada sağlanan gelişme karşısında İslam dünyasının aldığı tavrın gerilik düzeyi, ürkütücüdür. Bugün artık karşı durulmaz bir etkinlik sağlamış olan insan hakları hukuku ve bilimsel gelişme karşısında izlenen yol, açık bir çifte standartla örtüş-

mektedir. Uygulanmayan insan haklarının ve üretilmesine katkıda bulunulmamış bilimsel bulguların İslam'da olduğu iddiası bunun bir yansıması. Kendi rejimlerini insanın hak ve özgürlüklerine kapalı kuran, ama İslam'ın insan haklarını esas aldığı iddiasından da vazgeçmeyen, başta sorgulama hakkı olmak üzere bilimin felsefesini yasaklarla engellerken onun sonucu olan teknik donanımı satın almakta ikircikli olmeyen, dahası bunu toplumun güdülmesi ve kontrolünde kullanan Makyavelist bir tutum ile karşı karşıyayız. Tüm bunlar gerçekte ciddi birer ahlaki problem oluşturmaktadır.

İnsanlık bilinci bugün dünyanın sorunları karşısında aldığı tavır ile çok ileri düzeydedir. Ve bu bilinç düzeyi sayesindedir ki çağdaş insan hurafeleri, fizik ötesi tanrısal iddiaları aşmıştır. Bunların aşılması ise gerçekte olmayan bir "öbür dünya" için değil, içinde yaşadığımız biricik dünya ve bu dünyadaki bilinçli varlık olan insanın mutluluğu, yani özgürlüğü, eşitliği, yaşam kalitesinin yükseltilişi ve kardeşliği için yaşamak üzere, en yüksek ahlaki düzeye ulaşmayı olanaklı kılmıştır. Her şeyin gerçek dünyada olduğu, dolayısıyla başta hak ve özgürlüklerimiz olmak üzere, mutluluğu başka dünyalara ertelemeye karşı çıkmamız gerektiğini öğrendiğimiz oranda, insanı eksen alan bir ahlak anlayışını kurmak zorunluluğu da kendiliğinden şekillenecektir. O zaman haksızlıkları, eşitsizliği, savaşları, farklı inanç ve fikirlerin suç kılınmasını, cinsiyet ayrımcılığını meşru kılan her türden yaptırım ve ideolojiye itiraz etme, razı olmama, mevcudu kader kabul etmeme, onu değiştirmeyi bir insanlık görevi kılma gibi bir ahlaki yücelişin, manevi koşulları da güçlenecektir. Böylece haksızlıkları Allah'a havale ederek kabullenme yanında, hak ve özlemlerimizi öbür dünyaya erteleme gibi insanlığımızdan vazgeçmek demek olan mevcut yaklaşımlar da son bulacaktır.

Ahlak, artık kuşku götürmez bir biçimde bu dünya sorunlarını, toplumsal yaşamın, insanlığın ve gelişmenin itici, güzelleştirici, anlamlandırıcı normları olarak çerçevelenmiştir. Bu çerçeveyi daraltıp yadsırken, onun yerine kulluk bilincini

geçiren dinsel anlayış ise, gerçekte yaşama, insana, toplum çıkarlarına karşı bir "ahlak" anlayışına, yani ahlak yoksunluğuna karşılık düşmektedir. Artık gelinen noktada geçmişin her türden yaklaşımının, gerek belgeler, gerekse ulaşılan insanlık bilinci çerçevesinde çok daha kapsamlı sorgulanması ve ahlak kavramı üzerine de çok daha sağlıklı şeyler söylemek mümkün olmuştur.

Başlarda da belirttiğimiz gibi ilk insan toplulukları toplum yaşamının getirdiği paylaşımın ürünü olarak belli ahlaki kurallar edinmişlerdi. İnsan neslinin çoğalmasına kaynaklık eden anneliğin şahsında, kadına saygı ve onun yargılarına uyma, öncelikli ahlak normuydu. Zorlukları ortak göğüsleme, toplu yaşam, komünal üretim ve eşit paylaşımı da temel bir ahlak normu yapmıştı. Giderek savaşlarda cesaret, zorluklarda dayanışma ve direniş, büyüğe, deneyime, çalışmaya, bilgiye, fedakârlığa saygı hep birer ahlak normu oldular. Sonra insanın evrimine paralel olarak, sevgi duygusu da kişi davranışını belirlemeye başladı ve bu, cinsel ilişkilerde belli kurallar konulmasını beraberinde getirdi. Ancak, belli yasaklar dışında süren özgür cinsel yaşam, henüz sevginin ürünü tek eşli birlikteliğe ulaşmadan, ürün bollaşmasına paralel mülkiyet ilişkilerinin yaygınlaşmasını getirdi. Aynı süreçte erkek egemenliğinin gerçekleşmesiyle kadının, temelde erkeğe çocuk doğurmak ve onun isteklerini tatmin etmek işlevli bir mal haline gelmesi ve en küçük aile yapısının ilk defa böyle olumsuz ve ahlak dışı bir temelde kurulması gündeme geldi.

Bu değişim, ahlak anlayışında önemli bir dönüşüme işaret eder. "Cinsel birleşmeler dışında hukuksal bir kurum olarak evlilik, mal edinmenin gerçekleşmesiyle önem kazanmıştır. Mal edinenler ölümlerinden sonra bu malları kendilerine bağlı bir aileye bırakabilmek için evlilik kurumunu hukuksallaştırmışlardır. Doğacak çocuğun kendilerinden olduğunu güvence altına almak için kadın eve kapatılmıştır."[191] Artık

[191] O. Hançerlioğlu, *Toplumbilim Sözlüğü*, s. 134.

ahlak normları da buna göre biçimlenecektir. Nitekim kadının satın alınması bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak başladı. Kadının böylece mal sayılması ile birlikte, artık cinsler arası ilişkilerde ahlak, öncelikle kadın doğurganlığı, bağlılığı, erkeğini mutlu etme yeteneği ve itaatkârlığına indirgendi. Erkeğin çok kadınla evlenmesi de bu süreçte ahlaki bir norm oldu. Tüm bunların sorgulanmaya başlandığı noktada ise egemen erkek ideolojisi, bu normları tanrısal bir hüküm haline getirerek kalıcılaştırdı.

Söz konusu süreçte sömürü, ticari ilişki ve köle emeğinin gasp edilmesi gibi ilişkiler kurumlaşırken, bunlardan pay alan egemenler de onları meşrulaştırıcı ideolojik mekanizmalar geliştirdiler. Silahlı zorbalık güçleri yanı sıra kanunlar ve özellikle tanrılar, bu çıkar ilişkilerini kalıcılaştırmak için kullanıldı. Bu korkutucu ve ikna edici mekanizmalar sayesinde egemen çıkarları koruyan ve meşrulaştıran yaklaşımlar ahlaki birer norm oldu. Egemen güçlerin sömürü ilişkilerini korumak amacıyla ortaya çıkan devlet kurumunun otoritesine uymak, ona askerlik yapmak, onun düzenlediği çıkarlar adına itiraz edenleri ve birikimlerine el konacak olan diğer halkları katletmek, talan etmek, onlardan alınan esirleri köle yapmak, vb. vb, hep birer ahlak normu oldu. Bu süreçte "kahramanlık" gibi kavramlar, haklılık temelinden koparılarak çarpıtıldı, bu sırada her egemenlik ideolojisi kendi çıkarı için yaptığı savaşlarda ölenlere "şehitlik", yaralananlara "gazilik" gibi payeler vererek normlarını sorgulamalardan korumaya çalışıyordu. Fakat hayat aynı zamanda farklı sınıfsal güçlerin rekabet ve savaşları da olduğundan, kölelerin özgürlük uğruna ayaklanmaları, eşitlikçi topluluklar inşa etmeleri, diğer yandan seçme, barışçıl yollardan değiştirme, farklı olanların ifade hakkı, hesap sorma, adalet arayışı, vb. gerçek ahlak normları da giderek gelişmeye başladı. Yani ezilen kesimler gerek dinsel gerek din dışı biçimlerde, kendi ideolojilerini ve ahlak normlarını oluşturuyordu.

İşte bu çerçevede farklı ideolojik perspektif ve ahlak

normları ortaya çıkarken; bunların pek çoğu tanrılara mâl edilerek güçlendirilmeye çalışılıyordu. Ancak henüz köleci, feodal ve her türden sömürücü azınlık çıkarlarının egemen olduğu ve kuralları onların belirlediği dönemler yaşanıyordu. Bu durumda ezilenler, ekonomik siyasal egemenlikten yoksun olmaları yanında, düşüncelerini sistematize etme, kendi çıkarlarıyla bütünleştirme ve iktidar aracılığıyla onları topluma egemen kılma koşullarına sahip olmadıklarından, süreci etkilemek ve ileriye doğru dönüşmeye zorlamakla birlikte, değerlerini egemen kılamıyorlardı. Bu nedenle egemenler, giderek insanlığa mâl olan olumlu değerlerin içini boşaltan çarpıtıcı ve yabancılaştırıcı mekanizmalar kullanarak çıkarlarını devamlı kıldı. Örneğin, firavuna karşı onun köleleştirdiği İsrailoğulları'nın özgürlük çıkarları temelinde oluşmuş ilk Yahudilik, takip eden süreçte Davut, Süleyman, vb. köleci İsrail egemenlerinin ideolojisi olarak işlev gördü. Keza ona tepki duyan halkın çıkarları yönünde biçimlenen Hıristiyanlık, süreç içinde, feodal soygunculuğun ve sömürgeciliğin ideolojisi oldu ve burjuvazinin devrimci dönemi sonrasında da emperyalist egemenliğin, dünya halklarını uyutma işlevini yüklendi. Müslümanlık ise Arap egemenlerinin kabileci parçalanmışlıkla büyüyen bunalımını aşmak ve düzeni, merkezi devlet düzeyine yükselterek yeniden disipline etmek gereksinimi çerçevesinde biçimlendi. Giderek fetihçi monarşilerin, merkezi imparatorlukların ideolojik meşrulaşma aracı oldu. Tabii, özellikle yirminci yüzyıl içinde anti-emperyalizmin, eşit ve sömürüsüz toplum amacının da güçlü bir müttefiki veya bayrağı olduğu dönemler de oluyordu; ancak bu durum, asla baskın durum haline gelemedi. Aksine 1400 yıllık gelenek yanında, son yüzyıldaki örneklere de baktığımızda açıklıkla göreceğimiz gibi, İslamcı siyaset ve iktidarlar; toplumcu çıkarlara, insan hak ve özgürlüklerine, eşit ve sömürüsüz bir dünya amacına karşıt işlev gördü.

Bugün dünya genelinde egemen ahlak normu, burjuva ahlakıdır ve bu kapitalizmin ekonomik gücü ve dünya çapındaki

egemenliği nedeniyle tüm ahlak normlarını büyük oranda etkilemektedir. Bu noktada onun da ilk şekillenmesi eşitlik, kardeşlik özgürlük temelinde olduğu halde, bu değerleri geçersizleştirmenin ve çarpıtmanın aracına dönüştüğü anımsanmalıdır.

Bütün bu örneklerin gösterdiği gibi ahlaki yüceleşmenin egemen değer olarak güvencesi, eşitsizlik ilişkilerinin son bulmasına bağlıdır. Aksi taktirde büyük iyi niyetlerle yola çıkan düşüncelerin egemen sınıflarca fethedilip istismarı kaçınılmazdır.

Görüldüğü gibi tüm ahlak normları, etki alanları ve yaşadıkları süreçlere bağlı olarak kendi içlerinde kaçınılmaz bir evrim ve farklılaşma geçirmişlerdir. Sınıflı toplum ideolojileri olarak köleci, feodal, kapitalist toplum ahlakları, bunların bölgesel, ulusal biçimlenmeleri, bunların kolları olarak çok tanrılı, tek tanrılı dinler ve dindışı felsefelere bağlı gelişen ahlak normları bu farklılaşmanın sonucudur. Yine tek tanrılı dinlerde yaşanan farklılaşmalara bağlı oluşan mezhep, tarikat ve benzeri kesim ahlaklarının diğerlerine göre farklılıkları, burjuva düşünürlerin ahlak sorununda farklı yönelimleri ve bu ahlakın farklı toplumlardaki farklı biçimlenmeleri bunu gösteriyor.

Gelinen noktada tüm bu karmaşık biçimlenmelere karşın, dünya genelinde yaşanan sınıf çelişkilerinde belirlenen iki temel ahlak normunun altını çizmek istiyoruz. Bunlar genel olarak, sınıflı toplum ahlakı ve toplumcu ahlaktır.

Birincisi, ilahi maskelisi ve tanrı tanımaz biçimleri de dahil, mülkiyet haklarının dokunulmazlığı temelinde ortak bir paydada birleşirler; en reformcu, ilerici olan örnekleri de dahil olmak üzere tümü eşitsizlik ilişkilerini meşrulaştırır ve bu temelde biçimlenirler. Sömürü ve eşitsizlik eksenli şekillenen tüm bu ahlak normları, aynı zamanda erkek egemen ahlaklardır. Dolayısıyla meşrulaştırdıkları eşitsizlik, salt ekonomik toplumsal düzeyde değil cinsler düzeyinde de egemen normdur.

Toplumcu ahlak ise, henüz egemen olmamış olan, ancak bu yönde diğer eşitsizlik esaslı ahlakı önemli oranda etkileyip

aşılmasını sağlayan, eşitlik, özgürlük, kardeşlik mücadelesini nihai sonucuna vardırmayı amaçlayan insanlığın, ahlak anlayışıdır. Bu ahlak anlayışı bireyciliğe karşı toplumu, bireyci faydacılığa karşı toplumcu faydacılığı, eşitsizliğe karşı eşitliği, sömürüye karşı sömürüsüz ilişkileri, sınıf ayrıcalıklarına karşı ayrıcalıksız toplum katlarının kardeşliğini savunur. Aynı zamanda o sınıflı toplum ahlaklarından temel bir ayırımla, cinsler arasında hak eşitliğini kendine temel bir ilke olarak benimser. Metafiziğin karşısına bilim felsefesini çıkarır, dolayısıyla dünyayı yöneten doğaüstü güçlerin varlığını yadsıyarak, onun yerine bilinci ve bilimsel bilgiyi geçirir. Her türden insanlar arası ve cinsler arası eşitsizliği ahlak zaafı olarak görür. Zayıfın ezilmesi ve haklarını gerçekleştirememesini sağlayan her türden diktatörlüklere karşı çıktığı gibi, aile içinde de tek yanlı dayatmalara karşı çıkar. İnsan duyarlılıklarını, güzel değerlere saygıyı, sevgiyi ve aşkı ve bunun ürünü olan her türden insan ilişkisini yüceltir. Buna karşılık insanlar arasında çıkarcılığı, kaba gerçekçiliği ve kaba maddeciliği yadsır. Maddesel gelişmenin ürünü olan bilinci, bunun fonksiyonu olan ruhsal eylemi, olumlu olan insanca davranışları yüceltir. Diğer insan hak ve özgürlüklerine karşı saygısızlığı yadsır. Dürüstlük, doğruluk, incelik, empati, hoşgörü, cesaret, direniş, kararlılık, fedakârlık, yardımseverlik vb. tarihten gelen insan erdemlerini bilimsel temellerine oturtarak, toplumsal çıkarlar yönünde yüceltir. İkiyüzlülüğü, çıkarcılığı, bireyciliği, yalancılığı, sahtekârlığı, zorbalığı ve benzeri olumsuz değerleri yadsır.

Toplumcu ahlak, ahlak sorununun temeline, insan haklarına saygı ve bunların gerçekleştirilmesini sağlayacak somut yaklaşımları oturtur. Toplum çıkarlarını, insanlar arasındaki azami eşitliği, yani herkesin gücü ve toplumsal gereksinimler oranında çalışacağı, buna karşı herkesin yeteneğince kullanacağı, gereksinimlerce alabileceği bir toplumsal ilişkiyi, ahlak sorununun hedefi yapar. Çünkü ancak böyle bir ilişkiyle gerçek kardeşliğe ulaşılabilir. Hırsızlık, çıkarcılık, bireycilik ancak

böyle bir yönelimle aşılabilir ve ancak böyle bir ilişkide hırsızlık topluma karşı işlenmiş bir suç olur. Oysa eşitsizliğin yaygın olduğu ilişkilerde hırsızlık güçlü bir maddi temele sahip ve topluma karşı değil, toplumsal ilişkinin zaafı sonucu ortaya çıkan bir olumsuzluktur. Böyle toplumlarda asıl hırsızlık, gerçekte topluma karşı olan hırsızlıktır, yani sömürüdür, karaborsadır, toplumsal fonların bireysel zenginleşme yolunda kullanılmasıdır, rüşvettir. Oysa herkesin çalıştığı, ortak üretip ortak yararlandığı bir toplumsal ilişkide bu soygun yollarının tükanacağı bireysel sömürü, rüşvet veya başkasının kullanımında olan malı çalmak, tüm topluma yönelmiş büyük bir suç haline gelecektir. Bireysel zenginlik olmadığı gibi fakirlik, hele sefalet hiç olmayacak, buna karşılık toplumsal zenginlik artacaktır. Toplumsal gelirlerin, belli meslek gruplarının özelliği ve kişisel çaba ve becerilere bağlı olarak kısmi farklılaşması ve yine becerilere bağlı olarak, insanların farklı alanlarda uzmanlaşması ve gösterilen başarıların karşılığı, manevi üstünlükler elde etmek olacaktır sadece.

Ahlaki bir kurumlaşma içinde zenginlik, toplumsal düzeyde gerçekleşir. Çoğunluğun yoksun olduğu olanaklardan, ahlak gereği azınlık da yoksun kalır, ki bu sayede toplumsal zenginleşme, eşitsizlik uçurumu yaşanmadan gerçekleşir. Böy-le bir toplumsal kurumlaşmada sömürü toplumlarında olduğu gibi yayın araçlarıyla öne çıkarılan lükslerin ardında hep saklı kalan milyonların sefaleti, gecekondu yaşamı, evsizliği, işsizliği, iş güvencesizliği yaşam güvencesizliği, sağlık, eğitim güvencesizlikleri ve diğer temel halklarda yoksunluklar yoktur. Toplumcu ahlakta iş güvenliği, yeterli beslenme, seçme, seçilme, konut, sağlık, eğitim, emeklilik benzeri temel insan haklarının sağlanmasında eşitlik devletin birincil sorunudur. Bunlar sağlanamıyorsa bazı tek tek kişilere milyarlarca lira özendirme kredisi vermek ve sefaletin çözümünü onların zenginleşmelerine ve insaflarına terk etmek, yoksulluğa çözümü sadaka ekseninde kurmak ahlaksızlıktır. Bu perspektifte insanlar arasında yüzlerce, binlerce kat farklılık olması, kimi-

sinin sefalet içindeyken kimisinin lüks içinde yaşamasından daha büyük bir ahlaksızlık olamaz.

Her türlü demagojiye karşı iyi kavranmalıdır ki ahlaksızlığın temel ölçütü eşitsizliktir. İnsanı insana muhtaç durumda bırakmak, fakir insana iş güvencesi ve emeğinin gerçek hakkı ve gerektiğinde bu hakkı savunacak örgütlenme ve özgürlükleri vermeyip onu, sömürücülerin zekâtına, sadakasına, fonuna, vakfına, vergisine muhtaç bırakmak ahlaksızlıktır. Keza emekçilerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu bir ülkede eğer parlamentoda da emekçiler çoğunlukta değilse ve yasalar onların çıkarları temelinde biçimlenmiyorsa bu ahlaksızlıktır.

Bu belirlemeler ışığında İslam ahlakı ahlaki midir peki? Yine İslam kültürünün tanrısal güvenceye aldığı, insanın insan üzerinde mutlak egemenliği olan kölelik, kimisi 4 özgür karı ve ek olarak sayısız cariye sahibi olabilirken fakirlere oruç tutma önerisi yanı sıra, kadını cinsel bir mal, ikinci sınıf bir insan ve çocuk doğurma aracı olarak görüp onun toplumsal işlevlerini yok eden niteliğiyle İslam ahlakının ne denli sorunlu bir sistem olduğu açıktır. Herkese iş, köylüye toprak, evsize ev, belli bir çalışma sonrasında emeklilik, uluslara ve farklı inançlara özgürlük, eğitim ve sağlık güvencesi gibi temel hakların sözünü bile etmezken mülkiyetin korunmasında burjuva anayasalardan bile büyük bir duyarlılık gösteren şeriat hukukunun, bir erdem olarak ahlaki olmadığı açıktır. Özgür, köle, kadın ve mümin ayrımı ve hak eşitsizliği ekseninde şekillenen İslamcı hukuk, hak ve özgürlükleri zenginliğe, ayrıca özgür erkek, özgür kadın ve köle olmaya göre üçlü olarak düzenleyen anlayışıyla, kabul edilemez bir ahlak anlayışı sergilemektedir. Kısasta bile özgürün özgür, kölenin köle, kadının kadın ile kısas edilmesi, bu gerçeğin sadece bir göstergesidir.

Adalet, insanların sahiplenebildiği hak ve özgürlüklerde tam eşitlik, toplumsal gelirlerin olanaklı kıldığı oranda herkesin yaşam olanaklarını topluca yükseltmek demektir. Oysa İslam toplum düzeni de dahil eşitsizlik ve sömürü ilişkileri

belirlenen tüm toplumlarda, böyle bir işlerlik olanaksızdır. Bu toplumların tümünde hak ve özgürlüklerden yararlanma, zenginlikle orantılı bir ayrıcalıktır. Zenginin sağlık ve eğitim sorunları en iyi biçimde çözümlenirken, fakirler için hastalık da eğitim de korkutucu ve çoğu zaman karşılanamayan bir maddi sorun oluşturur. Zenginin iş güvenliği, emeklilik derdi, konut sorunu, beslenme, eğlenme gibi hiçbir sorunu olmazken, fakir için bunlar hep aslanın ağzındadır. Hele eğlenme, tatil gibi diğer temel insan haklarının gerçekleşmesi fakirler için tümüyle olanaksızdır.

Burjuva toplumlarda sermayedarlar, parasıyla, nüfuzuyla, ilişkileriyle devlet politikalarını bile doğrudan etkileme olanağına sahipken, fakire egemen sınıfların propaganda mekanizmasının koşullandırmaları altında ve izin verilmiş güdümlü partilerden birine oy vermekten başka bir siyasal özgürlük verilmez. İslami toplumlarda insanların, bu kadar hak ve özgürlükleri de yoktur. Çünkü İslami toplum, belgeler ve tarihsel uygulamaların istisnasız tümünün gösterdiği gibi, insanların uymakla yükümlü olduğu, seçme hakkına sahip olmadığı, yönetimin padişah-halife-şeyh-Âyetullah gibi egemen sınıf dengelerince belirlenen bir mutlakıyetle yönetilen bir düzendir. Kaldı ki 14. yüzyıl boyunca sergilenen İslamiyet pratiği, dünyasal gerçeklikte onun hangi tip düzenle örtüştüğünü, dolayısıyla hangi tip düzenin yansıması bir ideoloji olduğunu göstermeye yeter. Günümüzde "Şura" yönetiminden söz eden, seçimi savunan, padişahlığa ve teokrasiye karşı çıkanların dışa vurdukları biricik gerçek, İslamiyetin bu çok çok uzun dönem boyunca yanlış uygulandığı değil, söz konusu kişilerin burjuva ve onu aşan toplumcu değerler rüzgârı karşısında ayakta duramayarak geçirdikleri, geçirmek zorunda kaldıkları değişimdir. Bu değişimle İslami gerçeğe ters düştükleri, birer müşrik konumuna düştükleri bir yana, kendilerine dayanak yaptıkları kimi tarihsel örnekler de göstermeye çalıştıklarından çok daha farklı gerçekliklere tekabül ediyor.

İslamiyete göre birisinin miras yoluyla sınırsız zenginliğe,

dolayısıyla olanağa sahip olması ile diğerinin sefalet içinde doğması "Allah'ın düzeni" gereğidir. Esirleri köle yapmak da İslami düzende ahlaki bir davranıştır. Fakirlerin doğru dürüst okuma olanağı bulunmazken zenginin dünyanın en iyi okullarında eğitilmesi, fakirler besinsizlikten, cahillikten hastalanırken; sıradan hastalıklarda bile tedavisizlikten ölürken, zenginlerin en sıradan bir sorun için dünyanın en lüks hastanelerine koşturması da "Allah'ın adalet anlayışınca" sorgulanamaz. Fakirlik ve olanaksızlıktan her yıl dünyada milyonlarca çocuğun doğumda, doğumdan hemen sonra ve büyürken ölmesi ise İslamiyete göre "kader"dir.

Toplumcu ahlak savunucuları, tüm bunların birer ahlaksızlık göstergesi olduğunu, ahlak denince kadının tesettüre uyup uymamak, namaz kılıp kılmamak, Allah'a kulluk edip etmemek, vb. değil, öncelikle bu sorunların sorgulanması gerektiği basit gerçeğinin altın çizer. Bütün demagojilerin ötesinde ahlaki bir toplumsal ilişki, ancak onun gereksindiği maddi temeller üzerinde genel ve süreğen bir nitelik kazanabilir. Aksi takdirde ne el kesmek gibi vahşetlerin, ne sürekli ateşte tutulmak şeklindeki masalların korkutucu etkisi sağlıklı bir ahlak yapısının kurulmasına yetmez. Nitekim İslamiyetin, Peygamber dönemi de dahil hiçbir döneminde de yetmemiştir. Üstelik bu gerçekler bir yana, bu irdeleme kapsamında asıl olan, ahlak normlarının gerçekten doğru ve insani olup olmadığıdır. Şeriatın bu açıdan zaten sınıfta kaldığı yukarıdaki vurgularımız çerçevesinde ortadadır. Kaldı ki mevcut tüm örneklerin de gösterdiği gibi, gelinen gelişme düzeyinde İslami ahlak denilen şey, çözümsüzlüğü bir yana bir baskı rejimi üretmekten başka bir seçeneğe de sahip değildir. Dolayısıyla İslamcı idealistlere sözümüz; dünyada sağlıklı bir ahlakın kurumsallaşabilmesi için, her türden maddi olumsuzluğun tasfiyesiyle dünyayı özgürlükçü ve eşitlikçi bir cennete dönüştürme çağrısıdır.

Toplumcu ahlakın bir diğer mihenk taşı da onun toplum çıkarlarını esas almasının gereği olarak, yurtsever ve dünya halk-

larının dayanışması anlamında enternasyonalist oluşudur. Birbirleriyle çelişmeyen, birbirinin bilinçli gereği olan bu iki nitelik, toplumcu ahlak sahibi kişiyi, sözcüğün gerçek anlamında bir burjuva ideolojisi olan milliyetçilikten de ümmetçilikten de ve tabii küresel sermayenin sınırsız sömürü serbestliği olan biçiminden de kesin hatlarla ayırır. Bu anlamda o, burjuva milliyetçisi olmadığı gibi İslam ve emperyalizmin enternasyonalizminden de yapısal olarak ayrılır. Toplumcu ahlakın zorunlu gereği olan yurtseverlik, ulusal toplumun yaşam alanı olan yurdun çıkarlarının, sömürücü ve özümseyici dış hegemonyaya karşı savunulmasıdır. Dolayısıyla tüm ulusların hak eşitliği temelinde ırk, din, vb. ayırımı yapmadan, tüm dünya halklarının eşitliği ve kardeşliğini, yani insanın kimliğinden bağımsız olarak haklarını savunmak toplumcu ahlakın gereğidir. Toplumcu ahlak, insanların genellikle kendi milletinden ve inancından egemenler tarafından sömürüldüğü, ayrıca dış kaynaklı sömürücülerin de içeriden işbirlikçileri olmadan sömüremeyecekleri gerçeğine işaret ederek, gözümüze bağlanan "milli" gözbağlarına karşı uyarıcı bir misyon yüklenir. Bu bağlamda yurtseverliğin de başta ezilen ve sömürülen yurttaşlar olmak üzere, tüm toplumun evrensel hak ve özgürlükler paydasında insanca yaşatılacağı bir temelde tanımlanmak koşuluyla bir değer olduğunu ifade eder. Dolayısıyla sadece dış kaynaklı sömürücülere karşı değil, bizimle aynı dili konuşup aynı inanca sahip içsel sömürücülere karşı da korunmak zorunda olunduğuna dikkat çeker.

Bu çerçevede hiçbir ulusal değerin çiğnenmemesi, hiçbir ulusun diğerlerine kendi değerini zorla egemen kılmaması, önce tüm ulusların eşitliğinin sağlanması ve bunun üzerine ulusların bu kardeşlik ortamında kaynaşarak en yüksek ahlaki, kültürel değerler sistemine ulaşmasını hedefleyen bir yol izler. Yani toplumcu ahlakta enternasyonalizm, öncelikle her türden fetihçiliğe, dışsal müdahaleye karşı olmak, ulusların kendi kaderini özgürce tayin hakkına saygı, ulusların gerçek kardeşliğini ve giderek tüm ulusların daha özgür, daha mutlu,

barış içinde yaşayan tek bir dünya toplumuna dönüşmesini amaçlar. Sorunun bu şekilde kavranması Türkiye özgülünde özellikle önemlidir.

Dini ideolojinin enternasyonalizmi (ümmetçilik) ise, onun sınıflı toplum karakterince belirlendiğinden, temelde kapitalist dünyanın enternasyonalizmi ile paralellik gösterir. Dar milliyetçi önyargıları aşmak konusunda biçimsel olarak olumlu görünse de, Arap kültürü ekseninde belirlendiğinden egemen olunan diğer ulusların Araplaştırılmasını, diğer toplumların farklı inançlarından dolayı "kâfir" addedilerek düşmanlaştırılmasını veya ayrı kimliklerinin reddiyle özümsenmesini (asimilasyonunu) amaçlar. Buradaki enternasyonalizm farklı olanlara karşı düşmanlık temelinde negatif bir anlam taşır ve hak eşitliği temelinde bir kardeşleşmeyi dışlar. Daha önemlisi sömürü ilişkilerinin uluslarüstü düzeyde genelleştirilmesi anlamına gelen emperyalist enternasyonalizm anlayışından farklılık göstermez. Bunun böyle olması, onun sınıflı ve sömürücü öz yapısından kaynaklanan doğal bir sonuçtur. Her iki sömürücü toplum enternasyonalizmi arasındaki fark ise birinin bu kozmopolitizm yoluyla desteklenmesine karşılık diğerinin dinsel ideoloji yoluyla gerçekleştirilmesinden ibarettir. Nitekim İslamiyet, yayılmacılığı cihat ve fetih olarak tanrı katında kutsayarak başka uluslar ve başka inanç ve geleneklerin zorla İslamlaştırılması/Araplaştırılmasının ideolojik çerçevesini çizer. Öyle ki burada aynı tanrıya inanıldığı gerekçesiyle Yahudi ve Hıristiyanlara tanındığı söylenen ayrıcalık da, onların İslami otoriteye tam itaati ve haraca (cizye) bağlanması koşuluyla geçerlidir. Bu anlamda da günümüz değerleri açısından kabul edilemez bir ahlaki özellik taşır.

KAYNAKÇA

ADIVAR, Adnan. Tarih Boyunca İlim ve Din, Remzi Yay. 1987, İst.

ADIVAR, Adnan. Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Yay. 1982, İst.

ALTIKULAÇ, Tayyar. Yüce Kitabımız Kur'an, Diyanet Yayınları, 1984, Ankara.

ALGÜL, Hüseyin. İslam Tarihi, Gonca Yayınları, 1987, İst.

AKBULUT, A., Sahabe Devri Siyasi Hadislerinin Kelami Problemlere Etkileri, Birleşik Yayınları, İst.

AKTAŞ, Cihan. Sistem İçinde Kadın, Beyan Yay. 1988, İst.

AHMET, Ağaoğlu. İslamiyette Kadın, Birey ve Toplum Yay., 1985, Ankara.

AMERİKAN TARİHİNİN ANAHATLARI, Amerikan Basın ve Kültür Yayını, 1980, Ankara.

ARSEL, İlhan. Şeriat ve Kadın, Kendi Yayını, 1992, İst.

ARSLAN, Ali. Kadınlara Hitap (Hadis-i Şerifler), Arslan Yayınları, 1975, İstanbul.

ATEŞ, Süleyman. Gerçek Din Bu, Yeni Ufuklar Neşriyat, 2 Cilt, İst.

AYDIN, Mehmet. Müspet İlim ve Allah, Şamil Yayınevi, 1971, İstanbul

AYDIN, Mehmet. İslam Üzerine Düşünceler, Derleme, Diyanet Yayınları, Ankara

AZZAM, Abdurrahman. Resul-i Ekremin Örnek Ahlakı ve Kahramanlığı, Ahmet Said Matbaası, 1964, İstanbul.

BARTHOLD, W. İslam Medeniyeti Tarihi, Diyanet Yay. 1984, Ankara

BAŞGİL, Ali Fuat. Din ve Laiklik, Yağmur Yay., 1982, İst.

BEDRİ, Abdülaziz. İslam ve Sosyalizm, İkbal Yay. Ankara

BEBEL, Auguste. Hz. Muhammed ve İslam Kültürü, Süreç Yay., 1987, İst.

BERKES, N. Teokrasi ve Laiklik, Adam Yayınları, Adam Yayınları, 1984, İst.

BERKES, N. Atatürk ve Devrimleri, Adam Yayınları, Adam Yayınları, 1982, İst.

BERKİ, Ali Himmet. 250 Hadis, Diyanet Yayınları, 1983, Ankara
BERKİ, A.H.–KESKİROĞLU. O. Hz. Muhammed ve Hayatı, Diyanet Yay., 1974, Ankara
BERNAL, J. D. Bilimler Tarihi, Sosyal Yayınları, 1983, İst.
BROCKELMAN, C. İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, T. Tarih Kurumu Basımevi, 1992, İst.
BUCAİLLE, Maurice. Tevrat, İnciller, Kur'an-ı Kerim ve Bilim, T.Ö.V. Yay., 1974, İzmir
BUCAİLLE, Maurice. İnsanın Kökeni Nedir, İnsan Yay., 1988, İst.
BULAÇ, Ali. Çağdaş Kavramlar ve Düzenler, Beyan Yayınları, 1987, İstanbul.
ÇAMUROĞLU, R. Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şeriyye, Ant Yayınları, 1991, İst.
ÇAĞATAY, Prof. N. İslam Tarihi, Gerçek Yayınevi, İst
ÇAĞATAY, Prof. N. Makaleler ve İncelemeler, 1983, Konya
ÇİLOĞLU, Rıza. Kur'an Nazım Çeviri, Kendi Yayını, 1987, İst.
DEMİRBAŞ, Mehmet Ali. Başlangıcından Bugüne Mezhepsizler, Milli Fikir Yay., 1980, Çorum.
DÖĞEN, Şaban. Kur'an'dan Tekniğe, Yeni Asya Yayınları, 1986, İstanbul.
EBUSSUUD, Prof. M. İslami İktisadın Esasları, Hisar Yayınları, 1983, İst.
EBU ZEHRE. Muhammed, İslamda Savaş Kavramı, Fikir Yay. 1985, İst.
EBU ZEHRE. Muhammed, Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar, Fikir Yay. 1978, İst.
ELMALILI, M. Hamdi Yazır. Hak Dini Kur'an Dili, Zaman Yayınları, İst.
ERDOĞAN, Naim. İslam'da Ekonomik Düzen, İlahiyat Kitabevi, 1972, Ankara
ERHAT, Azra. Mitoloji Sözlüğü, Remzi Yayınları, 1989, İst.
EMRE, Mehmet. İslam'da Kadın ve Aile, Bedir Yayınları, 1979, İstanbul.
ENGELS, F. Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sol Yayınları.
ESAT, Mahmut–IRMAK, Sadi. İslam Tarihi, Kitapçılık Servisi, 1965, İst.
EZHERLİ, İsmail. Zekat, Diyanet Yayınları, Ankara, 1971
FIĞLALI, Ethem Ruhi. Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, Selçuk Yay.
GARAUDY, Roger. Yaşayanlara Çağrı, Pınar Yay. 1986, İst.
GARAUDY, Roger. Sosyalizm ve İslamiyet, Yön Yay. 1965, İst.
GÖLPINARLI, Abdülbaki. Sosyal Açıdan İslam Tarihi, İnkılap ve Aka Yay., 1975, İstanbul.
GÖLPINARLI, Abdülbaki. Yunus Emre Divanı, Der Yay. İst.
GÜLTEKİN, M. B. Laikliğin Neresindeyiz, Öğretmen Yayınları.

GÜNGÖR, Erol. İslam'ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yayınları, 1984, İstanbul.
KALELİ, L. Tapılacak İlah, Habora Yayınları, İst.
KANDEMİR, M. Yaşar. Örneklerle İslam Ahlakı, Nesil Yayınları, 1986
KESKİOĞLU, Osman. Kur'an'ı Kerim Bilgileri, Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, Ankara
Kitab'ı MUKADDES, Kitabı Mukaddes Şirketi.
KILIÇ, Yusuf. Asr-ı Saadetten Tabiun Devrinin Sonuna Kadar İslam Hukukunun Prensip ve Kaynakları, Kendi Yayını, 1986, İst.
KİTAPÇI, Z. Peygamberin Hadiselerinde Türk Varlığı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 1988, İst.
KİTAPÇI, Z. Türkistan'da İslamiyet ve Türkler, Kendi Basımı, 1988, Konya
KİTAPÇI, Z. Yeni İslam Tarihi ve Türkistan, Boğaziçi Yay. 1986, İst.
KRAMER, S. N. Tarih Sümer'le Başlar, Kabalcı Yayınları, 1992, İst.
KUR'AN-I KERİM Meali. Diyanet İşleri Başkanlığı (eski ve yeni basımlar)
KUR'AN-I KERİM Meali. Hikmet Neşriyat
KUR'AN-I HAKİM ve MEAL-İ KERİM. H.B. Çantay, 3 Cilt
KUR'AN-I KERİM Türkçe Açıklaması, Keskioğlu. O., Eren Yayıncılık
KUTUP, Muhammet. Kur'an Araştırmaları, Fikir Yayınları, 1984, İst.
KUTUP, Muhammet. Peygamberden İktibaslar, Fikir Yayınları, 1980, İst.
KUTUP, Seyyid. İslam'da Sosyal Adalet, Cağaloğlu Yayınları, 1964, İstanbul.
İBN TEYMİYYE. Siyaset, Dergâh Yay. 1985, İst.
İBN TEYMİYYE. Tefsir Üzerine, Pınar Yay. 1985, İst.
LEWIS, Bernard. Tarihte Araplar, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., 1979, İstanbul.
LINGS, Martin. Hz. Muhammed'in Hayatı, İz Yayıncılık, 1991, İst.
HAMİDULLAH, M. İslam'da Devlet İdaresi, Nur Yayınları, 1979, Ankara.
HANÇERLİOĞLU, O. Ekonomi Sözlüğü Remzi Yayınevi, 1986, İst.
HANÇERLİOĞLU, O. Felsefe Sözlüğü, Remzi Yayınevi, 1982, İst.
HANÇERLİOĞLU, O. İslam İnançları Sözlüğü Remzi Yayınevi, 1984, İst.
HANÇERLİOĞLU, O. Toplumbilim Sözlüğü, Remzi Yayınları, 1986, İst.
HANÇERLİOĞLU, O. Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Yayınları, 1993, İst.
HATEMİ, Hüseyin. İslam Açısından Sosyalizm, İşaret Yay.1988, İst.
HUME, David. Din Üstüne, İmge Yay. 1979, Ank.
MALAY, Doç. H. Çağlar Boyu Kölelik, Gündoğan Yayınları, 1990, Ank.
MANNAN, Prof. M. A. İslam Ekonomisi, Fikir Yayınları, 1980, İst.
MANNAN, Prof. M. A. İslam ve Çağdaş Ekonomik Konular, Fikir Yay. 1984, İst.

MATRAN, Robert. İslam'ın Yayılış Tarihi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., 1981, Ankara
MAZAHERİ, Ali. Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları, Varlık Yay. 1972, İst.
MCNEILL, William H. Dünya Tarihi, Kaynak Yayınevi, 1985, İst.
MEVDUDİ. Kur'an Açısından Kadın, Fikir Yayınları, 1985, İst.
MEVDUDİ. Seçilmiş Konuşmalar ve Yazılar, Fikir Yay. 1986, İst.
MUSLİMU'BNU'L-HACCAC. Ebu'l-Hüseyin, Sahih-i Muslim ve Tercemesi, 8 Cilt, İrfan Yayınları, 1988, İst.
NAKVİ, N. Haydar. Ekonomi ve Ahlak, İnsan Yayınları, 1985, İst.
NEVFEL, Abdülrezzak. İslam'da Ayrılmazlık, Fikir Yayınları, İst
NURBAKİ, Haluk. Kur'an'ı Kerim'den Ayetler ve İlmi Gerçekler, Diyanet Yayınları, 1988, Ankara.
OKİÇ, M. Tayyip. İslamiyette Kadın Öğretimi, Diyanet Yayınları, 1978, Ankara.
OZANKAYA, Ö. Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, Cem Yayınları, İst.
ÖLÇEN, A. N. İslam'da Karanlığın Başlangıcı, Ekin Yayıncılık, 1991, Ankara
RODINSON, Maxsime. İslam ve Kapitalizm, Hürriyet Yayınları, 1976, İstanbul.
PAZARLI, Osman. İslam'da Ahlak, Remzi Kitabevi, 1980, İst.
SADR, Muhammed Bakır. İslam ve Filozofi, Hicret yayınları, 1980
ŞAYLAN, Gencay. İslamiyet ve Siyaset, Verso Yayıncılık, Ankara
ŞEKER, Mehmet. İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri, Diyanet Yayınları, 1984, Ankara.
SENA, Cemil. Hazreti Muhammed'in Felsefesi, Remzi Kitabevi, 1989, İst.
SIDDİKİ, Mazharuddin. İslam ve Marksizm, Fikir Yay., 1986, İst.
ŞİRVANİ, Harun Han. İslamda Siyasi Düşünce ve İdare, Nur Yay. 1965, Ankara
TABBARA, Prof. Afif Abdülfettah. İlmin Işığında İslamiyet, Kalem Yayınları, 1981, İstanbul.
TABERİ, Taberi Tefsiri, 6 Cilt, Şule Yayınları, İst.
TANİLLİ, S. İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?, Say Yayınları
TANİLLİ, S. Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, 4 Cilt, Say Yayınları
TANYOL, Cahit. Sosyal Ahlak, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay.,1960, İstanbul
TOLEDANO, E. Osmanlı'da Köle Ticareti, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, İstanbul.
TUNA, T. Uzay ve Dünya,
ULUDAĞ, Süleyman. İslamda Faiz, Dergâh Yayınları, 1988, İst.
ÜLGENER, Sabri. Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti, Mayaş Yayınları, İst.

YILDIRIM, Suat. Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri, Kayıhan Yay. 1983, İst.
YILDIZ, H. D. İslamiyet ve Türkler, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980
ZEYDAN, Abdülkerim. İslam Hukukuna Giriş, Kayıhan Yay., 1985, İst.
ZEYDAN, Abdülkerim. İslam'da Ferd ve Devlet Münasebetleri, Kayıhan Yay., 1978, İst.

Bilim ve Sanat Dergisi Kataloğu
Cumhuriyet Bilim ve Teknik Dergisi Kataloğu
2000'e Doğru Kataloğu

Dizin

12 Eylül, 287

A. Ekşi, 299, 303, 304
A. Lincoln, 87
ABD, 87, 88, 89, 99
Abdullah B. Ömer, 248
Abdülhamit, 95
açlık, 37, 42, 225, 226, 249, 296
adalet, 13, 39, 42, 48, 82, 83, 99, 126, 135, 137, 138, 139, 140, 143, 145, 164, 177, 178, 184, 226, 293, 301, 311, 318
Adem-Havva, 14, 294
Afrikaner, 80
ahiret, 44, 45, 55, 114, 233, 259, 280, 297
ahiret günü, 44, 114, 233, 259, 280, 297
ahlak, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 61, 65, 67, 72, 73, 78, 79, 86, 88, 97, 99, 101, 103, 104, 107, 118, 121, 128, 132, 138, 140, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 152, 156, 158, 160, 161, 166, 170, 177, 179, 182, 184, 186, 191, 192, 193, 198, 202, 206, 224, 229, 243, 262, 264, 266, 267, 270, 271, 272, 293, 295, 298, 299, 301, 302, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 318, 319
ahlak normu, 12, 19, 37, 52, 101, 107, 310, 311, 312, 313
Ahzâb, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 234, 272
AIDS, 42
aile, 14, 15, 16, 52, 68, 70, 72, 84, 89, 103, 104, 106, 110, 114, 116, 117, 120, 121, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 134, 144, 147, 154, 155, 156, 157, 160, 163, 179, 182, 186, 188, 189, 199, 204, 206, 212, 219, 223, 224, 239, 241, 243, 244, 247, 283, 290, 292, 299, 306, 307, 310, 314
aile mahremiyeti, 247
aile saadeti, 219
akıl, 47, 74, 78, 102, 105, 183, 218, 271, 304
akıl noksanlığı, 102, 218
akıllı kimse, 218
akit, 200
Ali, 57, 62, 88, 98, 163, 198, 199, 200, 221, 258, 321, 322, 324
Al-i İmran (S), 36, 43, 110

anaerkil, 14, 15, 133, 291
angarya, 68, 69
annelik hakları, 236
Araf (S), 36
Arap egemenleri, 20, 69, 80, 241, 254, 257, 312
Aristo, 90, 91, 92
Asalet, 177, 187
Asiye, 187
Asr-ı Saadet, 56, 178, 323
aşk, 190, 270
ataerkil, 306
ayak zinası, 285
aybaşı hali, 233
aydın ahlakı, 61
aydınlanma, 14, 287
ayıp, 131, 202, 244, 302, 305
ayrıcalık, 68, 165, 167, 188, 189, 224, 238, 281, 320
Ayşe, 20, 57, 168, 170, 171, 202, 217, 258, 273, 278, 295, 297
azat, 69, 70, 74, 76, 83, 84, 87, 88, 94, 166
Azat, 89
Azat Edilmiş Köleler Bürosu, 89
azil, 72
Aztek, 81

Babil, 306
Bakara (S), 35, 42, 64, 83, 107, 109, 114, 124, 125, 127, 221, 233, 242, 246
bakmak, 211, 274, 283, 298
bedel, 31, 70, 71, 77, 199
Bedir, 57, 71, 96, 98, 322
bekleme süresi, 235
Beni İsrail, 90, 95
Beni Mustalik, 20, 171, 229, 258
Beni Nadir, 171
Birleşmiş Milletler, 115
boşama, 114, 117, 214, 237, 240, 243, 244, 250, 251
budun, 267
Buhari, 56, 105, 202, 256
burjuva ahlakı, 22, 51, 307, 308
Burjuvazi, 46, 87

cahiliye, 87, 93, 101, 122, 145
cariye, 18, 22, 73, 76, 80, 85, 106, 137, 138, 141, 145, 149, 158, 162, 177, 180, 239, 270, 316
Cebrail, 169, 187, 188
cennete gitme, 27, 43, 48, 49, 129, 131, 215
cihad, 46
cihat, 46, 58, 64, 65, 159, 320
cin, 18, 35, 40, 53, 143, 175, 180, 184, 196, 202, 213, 230, 261, 274, 298, 299, 304
cinsel meta, 53, 75, 177, 267
cinsellik, 50, 52, 53, 106, 118, 127, 136, 137, 139, 141, 147, 148, 153, 155, 156, 174, 179, 181, 185, 190, 191, 202, 212, 213, 226, 260, 262
cizye, 28, 44, 56, 63, 65, 320
Cumhuriyet, 50, 81, 111, 114, 115, 268, 325
Cuveyriye, 171, 258

çıplaklık, 261
çocuk, 18, 44, 45, 52, 54, 58, 72, 73, 76, 84, 111, 118, 123, 131, 141, 146, 147, 148, 150, 151, 153, 156, 157, 160, 162, 170, 181, 182, 183, 186, 187, 188, 201, 204, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 231, 235, 240, 241, 249, 260, 270, 281, 304, 305, 310, 316
çoğalma, 181, 224, 236
çok karılılık, 139, 145, 154, 160, 188, 267, 290

dansöz, 270
Davut, 66, 81, 312
dayak, 75, 119, 123, 124, 192, 209, 215, 217, 239
def, 207, 256
değer, 12, 18, 30, 33, 39, 40, 42, 48, 49, 51, 59, 61, 73, 102, 103, 104, 123, 125, 146, 149, 174, 184, 186, 190, 192, 197, 202, 203, 237, 244, 255, 308, 313, 319
demokrasi, 31, 42, 99, 117
denklik, 84, 188, 189, 190
Dihye, 171
din savaşları, 33
dini yüklenme, 303
diyet, 83
doğum, 17, 146, 148, 149, 150, 213, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231
doğum kontrolü, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 231
dövmek, 120, 122, 123, 132
düğün, 205, 206, 207
dünya hayatı, 29, 32, 45, 110, 215
Dünya metaı, 110, 183
Dünya nimetleri, 146, 283
dürüstlük, 13, 21, 159, 188, 191

Ebu Bekir, 168, 170, 217
Ebu Rafi, 70
Ebu Süfyan, 97, 162, 170
Ebu Umame, 221
efendi, 39, 68, 69, 73, 75, 76, 99, 105, 141, 149, 177, 201
Eflatun, 90, 91, 92
egemen cins, 14, 15, 19, 20, 103, 125, 265
egemenlik, 18, 24, 33, 65, 69, 96, 156, 248, 281, 311
emek, 32, 75, 87, 104, 199, 215
Emperyalizm, 99
Enbiyâ, 111, 112
Engels, 55
engizisyon, 55, 56, 57, 59
Ensar, 202, 297
Enternasyonalizm, 319, 320
erkeğin hakları, 213
erkeğin üstünlüğü, 117, 132
esir, 57, 68, 71, 72, 73, 77, 81, 87, 89, 91, 95, 98, 141, 229, 230, 236, 259
Eski Türkler, 261, 262, 265, 266, 272, 294
Esma, 162, 251, 297
eşitlik, 13, 23, 25, 28, 32, 37, 38, 39, 42, 48, 62, 63, 80, 94, 107, 139, 149, 156, 188, 190, 192, 220, 289, 302, 305, 313, 314, 315, 316
Eti Kraliçesi, 266
evde oturmak, 281
evlilik, 9, 15, 51, 84, 131, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 154, 159, 160, 162, 163, 167, 173, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 192, 195, 196, 201, 202, 203, 204, 205, 214, 236, 249, 267, 275, 310
evrenin düzeni, 111, 112
ezan okuma, 285, 286, 297
Ezher Fetva Komisyonu, 273

farz, 16, 39, 64, 136, 141, 143, 145, 151, 159, 161, 175, 212, 229, 280
Fatih, 58
Fatma, 162, 198, 199, 200, 272
fayda, 120, 121, 244
felsefe, 323
feodal, 12, 52, 116, 131, 188, 312, 313
fetva, 151, 278, 282
fetva, 100, 273

fidye, 37, 39, 57, 71, 72, 73, 77, 229, 230, 234, 235
Firavun, 41, 99, 169, 187
fitne, 63, 105, 273, 277, 283, 286, 292, 295
Freud, 50, 271
fuhuş, 22, 141, 149, 155, 161, 265
Furkan (S), 64

ganimet, 71, 98, 161
Gaşiye, 64
gazi, 230
Gencay Şaylan, 111, 113, 271
göbek dansı, 268
göz zinası, 284
günah, 39, 48, 87, 131, 141, 165, 175, 177, 202, 213, 234, 235, 242, 259, 268, 276, 280, 283, 302, 303, 305

H. Kanad, 264, 265
hac, 39, 100, 188, 257, 280
Haccac, 62
Hacı Mahmut Okumuş, 276
Hadid (S), 36, 45
hadis, 56, 57, 63, 91, 102, 106, 117, 119, 122, 134, 176, 179, 181, 182, 202, 205, 207, 209, 215, 218, 219, 221, 222, 227, 274, 276, 279, 283, 289, 296, 297, 321, 322
Hafsa, 168
hak, 9, 22, 23, 26, 30, 32, 38, 44, 48, 51, 52, 54, 62, 63, 65, 72, 79, 80, 90, 92, 95, 100, 104, 108, 109, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 127, 128, 132, 136, 138, 141, 144, 148, 149, 152, 153, 156, 158, 174, 185, 196, 197, 201, 203, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 225, 233, 237, 239, 241, 244, 245, 248, 250, 254, 260, 262, 263, 266, 267, 273, 281, 289, 290, 291, 293, 294, 295, 302, 308, 309, 312, 314, 316, 317, 319, 320, 322
Hakan, 266
Halife, 23, 47, 61, 66, 74, 88, 110, 112, 212, 317
hamile, 72, 114, 228, 230
Hammurabi, 83, 306, 307
Hanefi, 60, 273
hapishane, 210
haraç, 98
haram, 22, 44, 76, 136, 141, 145, 158, 167, 175, 177, 178, 187, 193, 201, 207, 211, 219, 242, 250, 255, 273, 276, 277, 283, 285, 290, 292, 295, 305
Hasan, 57, 58
Hatice, 108, 162, 169, 251, 254
Hatun, 266, 267
hayır, 29, 43, 44, 183, 202, 216, 250
hayız, 249, 297
Hevazin kabilesi, 71
Hıristiyanlık, 19, 57, 58, 81, 312, 322
hırsız, 91, 94, 221, 315
hırsızlık, 21, 76, 83, 314, 315
hoşgörü, 13, 42, 56, 58, 61, 92, 305, 314
hulk, 12
Hutaym b. Leyla, 251
hutbe, 279
hürriyet, 68, 76, 85, 87, 189, 293, 324
Hüseyin, 57, 321, 323, 324

Işıkçılar, 111, 112

İbn-i Fazlan, 261, 262

İbn-i Übey, 97
İbrahim, 96, 168
iffet, 175, 196
İmam Müslim, 296
İnka, 81
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 51, 65, 115
İsa, 56, 64, 69, 106
İslam hukuku, 118, 119, 148, 149, 151, 153, 236, 238, 294
İslam Hukuku, 323, 325
İslami aile, 9, 124, 206, 209, 214, 216
İsrail, 81, 90, 95, 288, 312
İsrailoğulları, 99
itaat, 30, 41, 46, 63, 68, 105, 111, 112, 115, 116, 117, 119, 122, 129, 167, 182, 185, 204, 213, 216, 222, 233, 238, 239, 246, 257, 281, 290

kabir ziyareti, 279
kaburga kemiği, 102, 104, 116, 237, 238
kader, 13, 36, 37, 48, 139, 153, 224, 232, 241, 242, 301, 309, 318
kadının geçimi, 209
kadının yükselişi, 114
kadir-i mutlak, 74
kâfir, 29, 46, 57, 79, 80, 187, 320
kandaş aile, 15, 16
Kapitalizm, 286, 324
Karacabey Harası, 293
kardeşlik, 18, 25, 32, 48, 53, 67, 73, 305, 314, 319
Kaynuka Yahudileri, 96
kısas, 76, 83, 109, 316
kısır, 45, 146, 147, 186, 231, 240, 241, 304, 306, 307
kısırlık, 182, 186, 231, 240, 241, 307
kıyamet, 59, 72, 168, 181, 227, 229, 230, 231
kıyamet günü, 72, 181, 227, 229, 230, 231
koku, 279, 292, 293
komünal üretim, 19, 310
korku, 30, 38, 42, 52, 83, 187
Kozmopolitizm, 320
köle, 12, 18, 19, 21, 40, 41, 42, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 109, 117, 118, 119, 122, 125, 156, 188, 190, 209, 229, 230, 231, 254, 257, 268, 293, 301, 311, 316, 318, 324
köle ayaklanmaları, 69
köle ticareti, 70, 79, 89, 95
köleci toplum, 13, 16, 18, 39, 68, 69, 70, 77, 82, 84, 261, 272, 305
kölecilik, 9, 19, 41, 67, 68, 74, 80, 82, 84, 87, 88, 89, 100, 265
kölelik, 30, 42, 67, 68, 70, 71, 75, 76, 78, 79, 82, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 100, 118, 121, 122, 123, 124, 141, 144, 154, 160, 214, 216, 217, 223, 235, 286, 298, 299, 308, 316
kulluk, 21, 39, 40, 41, 46, 79, 112, 129, 169, 176, 228, 308, 309, 318
kulluk ahlakı, 39
kurban, 39
Kureyza Yahudileri, 71
küfür, 112
Kürtler, 268

Laik eğitim, 49
lanet, 74, 213, 214, 218, 230, 279
Lokman, 183
Lût, 169

mahrem, 169, 256, 260, 273, 275
mahşer günü, 200
Maide (S), 59, 64, 111
Mariye, 168
Materyalist, 20, 82
Maya, 81
Meâriç, 295
mehir, 52, 101, 140, 141, 142, 145, 153, 154, 155, 157, 163, 175, 177, 186, 190, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 210, 234, 235, 236, 237, 245, 246, 290
mekruh, 207
melek, 187
merhamet, 82, 161
Mernisi, 272
Mescid-i Nebevi, 277
meta, 18, 53, 54, 59, 68, 140, 155, 161, 197, 261
Mevla, 74, 225
Meymune, 277
miras, 15, 68, 81, 83, 85, 107, 108, 109, 306, 307, 317
Molla Kaabız, 59, 60, 61
Monarşi, 44
Musa, 187, 188
muvaffak, 88, 247
Müftü Hamza, 62
mülk, 16, 43, 73, 108, 125, 246, 264
mülkiyet, 15, 16, 18, 19, 260, 265, 307, 310, 313
müşrik, 77, 129, 290, 317

Nadir Yahudileri, 97
nafaka, 153, 175, 197, 220
nafile orucu, 215
Nahl (S), 35, 79, 99, 106, 242
namaz, 39, 46, 102, 105, 175, 218, 242, 278, 279, 318
namus, 16, 51, 55, 103, 111, 142, 149, 179, 184, 185, 203, 220, 236, 238, 253, 255, 257, 258, 260, 262, 263, 264, 266, 271, 272, 273, 275, 295, 298, 304, 307
nankör, 40, 134, 219
Necm (S), 110
nefis eğitme, 38
nikâh, 9, 51, 52, 68, 138, 160, 195, 202, 221, 234, 275, 276, 306
Nisa (S), 46, 63, 64, 129, 136, 242, 281
nişan, 203
Nuh, 169
Nur (S), 20, 70, 77, 175, 177, 201, 258, 259, 276, 323, 324
Nüfus Kontrolü, 9, 223

obsesyon, 303
onur, 31, 49, 73, 85, 113, 132, 163, 190
Ortaçağ, 32, 265
ortaklaşa aile, 15
oruç, 37, 38, 39, 50, 51, 102, 137, 154, 155, 163, 169, 173, 175, 176, 201, 212, 214, 218, 316
Osman, 27, 57, 199, 200, 258, 323, 324
Osmanlı, 56, 58, 63, 68, 95, 299, 321, 324

öbür dünya, 13, 20, 21, 22, 24, 25, 32, 38, 44, 47, 87, 106, 107, 116, 121, 131, 155, 156, 160, 180, 188, 217, 227, 246, 259, 304, 309
ömür, 73, 75, 155, 170, 185, 186, 196, 240, 246
özgürlük, 13, 23, 28, 30, 48, 49, 62, 63, 65, 71, 86, 87, 112, 113, 114, 118, 143, 179, 217, 291, 305, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 319

Padişah, 44, 60, 74, 95, 112, 301, 317

R. Doksat, 302, 303
Rabb, 40, 41, 74, 80
rabbat, 75
revizyon, 286
rıza, 20, 37, 38, 241, 246, 296, 322
Rifaa, 162, 250
Rönesans, 49
Rum (S), 79, 99, 110, 173, 179

sabır, 13, 37, 98, 131
sadaka, 31, 113, 218, 220, 315
Sadi Çelebi, 60
Safiyye, 171
Safvan, 258
sakal, 292
Sami Paşazade Sezai, 95
savaşmak, 64
saygısızlık, 144, 301
Secde (S), 35, 49
Sergüzeşt, 95
serkeşlik, 115, 117, 118, 123, 233, 239
sevap, 76
Sevde, 162, 170, 256, 257
sevgi, 52, 53, 111, 117, 118, 124, 126, 139, 147, 148, 151, 158, 174, 181, 182, 185, 191, 192, 197, 202, 205, 212, 213, 214, 215, 220, 241, 243, 246, 247, 248, 274, 285, 294, 310
sınav, 20, 43, 45, 231
Sokrat, 59, 61
Solon Kanunları, 84
suç, 53, 61, 82, 102, 124, 186, 240, 261, 262, 302, 309, 315
Süleyman, 60, 183, 312, 321, 324
sünnet, 39, 175, 292, 293
Sünni, 60, 61, 273
süslenme, 291, 292
sütanne, 228, 236

Şafii, 273
şeriat, 37, 44, 46, 59, 61, 62, 65, 72, 77, 100, 105, 111, 114, 117, 125, 128, 142, 143, 153, 155, 158, 174, 176, 178, 182, 184, 188, 202, 211, 212, 224, 236, 244, 248, 268, 269, 271, 272, 275, 277, 283, 289, 294, 295, 296, 298, 316, 321
Şeyh Bedrettin, 63
Şii, 61
Şura, 317

Taberi, 109, 110, 162, 324
Tahrîm (S), 168
talan, 78, 171
tanrısal ahlak, 261, 296
tapınma, 40, 41
tazminat, 84, 197
tecavüz, 73, 100, 224, 229, 231, 267
Teokrasi, 321
tesettür, 14, 20, 54, 253, 255, 271
Tevbe (S), 44, 63, 64, 65
tevekkül, 47, 241
Timur, 58
Tin (S), 36
toplumcu ahlak, 37, 188, 189, 197, 248, 313, 314, 315, 318, 319
totaliter, 46, 59, 206, 254
tüp bebek, 232
türban, 30, 289, 290
Türkler, 82, 261, 265, 268, 294, 323, 325

uğursuzluk, 102
Uzun Hasan, 58

Ümmet, 277
Ümmetçilik, 319, 320

Ümmü Habibe, 162, 170
Ümmü Seleme, 162, 277

vaaz, 282, 285
vacip, 175, 230
vahşi merkep, 294
vasiyet, 204
vebal, 72, 229
vicdan, 49, 65, 100
yabancılık, 270

Yahudilik, 99
yaratılış, 12, 17, 35, 36, 301
yasak, 15, 17, 69, 119, 131, 168, 174, 226, 231, 259, 279, 299, 302
Yavuz, 58
yayılmacılık, 57
Yeraltı Demiryolu, 89
yetim kızlar, 135, 137
Yezid, 62, 162
Yunus (S), 64
yurtseverlik, 319

Yusuf Has Hacip, 264, 265
yükümlülük, 57, 73

zaaf, 54, 123, 133, 169, 298, 307
zalim, 28, 42, 87, 91
Zariyat, 40
zaruret, 72, 219, 229, 240, 246, 274, 276, 279
zekât, 23, 167, 322
zelil, 43, 44, 45
zemzem suyu, 238
Zeynep, 84, 162, 167, 168
zındık, 60, 61, 78
zil, 207
zina, 111, 143, 176, 177, 205, 207, 241, 259, 261, 262, 271, 274, 275, 282, 283, 284, 285, 286, 292, 294, 306
Zuhruf (S), 55, 109
zulmetmek, 119
zulüm, 47, 61, 69, 91, 99, 119, 134, 210, 216, 236, 244, 245

(*) Allah, Muhammed, Kur'an, İslamiyet ve türevi sözcükler çok sık kullanıldığından Dizin'e alınmamıştır.

ÖTEKİ CİLTLERİN İÇİNDEKİLERİ:

1. Cilt
KUR'AN VE DİN

Giriş
1. Dinsel Düşüncenin Ortaya Çıkışı ve Evrimi
2. Kur'an'a Göre Tektanrıcılığın Oluşumu
3. Kur'an'ın Tanrı'yı İspatlama Mantığı
4. Allah'ın Kur'an'da Belirlenen Özellikleri
5. Kur'an Tahrifattan Korunmuş mudur?
6. İçerik ve Biçim Olarak Kur'an'ın Özellikleri
7. Muhammet'in Peygamberliğinin Oluşumu ve Gelişimi
8. Kur'an'da Peygamber Söylenceleri
9. İslamiyet, Kavimler Üstü Bir Din midir?
10. Ahiret İnancının Bilimsel Bir Değeri Var mı?
11. Kur'an'a Göre Kıyamet, Cennet ve Cehennem

2. Cilt
İSLAMİYET VE BİLİM

1. İslamiyet Bilimden Yana mıdır?
2. Bilim ve Din Arasındaki İlişki
3. İslamiyetin Egemenliğinde Bilim ve Felsefenin Yükselişi ve Çöküşü
4. Felsefi Düzeyde Bilim İle Dinin İlişkisi
5. Kur'an'a Göre Evrenin "Yaratılışı"
6. Kur'an'da Gök Algısı ve Gerçek
7. Evrenin Genişlemesi ve "Yaratılış" Rivayeti
8. Yer ve Göğün Başlangıçtaki İlişkisi
9. Kur'an'ın Yer Merkezli Evren Anlayışı ve Gündüz Gece Algısı
10. Kur'an'a Göre Dağlar ve Sabit Dünya Algısı
11. Kur'an'a Göre Güneş, Ay, Gezegenler, Meteorlar ve Gölge
12. Rüzgâr ve Yağmura İlişkin Kur'an'ın Yaklaşımı
13. Denizler ve Gemilere İlişkin Kur'an'ın Yaklaşımı
14. Bitkilerin Üremesi Sorununda Kur'an'ın Yaklaşımı
15. Kur'an ve Hayvanlar Dünyası
16. Kur'an'da Kalp, Ruh ve Bilimsel Gerçekler
17. Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Bilimin Mantığı
18. Kur'an'da Doğum Olayı ve Gerçek Durum
19. Hastalıklar Sorunu ve Kur'an'ın Mantığı
20. Sonuç: Kur'an Bilimle Mantıksal Bir Karşıtlık Oluşturmaktadır

4.Cilt
İSLAMİYETİN EKONOMİ POLİTİĞİ

1. Genel Olarak İslamiyetin Ekonomik Karakter
2. Şeriata Göre Kölecilik ve Talancılık
3. İslamiyette Faiz Karşıtlığının Anlamı
4. İslamiyetin Refahla Şükür Arasında Kurduğu Bağıntı
5. İslamiyette Çalışmakla Zenginlik Arasındaki İlişki ve Miras
6. Şeriat, Sınıflı Bir Toplumu Öngörür
7. İslamiyet Sınırsız Eşitsizliği Meşru Görür
8. İslam'da Sosyal Adalet Öngörülmüş müdür?
9. İslamiyette Zekât Kurumu ve Anlamı
10. İslamiyette İşçi ile Sermayedar İlişkisi
11. İslamiyet Tüccarlığı Yücelten Bir Dindir
12. İslamiyet Sınırsız Bir Pazar Ekonomisi Öngörür
13. Şeriatçı Ekonomik Söylemin Mantıksal Açmazları
14. İslamiyet Adil Bir Toplum Kurma Yeteneğine Sahip midir?
15. Sonsöz

KIRMIZI BİLİMSEL KİTAPLAR SERİSİ

MİLLİYETÇİLİK: TÜRKİYE'NİN ÇIKMAZI
Erdoğan Aydın

İSLAMCILIK VE DİN POLİTİKALARI
Erdoğan Aydın

KİMLİK MÜCADELESİNDE ALEVİLİK
Erdoğan Aydın

DEMOKRASİNİN DAYANILMAZ AGIRLIĞI
Erdoğan Aydın

NASIL MÜSLÜMAN OLDUK?
Erdoğan Aydın

ÖTEKİ TARİH
Erdoğan Aydın

FATİH VE FETİH
Erdoğan Aydın

OSMANLI GERÇEĞİ
Erdoğan Aydın

KIRMIZI BİLİMSEL KİTAPLAR SERİSİ

SOSYOLOJİ
Anthony Giddens

SOSYOLOJİK ÇÖZÜMLEMENİN TARİHİ
Tom Bottomore – Robert Nisbet

SOSYAL BİLİMLERE GİRİŞ
Maurice Duverger

SOSYOLOJİK DÜŞÜNCENİN EVRELERİ
Raymond Aron

BİLİMSEL DEVRİMLERİN YAPISI
Thomas S. Kuhn

FEODAL TOPLUM
Marc Bloch

TARİHTE NELER OLDU?
Gordon Childe

TARİH VE TARİHÇİ
(Annales Okulu'nun İzinde)
Burke – Bloch – Febvre – Braudel
Mc Lennan – Ladurie – Vilar
Hobsbawn – Lefebvre – S. Jones

EFSANELER, AMBLEMLER, İZLER
(Morfoloji ve Tarih)
Carlo Ginzburg

KADINLARIN DÜNYASI
Alain Touraine

ÖZGÜRLÜĞÜN GELECEĞİ
(Yurtta ve Dünyada İlliberal Demokrasi)
Fareed Zakaria

GENÇ BİR DÜŞÜNÜRE MEKTUPLAR
Kostas Axelos

İNSAN
(Çoğul ve tek başına)
Friedrich Nietzsche

TOPLUM SÖZLEŞMESİ
Jean Jacques Rousseau
DELİLEĞE ÖVGÜ
Erasmus

FELSEFE YAZILARI
Nusret Hızır

BİLİMİN IŞIĞINDA FELSEFE
Nusret Hızır

NİÇİN DİYALEKTİK
Füsun Akatlı

RÜZGÂRA KARŞI FELSEFE
Füsun Akatlı

ATATÜRK VE DEMOKRATİK TÜRKİYE
Halil İnalcık

YÖN'ÜN DEVRİMİ DEVRİM'İN YÖNÜ
Muzaffer Ayhan Kara

KÜRESELLEŞME, İLETİŞİM, KÜLTÜRLERARASILIK
Nilgün Tutal

Cumhuriyet Tarihinde
KAHVEHANE VE İKTİDAR
(1930 – 1945)
Serdar Öztürk

ÜRETİMDE BİLGİ TEKNOLOJİSİ YÖNTEMLERİ
Adil Baykasoğlu – Türkay Dereli

EDEBİYAT, MÜZİK VE RESİMLE YAŞAMAK YA DA ROLAND BARTHES
Bahadır Gülmez

KIRMIZI ÖZEL KİTAPLAR SERİSİ

NASREDDİN HOCA
Pertev Naili Boratav

HAYATI VE TOPLU ŞİİRLERİ
Tevfik Fikret

HRANT'A...
ALİ TOPU AGOP'A AT

% KAÇ APTALIZ?
Aziz Nesin

MALDOROR'UN ŞARKILARI
Comte De Lautréamont

PARİS KASVETİ
Charles Baudelaire

ERDOĞAN AYDIN

İslamiyette Ahlâk ve Kadın

Dinsel ideoloji, kendisini en çok ahlâk alanında güçlü zannetmekte ve insanlığa en olumlu ahlâki çerçeveyi kendisinin verebildiğini düşünmektedir. Dahası; yaşanan ahlâki erozyonun dinden uzaklaşmaktan kaynaklandığını ve ahlâkın dinden ayrı korunamayacağını iddia etmektedir.

Peki ama bu yargıların doğruluk payı var mıdır gerçekten?

Bu kitap, dinin ahlâk alanına ilişkin iddialarının ne yazık ki gerçek dışı olduğunu ortaya koymaktadır. Ahlâkın ne olup olmadığı temelinde kapsamlı bir sorgulama yapan bu kitap, Şeriat ahlâkının, gerçekte 7. yüzyıl Arap toplumunun değerleriyle örtüştüğünü ve çağdaş ahlâki değerler karşısında çok geri ve savunulamaz olduğunu göstermektedir.

ISBN 978-975-9169-76-3